

Farklı Yönleriyle

HİC
BİR

The image features a large, tilted rectangular sign with a rough, hand-painted border. The sign is white and set against a dark red background. On the sign, the words 'HİC' and 'BİR' are written in large, bold, white capital letters. In front of the sign, three people are standing, their figures rendered as dark silhouettes. They appear to be looking at or interacting with the sign. The overall composition is graphic and minimalist.

SELMAN KOÇ

FARKLI YÖNLERİYLE HİCRET

Selman KOÇ

FARKLI YÖNLERİYLE HİCRET

Copyright © *Süreyya Yayınları*, 2024

Bu eserin tüm yayın hakları *Süreyya Yayınları*'na aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin, *Süreyya Yayınları*'nın önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Süreyya Yayınları

-

<https://sureyyakitap.com>

GİRİŞ

Hicret, Allah Resûlü'nün ve ashabının hayatında önce Habeşistan'a sonra Medine'ye yaşanmış bitmiş bir vakıa mıdır, yoksa kıyamete kadar devam edecek bir sünnetullah mı? Kur'an'daki hicret ayetleri, Mekke'nin fethiyle hükümleri neshedilmiş ayetler midir yoksa bugün hâlâ lafzı da hükmü de bâki naslar mı? İlk dönem itibarıyla bütün Müslümanlara farz olan hicret, günümüz dünyasında Müslüman toplumlar için ne ifade etmektedir? Allah Resûlü, hicret öncesini ve sonrasını nasıl planlamış; göçün beraberinde getirdiği itikadî, sosyal, kültürel ve iktisadî problemlere ne gibi çözümler getirmiştir? Hicret yurduna sağlıklı ve hızlı bir şekilde entegrasyonu nasıl temin etmiş ve yeni toplumda muhacirlerin karşılaçağı farklı inanç ve kültürler arasında asimile olmamaları adına ne gibi tedbirler almıştır? Bunlar gibi hicretle ilgili pek çok konu, üzerinde düşünülmesi, araştırılması ve günümüzün şartlarına göre yeniden değerlendirilmesi gerekli sorulardan sadece bazıları.

Hicret denilince her ne kadar Resûlullah ve ashabının Mekke'den Medine'ye göç etme hadisesi anlaşılrsa da kavram aslında bundan daha geniş manalıdır. Bunun içindir ki konunun, Kur'an ve sünnet çerçevesinde ele alınırken sadece ilk muhacirler ile sınırlı tutulması hicret hakikatinin tam olarak anlaşılmasına engel olacaktır. Dolayısıyla Kur'an'da ve hadislerde anlatılan hicret, o gün yapılan göç hareketi üzerinden her asırda geçerli içtimai bazı kanun ve ilkeler de belirler. Binaenaleyh hicretle ilgili ayet ve hadisleri okurken ya da siyerde hicreti ve nasıl gerçekleştiğini araştırırken önemli olan bu evrensel ilkelere ulaşmak ve onları hayata taşıyabilmektir. Olayların arkasındaki sebep, hikmet ve sonuçları iyi idrak ederek hicret ibadetini her daim yaşamak ve yaşatabilmektir. Nitekim Müslümanın davranışlarını Kur'an'a ve sünnete uygun kılacak, hayatını İslami çizgide tutacak ve onu karşılaştığı emsali zorluklar karşısında hikmetli sonuca ve başarıya götürecek olan da bu temel kanunlardır. Aksi takdirde sadece tarihi bir vaka olarak okunup geçilen hicret hikâyeleri inananlara heyecan verip onları bir miktar motive etse de onların benzer lokal ve evrensel problemlerini çözmede yol göstermeyecek, rehberlik yapmayacaktır.

Hicretin içinde barındırdığı ferdî, psikolojik ve sosyolojik kanun ve prensipleri tespit, bunların mahiyetini ve her asırdaki uygulama alan ve biçimlerini belirlemek çok kolay değildir. Bundan dolayı farklı alanların uzmanlarının her asırda yaşanan ve yaşanabilecek olan göç hareketlerine ışık tutmak için bir araya gelmesi ve gerek peygamberlerin hayatında gerekse Peygamber Efendimizin ve ashabın hayatında yaşanan hicret hadiselerini tahlil etmeleri, her çağın muhacirlerine isabetli rehberlik yapma adına insani ve ahlaki bir sorumluluk yanında İslami bir vecibedir de.

Hicretle/göçle birlikte ortaya çıkan sosyal ve ekonomik sorunları çözmek; din ve kültür farklarından kaynaklanan inanç ve ahlak problemlerinin üstesinden gelmek, bir taraftan yeni topluma entegre olurken diğer taraftan asimile olmamak gibi hususlar hayati önem arz eder. Bunun için hem Kur'an'da hicretleri anlatılan peygamberler ve onlara iman edenlerin hem de son peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabının hayat/hicret hikâyeleri bu maksatla yeniden okunmalı ve göç öncesi ya da sonrasında yaşanan problemlerin isabetli çözümü adına örnekler araştırılmalı, temel disiplinler çıkarılmalıdır. Bu hikmete binaendir ki Kur'an, Allah Resûlü ve ashabının hicretinden önce de zalim ve azgın toplulukların, yaptıkları işkence, zulüm ve uyguladıkları baskı sonucu peygamberlerin ve onlara inananların hicret ettiğinden özellikle bahseder; böylece beşerin hayatında kıyamete kadar değişmeyecek olan önemli bir sünnetullah'a dikkat çeker, müminlerin gerektiğinde hicrete ve zorluklarını göğüslemeye hazır olmalarını ve bu durumda nasıl davranacaklarını/neler yapmaları gerektiğini ders verir.

Peygamberlerin Hicretlerine Bir Bakış

Hz. İbrahim (aleyhisselam) tevhid hakikatini seslendirdiğinde kavmi içindeki müşrikler tarafından tehdit edilir ve ateşe atılır. Kendisini yakarak ortadan kaldırmak isteyen zalimlerin elinden ilahi inayetle kurtulan Hz. İbrahim *“Doğrusu ben, Rabbimin emrettiği yere hicret ediyorum.”*¹ der ve önce Filistin topraklarına (Şam'a) ardından da Mısır'a hicret eder. Ancak orada da kalamaz tekrar Filistin coğrafyasına Kudus yakınlarına (el-Halil) hicret eder.

Hz. Lût (aleyhisselam)'ın kavmi kendisine iman etmez ve üstelik bir de O'na karşı azgınlık ve taşkınlık yapar, Hz. Lût'u ve ona inananları

vatanlarından kovmaya kalkışır: *“Lût’u ve etrafındakileri şehrinizden kovun!”* Bununla yetinmez bir de iffetli yaşamaya çalışan müminlerle alay eder *“Onlar çok temiz insanlar, yanımızda kirlenmesinler(!)”*² diye sözlü sataşmalar da bulunurlar. Yıllarca süren mücadeleden sonra hâlâ Peygamberlerinin mesajına kulak vermeyişleri ve işledikleri kötülükler yüzünden de helak kararı gelir. Hz Lût bir gece vakti onları yaptıklarıyla başbaşa bırakır ve yaşadığı topraklar yerle bir olmadan önce kendisine iman edenlerle birlikte vatanından ayrılır.³

Hz. Şuayb (aleyhisselam)’a inanmayan kavmi de O’nu iman davasından vazgeçirmek için baskı yapmaya kalkar ve vatanından çıkarmakla tehdit ederler: *“Bak Şuayb! Yeminle söylüyoruz. Ya tekrar dinimize dönersiniz ya da seni de sana inanan taraftarlarını da ülkemizden süreriz...”*⁴ Onların bu küstahça tehdit ve baskıları karşısında hakkı tebliğden vazgeçmeyen Hz. Şuayb şöyle haykırır: *“... Peki istemesek de mi bizi dinimizden döndürüp vatanımızdan süreceksiniz? Allah, bizi o batıl dininizden kurtardıktan sonra kalkıp tekrar dininize dönecek olursak Allah’a büyük bir iftira atmış oluruz. Allah göstermesin, sizin inancınıza dönmemiz kesinlikle mümkün değil! Rabbimizin ilmi her şeyi kapsar. Biz yalnız Allah’a dayanırız. Ey Rabbimiz! Bizimle şu halkımız arasında Sen adil hükmünü ver, haklı haksız açığa çıksın. Sen elbette hüküm verenlerin en iyisisin.”*⁵

Hz. Şuayb, samimi ve halisane gayretlerine rağmen isyankâr kavmini arkasında bırakırken son kez onlara şöyle seslenir ve bir nevi muhasebesini de yapar: *“Doğrusu ben, size Rabbimin mesajlarını iletmış/iyiliğinize çalışmış ve size öğütler vermiş, size karşı samimi davranmışım. Şimdi ben, sizin gibi nankör bir kavim için ne diye üzülüp kendimi harap edeyim.”*⁶

Hz. Musa (aleyhisselam) da kavmini Allah’ın emriyle⁷ Mısır’dan alıp Filistin’e doğru hicrete çıkarmıştı: *“Derken İsrailoğullarını denizden karşıya geçirdik. Durumu haber alan Firavun askerleriyle birlikte haksız ve saldırgan bir şekilde peşlerine düştü. Nihayet boğulmak üzere iken ‘İman ettim. İsrailoğullarının inandığı ilahtan başka ilah yokmuş. Ben de Müslümanlardım.’ dedi.”*⁸

Firavunun baskısı altında yaşamaktansa Allah yolunda hicret etmeyi tercih eden İsrailoğulları sahil-i selamete çıkarılmış ve hicretle vadedilen bir bolluğa, berekete kavuşmuşlardı: *“Gerçekten biz, İsrailoğullarını çok güzel ve güvenli bir yurda yerleştirdik ve onlara tertemiz nimetler bağışladık...”*

Ancak onlar da bunca nimet karşısında ittifak edip el ele gönül gönüle Peygamberlerinin kendilerine gösterdiği yolda istikamet üzere yürüyeceklerine ihtilafı tercih edince kaybetmeye başladılar: “... kendilerine Allah’ın vahyi olan ilim geldikten sonra sırf azgınlıklarından dolayı inkâr edip ayrılığa düştüler. Elbette Rabbin, ayrılığa düştükleri konularda, mahşer gününde aralarında hükmünü verecektir.”⁹

Yine Kur’an, Hz. Nuh, Âd ve Semûd kavimlerini ve onlardan sonra gelenlerin serancamını anlatırken¹⁰ kavimlerinin peygamberlerine inanmadığı ancak bununla yetinmeyip bir de baskı yaptığı ve özellikle onları vatanlarından sürme tehdidinde bulunduğunu belirtir: “İnkâr edenler Resûllerine dediler ki: ‘Ya sizi yurdumuzdan kovarız yahut bizim dinimize dönersiniz.’ Rab’leri de onlara vahyetti ki: Elbette Biz, o zalimleri imha edeceğiz ve onlardan sonra o ülkeye sizi yerleştireceğiz. İşte bu, huzuruma çıkmaktan ve uyardığım azabımdan çekinenler içindir.”¹¹

Ayetlerde, peygamberlerin hayatında âdeta değişmez bir kanun yani sünnetullah olarak üzerinde durulan hicret hakikati, Allah Resûlü’nün tevhid mücadelesinde de aynen karşımıza çıkar. Nitekim ilk vahiy geldikten sonra kendisine danıştığı Varaka ibn Nevfel de bu sünnetullahı dile getirir ve O’na vatanından çıkmak zorunda kalabileceğini daha yolun başındayken hatırlatır: “Ey amcaoğlu! Kardeşinin oğlunu bir dinle, ne söylüyor!” dedi. Varaka, “Ey kardeşim oğlu! Neler görüyorsun?” diye sordu. Aleyhissalatu vesselam gördüklerini anlattı. Varaka da O’na: “Bu gördüğün melektir. O, Hz. Musa’ya da inmiştir. Keşke ben genç olsaydım (da sana yardım etseydim); keşke, kavmin seni sürüp çıkardıkları vakit hayatta olsaydım!” dedi. Resûlullah, “Onlar beni buradan sürüp çıkaracaklar mı?” diye sordu. Varaka: “Senin getirdiğin gibi bir din getiren hiç kimse yok ki ona husumet edilmemiş olsun! O günlerine yetişirsem sana büyük yardımda bulunurum!” dedi.¹²

Gerçekten de hadiseler Varaka’nın dediği gibi gelişir ve İslam’ı tebliğe başladığı andan itibaren Mekkeli müşrikler Resûlullah’a cephe alır ve azılı düşman kesilirler. Hem O’na hem de kendisine iman edenlere hayat hakkı tanımaz her türlü hakaret ve işkenceyi reva görürler. Tevhidin merkezi Mekke Müslümanlar için yaşanmaz hâle gelince ufukta hicret belirir. Allah Resûlü’nün talimatıyla önce Habeşistan’a hicret edilir ve böylelikle hem Müslümanların canı korunur hem de kısmen de olsa Mekke’deki tehlikeli

gerilim giderilir. Risaletin 13. yılı Medine'ye doğru hicretin kapıları açılınca Müslümanlar daha da emin ve güvenli bir ortama kavuşurlar. Böylece müşriklerin, inananları soykırıma tâbi tutma planları boşa çıkar, hicretle de İslam bütün dünyaya açılma imkânını yakalar. Mekke'de doğan fakat kendisine öz vatanında hayat hakkı tanınmayan İslam, Medine'yi yurt edinir ve oradan bütün yeryüzüne yayılır.

Kur'an'ın bu genel yaklaşımından öyle anlaşılıyor ki hak ve batıl mücadelesinde hicretin söz konusu olmadığı zaman dilimi yoktur. Allah Resûlü'nün ve ashabının can güvenliğini tehdit edenler ve müminlere işkence yapanlar onları hicrete zorluyorlardı. Ancak zulmettikleri ve maddi-manevi haklarını gaspettikleri bu mazlumların ardından, Adil-i Mutlak Allah'ın onları kısıktırak yakalayacağını hiç düşünmüyorlardı. Kur'an-ı Kerim, hicretten önce Mekke'de onları yaptıkları zulümden ötürü uyarırken böyle bir haksızlığın/hukuksuzluğun onların sonunu getireceğine de dikkat çeker: *“Onlar neredeyse Seni yurdundan sürmek/çıkarmak üzereler fakat Sen hicret ettikten sonra onlar da Mekke'de çok fazla kalamayacaklar.”*¹³

Nitekim Allah Resûlü ve ashabını tevhidin merkezi Mekke'den çıkıp gitme zorunda bırakanlar hicretten iki yıl sonra Bedir harbinde ağır bir yenilgiye uğradılar ve birçoğu da orada etkisiz hâle getirildi. Bedir'den altı yıl sonra da Mekke, kapılarını Müslümanlara kılıcsız bir şekilde açtı. Bu ayette Mekkeli müşrikler ikaz edilirken ardından gelen ayette de Allah Resûlü'ne ve inananlara, bu hükmün ilahi bir yasa olduğu açıkça ifade buyrulur: *“Senden önce gönderdiğimiz resûller hakkında cari olan ilahî kanun budur. Sen, bizim nizamımızda/yasalarımızda asla bir değişiklik bulamazsın!”*¹⁴

Peygamberleri ve onların her devirdeki hakiki vârislerini/temsilcilerini vatanlarından süren topluluklar hakkındaki ilahi hüküm, nihayetinde onların helak edilmeleridir: *“Kâfirler resûllerine dediler ki: ‘Ya sizi yurdumuzdan kovarız yahut bizim dinimize dönersiniz.’ Rab’leri de onlara vahyetti ki: ‘Elbette Biz o zalimleri imha edeceğiz ve onlardan sonra o ülkeye sizi yerleştireceğiz.’ İşte bu, huzuruma çıkmaktan ve uyardığım azaptan çekinenler içindir.”*¹⁵ Dolayısıyla bu zalim topluluklar ya düşman işgaline uğrayarak zelil olurlar ya da Peygamberlere tâbi olanlar tarafından bozguna uğratılarak cezalandırılırlar. Buradaki vaat kesindir ve sadece muhataplarına özel değil bir sünnetullah olarak her asırda geçerli bir yasa olarak

anlaşılmalıdır.

Hicret Rastgele Değil Planlı ve Hedefli Bir Göçtür

Bugün hicret, geçmiş dönemlere nispeten daha fazla önem arz etmektedir. Zira Allah Resûlü'nün getirdiği evrensel mesajın bütün insanlığa ulaştırılabilmesi hicretten geçmektedir. İslam'ın, insanlığa getirdiği değerlerin hicret edilen toplumda yaşanılarak hakkıyla temsil edilmesi, tebliğ adına alternatifi olmayan eşsiz bir vesiledir. Hicret plansız ve hedefsiz bir göç olarak düşünülmemelidir.

Allah Resûlü gerek Habeşistan'a gerekse Medine'ye hicreti başlatırken önce ciddi bir plan yapmıştır. Başlangıçta ashabının bir kısmını Habeşistan'a göndermiş, Mekke'de himaye altında olan ve kendilerine dokunulamayan kimseleri ise yanında tutmuştur. Zira inananların hepsine hicret için müsaade etmesi üstleneceği riski arttıracığından; Mekke'yi tamamıyla boşaltması kendisini ve davasını daha da yalnızlaştırıp savunmasız hâle getireceğinden bu yola başvurmamıştır. Kaldı ki bütün baskı ve tehditlere rağmen Mekke'de de tebliğ ve temsil faaliyeti büyük bir kararlılıkla sürdürülmeliydi. Yine her iki gruptan birinin başına olumsuz bir şey gelirse diğerinin davayı kaldığı yerden taşıma ve devam ettirme ihtimali de planın bir parçası olarak düşünülmüştü. O, bu planıyla her iki grubu da koruma altına almış; işi tesadüflere ve olayların akışına bırakmamıştır. Zira asıl olan insanların inançları yanında canlarını da korumaktır. İman edenler hayatlarını koruyabilirlerse İslam dinini yaşayabilir ve yaşatabilirlerdi. Onun için müminlerin canlarını korumak dini korumak kadar önemliydi. Peygamber Efendimizin Bedir harbi başladığında yaptığı şu dua bu stratejinin de apaçık bir ifadesiydi: *"Allah'ım! Bana olan vaadini ihsan eyle! Allah'ım! Bana zafer nasip et. Allah'ım eğer İslam'ın bu topluluğunu burada helak edecek olursan artık yeryüzünde Senin adını anacak/yaşatacak ve Sana ibadet edecek kimse kalmaz."*¹⁶

Allah Resûlü'nün hikmetli stratejileri sayesinde ki Medine'ye hicret özel olarak planlanmış; bütün altyapısı hazırlandıktan sonra hiç kimsenin burnu kanamadan büyük bir dikkat içerisinde Medine'ye göç başlatılmıştı. Önce Hac mevsiminde Akabe'de tanıştığı altı kişi üzerinden yine Akabe'de iki görüşme yapmış ve bunları biatla sonuçlandırmıştır. Kendisine yetmiş beş kişinin biat ettiği ikinci Akabe'de, Medine'nin iki önemli Arap kabilesi

Evs ve Hazrec'in ileri gelenlerinden, hicret ettiklerinde kendilerini koruyacaklarına dair kesin söz almış ve bu taahhütler üzerine ashabını grup grup yola çıkarmıştır. Mekke'yi tam bir emniyet ve güvenlik içerisinde boşalttıktan sonra kendisi de Hz. Ebû Bekir'le birlikte yola çıkmıştır.

Hicretten Sonrasını da Planlama

Hicrete çıkılmadan önce planlama yapılması gerektiği gibi sonrasında da planlı hareket edilmeli; göç sonrası ortaya çıkabilecek, iskân, geçim, eğitim, güvenlik, entegrasyon güçlükleri ve asimilasyon riskleri hesaba katılmalı ve muhtemel sıkıntılar en aza indirilmeye çalışılmalıdır. Hicretle imtihana maruz kalan muhacirlerin bu imtihanları daha da ağırlaştırılmamalıdır.

Allah Resûlü Medine'ye intikal eder etmez göçün beraberinde getirdiği sorunları çözüme adına kalıcı adımlar atmıştır. Hiçbir muhaciri, ferdi, ailevi, içtimai ve ekonomik sıkıntılarıyla başbaşa bırakmamıştır. Bir eğitim-öğretim, kültür ve ibadet merkezi olarak Mescid-i Nebevî'nin açılması, muâhât (kardeşlik), muhacirlerin, ensarın bağ ve bahçelerinde çalıştırılmasıyla aralarında ortaklık kurulması, Medine çarşısının inşası gibi projelerin hayata geçirilmesi ve şehirde çoğulcu bir yaşamı öngören "Medine Vesikası"nın imzalanmasıyla Müslüman toplum daha da güçlendirilmiş, sonuçta İslam, hicret yurdunda ilim, kültür, ahlak, hukuk, ekonomi ve sosyal alanlarda kendine has açılımlarını gerçekleştirmiş ve gelişmiştir.

Tevhidin yurdu Mekke'de doğan İslam güneşini yok etmek için bütün imkânlarını seferber eden müşrikler ise hicret gerçeği ile karşılaştıklarında âdeta şok olmuşlardı. İnançları uğrunda vatanlarını, bütün maddi ve sosyal kazanımlarını terk eden Müslümanlar karşısında yapabilecekleri iki şey kalmıştı. Ya hicret etmelerine engel olacaktı ya da peşlerine düşecek ve onları bir şekilde geri getirip işkence ve baskılarla dinlerinden döndüreceklerdi. Onlar her ikisini de yaptılar ve hicrete maddi-manevi imkân bulamayanları alıkoyup hapsedtiler. Hicret için yola çıkan ya da hicret yurduna varmış kimselerin peşine düşüp onları geri getirmeye kalkıştılar fakat bu diplomatik girişimlerinde muvaffak olamadılar. Zira Muhacir müminleri yakından tanıyan Medine toplumu artık onları bağırlarına basmış ve hicret müspet sonuçlarını vermeye başlamıştı. Kaldı ki Medine halkı, ne pahasına olursa olsun onları düşmana teslim

etmeyeceklerine söz vermişlerdi. Şimdi verdikleri sözü yerinde getirme zamanıydı. Diğer taraftan hicretle birlikte İslam davası da yeni vatanında yeni taraftar ve destek bularak yerleşmeye ve kökleşmeye başlamıştı.

Mekke'nin Fethine Kadar Hicret Farzı

İlk dönem itibarıyla bütün inananlara hicret etmek farz kılınmıştı. O gün hicret âdeta imanın bir gereği idi. Zira o gün için müminlerin bir arada olmaları, kendi inanç ve hayatlarını koruyabilmeleri ve birbirlerine destek olabilmeleri adına şarttı. Kaldı ki nüfus, nüfuz demekti. Allah Resûlü'nün de Medine'ye hicretinden sonra artık herkes O'nun etrafında toplanmalı ve Müslüman topluma güç katmalıydı. Hatta hicret etmeyenler kendilerini bekleyen azaba karşı uyarılmışlardı: *“Melekler, Allah yolunda hicreti ve cihadı terk ederek kendilerine zulmeden kimselerin canlarını alırken, onlara ‘Dünyada ne hâldeydiniz? Zulme karşı mücadeleye katılmama konusunda mazeretiniz neydi?’ diye soracaklar. Onlar, ‘Biz bu ülkede, dinin emirlerini uygulayamayan baskı altında tutulan zayıf kimselerdik.’ diyecekler. Bunun üzerine melekler ‘Peki Allah’ın arzı geniş değil miydi ki hicret etmediniz?’ diye karşılık verecekler. İşte onların durağı cehennemdir. Ne fena dönüş yeridir orası!”*¹⁷

Bu ayette dikkat çeken bir ifade de meleklerin *“Peki Allah’ın arzı geniş değil miydi ki hicret etmediniz?”* sorusudur. Zira ibarede “Allah’ın arzı” denilerek Medine'ye hicret belirtilmez. Demek ki mesele sadece Medine'ye göç mevzuu değildir. Asıl mesele müminlerin, tarihin herhangi bir döneminde ve herhangi bir mekânda dinlerini yaşama ve yaşatma adına baskı ve zulümlere maruz kaldıklarında, yer değişikliği yapmazlarsa mesul olacakları hakikatidir. Dolayısıyla ister cebrî ister iradi olsun İslam'ı yaşama ve yaşatmak için hicret etmek ve gidilen hicret yurtlarında vahyin insanlara ulaştırılması için gayret göstermek önemli bir vazifedir. Hicret ve hizmet imkânı varken zalimlerin tasallutu altında eli kolu bağlı beklemek, ezikliği ve zulmü kabullenmek, İslam'ın yayılmasına hizmet etmemek de müminin kendisine yaptığı zulümlerden birisidir. Fakat bu genel hitaptan istisna edilen kimseler de vardı: *“Her türlü imkândan mahrum ve hicret için yol bulamayan zayıf erkekler, kadınlar ve çocuklar bu hükmün dışındadırlar. Çünkü bunları Allah’ın affedeceği umulur. Allah gerçekten Afıvv ve Ğafûr’dur.”*¹⁸

Bu ayet, Mekke’de Müslüman olup da kendilerine hicret farz olduğu hâlde göç etmeyerek âdeti kendilerine zulmedenler hakkında nazil olmuştu. Buna göre bulunduğu şehir ya da ülkede inançlarını yaşamaya imkân bulamayan bir Müslüman’ın hicret etmesi vaciptir. Bu ayetler nazil olunca Allah Resûlü, Mekke’de yaşamaya devam eden müminlere haber göndermiş ve artık hicret etmeleri gerektiğini belirtmişti. Cundeb ibn Damre çok yaşlı bir kimse olmasına rağmen oğullarına; “Beni hemen yola çıkartın çünkü ben zayıf kimselerden olmadığım gibi imkânı olmayanlardan birisi de değilim. Vallahi, bir gece de olsa artık Mekke’de kalmam.” demişti. Onun bu kararlılığı ve ısrarı üzerine oğulları onu sedyeye yerleştirip Medine’ye doğru yola çıkarmış ancak Ten’im’e geldiklerinde babaları ruhunu Rahman’a teslim etmiş ve evlatları da onu oraya defnetmişlerdi.

Kaldı ki müşrik ve zalim toplulukla birlikte yaşayanlar farkında olmadan bazen de mecburen içinde yaşadıkları topluluğa destek vermek zorunda kalabilirler. Nitekim inananlardan bazıları Mekke’de yaşadıkları için zorunlu olarak müşriklerle birlikte hareket ediyor; onlarla beraber savaşa çıkmak zorunda kalıyorlardı. İster istemez onların sayısını artırıyor onlara güç ve kuvvet oluyorlar; yaşanan çarpışmalarda yaralanıyor veya öldürülüyorlardı.¹⁹ Aslında bu pozisyon da onlar için zor ve hem dünya hem de ahiret hayatları adına tehlikeli bir durumdu. Dolayısıyla bir an önce yapmaları gereken şey hicret ederek Müslüman toplumla bütünleşmekti.

Hicret Etmeyenlere İkinci Bir İkaz

Farziyetine rağmen mazaretsiz hicret etmeyenlere velayet yani sahip çıkma sorumluluğunun kalkacağı da ifade edilerek hicret etmekte ağır davrananlar tekrar uyarılır: *“İmanda sebat eden, zulüm diyarından göç eden, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla çaba gösteren ve onlara kucak açıp yardım edenlere gelince; işte bunlar birbirlerinin gerçek velisidirler. Ama iman etmiş fakat zulüm diyarından göç etmemiş kimselerin, göç edinceye kadar korunup gözetilmeleri konusunda size hiçbir sorumluluk düşmez. Şu var ki eğer dinî baskıya karşı sizden yardım isterlerse, bu durumda size düşen yardım etmektir; yeter ki kendileriyle aranızda anlaşma bulunan bir topluluğa karşı olmasın. Allah yaptıklarınızın tümünü görmektedir.”*²⁰

Müslüman olduğu hâlde Medine’ye hicret etmeyen ya da edemeyen ve

Medine'deki Müslümanların da tanımadığı, meçhul pek çok mümin vardı. Fetih suresinin 25. ayetinde bu husus açıkça şöyle ifade edilir: *“İnkârda ısrar edip sizi Mescid-i Haram'ı ziyaret etmekten ve bekletilmekte olan kurbanlıkları yerine ulaştırılmaktan geri çevirenler onlardır. Eğer orada kendilerini tanımadığınız için tepeleyeceğinizi ve bilmeyerek tepelemenizden ötürü zor durumda kalacağınız mümin erkekler ve kadınlar olmasaydı, Allah ellerinizi birbirinizden çekmez, savaşmanıza engel olmazdı. Dilediği kimseleri rahmetine nail etmek için Allah böyle takdir buyurdu. Şayet onlar birbirlerinden seçilip ayrılmış olsalardı, elbette kâfirleri gayet acı verici bir cezaya çarptırırdık.”*²¹ Dolayısıyla Enfal suresinin 72. ayetinde henüz hicret etmeyenler bir an önce göç etmeye teşvik edilirken bu ayette her şeye rağmen yine de onların can güvenliğinin korunduğuna dikkat çekilir.

Mekke'den hâlâ hicret etmeyen ya da imkân bulamayan bu kimselerden bazıları şunlardı: Velîd ibn Muğîre'nin oğlu Velîd, Seleme ibn Hişam, Ayyâş ibn Ebî Rebîa, Ebû Cendel, Ebû Basîr, Ümmü Fadl, Kulsum bint Ukbe ibn Ebî Muayt. Bilinen bu sahabilerin yanında İslam'a yeni girenler de kendilerini gizliyor ve can güvenlikleri için imanlarını izhar etmiyorlardı. Böylece hicret edebilecekleri ana kadar kendilerini koruma altına almış bekliyorlardı. Fakat bunların da ilk fırsatta hicret etmeleri gerekiyordu. Ebû Basîr ve Ebû Cendel'in haklarını arama adına Sîfulbahr denilen yerde kurdukları karargâhlarının, daha Hudeybiye sulhunun üzerinden bir yıl geçmeden Mekkelileri zor durumda bırakacak kalabalığa ve güce ulaşması hatta bunun için onların Medine'ye gelip ilgili maddeyi değiştirmek istemeleri bunların sayısı hakkında bir fikir verebilir.

Günümüzde Hicretin Farziyeti!

Hicret her ne kadar Mekke'nin fethinden sonra farz-ı ayn olmaktan çıkarılmış olsa da farz-ı kifâye olarak kıyamete kadar önemini koruyacaktır. Çünkü her zaman için dünyanın farklı coğrafyalarında İslami hak ve hakikatleri tebliğ ve temsil adına en azından belli bir zümrenin hicret etmesi bir mecburiyettir. Bu ihtiyacı dile getiren Allah Resûlü *“Tövbe etme zamanı sona ermeden hicret de sona ermez. Tövbe ise güneş battığı yerden doğuncaya kadar devam eder.”*²² *“Güneş batıdan doğduğunda ise her kalp bulunduğu hâl üzere mühürlenir ve insanlar amelleri ile değerlendirilir.”*²³

buyurur.

Son nefese kadar iman ve tevbe kapısı açık olduğuna göre İslam'dan haberi olmayanlara imani hak ve hakikatları ulaştırma, tevbeye muhtaç gönülleri Allah'a dönmeye yönlendirme adına hicretin devam ettirilmesi âdeta zarurettir. Şayet Kur'an ve sünnetin hicrete biçtiği bu rol ve verdiği değer gerektiği şekilde anlaşılmış olsaydı, bugün Batı dünyasında yaşanan İslamafobi'ye karşı daha başarılı bir mücadele yürütülür; insanlığın daha büyük bir çoğunluğu sahih bir İslam ile tanışma imkânına kavuşabilirdi. İslam toplumları ilmî, ahlaki, iktisadi ve sosyo kültürel açılardan çok daha iyi ve örnek bir konumda olurlardı. Bu sebeple bugün müminler, hicret algı ve anlayışlarını gözden geçirmeli ve her zaman hizmet öncelikli hicrete hazır olmalıdırlar.

Nitekim bu düşünce ve anlayışın bir yansımasıdır ki Kur'an, iman, hicret ve cihad/hizmet üçlüsünü çoğu zaman peşi peşine zikreder ve bu meselenin kıyamete kadar büyük bir önem arz edeceğini talim buyurur. Yine Kur'an, ister iradi isterse zulüm ve baskılar karşısında cebren hicret etmek zorunda kalanları, hakiki mümin olarak niteler, cennetlerle müjdeler ve onları Allah katında en büyük derecelerin sahibi olarak ilan eder. Dolayısıyla imana dayalı hicret ve hizmet aksiyonu müminler için her zaman başvurmaları gereken üç musluklu bir Hızır çeşmesidir.

Güneşin Doğup Battığı Her Yere Ulaşma

Allah Resûlü hicretin gerekliliğine de işaret ettiği bir hadislerinde müminlerin omuzuna bütün insanlığa ulaşmayı bir sorumluluk olarak yükler: *“Benim adım, güneşin doğup battığı her yere ulaşacaktır/ulaştırılmalıdır.”*²⁴ Öncelikle inananlar, kendilerine verilen bu müjdeyi ve omuzlarına konulan bu mükellefiyeti ya da kendilerine belirlenen bu hedefi gerçekleştirme adına dünyada gitmedikleri bir coğrafya ya da yaşamadıkları bir ülke/şehir veya mahalle bırakmamalıdırlar. Zira İslam'ın mesajı insanlığa sadece sözlü tebliğ ile ulaştırılamaz. Tebliğ edilen mekânlarda Müslümanların kalması ve orada örnek bir insani, İslami ve ahlaki hayat sergilemeleri mücerret tebliğden daha önemli ve daha etkilidir. Bu manada hicret, geriye dönüşü olmayan bir yolculuk olduğu gibi gidilen mekânı vatan/yurt edinme kararlılığıdır da.

Onun için dünden bugüne sırf Allah rızası ve İslami/insani değerlerin

neşri için dünyanın dört bir yanına göç edenlerin maddi-manevi gösterdikleri fedakârlıklar asla basite alınamaz. Muhacirlerin herhangi maddi bir çıkarları ve menfaatleri yoktur. Hedefleri sadece İslam'ı, insanı ve insanlığı yaşatmaktır. Bu da Allah katında çok değerli salih bir ameldir. Zira Allah Resûlünün ifadesiyle *“Kulların Allah’a en sevimlisi/hayırlısı insanlara en faydalı olandır.”*²⁵ Bugün Türkiye’nin içinde ve dışında Hak davası için farklı ülke ve bölgelere hicret eden kimseler, “Ameller niyetlere göredir.” hükmünce her birerleri “muhacir” ünvanını hak eder ve ilk muhacirlerin safları arkasında yerlerini alırlar.

Hicret Kaçış Değil, Büyük Bir Hamledir.

Bazılarınca hicret, bir acziyet ve kaçış olarak görülebilir. Hâlbuki hicret bir firar değil, zalimin zulmüne karşı kendini korumaya alma ve ona zulüm imkânı vermeme; yani dinin emrettiği canı koruma prensibi çerçevesinde hareket etmektir. Nitekim Allah Resûlü, risaletin 13. yılına kadar Mekke’de müşriklerin korkunç zulüm ve işkenceleri karşısında şiddete asla başvurmamış hem kendisini hem de iman eden ashabını korumak için elli üç yıl yaşadığı toprakları bırakıp çıkmıştır.

Allah Resûlü ve ashabını Mekke’den çıkmak zorunda bırakan müşrikler daha sonra başlattıkları diplomatik ve askerî saldırılara rağmen başarılı olamamış, attıkları her adımda hüsrana uğramışlardır. Hicretin ikinci yılında Bedir’de, dördüncü yılında Uhud’da, beşinci yılında Hendek’te aldıkları mağlubiyetlerle emellerine ulaşamadan geri dönmüşlerdir. Nihayet hicretin altıncı yılında Hudeybiye’de Müslüman toplumun varlığını siyasi bir anlaşmayla kabullenmek zorunda kalmış ve barış ortamında gönüllerin ve Mekke’nin fethine giden yollar tamamen açılmıştır. Sözleşmenin üzerinden iki yıl geçmeden de Mekke, kolaylıkla fethedilmiştir. Şehrin teslim olmasıyla da o güne kadar İslam’a düşmanlık yapanların hepsi kısa zamanda hiçbir baskıya maruz kalmadan hür iradeleriyle Müslüman olmuşlardır. Dolayısıyla hicret, inanan toplumun, zafiyetinden dolayı korkması ve kaçışı değil değil, bilakis düşmanlığa kilitlenmiş bağınaz ruhların zararından kendini koruma ve henüz İslam’a kalpleri yatmayan kimselere de bir mühlet verme dönemidir. Hicret hem zalimlerin kötülüklerinden kendini emniyet ve güvene alma hem de geleceğin müminleri olarak onları daha büyük zulümlere girmemeleri adına koruma

stratejisidir. Bu açıdan hicret çift taraflı bir kazanç, büyük bir direnç, sabır ve sebatın ifadesidir. Firar değil, zulmün ve haksızlıkların üzerine daha güçlü ve etkili yürümek için maddi-manevi bir hazırlık dönemidir.

Mesela, Hz. Musa (aleyhisselam), zalim Firavun ve yandaşlarının kendisine zarar vermesinden endişe edince “... *Şu zalimler gürûhundan beni halas eyle ey Rabbim!*” diye dua ederek aralarından çıkar ve Medyen’e hicret eder.²⁶ On yıl sonra geri dönüş yolunda Allah tarafından peygamber olarak seçilir ve hakkı tebliğ için Firavuna gönderilir.²⁷ Firavunun huzuruna Hz. Harun’la birlikte çıkan Hz. Musa hicret gerekçesini onların zulmünden korunmaya bağlar: “*Sizden korktuğum için de aranızdan çıkıp gitmiştim.*” Ardından da “*Ama Rabbim bana hüküm/nübüvvet ve hikmet verdi ve beni peygamberler arasına dâhil etti.*”²⁸ şeklinde bir açıklama yaparak hicretin nübüvvetle ve ilahi teyidle sonuçlandığı bilgisini verir ve bunun da kendisine Rabbisinin büyük bir nimeti olduğunu belirtir.²⁹

Hz. Musa ve Harun’un hakkı tebliğlerinin yanında bir görevi de İsrailoğullarını zalim Firavunun esaretinden kurtarmak³⁰ ve hicret ettirerek maddi-manevi özgürlüğe kavuşturmaktır. Onun için hicret bir kaçış değil, her türlü baskı ve esaretten özgürlüğe doğru kararlı bir yürüyüştür. Zulme karşı mücadele için gerekirse vatan dâhil ne varsa terk edilmesi gerektiğinin ve bunun da başarılabilirliğinin ispatıdır. Bu kararlı ve cesur yürüyüş ise Allah’ın lütuflarını celbeden fiilî bir duadır. Nitekim Hz. Musa’nın اساسıyla birlikte Kızıldeniz’i yaran ve yollar bitmişken yeni yollar açılmasına vesile olan bir sır da Hz. Musa ve muhacirlerin Allah yolundaki hicret kararlılığıdır. Düşmanın tasallutundan kurtulduktan sonra onları büyük nimetlere mazhar kılan da bu şuur ve fedakârlıklarıdır: “*Gerçekten Biz, İsrailoğullarına kitap, hükümler, hikmet ve nübüvvet verdik. Onları helal ve has nimetlerle rızıklandırdık ve onları (kendi dönemlerindeki) diğer insanlara üstün kıldık.*”³¹

Bu açıdan hicret İslam tarihinin de en önemli bir dönüm noktasıdır. Bu sır ve hikmete binaendir ki Hz. Ömer döneminde Müslümanların kullanacağı bir takvim belirlenirken Peygamberimizin doğumu ya da vahyin gelişi değil de hicretin başlangıcı esas alınmıştır.

Diğer taraftan hicretin bugün beraberinde getirdiği entegrasyon ve asimilasyon problemleri özellikle üzerinde durulması gerekli hususlardandır. Bilhassa günümüzde daha da karmaşık hâle gelen göç

olayları ve sonuçları, baskın Batı kültürünün içinde yaşayan ve herkesin rahatlıkla ulaşabildiği sosyal medya ağlarının kuşatılmışlığı altında kalan genç nesillere yardımcı olabilme; onlara yol gösterebilme adına yazılı ve görsel çalışmalar en az hicret kadar farzdır. Allah için göç eden aile ve fertlerin gittikleri toplumların içinde Allah'ı kaybetmelerinden daha acı bir şey olamaz. Dolayısıyla hicretten sonra entegrasyonun planlanması ve asimilasyona karşı gerekli tedbirlerin alınması hicret ibadetinin bir parçasıdır. Bu planlamayı ihmal edenler başladıkları ibadeti yarıda bırakan kimse gibi davranmış olurlar.

Nasıl bir ibadete başlayan kimsenin amelinin sahih ve kabul olması için onu tamamına erdirmesi şarttır. Yani günün ortasına ya da ikindiye kadar tutulan oruç kabul olmayacağı gibi yarıda bırakılan namaz da namaz değildir. Hacca niyet edip gittikten sonra Arafat yolunda geriye dönen ya da tavafa başladıktan sonra onu yarıda bırakan kimse hac ibadetini yapmamış olur. Aynen bunun gibi Allah yolunda cebrî ya da iradi hicret eden muhacirler bu salih amellerinin hem tamamlanması hem meyve vermesi hem de karşılığını Allah katında tam alabilmeleri adına göç sonrası ortaya çıkan maddi manevi problemlerin çözümü için çareler üretmeli ve organize olmalıdırlar. Bunun için gerekli ilmî, ahlaki ve kültürel adımları atmalı, gerekli müesseseleri açmalıdırlar. Aksi takdirde hicret ibadeti yarıda bırakılmış olur ki o zaman sadece muhacirler değil, gelecek nesiller de maddi-manevi büyük kayıplar yaşarlar. Aslında bu manada yapılacak hamleler sadece muhacirler için değil, onlara kucak açan toplumlar için de önemli bir ihtiyaç ve zenginliktir.

-
- ¹ Ankebût suresi, 29/26
- ² Neml suresi, 27/56
- ³ Bkz. Ankebût suresi, 29/29-35
- ⁴ Bkz. A'raf suresi, 7/88-93
- ⁵ A'raf suresi, 7/89
- ⁶ A'raf suresi, 7/93
- ⁷ Bkz. A'raf suresi, 7/105; Taha suresi, 20/77
- ⁸ Yunus suresi, 10/90; ve bkz. Bakara suresi, 2/50; Taha suresi, 20/78; Şu'arâ suresi, 26/60-69)
- ⁹ Yunus, 10/93
- ¹⁰ Bkz. İbrahim suresi, 14/9; A'raf suresi, 7/73-79
- ¹¹ İbrahim suresi, 14/13
- ¹² Buhari, *Bed'ü'l-Vahy* 3; Tefsir, Alak; *Ta'bir* 1; Müslim, *İman* 252; Tirmizi, *Menakıb* 13; İbn Hişam, *Sîre*, I/203
- ¹³ İsrâ suresi, 17/76
- ¹⁴ İsrâ suresi, 17/77
- ¹⁵ İbrahim suresi, 14/13,14
- ¹⁶ Buharî, *Meğâzî* 4; Müslim, *Cihad* 58
- ¹⁷ Nisâ suresi, 4/97
- ¹⁸ Nisâ suresi, 4/98
- ¹⁹ Bkz. Buhârî, *Tefsîr* 4/19
- ²⁰ Enfal suresi, 8/72
- ²¹ Fetih suresi, 48/25
- ²² Ebû Dâvud, *Cihad* 2 (2479); Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, IV/99 (16906)
- ²³ Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, I/192 (1671); Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V/253; el-Beğâvî, *Şerhu's-Sünne*, X/372
- ²⁴ Ahmet ibn Hanbel, *Müsned*, 28/155
- ²⁵ İbn Hibban, II/69, 126; Ebû Nuaym, *Hilyetul-Evliya*, VI/348; Elbânî, *es-Silsiletu's-sahiha*, I/789
- ²⁶ Bkz. Kasas suresi, 28/21-23
- ²⁷ Bkz. Kasas suresi, 28/30-33; Şuarâ suresi, 26/10-22
- ²⁸ Şuarâ suresi, 26/21
- ²⁹ Bkz. Şuarâ suresi, 26/22
- ³⁰ Bkz. Şuarâ suresi, 26/17
- ³¹ Câsiye suresi, 45/16

YESRİB'E HİCRET YOLCULUĞU

Akabe biatlarıyla Yesrib'in kapıları hicret için açılmıştı. Ancak sabaha karşı biattan haberi olan müşrikler bundan ciddi rahatsızlık duymuş ve haberin doğruluğunu teyit edince Müslümanlara karşı uyguladıkları baskıyı, işkenceyi ve hakareti daha da artırmışlardı. Bu durumu Allah Resûlü'ne şikâyet eden ashab-ı kiram, hicret için Peygamberimiz'den izin istediler. Efendimiz onlara, *“Bana hicret edeceğiniz yer haber verildi. O Yesrib'dir. Kim hicret etmek istiyorsa oraya gitsin.”* buyurdu.³²

Allah Resûlü'nün bu umumi izni üzerine zaman kaybetmeden herkes hicret için hazırlanmaya başladı. Azami tedbir/dikkat içinde mukaddes göç başlıyordu. Herkes gizlice hazırlığını yapıyor, birbirine destek oluyor ve kendisine yol arkadaşları seçiyordu. İlk hicret edip Yesrib'e varan da Ebû Seleme olmuştu. Üç aylık bir zaman diliminde de büyük oranda herkes Mekke'den ayrılmıştı. Geriye tutuklu, hasta ve zayıflar, Peygamberimizin ailesiyle beraber Hz. Ebû Bekir'in ailesi ve bir de Hz. Ali kalmıştı. Hz. Ebû Bekir hicret etmek için birkaç kez izin istemiş olsa da “Acele etme! Belki Allah (celle celaluhu) sana bir arkadaş nasip eder.” diyerek Resûlullah kendisine izin vermemişti.³³

Hicret Karşısında Kureyşlilerin Tepkileri

Peygamber Efendimizin Yesrib'den bir grupta sözleşme yaptığını öğrenen ve ashabını oraya göç etmeye yönlendirdiğini gören Kureyşliler, bu yeni gelişmeden ciddi rahatsız oldular. Bütün baskılara rağmen insanların Müslüman olmalarına mâni olamamışlardı. Üstelik yayılma imkânı vermedikleri İslam dini, şimdi kendisine yerleşip kökleşebileceği yeni bir yurt da bulmuştu. Müslümanlar dünyaya ait her şeylerinden vazgeçerek birer birer oraya göç etmişlerdi. Böyle giderse yakında Hz. Muhammed de hicret eder ve orada zamanla büyük bir güç hâline gelebilirdi. Bu gelişmenin önünü almazlarsa yarın üstesinden gelemeyecekleri daha büyük problemlerle karşılaşabilirlerdi. Hz. Muhammed de Yesrib'e gider yerleşir ve oranın başına geçerek harp alanında tecrübeli olan Evs ve Hazreç kabileleriyle yapacağı ittifakla daha da güçlenirse, baş edemeyecekleri bir güç karşısına çıkabilirdi. Hele bir de Şam ve çevre ticaret yollarını kontrol

altına alırlarsa ekonomik açıdan ciddi sıkıntılar yaşayabilirlerdi. Bunun için Daru'n-Nedve'de acil görüşme kararı aldılar.

Daru'n-Nedve Toplantısı

Daru'n-Nedve, Mekke'nin idare edildiği bir merkezdi. Şehre ait her türlü problem yönetim kurulu üyeleri tarafından burada görüşülür ve kararlaştırılırdı.³⁴ Bu özel toplantıya katılan kimseler şunlardı: Ebû Cehil, Cübeyr ibn Mut'im, Tuayme ibn Adiy, Haris ibn Amir, Utbe ve Şeybe ibn Rebîa kardeşler, Ebû Süfyan, Nadr ibn Hâris, Ebu'l-Bahterî, Zem'a ibn Esved, Hakîm ibn Hizam, Ümeyye ibn Halef ve Nübeyh ve Münebbih İbni'l-Haccac kardeşler. Bir de tam toplantıya girecekleri anda Daru'n-Nedve'nin önünde Necidli bir ihtiyar kılığında beliren şeytan.

Toplantıya Ebû Cehil başkanlık yapıyordu. Söze işin ciddiyetini ve korkularını ifade eden şu cümlelerle başladı: “Şu adamınızın hâlini biliyorsunuz. Vallahi, aranızdan o da ayrılıp da Yesrib'e gider ve orada kendisine tâbi olanlarla bir güç hâline gelirse üzerimize saldıracağından emin olamayız. Şimdi bu gelişme karşısında ne yapılması gerektiği konusunda görüşlerinizi bekliyoruz.”

Ebu'l-Bahterî söz aldı ve şu teklifte bulundu: “Onu, zincirle bağlayıp üzerine kapıları kilitleyip kapatın. Kendisinden önce yaşayıp ölüp giden şair Nâbiğa ve Züheyr gibi o da ölüp gidecektir.” Ancak Necidli ihtiyar bu görüşün isabetli olmadığını belirtti. “Arkadaşlarına hapsedildiği haberi ulaşınca üzerinize baskın yapıp onu elinizden kurtarırlar. Dolayısıyla başka bir fikir düşünün.” dedi.

Bu sefer Esved ibn Rebîa söz aldı ve şöyle bir teklifte bulundu: “Onu yurdumuzdan biz çıkaralım, topraklarımızdan sürelim. Ondan sonra nereye giderse gitsin, karışmayalım. Vallahi bizim aramızdan ayrıldıktan sonra bizim için nereye gittiği önemli değil.” dedi. Necidli ihtiyar yine bilirkşi edasıyla devreye girdi ve şunları söyledi: “Vallahi bu da isabetli olmaz. Eğer böyle yaparsanız O, güzel sözleri, güçlü mantığı ve getirdiği hakikatlerin etkileyiciliği ile bir şekilde insanların kalbine girer sonra onlar da kendisine tâbi olur ve hep birlikte üzerlerinize gelir, beldenizi işgal eder, hâkimiyeti elinizden alır, size de istediklerini yaparlar. Dolayısıyla başka bir tedbir düşünün.”

Bunun üzerine Ebû Cehil söz alarak, “Bu konuda benim farklı bir

görüşüm var.” dedi. Hep beraber ona “Sizin görüşünüz nedir?” diye sordular. O şöyle cevap verdi: “Her kabileden eli silah tutan çevik ve atak, attığını vuran ve vurduğunu da deviren gençler seçelim. Sonra onların her birine keskin kılıçlar verelim. Hep birlikte üzerine saldırıp kılıç darbeleriyle onu öldürsünler. Biz de böylece ondan kurtulmuş oluruz. O, bu şekilde öldürülünce de kanı bütün kabileler arasında dağılır. Böylece Abdimenafogulları da bu kadar kabileyi karşısına alıp onlarla savaşmaya cesaret edemez. Sonuçta diyete razı olmak mecburiyetinde kalırlar. Diyeti de biz öderiz ve böylece bu işten sıyrılmış oluruz.” Bu görüşü Necidli şeytanın yanında diğer şeytanlar da isabetli bulmuştu. Sonunda bu görüşte ittifak ederek dağıldılar.³⁵

Kur'an-ı Kerim müşriklerin yaptığı bu toplantı ve düşüncelerini bize şöyle aktarmaktadır: “Bir vakit de o kâfirler senin elini-kolunu bağlayıp zindana mı atsınlar yahut öldürsünler mi yahut seni ülke dışına mı sürsünler diye birtakım tuzaklar planlıyorlardı. Onlar tuzak kura dursunlar, Allah da tuzak kuruyordu. Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır.” (Enfal suresi, 30)

Cebrail'in (a.s.) Hicret Emriyle Gelişi

Bir taraftan Daru'n-Nedve'de bunlar yaşanırken Cibril-i Emin de Peygamberimize gelerek olup bitenleri kendisine haber vermiş ve hicret iznini getirmişti.³⁶ Bir de Peygamberimize o gece her zaman yattığı yatakta yatmamasını söylemişti.³⁷

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) aldığı bu haber ve izin üzerine Hz. Ebû Bekir (radiyallahu anh) ile görüşmek için hemen onun evine gitmişti. Vakit normal bir ziyaret vakti değildi. Gündüzün en sıcak vakti herkesin istirahate çekilip kaylûle yaptığı bir vakitti. Peygamberimiz içeri girince Hz. Ebû Bekir'in yanında kızları Hz. Âişe ve Hz. Esmâ da vardı. Allah Resûlü onları çıkarmasını istedi. Hz. Ebû Bekir, O'na, “Endişe etme ya Resûlallah onlar benim kızlarım, senin de ehlin sayılır.” dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü ona, “Allah (celle celaluhu) hicret için bana izin verdi.” buyurdu. Hz. Ebû Bekir “Birlikte mi ya Resûlallah?” diye sordu. “Evet!” dedi Allah Resûlü. Bu cevap üzerine çok sevinen Hz. Ebû Bekir, sevincinden ağlamaya başlamış ve daha önce bu yolculuk için hazırladığı iki devesini göstererek, “Ya Resûlallah! Şu iki bineğimden birisini al!” diye teklif etmişti. Peygamber Efendimiz ise ona “Ancak ücreti karşılığında

olabilir.” demişti.³⁸

Hız. Ebû Bekir (radıyallahu anh) bu yolculukta kendilerine rehberlik yapması için Abdullah ibn Uraykıt ile anlaşmıştı. Yolculuğun başlayacağı güne kadar da develeri otlatması ve bakması için ona teslim etmişti.³⁹

Hicret Başlıyor

Allah Resûlü gece vakti yola çıkmak için Hız. Ebû Bekir’le anlaşmıştı. Evine dönünce Hız. Ali’ye hicret için bu gece yola çıkacağını bildirdi. Bir de bu gece, O’nun yerine yatağında yatmasını emretti. Allah’ın kendisini koruyacağını bu yüzden korkmaması gerektiğini tembihledi. Yarın sabah kalktığında evinde bulunan başkalarına ait emanetleri sahiplerine teslim ettikten sonra yola çıkmasını söyledi.⁴⁰ O gece Hız. Ali, üstüne Peygamberimizin yatarken her zaman kullandığı kırmızı bir örtüyü alarak geceledi.⁴¹

Bu arada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), gerekli hazırlıklarını yapmış çıkmak üzereydi. Fakat evinin etrafı, O’nu öldürmek için seçilen grup tarafından tamamen sarılmıştı. Dışarıdan sesleri geliyor ve kapının deliğinden yer yer içeriye de gözetliyorlardı. Aralarında O’nu öldürmek için ilk hamleyi kimin yapacağını bile konuşuyorlardı. Onlar suikast için uygun bir vakit beklerken, Allah Resûlü de gerekli hazırlıklarını tamamlamış ve Yasin suresinin ilk on ayetini okuyarak aralarından sıyrılıp çıkmıştı. Bir taraftan ayetleri okurken diğer taraftan yerden bir avuç toprak alıp üzerlerine serpmiş ve oradan hızlıca uzaklaşmıştı.⁴²

Epey vakit geçmişti ki birisi onlara, burada niçin beklediklerini sordu. Onlar da “Muhammed’i bekliyoruz!” diye cevap verdiler. O şahıs ise onlara, “Siz kaybettiniz ve hüsrana uğradınız. Zira O, aranızdan sıyrılıp çıktı sizin haberiniz bile yok. Hatta aranızdan geçerken üzerinize toprak bile saçtı. “Hayır! Vallahi, gitmiş olamaz. Biz O’nu görmedik!” diyerek ayılıp ayağa kalktılar ve üst başlarındaki toprağı görüp silkelemeye başlayınca denilenin doğru olabileceğine ihtimal vermeye başladılar. Zaten sabah da olmak üzereydi. Beklemeye artık hacet yoktu. Artık yeteri kadar beklemişlerdi. O’nu öldürmek üzere içeri daldıklarında Hız. Ali de kalkmış yatağında oturuyordu. Birden Muhammed’i ararken Hız. Ali’yi karşılarında gören gözü dönmüş güruh, hemen Peygamberimizin nerede olduğunu ona sormaya başladılar. Belli ki O’nu kaçırmış olmanın telaşı şimdiden

başlamıştı. Hazreti Ali ise onların ısrar ve tartaklamalarına rağmen “Bilmiyorum.” diyordu.⁴³ Evet doğruyu söylüyordu onlara. Zira o an nerede olduğunu bilemezdi. Ancak onlar Hz. Ali’yi bırakacak değillerdi. Konuşturmak için tutuklayıp Kâbe’ye kadar getirmiş ve hapsetmişlerdi.⁴⁴ Fakat Hz. Ali’yi daha fazla alıkoymak onların aleyhine olacaktı. Zira Peygamberimizin sahiplerine dağıtılmak üzere geriye bıraktığı emanetlerin kime ait olduğunu o biliyordu. Hz. Ali’yi serbest bırakıp Peygamberimizin peşine düşmüşlerdi.

İki Dost Sevr Yolunda

Peygamber Efendimiz ise evinden çıkar çıkmaz anlaştıkları üzere Hazreti Ebû Bekir’in evine gelmişti. O da yol hazırlıklarını tamamlamış Allah Resûlü’nün gelişini bekliyordu. Hiç vakit kaybetmeden evin arka kapısından çıkıp Sevr dağındaki mağaraya doğru yola koyulmuşlardı. Mekkeli müşrikler uyanıp kendilerine geleceği ve yeni durumu değerlendirip organize olacakları ana kadar da onlar, gizlenecekleri yere varmışlardı bile.⁴⁵ Hz. Ebû Bekir, önce mağaraya kendisi girmiş vahşi hayvan veya yılan vesaire var mı diye kontrol ederek ortamı temizlemiş ve çıkmıştı.⁴⁶

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) doğrudan Yesrib’e yola çıkmamış tam ters istikamette Sevr’e doğru gitmişti. Tedbir adına böyle bir manevraya ihtiyaç vardı. Zira ashabının hepsi kendisinden önce Yesrib’e göç etmiş gitmişti. O’nun da oraya gideceği muhakkaktı. Doğrudan Yesrib’e hareket etmesi en küçük bir takipte yakalanmaları demekti. Dolayısıyla takibe çıkacak kimseleri yanıltma ve zaman kazanma adına bu taktik onların ilk planda akıllarına gelmeyecek bir yöntemdi. Cebel-i Sevr’deki herhangi bir mağara ise çok kimsenin aklına gelmezdi.

Allah Resûlü ile Hz. Ebû Bekir Sevr’e doğru yola çıktıktan bir müddet sonra “Hazvere” denilen yere gelmişlerdi. Allah Resûlü burada duraklamış ve Mekke’ye doğru geri dönüp bakarak şöyle demişti: *“Ey Mekke! Biliyorum ki Allah katında en hayırlı belde sen olduğun gibi Allah’ın en çok sevdiği yer de sensin. Muhakkak ki senden çıkmak zorunda bırakılmış olmasaydım senden çıkmazdım.”*⁴⁷

Takip Kararı ve Ödül

Müşrikler Peygamberimizi öldürmek için büyük bir fırsat yakaladık derken ellerinden kaçırılmışlardı. Ancak Ebû Cehil pes etmiyordu. Hemen, “Muhammed’i ölü ya da diri bulup getirene, benden yüz deve ödül!” diye ilan etmişti.⁴⁸ Hz. Ali’den bir şey öğrenemeyince yine vazgeçmemiş bu sefer de Hz. Ebû Bekir’in evine gelmişti. Ona göre mutlaka ailesi nereye gittiklerine dair bir bilgiye sahipti. Yumruklanmış kapıyı Hazreti Esmâ açmıştı. Babasının nerede olduğu ve nereye gittikleri soruluyordu kendisine. “Vallahi, babam nerede bilmiyorum.” diye cevap verince, şimşek gibi yüzüne tokat inmişti. Kulağındaki küpe kopmuş kendisi de çoktan yere serilmişti.⁴⁹ O günkü toplumun genel kabullerine bile sığmayan kadına karşı böyle bir şiddet ancak cehaletin babası Ebû Cehil’e yakışırdı. Fakat her şeye rağmen Hz. Esmâ, metanetli durmuş ve onlara herhangi bir sır vermemişti. Onlar da bir bilgi alamayacaklarını anlayınca vakit kaybetmemek için ayrılmışlardı.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Sevr’de üç gün kaldı. O, bir plan insanıydı. Orada kalacakları günleri ve sonrasını Hazreti Ebû Bekir’le birlikte beraber planlamışlardı. İlk planda, burada saklanacakları süre içinde istihbarat çok önemliydi. Bunun için Hz. Ebû Bekir oğlu Abdullah’a, Mekkeli müşriklerin haklarında konuştuklarını, aldıkları kararları ve yapacakları hamleleri bilgi olarak toplayıp geceleyin kimseye gözükmeden ve hissettirmeden kendilerine getirmesini söylemişti. İkinci olarak Hz. Ebû Bekir, kölelerinden Âmir ibn Fûheyre’ye de gündüz vakti koyunlarını otlatarak ta yanlarına kadar gelmesini tembihlemişti.⁵⁰ Böylece onlar hem taze süt ihtiyaçlarını karşılayacak hem de Abdullah’ın yolda bırakabileceği izleri aynı istikamette hareket eden sürüyle yok etmiş olacaktı. Üçüncü olarak yolculuğa çıkacakları gün de Yesrib yolunu iyi bilen Abdullah ibn Ureykât ile anlaşmış hatta hazırladığı develeri de ona teslim etmişti. Buna göre İbn Ureykât, üç gece geçtikten sonraki sabah (yani dördüncü günün sabahı) develeri Sevr’in eteklerinden hareket edecekleri noktaya getirecek ve yola çıkacaklardı. Abdullah o gün müşriklerden birisiydi ama bu konuda güvenilir, sözünün eri bir karaktere sahipti. Bu konuda Allah Resûlü’nün tercihi de isabetliydi.

Evet, dağ taş Allah Resûlü aranıyordu. Başına konulan ödüle talip olanlar O’nu bulmanın peşine düşmüşlerdi. Derken iz süren bir grup Sevr dağına tırmanmış ve Allah Resûlü’nün saklandığı mağaranın önüne kadar gelmişti.

Dışarıda kendi aralarında yaptıkları konuşmalar içeriden rahat duyuluyor ve anlaşılıyordu. Hz. Ebû Bekir bu durumdan çok endişelenmiş ve Allah Resûlü'ne “Geldiler ya Resûlallah” diye endişesini belirtmişti. Efendimiz ise kendisine “Ya Ebâ Bekir! Üçüncüsü Allah olan iki kişi hakkında sen ne olacağını sanıyorsun!” buyurarak onu teskin etmişti. Kur'an'da iki dostun mağarada yaşadıkları bu olay yanında, onların Allah tarafından nasıl teyit edildikleri de ifade edilmektedir: *“Eğer siz Peygambere yardımcı olmazsanız, Allah vaktiyle O'na yardım ettiği gibi yine yardım eder. Hani kâfirler O'nu Mekke'den çıkardıklarında, iki kişiden biri olarak mağarada iken arkadaşına: ‘Hiç tasalanma, zira Allah bizimle beraberdir’ diyordu. Derken Allah onun üzerine sekinetini, huzur ve güven duygusunu indirdi ve O'nu görünmeyen ordularla destekledi. Kâfirlerin davasını alçalttı. Allah dini zaten yücedir çünkü Allah azizdir, hakimdir.”* (Tevbe suresi, 9/40)

Sevr'e kadar gelen müşrik gruptan bazıları içeri girip bakmayı düşünmüş olsa da buna gerek duymamışlardı. Zira Allah (celle celalhu) iki zayıf canlının eli ve gayretleriyle onları korumuştı. Takipçiler daha mağaranın önüne ulaşmadan, bir örümcek mağaranın giriş kısmında ağını örmüştü. Yine giriş yerinin önünde bir çalı bitkisi büyümüş ve üzerine iki güvercin de yuva yapmış yumurtlamışlardı. Bu tabloyu görenler, “Buraya gelmiş olamazlar. Zira bu örümcek daha Muhammed doğmadan ağını buraya örmüş.” diyerek ayrılmışlardı.⁵¹

Yesrib'e Doğru Yola Çıkış

Üç gece Sevr'de kalan Allah Resûlü'nün yola çıkma vakti gelmişti. Ortalık durulmuştu. Bu açıdan yol emniyeti hazır demekti. Her şey planlandığı gibi güzel gidiyordu. Dördüncü günün sabahında Sevr'de gizlendikleri yerden aşağıya indiler ve birlikte yolculuğa çıkacakları Abdullah ibn Ureykât'la buluştular. Abdullah kendisine emanet edilen develerle anlaşılan yere gelmişti. Bu arada Hz. Esmâ da yol azıklarını hazırlamış getirmişti. Hiç vakit kaybetmeden azıklar hemen develere yüklenecekti. Ancak Hz. Esmâ, içi yiyecek ve su dolu kapların ağzını bağlamak için ip getirmeyi unutmuştu. Kaybedilecek vakit yoktu. Bunun üzerine hemen belindeki kuşağı çıkarıp ikiye bölmüş ve kapların ve kırbaların ağzını bağlamıştı. Bundan dolayı o “Zâtu'n-nitâkayn” diye anılmaya başlandı. Zira onun böyle yaptığını gören Allah Resûlü kendisine,

“Allah bu kuşağına bedel sana cennette bir kuşak versin.” buyurarak dua etmişti.⁵²

Yola revan olmak için her şey hazırды. Vakit de kaybetmemeleri gerekiyordu. Hz. Ebû Bekir, Allah Resûlü için hazırladığı deveyi getirip, “Buyur, ya Resûlallah! Anam babam size feda olsun. Binebilirsiniz.” dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, “Ben bana ait olmayan bineğe binmem.” buyurdu. Hz. Ebû Bekir beklemediği bu cevap karşısında, “Buyurun ya Resûlallah! Anam babam sana feda olsun, o Senindir.” dedi. “Hayır” dedi Allah Resûlü. “Deveyi kaç a aldınız?” buyurdu. “Dört yüz dirheme aldım.” deyince, Allah Resûlü, “Tamam, ben de o fiyata aldım.” buyurdu. Hz. Ebû Bekir de “Kabul ettim, o senindir ya Resûlallah!” dedi. Peygamberimiz de ancak bu icab ve kabulden sonra devesine bindi. Hz. Ebû Bekir de redifine Âmir ibn Führeyre’yi almış ve devesine binmişti. Yolculuk başlamıştı.

Allah Resûlü, Hz. Ebû Bekir ve onlara yolda hizmet edecek Âmir ibn Führeyre, Abdullah ibn Ureykî rehberliğinde yola koyulmuşlardı. Sabaha karşı şehir vaktinde başlayan bu yolculuk hiç durmadan bir buçuk gün (iki gündüz bir gece) yaklaşık 38 saat sürmüştü. Buna göre Allah Resûlü ilk yola çıktığı gün ve gece ertesi günü ikinci vaktine kadar hiç istirahat etmeden yol kat etmişti. Sahil tarafına inerek takip ettiği güzergâh üzerinden “Kudeyd” köyüne kadar gelmişti. Burası Mekke’ye 120 kilometrelik mesafede bir yerdı. Yanındakilerle birlikte Ümmü Mâbed’in çadırına misafir olan Peygamberimiz burada bir müddet dinlenmişti.

Hicrette İlk Konak Yeri: Ümmü Ma’bed Çadırı

Asıl adı Âtike Bint-i Halid el-Huzâiyye Ümmü Ma’bed, kocası Temim ibn Abdiluzza ile Mekke-Yesrib arasında Kudeyd denilen bir köyde yaşıyordu. Ümmü Ma’bed, gündüz vakti yol üzerindeki bu çadırın önünde bekler ve gelip geçen yolculara su ve yiyecek satar veya ikram ederdi. Peygamber Efendimiz ve yol arkadaşları da kendisinden yiyecek bir şeyler satın almak istemişlerdi. Ümmü Ma’bed kıtlık yüzünden ellerinde bir şey kalmadığını, dolayısıyla kendilerine yiyecek bir şey veremeyeceğini belirtmişti. Ancak Peygamber Efendimiz çadırın yakınında gölgede oturan zayıf bir koyunu görmüş ve onu sağlamak için kendisinden izin istemişti. Ümmü Ma’bed koyunun meraya gidebilecek kadar bile gücü bulunmadığını dolayısıyla

sütünün olmadığını ifade etti. Buna rağmen isterse de sağabileceğini ekledi. Allah Resûlü ondan büyük bir kap istedi ve koyunu yanına getirterek besmele çekip, dua edip sağmaya başladı. Allah Resûlü sağmaya başlayınca ayakta zor duran koyunun memeleri süt dolmuştu. Olup bitenleri seyreden Ümmü Ma'bed ise gördüğüne inanamıyordu. İlk süt kendisine ikram edilmişti. Daha sonra sağmaya devam ederek yol arkadaşlarına da ikramda bulundu. Onlar da doymuştu. En son kendisi de kana kan içti ve geriye bir kap süt daha bırakarak oradan ayrıldılar. Koyunun sütü o kadar bereketlenmişti ki hicret yolcuları yanlarındaki kırıbalarını da doldurmuştu.

Ümmü Ma'bed, bu bereketli yolcuları uğurladıktan bir müddet sonra kocası otlattığı sürüsüyle beraber dönüp gelmişti. Kaptaki sütü görünce şaşırان kocası bunun nereden geldiğini sormuştu. Ümmü Ma'bed yaşadıklarını anlatınca, Ebû Ma'bed bu mübarek zatın, Mekkelilerin başına yüz deve ödül koyup ardına düştükleri Muhammed olduğunu anlamıştı. Hanımından bu şahsı kendisine tarif etmesini isteyince, o şöyle bir tarif yapmıştı: “Nur yüzlü bir adamdı, güzel ve parlak bir yüzü vardı. Yaratılışı güzel ve fizik itibarıyla da vücudu düzdü. Ne göbeği öne çıkmış ve karnı büyümüşü ne de başı küçük ve kusurluydu; orta büyüklükte, güzel mi güzel ve mutedil bir vücut yapısı vardı. Gözleri siyah, göz kenarları da uzundu. Sesinde kadife gibi bir yumuşaklık vardı. Omuzları geniş, sakalı da sıkı. Kaşları, uzaktan dikkat çekecek kadar belirgin duruyordu. Sükût buyurduğunda üzerinde bir vakar, konuştuğunda ise meclisinde insibağ hâkimdi; Allah'ın adını anarak konuşmasına başlıyor ve hep O'nu yücelterek devam ediyordu. Uzaktan bakıldığında, insanların en güzel ve alımlısıydı; yakınına yaklaşıldığında ise cemal ve ihsanın kemalini temsil ediyordu. Konuşmaları, tane tane ve kulak tırmalamayacak şekilde ne az ne de çoktu. Mantığı, şiir gibi akıp gidiyordu. Ne herkese üstten bakacak kadar çok uzun boylu ne de insanlar arasında seçilmeyecek kadar kısa idi; görünüş itibarıyla sanki O, iki dal arasında duran üçüncü bir dal gibiydi. Üç kişi arasında altın gibi parlıyordu ve fiziken onların en güzeli idi. Arkadaşları, etrafında pervane gibi dönüyorlar; bir beyanı olduğunda ona kulak veriyor, O'ndan bir emir sudur edince de koşarak bu emrini yerine getiriyorlardı. Etrafında dört dönüyor ve her isteğini yerine getirmek için gönülden koşturuyor ve bunun için âdeta birbirleriyle yarışıyorlardı.”⁵³

Bu veciz tavsifi eşinden dinleyen Ebû Ma'bed de etkilenmişti. İmkân

bulduğunda O’nu ve arkadaşlarını arayıp bulacağını ve onlara iltihak edeceğini söylemişti. Daha sonra Ebû Ma’bed hanımıyla birlikte Medine’ye hicret edip İslam’a girmişti.⁵⁴ Ümmü Ma’bed’in gözlerinin önünde cereyan eden bir mucize, aileye imana giden kapıları açmıştı.

Ümmü Ma’bed’in Üstün Karakteri ve Vefası

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Mekke’den çıkalı tam beş gün olmuştu. Buna rağmen müşrikler O’nu yakalayıp geri getirme ümitlerini kaybetmemişlerdi. Hâlâ O’nun peşindeydiler. İşte bunlardan bir grup Ümmü Ma’bed’in yerine kadar gelmiş Muhammed’i ve yol arkadaşlarını tarif ederek buraya uğrayıp uğramadıklarını soruyorlardı. Ümmü Ma’bed, onların niyetlerinin kötü olduğunu sezmişti. Onları başından savmak için kimden bahsettiklerini anlamadığını ifade etti. Fakat müşrikler onun bir şey gizlediğini anlamışlardı. Bu sefer üzerine daha fazla gidip onu sıkıştırmaya kalkıştılar. Ancak Ümmü Ma’bed bu baskılara boyun eğecek ve aziz misafirlerini kendisine yapılan dayatmalar karşısında ele verecek bir kadın değildi. Bu sefer o, müşriklerin karşısına dikildi ve onları tehdit etti: “Eğer şimdi buradan çekip gitmez beni rahatsız etmeye devam ederseniz bütün kabilemi başınıza toplar ve işinizi bitirtirim.” Ümmü Ma’bed’in bu çıkışı etkili olmuştu. Bütün kabileyi karşılarına alıp işi büyütme isteyen grup oradan hemen ayrılmak zorunda kalmıştı.

Süraka, Peygamberimizin Peşinde

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yeteri kadar istirahat etmiş ve Ümmü Mabel’in çadırından ayrılmıştı. Epey yol kat etmişlerdi ki arkalarından birisinin takip ettiğini fark ettiler. Hz. Ebû Bekir endişeyle “Ya Resûlallah! Arkamızdan birisi yetişmek üzere!” demişti. Allah Resûlü gelen atlıya baktı. Bu Süraka ibn Malik’ti. Epey yaklaşmıştı ki Peygamberimiz kendisine beddua etti. Bunun üzerine Süraka’nın atının ayakları aniden kuma gömülmüş kendisi de yere yuvarlanmıştı. Bir anda neye uğradığını şaşırarak Süraka ayağa kalkmış Efendimizin yanına gelerek O’na yalvarmaya başlamıştı: “Benim için dua et de buradan kurtulayım. Söz veriyorum. Kurtulursam Seni takipten vazgeçeceğim.” Allah Resûlü dua etti ve atı kurtuldu. Ancak Süraka yüz deve ödülü kaybetmek istemiyordu. Şansını bir kere daha denemeye karar verdi ve atını mahmuzlayarak hamlesini yaptı.

Ancak yine atının ön ayakları kuma gömülmüştü. Bu sefer atın ayakları saplandığı yerden hiç çıkabilecek gibi değildi. Yaşadıklarına anlam veremiyordu. Demek ki bu insanlar Allah'ın inayeti altındaydı. Onlara kötülük yapmaya kalkmak akıllı bir kimsenin işi olamazdı: “Ya Muhammed! Anladım ki bu başıma gelenler, senin duan sebebiyledir. Benim falan yerde develerim var. Onlardan istediğini al. Ama ne olur bir daha dua et ki bu çaresizlikten kurtulayım. Bu sefer kesin söz veriyorum bir daha seni takip etmeyeceğim.” Bunun üzerine Peygamberimiz, “Senin develerine ihtiyacım yok!” diyerek kendisine dua etti ve Süraka atıyla birlikte yeniden kurtuldu. Bu kez sözünde durmuştu. Toz-toprak içinde ayağa kalkarken bu zatın farklı bir kimse olduğunu ve özellikle korunduğunu artık anlamıştı. Vicdanında ona karşı böyle büyük bir yanlış davranışta bulunmuş olmanın mahcubiyetini yaşıyordu. Bunun için kendini affettirecek bir hamle yaptı ve “Ben Süraka ibn Cu'sum'um. Bana bakar mısınız? Sizinle konuşmak istiyorum. Vallahi, bundan sonra benden size herhangi bir zarar dokunmayacaktır. Allah Resûlü, Ebû Bekir'e “Sor bakalım bizden ne istiyor?” diye söyledi. Hz. Ebû Bekir onun isteğini sorunca da o şu arzusunu belirtti. “Benim için Seninle aramızda delil olacak bir belge/emanname düzenler misin? Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Âmir ibn Führeyre'ye bir belge yazdırıp kendisine verdi.⁵⁵ O da “Buna karşılık ben de geri dönecek ve arkamdan gelenler varsa onları geri çevireceğim.” dedi ve sözünde durdu. Peygamberimizi arayan kimselerle karşılaştığında onlara da “Ben o taraftan geliyorum. Benim iz sürmede nasıl başarılı bir insan olduğumu bilirsiniz. Ben o bölgeleri kontrol ettim, oralarda yoklar!” demiş ve takibe çıkanları geri çevirmişti.⁵⁶

Atını mahmuzlayıp ayrılmak üzereyken Allah Resûlü bir kez daha kendisine bakmış ve “Ey Süraka! Kisra'nın iki bilekliğine sahip olacağın gün nasıl olursun acaba?” demişti. Bu cümleyi tam anlayamayan Süraka, “Hangi Kisra! Hürmüzün oğlu Kisra mı? diye sordu. Peygamberimiz “Evet” demişti.⁵⁷ Yazılı bir belgenin yanında yazısız müjdeyi de alan Süraka, bununla ne kastedildiğini tam anlamasa da bu olağan dışı hadiseler içinde oradan heyecanla ayrılmıştı. Günün başında Allah Resûlü'nü yakalayıp yüz devenin sahibi olmayı umarken, gün sonunda O'nu yakalamak için gelenleri geri çevirmeye çalışan bir muhafıza dönüşmüştü.

Allah Resûlü ve yanındakiler seyahat esnasında tedbire riayet ediyor,

yolda karşılaştıkları ve konuştukları kimselere karşı çok ihtiyatlı davranıyorlardı. Bunun için Hz. Ebû Bekir’e “Bu yanındaki adam kim?” diye sorulunca o, “Bu adam bana yolu gösteren kimsedir.” diyordu. Hâlbuki o bununla hayır yolunu kastediyordu.⁵⁸ Böylece yalan söylemeden veya yalana bulaşmadan sebepler planında kendilerini koruma altına alıyorlardı.

Hicret Esnasında Takip Edilen Yol

Allah Resûlü ve ekibi Kudeyd’den sonra Harrar’a geldiler. Oradan Seniyyetülmere’yi sonra da Lekfe yolunu tutarak Medlicetülekif’i geçtiler. Ardından Mercihmicâc’a girdiler. Oradan Batnımirca sonra Batnızîkeşr’e oradan da Cedâcid’e çıktılar. Buradan Ezahir’e geçen ekip, sonra Batnırı denilen vadiye indi. Akşam namazlarını burada kılan grup daha sonra Zûselm’e geçti. Buradan yola devam ederek sırasıyla Medlece’ye sonra Üsaniyye ve oradan Batnulkaha’ya ve Arc’a geldi. Buradan Hazevat’a giden grup, Rekûbe’nin sağından Ğabir’e geçti. Sonra Akik Vadisi yolunu tutarak Cescase’ye ulaştı. Burada Medine’ye fazla yaklaşmadan Beni Amr ibn Avf yurduna geçmek isteyen hicret kervanı Ez-Zaby yolunu tutarak Usbe’ye vardı.

Medineli ensar ve muhacirler de misafirlerini bekliyordu. Allah Resûlü’nün gelişi gecikmişti. Her gün sabahın ilk ışıklarıyla Harratu’l-Usbe’nin sırtlarına çıkıp yollarını gözlüyorlardı. Sıcaklığın yüksek olduğu bir mevsimde bulundukları için güneş yakıcı hâle gelince evlerine dönüyorlardı. Günlerden Rebiu’l-Evvel’in 12’si ve Pazartesi günüydü. Ancak yine bekledikleri misafirlerin geldiklerini görememiş ve güneş dayanılmaz hâle gelince de evlerine geri dönmüşlerdi. Derken aradan biraz zaman geçmişti ki ağaç gölgesi hâlâ onların gelişini bekleyen bir Yahudi, yüksek sesle bağırmaya başlamıştı: “Ey Kayleoğulları! İşte beklediğiniz arkadaşınız geliyoooo!”⁵⁹

Allah Resûlü ve Hz. Ebû Bekir Kuba’da

Müjdeli haberi alanlar yollara dökülmüştü. Benî Amr ibn Avf yurdunu büyük bir heyecan sarmıştı, bu sevinç ve coşkuyla da yüksek sesle tekbirler getiriyor, yeri-göğü inletiyorlardı. Diğer taraftan muhtemel bir saldırıya karşı korunmak için Müslümanlar silahlarını da kuşanmıştı. Bu hâl üzere Peygamber Efendimiz Kuba’ya varınca bir hurma ağacının altında oturdu

ve dinlendi. İnsanlar O'nu ziyarete geliyor ve selam veriyorlardı. Bazıları O'nu daha önce görmedikleri için Hz. Ebû Bekir'le karıştırıyorlardı. Hz. Ebû Bekir O'nu güneşten korumak için ayağa kalkıp yanı başında ridasıyla gölgelendirmeye başlayınca Peygamberimizin kim olduğunu anlamışlardı. Diğer taraftan yaşanan izdihama karşı Hz. Ebû Bekir gelen ziyaretçileri uyarıyordu. Bir müddet dinlendikten sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) buradan kalkarak Külsüm ibn Hidm'in evine geçti.⁶⁰

Sekiz gündür yollarda olan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yorgundu. Oturunca Hz. Külsüm hemen bir şeyler ikram etmek istedi. Bunun için yanında duran hizmetçisine, "Ey Necîh! Misafirlerimize taze hurma getir." dedi. Bu isimden tefeülde bulunan Allah Resûlü Hz. Ebû Bekir'e dönerek, "Necahnâ" yani "Kurtulduk, başardık ey Ebâ Bekir!" diye hitap etti. Hizmetli Necîh, bir kısmı olgunlaşmış bir kısmı ise henüz olgunlaşmamış bir salkım hurma getirdi. Peygamber Efendimiz "Bu nedir?" diye sorunca Hz. Külsüm "Ümmü Cürzân çeşidi hurmadan bir salkım!" dedi. Bunun üzerine Efendimiz (aleyhissalatü vesselam), "Allahım! Ümmü Cürzan hurma türünü bereketli kıl!" diye dua etti.⁶¹

Allah Resûlü burada kaldığı 14 günlük zaman zarfında sohbetlerini "Menzilu'l-Uzzâb" yani bekârlar evi olarak adlandırılan Sa'd ibn Hayseme'nin evine gidiyor ve orada yapıyordu.⁶²

Bu dönemde Hz. Ebû Bekir (radiyallahu anh) ise Peygamberimizle beraber kalmamış, Sunh'a giderek Habîb ibn İsaf'ın evine, diğer bir rivayete göre ise Harice ibn Zeyd'in evine yerleşmiştir. Kendisine verilen emanetleri sahiplerine teslim eden Hz. Ali de üç gün sonra Kuba'ya geldiğinde o da Allah Resûlü'yle beraber Külsüm ibn Hidm'in evinde kalmıştır.⁶³

Allah Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm), Kuba'da on dört gün bekledi.⁶⁴ Çünkü O'nu Medine'ye davet edenler sadece yetmiş beş kişiydi ve şehrin büyük çoğunluğu müşriklerden ve Yahudi kabilelerinden oluşmaktaydı. Hicretin hikmetinin gerçekleşmesi, gaye edinilen neticeyi hasıl etmesi, yeni bir sosyal problemin oluşmaması için hassas dengelerin kurulması ve korunmasını gerektiriyordu. Bu süre zarfında O, toplumu gözlemledi, farklı kimlikleri yakından tanıdı ve bütün adımlarını sağlam temeller üzerine inşa etme adına nabız yoklaması yaptı. Nitekim burada yaptığı okumalardan sonra attığı adımlar müspet meyvelerini verdi ve yaklaşık iki yıl problem

yaşanmadı. O da bu süre zarfında Medine'yi medeniyetinin merkezi hâline getirecek adımlar attı.

³² İbn Sa'd, *Tabakat*, I/164

³³ Bkz., İbn Hişam, *Sîre*, II/94; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VI/62

³⁴ Daru'n-Nedve; başlangıcı itibarıyla Kureyş kabilesinin atası olan Kusay ibn Kilab'ın eviydi. (Bkz., İbn Hişam, *Sîre*, II/94) Kusay, Huzaa kabilesine karşı verdiği mücadeleyi kazanınca, Kureyş kabilesinin farklı oymaklarını birleştirerek Mekke'nin idaresini de uhdesine aldı. Daha önceleri çadırlarda ve dağınık hâlde yaşayan kabileleri de Mekke çevresinde yerleştirerek Mekke şehir düzenini oluşturdu. Başlangıçta şehrin sevk ve idaresini kendi evinden yöneten Kusay, zaman içinde bunun için özel idari bir merkez inşa etti. Yaklaşık 440 yılında inşa edilen bina, Haceru'l-Esved köşesine bakan tarafta bir yerdeydi. Binanın kapısı da Kâbe'ye bakan tarafa doğru açılıyordu. Burası yönetimle ilgili istişari toplantıların yapıldığı, savaş kararlarının alındığı bir mekân olmanın yanında kültürel etkinliklerin de düzenlendiği bir merkezdi. Nikah merasimleri burada yapılır, ergenlik yaşına gelmiş genç kızlara merasimler burada düzenlenirdi. Yine Mekke ekonomisinin de buradan yönetildiğini söyleyebiliriz. Zira Mekke'den gönderilecek ticaret kervanları da burada belirlenir uğurlanırdı. Burada yapılan özel toplantılara Kusayoğulları ve Mekke çevresindeki Kureyş boylarının kırk yaşını doldurmuş başkanları katılırdı.

³⁵ İbn Hişam, *Sîre*, II/95-96

³⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, I/165

³⁷ İbn Hişam, *Sîre*, II/96

³⁸ İbn Hişam, *Sîre*, II/98; İbn Sa'd, *Tabakat*, I/165

³⁹ İbn Hişam, *Sîre*, II/98

⁴⁰ İbn Hişam, *Sîre*, II/98

⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, I/166

⁴² İbn Sa'd, *Tabakat*, I/166

⁴³ Bkz. İbn Sa'd *Tabakat*, I/166

⁴⁴ Taberi, *Tarih*, I/568

⁴⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*, I/166

⁴⁶ İbn Hişam, *Sîre*, II/99

⁴⁷ Tirmizi, *Menakıb* 127 (3925); İbn Mace, *Menasik* 103 (3108)

⁴⁸ el-Hindî, *Kenzu'l-Ummal*, XII/779

⁴⁹ İbn Hişam, *Sîre*, II/100

⁵⁰ İbn Hişam, *Sîre*, II/99

⁵¹ Bkz., İbn Sa'd, *Tabakat*, I/166

⁵² İbn Hişam, *Sîre*, II/99-100. Bu hadisenin burada değil Hz Ebû Bekir'in evinde hazırlıklar yapılırken olduğu da nakledilmektedir. Bu rivayete göre Allah Resûlü olayın böyle gerçekleştiğini öğrenince bu duayı yapmıştır. Bkz., İbn Hacer, *el-İsabe*, s. 1808

⁵³ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakat*, I/167-168

⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, I/168; Ebû Ma'bed'in vakit kaybetmeden Peygamberimizin peşinden gittiği, Batn-ı Reym'de kendisine yetişip O'nu bulduğu, iman ve biat edip geri döndüğü de rivayet edilmektedir. Bkz. Semhudi, *Vefau'l-Vefa*, I/420-421

⁵⁵ İbn Hişam, *Sîre*, II/102-103

⁵⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, I/169

⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsabe*, s. 547; Hz. Ömer devrinde bu müjde gerçekleşmiştir. İran'ı fetheden Hz. Ömer, oradan ganimet olarak elde edilen ve getirilen Kisra'nın bileziklerini Süraka'nın kollarına takacaktır. Bkz., İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe*, II/414

⁵⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, VII/249; İbn Sa'd, *Tabakat*, I/170

⁵⁹ Bkz. İbn Hişam, *Sîre*, II/105; İbn Sa'd, *Tabakat*, I/169

⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakat*, I/169-170; İbn Hişam, *Sîre*, II/105-106

⁶¹ Diyarbekiri, *Tarihu'l-Hamîs*, II/31; eş-Şenkîî, *ed-Dürrü's-Semîn*, s. 117

⁶² İbn Hişam, *Sîre*, II/105; İbn Sa'd, *Tabakat*, I/170

⁶³ İbn Hişam, *Sîre*, II/106

⁶⁴ Bkz. Buhârî, *Menâkıb* 46

KAZANDIRDIKLARIYLA HİCRET

Kur'an-ı Kerim, Allah yolunda hicret edenlerin dünya ve ahiret hayatları adına neler kazanacakları üzerinde özellikle durur; imandan sonra hicretin en faziletli bir amel olduğuna dikkat çeker ve böylece kıyamete kadar hizmet endeksli hicretlere de teşvik eder. Hicretin müminlere kazandıracağı maddi-manevi hususları nazara vererek Allah yolunda korkmadan hizmet ve hicret etmeyi; şartlar ne olursa olsun İslam'ı yaşamayı ve desteklemeyi ders verir. Bu hususta gevşeklik gösterilmemesi için tahşidatta bulunur: *“Ey iman edenler! Size ne oldu ki ‘Allah yolunda hizmet için seferber olunuz!’ emri verilince bulunduğunuz yere yığılıp kaldınız? Yoksa ahiretten vazgeçip dünya hayatına mı razı oldunuz? Ama iyi bilin ki dünya hayatının zevki, ahiretin yanında pek az bir şeydir!”*⁶⁵ Bunu takip eden ayette ise İslam'a ve insanlığa hizmet adına ihtiyaç duyulduğunda maddi-manevi imkânlarla seferber olunmazsa bu durumun ilahî azabı celbedeceği de açıkça belirtilir: *“Eğer topyekûn seferber olmazsanız, Allah sizi acı bir azaba uğratar ve sizin yerinize başka bir topluluk getirir. Siz de -dinine sahip çıkmamakla- O'na asla zarar veremezsiniz. -Bu durumda zarar eden sizler olursunuz.- Çünkü Allah her şeye kadîrdir.”*⁶⁶

Dolayısıyla Müminler, İslami hakikatlerin bütün insanlığa ulaştırılması adına hicrete yani dünyanın dört bir yanına dağılmaya/açılmaya davet edildiklerinde, bu hususta umumi bir seferberlik başlatıldığında imkânı ve donanımı olan hiç kimse geri durmamalıdır. Yine Kur'an'ın beyanıyla geri kalmakta mazereti geçerli olabilecek kimseler de şunlardır: *“Ancak her türlü imkândan mahrum ve hicret -ve hizmet- için yol bulamayan zayıf erkekler, kadınlar ve çocuklar bu hükmün dışındadırlar. Çünkü bunları Allah'ın affedeceği umulur. Allah gerçekten afiiv ve gafurdur.”*⁶⁷

Her dönemde doğru/sahih İslam'ın insanlığa ulaştırılması hicretten geçmektedir. Aksi takdirde onun insanlığa ulaşması için üzerlerine düşeni yapmayan kimseler dünyevi ve uhrevi büyük kayıplar yaşarlar.

Peki Müslümanlar bu büyük fedakârlığı gösterir ve hicretin maddi-manevi zorluklarına katlanır; bazen zulüm ve baskılardan kurtulma, inançlarını daha hür bir ortamda yaşama bazen de sahip oldukları imani ve ahlaki güzellikleri insanlıkla paylaşma adına Kur'an ve sünnetin bu davetine

icabet ederlerse ne kazanırlar?

Hicret, İlahi Af ve Merhametin Vesilesidir

Kur'an, İslam'a hizmet endeksli dünyaya açılmanın yani hicretin, insanı ilahî af ve rahmete götüren bir yol olduğunu ifade buyurur: *“Onlar ki iman ettiler, sonra hicret ettiler ve onlar ki Allah yolunda cihat ettiler, işte onlar Allah'ın rahmetini umarlar. Allah çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur.”*⁶⁸

Ayet-i kerimede “iman, hicret ve hizmet”, üçü bir arada zikredilir ve ardından da bu istikamette hareket edenlerin Allah'ın rahmetini umduklarına dikkat çekilir. Fezleke'de ise O'nun “Ğafûr ve Rahîm” isimleri zikredilerek yani affediciliği ve merhametinin bolluğu nazara verilerek hizmet merkezli hicretlerin muhacirleri ilahi merhamete kavuşturacağı açıkça belirtilir. Aksi takdirde “Allah'ın, bizim hicret ve hizmetimize, fedakârlığımıza ihtiyacı yok ki! O dilerse dinini bütün bir insanlığa ulaştırır.” anlayışı, müminlere Hakka karşı sorumluluklarını ihmal ettirecek, onları ilahi af ve rahmetten de mahrum bırakacaktır.

Hicret, Tahkiki İmana Götüren Bir Yoldur

Hicretin, muhacirlere ve onlara sahip çıkan ensara kazandıracağı bir husus da hakiki imana nailiyettir: *“İman edip hicret edenler, Allah yolunda cihat/hizmet edenlerle onlara kucak açıp yardım eden ensar var ya, işte gerçek müminler bunlardır. Bunlara bir mağfiret, pek değerli bir rızık (nasip) vardır.”*⁶⁹

Daha adil ve hür bir ortamda yaşayabilmek ve o beldenin insanlarına da İslam'ı ulaştırabilmek; dinin ahlaki, manevi ve sosyal güzelliklerini gösterebilmek için öz memleketini terk edebilmek ve gurbette her türlü maddi manevi yokluğa katlanmak bir taraftan da ümitle mücadeleye devam etmek hem samimi iman ve teslimiyetin hem de derin bir İslami şuurun varlığının apaçık göstergesidir. Zira böyle büyük bir fedakârlık hakiki bir iman ve tam bir teslimiyet olmadan yapılamaz. Onun için ayette geçen *“İşte onlar gerçek müminlerin ta kendileridir.”* ifadesi bu kimseleri hem takdir eder hem de onların örnekliğini nazara verir. Dolayısıyla hicret, insanı en mükemmel ve samimi bir mümin olma ufkuna taşıyan kutlu bir vesile, mübarek ve salih bir ameldir.

Hicret çağırını açan bu ilk muhacirlerin gerçek müminler olduğu belirtildikten sonra hemen ardından gelen ayette, *“Bunlardan sonra iman edip hicret edenler, sizinle beraber cihat/hizmet edenler var ya, işte onlar da sizdendir...”*⁷⁰ buyrulur ve böylece hicrete mecbur bırakılan fert ve toplulukların, tarihin hangi döneminde olursa olsun ötelerde yerlerini ilk muhacirlerin saflarının arasında yer alacakları müjdelenir.

Hicret, Allah’ın Rızasına Ulaştıran Bir Yoldur

İslam’ı temsil ve insanlığa ulaştırmada hicretle çağır açan ashab-ı kiram Kur’an’da methedilir ve bununla Allah’ın hoşnutluğunu kazandıkları açıkça belirtilir: *“İslam’da birinci dereceyi kazanan muhacirler ve ensar ile onlara güzelce tâbi olanlar yok mu? Allah onlardan razı, onlar da Allah’tan razıdırlar...”*⁷¹

Ayette sadece muhacirler nazara verilmez, bunun yanında ensarın onlara sahip çıkmaları; barındırmaları ve her şeylerini onlarla paylaşma gayretleri de takdir edilir. Ardından da daha sonraki devirlerde Müslüman olarak ortaya koyacakları güzel davranışlarla muhacir ve ensarın izlerinden yürüyen kimselerin de onlara dâhil olacağı belirtilir: *“Onlara güzelce tâbi olanlar var ya, işte Allah onlardan da razı olmuş/olacaktır; onlar da Allah’tan razı olmuşlardır/olacaklardır.”*

Hicret sadece belli bir döneme has bir sünnet değil, ihtiyaç duyulacak her devirde başvurulacak nebevî bir yoldur. Bu hususta muhacirler ve ensar da her çağda örnek alınacak şahsiyetlerdir. İslam’ı yaşama ve yaşatmak için gerektiğinde bu yola girenler Allah’ı hoşnut edecekleri gibi cennete doğru yol almış olurlar. Nitekim ayetin devamında onlar, ilahî rızanın yanında kendilerine verilecek ebedi cennetlerle de müjdelenirler: *“... Allah, onlara içlerinden ırmaklar akan cennetler hazırladı. Onlar oralara devamlı kalmak üzere gireceklerdir. İşte en büyük mutluluk, en büyük başarı budur.”*⁷²

Hicret, Allah Katında En Büyük Dereceye Ulaştırır

Kur’an’da hicretin müminlere kazandıracığı derecelere de dikkat çekilir: *“İman edip hicret edenler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda hizmet/cihat edenler var ya, işte onlar Allah indinde en yüksek derecelere sahiptir ve işte onlardır umduklarına nail olanlar!”*⁷³ ve ardından gelen

ayette muhacirler için ebedi cennet vaadi yine tekrar edilir: *“Onların Rabbi kendilerinin, katından bir rahmete, bir rıdvana ve içinde daimi nimetler bulunan cennetlere gireceklerini müjdeler. Onlar o cennetlerde ebediyen kalacaklardır. Muhakkak ki en büyük mükâfat Allah’ın yanındadır.”*⁷⁴

Nitekim hicretin bu değeri ve getirisi ki Allah Resûlü, dünya ve ahiret hayatı için en hayırlı ve en faydalı ameli soran bir sahabiye, *“Sana hicret etmek gerekir. Zira onun benzeri bir ibadet yoktur.”*⁷⁵ buyurur.

Hicret, İnsanı Maddi-Manevi Nimetlere Ulaştırır

Kuran, bir taraftan hicretin müminlerin ebedi hayatları adına kazandıracakları üzerinde dururken diğer taraftan onun dünya hayatları adına da onlara nimet, bereket ve bolluk getireceğine dikkat çeker: *“Allah yolunda hicret edenleri, sonra da bu uğurda öldürülenleri veya ölenleri ise Allah pek güzel bir tarzda nimetlerine mazhar edecektir. Allah elbette nimet verenlerin en iyisidir. O, mutlaka onları memnun olacakları yere yerleştirecektir. Muhakkak ki Allah her şeyi hakkıyla bilir, hilm ve şefkati boldur.”*⁷⁶

Muhacirin hicretle arkasında bıraktığı nimetlerden birisi de vatanıdır ve Kur’an muhacire, vatanından daha güzel bir yurda yerleştirileceği muştusunu verir: *“Zulme maruz kaldıktan sonra Allah uğrunda hicret edenleri, elbette dünyada güzel bir yere yerleştiririz. Ahiret mükâfatı ise daha büyüktür. Bunu bir bilselerdi!”*⁷⁷ Dolayısıyla hicret eden sadece ahiret adına değil dünya hayatı adına da bereket, huzur ve mutluluk bulacaktır. Hicretle elde edilecek bu bereket başka bir ayette şöyle dile getirilir: *“Kim Allah yolunda hicret ederse dünyada gidecek çok yer, genişlik ve bolluk bulur.”*⁷⁸

Müminlere inançlarını yaşama imkân ve izninin verilmediği zulüm yurdundan hicret etmeyi düşünenler bilmelidirler ki yeryüzünde yaşanacak daha başka pek çok yer vardır. Dünya sadece doğdukları ve vatan belledikleri coğrafyadan ibaret değildir. Hatta hicret yurtları onlar için maddi-manevi daha hayırlı da olabilir. Hürriyetten mahrum, despotların zillet ve baskıları altında yaşamaktansa İslam’ı daha rahat yaşayabileceği ve temsil edebileceği ülkelere göç etmesi ona yeni hizmet kapılarını da aralayacaktır.

Mümin, Hicret Yolunda Ölürsa!

Bazen mümin bu yola girer de Hz. Cündeb ibn Damre gibi gitmek istediği hicret yurduna varamayabilir. O, Mekke’de mali imkânları geniş olan bir kimseydi. Zenginliği, dört oğul babası olması ve Mekke’deki saygın konumundan dolayı müşrikler kendisine büyük bir baskı yapmadığı için hicret etmeyi düşünmüyordu. Ancak *“İman edip de hicret etmeyerek kendi öz nefislerine zulmeder vaziyette olanların canlarını alırken melekler onlara diyorlardı ki: ‘Ne işte idiniz?’ Onlar da: ‘Biz bu ülkede, dinin emirlerini uygulayamayan, baskı altında yaşayan kimselerdik’ deyince, melekler bu sefer şöyle dediler: ‘Peki Allah’ın dünyası geniş değil miydi? Siz de orada hicret etseydiniz ya?’ İşte onların durağı cehennemdir. Ne fena bir dönüş yeridir orası!”*⁷⁹ ayeti nazil olunca Hz. Cündeb kararını değiştirmiş ve şöyle demişti: “Allah’ım! Mazeret hakkında takdirlerini tebliğ ettin ve bu hususta hiçbir delil ve mazeretin geçerli olmayacağını ortaya koydun. Dolayısıyla ben de hicret etmeye karar verdim. Allah’ım! Müşrik toplumundan ayrılmak ve hicret yurdu Medine’ye gitmek ve Resûlü’ne bizatihi destek olmak, muhacir ve ensar toplumunu güçlendirmek istiyorum.”

İlerlemiş yaşına rağmen hicrete karar veren İbn Damre, bu sözlerinin ardından oğullarına kendisini Medine’ye götürmelerini söyler. Çok geçmeden oğullarından biriyle yola çıkan Hz. Cündeb ibn Damre, Ten’im’e gelince rahatsızlanır ve vefat eder. Vefat ettiği yere defnedilen Hz. Cündeb’in durumunu merak eden sahabilerden bazıları kendi aralarında “O, hicret yurduna varamadan önce vefat etti. Dolayısıyla o muhacir olarak kabul edilir mi edilmez mi bilmiyoruz?” diye konuşmaya başlamışlardı ki *“Kim evinden Allah’a ve Resûlü’ne hicret niyetiyle çıkar da yolda ecel gelip kendini yakalarsa o da mükâfatı hak etmiştir ve onu ödüllendirme Allah’a aittir. Allah, gafûrdur, rahîmdir.”*⁸⁰ ayeti nazil olur. Bu ayet, hicret yoluna çıkanların ömrü yetmese bile niyetleriyle o makamı yakalayacaklarını açıkça ifade eder.

Hicret, Müminlere Yeni ve Güçlü Dostlar Kazandırır

Kur’an, Allah yolunda hicret eden muhacirler ve onlara sahip çıkan ensar-ı kiram arasında güçlü bir dostluk bağı kurulmasını ister: *“İman edip Allah yolunda hicret edenler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda hizmet edenlerle onları barındıran ve onlara yardım eden ensar var ya, işte bunlar*

birbirlerinin velileri/dostları/yardımcıları/koruyucuları ve tabii müttefikleridirler...” Ayetin devamında bu hususta tahşidata devam edilir ve muhacirlere, mümin olduğu hâlde hicret etmeyen kimselere maddi-manevi sahip çıkma mükellefiyetlerinin olmadığı belirtilir: *“Fakat iman ettiği hâlde hicret etmemiş kimselerin, göç edeceği ana kadar korunup gözetilmeleri hususunda size hiçbir sorumluluk düşmez. Bununla birlikte eğer dinî bir baskıya maruz kalır ve sizden yardım isterlerse, bu durumda size düşen yardım etmektir; yeter ki bu kendileriyle aranızda anlaşma bulunan bir topluluğa karşı olmasın. Allah yaptıklarınızın hepsini görmektedir.”*⁸¹

Nitekim Allah Resûlü, Medine’ye hicretinin hemen akabinde, muhacirlerle ensar arasında kardeşleştirme (muâhât) yapar. Onlar bu çerçevede dostluk ve kardeşlikte öyle bir seviye yakalar ki *“... Allah’ın hükmüne göre akrabalık yönden yakınlıkları olanlar, birbirlerine vâris olmaya daha layıktırlar. Muhakkak ki Allah her şeyi hakkıyla bilir.”*⁸² ayeti nazil oluncaya kadar bir müddet birbirlerine mirasçı da olurlar. Zirve seviyesinde yaşanan bu dostluk ve kardeşliktir ki fitne ve fesatçıların tuzaklarını boşa çıkarır ve onlara sağlam bir toplum inşa etme imkânını sunar.

Hidayet Gibi Hicret de Bütün Günahları Temizler.

Allah yolunda hizmet endeksli hicret etmek bir çeşit İslam’a yeni girmek gibidir. Çeşitli vesilelerle hicrete terettüp eden mükâfatları sayan Allah Resûlü, hicretin bir kimsenin işlemiş olduğu -kul hakları hariç- bütün kötülüklerine kefarete olacağını, kendisine biat etmek üzere gelen ve bu esnada geçmiş günahlarının bağışlanması şartını koşan Amr ibnu’l-As’a şöyle talim buyurur: *“Ya Amr! Biat et. Zira İslam kendinden öncesini siler temizler. Hicret de kendisinden önce işlenen günahları temizler.”*⁸³

Hicrette Kazanç Niyete Göredir

İslam, ibadet ve muamelelerde niyete önem verir ve yapılan her amelin Allah için yapılması ve sadece O’nun rızasının gözetilmesi prensibini vazeder. Dolayısıyla bir amel ne için ve hangi maksatla yapılmışsa onun karşılığında o vardır. Allah Resûlü bu genel prensibi vazettiği bir hadislerinde meseleyi hicret üzerinden örneklendirerek şöyle buyurur:

“Ameller ancak niyetlere göredir; herkesin niyeti ne ise eline geçecek olan da odur. Kimin hicreti, Allah ve Resûlü için ise onun hicreti Allah ve Resûlü’ne müteveccih sayılır. Kim de nail olacağı bir dünya veya nikâhlanacağı bir kadından ötürü hicret etmişse, ona da o vardır.”⁸⁴

Niyetin amelden hayırlı olduğunu⁸⁵ belirten hadis de aslında bu gerçeği hatırlatan önemli bir yaklaşımdır. Zira ameli Allah katında makbul ve değerli kılan şey, onun Allah için yapılmasıdır. Dolayısıyla hadiste geçen *“Kimin hicreti Allah ve Resûlü için ise ona Allah ve Resûlü vardır.”* ifadesi hicrette maksadın sadece Allah rızası, İslam’ı yaşamak ve yaşatmak olması gerektiğini açıkça gösterir. Dünyevi maksatlar ise hicreti salih bir amel olmaktan çıkarır; onu tamamen dünyevi bir yolculuğa çevirir. Onun için Peygamber Efendimiz hadisin devamında *“Kim de nail olacağı bir dünyalık veya nikâhlanacağı bir kadından ötürü hicret etmişse, onun hicreti de hedeflediği şeye göredir.”* buyurur ve bu hususta niyetin korunması gerektiğine dikkat çeker. Nitekim asr-ı saadette Ümmü Kays adlı bir kadın sahabi, kendisine evlilik teklif eden Mekkeli bir şahsa, hicret ederse evlenebileceğini söylemiş, karşı taraf da kabul etmiş ve hicret etmiştir. Bu zat bundan dolayı “Muhaciru Ümmi Kays” yani “Ümmü Kays’in muhaciri” olarak isimlendirilmiştir. Onun için hicretin Allah katında bir değer ifade etmesi samimi/halis niyete bağlıdır. Bunu yakalamış kimseler, Resûlullah ile bereber hicret etmiş ilk muhacirlerin kazandıklarını aynen kazanırlar. Bir insan da sırf ticarî düşüncelerle “Gideyim, daha geniş pazarlara ulaşırım, belki firmamı daha da büyütme imkânlarına kavuşurum.” diyorsa onun hicreti de ona göredir. Ötelerde alacağı bir mükâfatı kalmaz. Zira talep ettiği şey sadece dünyalıktır, onu da burada az çok alır. Hâlbuki insanın değeri, talep ettiği şey kadardır. Bu açıdan bir insanın talebi, onun kıymetini belirler; bakıra talip olan bakır, altına talip olan da altın ruhludur.

Muhacirlik Başlı Başına Bir Fazilettir

Hicretin mümine dünya ve ahirette kazandıracağı büyük faziletlerden dolayıdır ki Allah Resûlü muhacirliği daima nazara vermiştir. Bir hadislerinde *“... Şayet hicret olmasaydı ensar olurdum...”* buyurarak hem hicretin Müslümana kazandıracağı değere dikkat çekmiş hem de ensarın muhacirlikten sonra büyük bir fazilet olduğunu talim buyurmuştur.⁸⁶ Nitekim Allah Resûlü imamlığa daha layık olanları sıralarken muhacirliği

de üçüncü sıraya yerleştirir: “... Cemaate, öncelikle Kur’an’ı doğru ve güzel okuyanlar imam olsun. Kıraatte eşit olanlar arasında sünneti daha iyi bilenler tercih edilsin. Kıraat ve sünnet konusunda bilgileri eşit ise hicreti önce olan imam olsun...”⁸⁷

Hicretin ötelerde muhacirlere kazandıracığı mükâfat Allah Resûlü’ne miraçta da açıkça gösterilmiştir: “Cibril (aleyhisselam) ile birlikte yürürken bir topluluğa uğradık. Ekim yaptıkları günde aynı zamanda hasat da yapıyorlardı. Hasadı bitirdiklerinde her gün bu şekilde devam ediyorlardı. Ben Cebrâîl’e ‘Bunlar kimdir?’ diye sordum. O, ‘*Bunlar Allah yolunda hicret eden muhacirlerdir. Onların iyilikleri yedi yüzün katlarıyla katlanır.*’ buyurdular.”⁸⁸ Dolayısıyla her ne kadar zorlukları çok olsa da hicret, meyvesini her mevsimde ve anında veren fazileti büyük bir salih ameldir.

Hicretin Kazandırdıklarını Koruma Gerçek Muhacirliğe Bağlıdır

Allah Resûlü Müslümanı tarif ettiği bir hadisinin hemen ardından “... *Gerçek muhacir, Allah’ın yasakladığı şeylerden uzaklaşıp hicret edendir.*”⁸⁹ buyurur ve hicrete yeni bir açılım daha getirir. Aynı vurguyu sahabeden birisi kendisine “Ya Resûlallah! Hangi amel daha faziletlidir?” diye sorduğunda da yapmıştır: “... *Allah’ın (celle celâluhu) hoş görmediği şeylerden hicret etmek, uzaklaşmaktır...*”⁹⁰ Dolayısıyla sadece tebliğ ve temsil için farklı coğrafyalara giden ya da zulümden kurtulmak için vatanını terk eden kimse değil, Allah’ın yasakladığı her şeyden uzaklaşan, kötülükleri terk edip iyiliklere koşan kimse de bir nevi muhacirdir. Zira o kişi de her an nefsinin ve şeytanın iğvasından, heva ve heveslerinin kendisini esir almasından kaçmakta ve Rabbine sığınmaktadır. Hatta zulüm diyarından emniyet ve güven yurduna hicret, bütün zorluklarıyla birlikte birkaç yıl sürse bile bu hicret ömür boyu devam ettiği için daha zor ve çetindir. Onun için amellerin en faziletli olanları arasında Allah Resûlü onu da saymıştır. Aslında bu iki ayrı yaklaşımı cemetmek daha doğrudur. Zira müminin zahiri hicretinin tam olabilmesi ve onu koruyabilmesi, nefsinin arzularına ve dünyanın cazibedar fitnelerine karşı iradesinin hakkını vererek sürekli mücadele etmesine bağlıdır. Bu mücadeleyi yürüten de sadece bununla yetinmemeli kendisine ihtiyaç duyulduğunda dünyanın farklı coğrafyalarına hizmet için göç etmeye hazır olmalıdır.

-
- ⁶⁵ Tevbe suresi, 9/38
⁶⁶ Tevbe suresi, 9/39
⁶⁷ Nisa suresi, 4/98
⁶⁸ Bakara suresi, 2/218
⁶⁹ Enfal suresi, 8/74
⁷⁰ Enfal suresi, 8/75
⁷¹ Tevbe suresi, 9/100
⁷² Tevbe suresi, 9/100
⁷³ Tevbe suresi, 9/20
⁷⁴ Tevbe suresi, 9/21,22
⁷⁵ Nesâî, *Bey'at* 14 (4167)
⁷⁶ Hac suresi, 22/58, 59
⁷⁷ Nahl suresi, 16/41
⁷⁸ Nisa suresi, 4/100
⁷⁹ Nisa suresi, 4/97
⁸⁰ Nisa suresi, 4/100
⁸¹ Enfal suresi, 8/ 72
⁸² Enfal suresi, 8/75
⁸³ Müslim, *İman* 54/192 (121)
⁸⁴ Buharî, *İman* 1, 41 (1, 54); Müslim, *İmâre* 45/155 (1907)
⁸⁵ Bkz. Suyûtî, *Câmiussağîr*, II/194
⁸⁶ Buharî, *Meğâzî* 56 (4330); Müslim, *Zekât* 47/139 (1061)
⁸⁷ Müslim, *Mesâcid* 54/290 (673); Ebû Dâvud, *Salât* 61 (584)
⁸⁸ Beyhâkî, *Delâilu'n-Nübüvve*, II/398
⁸⁹ Buharî, *İman* 4 (10); *Rikâk* 26 (6484)
⁹⁰ Nesâî, *Bey'at* 12 (4165)

HİCRET VE MEDENİYET

Büyük medeniyet dönüşümlerini, hep muhacir kavimler gerçekleştirmiştir!⁹¹

Göç, insanoğlu için umumi, inanan insanlar için ise hususi manada ve aynı zamanda medeniyet tarihini yakından alakadar eden önemli bir mefhumdur. Fizik ötesinin nakşının, mekâna, zamana ve insana işlenmesi sonucunda medeniyet ortaya çıkar. Bir bakıma insanların fizik ötesine ait mana ve idealleri hayatlarına ve fiziki çevreleri üzerindeki tasarruflarına yansıtmalarıdır medeniyet. Medeniyetlerin kuruluşu ile peygamberlerin (aleyhimüsselâm) gönderilişi arasında yakın bir alaka vardır. Zira fizik ötesi ile yeryüzü arasındaki münasebeti temin edenler ve bize hakikati bildirenler peygamberlerdir. Nitekim çürümüş medeniyetlerin yıkılış anlarında peygamberlerin getirdiği muştularla geçmişte yepyeni medeniyetler kurulmuştur.

Medeniyet, bir mefkûrenin tezahürüdür. İnsanoğlunun, inancı, ahlâk telâkkisi ve dünya görüşü çerçevesinde ortaya koyduğu maddi ve manevi eserlerin ve kurumların bütünü medeniyeti meydana getirir. Medeniyet üç ana eksen üzerinde yükselir. Birinci eksen bilgi ve düşünce, ikincisi duygu ve amel, üçüncüsü ise bu ikisine dayanılarak üretilen dünya görüşü ve değerlerdir.

Hicret ve Medeniyet İlişkisi

Medeniyetin özü, iman ve mistik coşkudur. Her medeniyet yeni bir aşk ve iman hamlesiyle ortaya çıkmış, gelişmiş ve olgunlaşmıştır. İnsanların bir inanç, ahlâk ve düşünce etrafında toplanmasını temin eden, onları harekete geçiren ve her daim fizik ötesi ile irtibatını sağlayan bu iman ve aşktır. Medeniyetler, tarih içindeki yürüyüşünü fizik ötesi ile bağının gücü ölçüsünde sürdürürler.

İman ve aşkın davranışlara aksetmesi ile birlikte medeniyet anlayışı kuvvetlenir ve hayatiyetini devam ettirir. Canlılığını yitiren, yeni değerler üretemeyen, aksiyon iştiyakını kaybetmiş medeniyetler zamanla durgunlaşır. Durgunlaşmış medeniyetler ise ölüme mahkûmdur. Bu medeniyetlerin, başka medeniyetlerin istilâsından kurtulup geleceğe

yürümeleri ve kendi kimliklerini korumaları mümkün değildir.

Medeniyet, başlangıç değil bir sonuçtur. Vahiyle bildirilen hakikatler, tarih içinde yol boyunca bir medeniyet inşa ederler. Nil nehrinin akış güzergâhında akışa göre biçimlenip gelişen medeniyetler gibi vahiy ırmağının çağıldadığı mekânlarda ve tarihte de vahiy medeniyeti zuhur eder.

Hak dostları medeniyet kurma gayesiyle yola çıkmamışlardır; onların yürüdüğü yollarda bıraktıkları izlerdir medeniyet. Onların bildirdiği hakikatlerden beslenen insanların eşya ve hadiselerle vurdukları nakıştır medeniyet.

Medeniyeti kuran iman ve aşkı toplumlara ilk aşıl原因anlar peygamberler, farklı beldelere ve zaman dilimlerine taşıyanlar ise onların izinden giden muhacirlerdir. Muhacir, ulvi bir niyetle beldesini terk edip iman, ahlak ve aksiyonunu farklı beldelere taşıyan kişidir. Hicret, Arap dilinde çölü terk edip şehre yerleşen bedevilerin göçünü ifade eder. Ancak Allah Resûlü (s.a.s.) ile birlikte O'nun mübarek beldesi Medine'ye göçüp yerleşen insanlara muhacir denilmiş; hicret de ulvi maksatlarla yapılan mukaddes göçlerin adı olmuştur.

Medine, hicret ile büyümüş ve medeniyetin merkezi olmuştur. Medeniyet kelimesi ile aynı kökten gelen Medine, mülkiyet ile münasebetinin yanında ikamet etme manası da taşır. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) hicretiyle adı Yesrib olan belde, inananların ikamet ettiği bereketli şehir, kutsal şehir anlamı kazanarak Medine adıyla anılır olmuştur. Medînetu'n-Nebî'ye nispet edilen kişilere medeni denilmesi de modern bir kavram olan medeniyet ile Medine arasındaki münasebete tarihten gönderilmiş bir işaret gibidir.

Medine hicret ile kurulmuş; orada kurulan medeniyet, başka Medineler kurmak için hicret ile uzak diyarlara taşınmıştır. İslam dünyasının değişik beldelelerinde Medine adını taşıyan onlarca şehir kurulmuştur. Bunlardan birisi de Medinetu's-Selâm (Barış Şehri) diye anılan Bağdat; bir diğeri de Bağdat yakınlarındaki Medâin'dir.

Her büyük dava hicret ile başarıya ulaşmıştır. Bu sebeple “Hicret etmedik büyük bir dava adamı, büyük bir mefkûre adamı, büyük bir vazife ve ideal adamı yok gibidir.” denilmiştir. Allah Resûlü de “yepyeni bir tarih ve medeniyet projesiyle iç içe derinlikleri olan evrensel bir dine insanları ulaştıracak köprüler kurmak için” hicret etmiştir. Peygamber Efendimiz

(s.a.s.), nebilerin, velilerin ortak kaderi olan mukaddes göç zamanı gelince şehirlerin anası Mekke-i Mükerreme'den ayrılmış ve İslam medeniyetinin ana yurdu Medine'ye yürümüştür. *“Zulme maruz kaldıktan sonra Allah uğrunda hicret edenleri, elbette dünyada güzel bir yere yerleştiririz. Ahiret mükâfatı ise daha büyüktür. Bunu bir bilselerdi! O muhacirler hak yolda sabreder ve yalnız Rab'lerine dayanıp güvenirler.”*⁹² ayetinde bildirildiği gibi Allah için hicret edenleri O, medeniyetlerini inşa edecekleri “güzel bir yere” yerleştirmiştir. Hicret ile nimet arasındaki alakayı Cenab-ı Hak, başka bir ayet-i kerimede; *“Allah yolunda hicret edenleri, sonra da Allah için öldürülenleri veya ölenleri ise Allah pek güzel bir tarzda nimetlerine mazhar edecektir. Elbette en hayırlı nimet veren Allah'tır.”*⁹³ şeklinde haber vermiştir.

Hicret edip gittikleri beldelerde vefat edenler ve şehit olanlar, ahiret yurdunda cennet nimetini kazanmış, bu dünyada bıraktıkları izlerle de yeni bir medeniyet inşa etmişlerdir. Cenab-ı Hak, bir ayet-i kerimede muhacirlerin durumunu; *“İman edip hicret edenler; mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler var ya, işte onlar Allah indinde daha yüksek derecelere sahiptirler ve işte onlardır umduklarına nail olanlar!”*⁹⁴ şeklinde beyan eder. Bir hakikatin değişik rükün ve yönlerinden ibaret olan; iman, göç ve cihad üçlüsünün, bu ayette olduğu gibi Kutlu Beyan'da ekseriya peşi peşine zikredilmesi, hicretin ne denli ehemmiyet arz ettiğinin en parlak delilidir.

Her göç, hicret değildir

Medeniyetlerin inşasında nefisle mücahede ve hicret iki önemli esas ve merhaledir. Nefsiyle yaptığı mücahede ile insan kendini yeniden inşa yolunda mesafe alırken, hicret ile de medeniyetin inşası yoluna adım atmış olmaktadır. Ancak iç dünyasını imar edebilenler, dış dünyayı da hakkıyla imar etmişlerdir. Kendini aşabilenler başkalarına rehberlik edebilmişlerdir.

Nefsini aşamamış insanların hicret edebilmeleri de mümkün değildir. Hicret ile nefis terbiyesi arasındaki bu yakın alakayı Peygamber Efendimiz (s.a.s.): *“Gerçek mücahid, Allah'a taatte öz nefsiyle mücahede eden; hakiki muhacir de hata ve günahları terk eden kişidir.”*⁹⁵ hadisiyle açıklamıştır. Hicret kelimesinin manalarından biri olan terk etme, gerçek muhacirin temel özelliğidir. Günahları, dünya sevgisini, nefsî istekleri hatta vatanı terk

etmeden muhacir olunamaz. Bu sebeple Peygamber Efendimiz (s.a.s.): *“Gerçek muhacir, Allah’ın yasakladıklarını terk edendir.”*⁹⁶ buyurmuşlardır.

Hicret, Allah ve O’nun Resûlü için yapılmalı; onda ilâ-yı Kelimetullah gaye edinilmelidir. Her göç, hicret değildir. Kimi dünyalık kazanmak, kimi de evlenmek için terk-i diyar eyler. Bunların hicret sevabına nail olmaları düşünülemez. Hicreti Allah’a ve Resûlü’ne olandır gerçek muhacir. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.s.), bir hadislerinde: *“Hicret iki özellik taşır: Birisi, günahları terk etmek; diğeri Allah ve Resûlü’ne hicret etmektir. Hicret, tövbe kabul olunduğu sürece sona ermez. Tövbe de güneş batıdan doğuncaya kadar makbuldür.”*⁹⁷ buyurmuşlardır.

Hayatın inanç esaslarına göre tanziminde hicretin önemli bir yeri vardır. Hicret, kişiye hayat boyunca aksiyon ve canlılık kazandıracak bir ilk muharrik gibidir. Onunla yeni bir dünyaya uyananlar, hayatlarının her anında hicretin yönlendirici ve belirleyici esintilerini hissedeceklerdir. “Bir kere, yüksek bir mefkûre uğrunda göç eden her fert, hayatının her lahzasında, göçe sebep teşkil eden yüksek gayenin baskısını vicdanında hissedecek ve hayatını bu yüksek duyguya göre düzenleme mecburiyetini duyacaktır.”

İlim, sevgi, aşk, şefkat ve merhamet medeniyeti, nefsiyle yaptığı mücadeleyi kazanmış fertlerin hicretleri ile kurulur. Hicret düşüncesine kilitlenmiş fertler, dönüp arkalarına bakmamış ve gittikleri beldeleri öz vatanları gibi benimsemişlerdir. Hicreti külfet görenler değil, hicreti nimet sayanlardır gerçek muhacirler.

Hicret Medeniyeti

Toplumlar çeşitli münasebetleri neticesinde birbirlerinden karşılıklı olarak etkilenirler. Bir toplumun kendi değerlerini muhafaza edebilmesi, farklı kültürlerle cevap verebilecek bir ideal ve düşünceye sahip olmasına bağlıdır. Kendi değerlerine aşkla bağlı topluluklar, fikirlerini başkalarına ulaştırmak için her türlü zahmete katlanmayı göze alabilirler.

Göç sürekli değildir. Aslında her göç, bir arayıştır. Aradığı ilim ve bilgiyi bulan topluluklar zaman içinde farklı toplumlarla girdikleri münasebetlerde aşılılarak bir medeniyet tesis ederler. Göç, insanlar hakikate/bilgiye ulaşınca kadar devam eder; yerleşik hayatla birlikte derme çatma bilgiler ilim ve sanat disiplinleri şeklinde temayüz eder, daha sonra ticaret, fetih ve

başka milletleri istilâ gibi yollarla farklı kültürlerle münasebete girer. Bu ilişki neticesinde aldığı yeni bilgi ve değerlerle aşılana toplumlar, kendi kâinat, insan ve hayat telakkilerinin ürünlerini ortaya koymaya başlarlar.

Peygamber Efendimiz, bi'setten sonra sürekli hicret edip, İslam'ı tebliğ edebileceği insanlar aramıştır. Allah Resûlü, hac ve panayırlara katılmak maksadıyla Mekke'ye gelip Mekke civarında konaklayanlara uğramış, *“Kureyş, Rabbimin (azze ve celle) kelamını tebliğ etmemi engelledi. Beni kavminin yanına götürecek bir kişi yok mu?”*⁹⁸ diyerek, hicret edeceği bir belde ya da kabile aramıştır. O'nun maksadı bir kişi dahi olsa insanların kalblerine girmek, onları şirkten ve puta tapıcılıktan uzaklaştırmaktı. Taif'e bu maksatla gitmiş, orada kendisine içecek ikram eden Rukayka adlı bir kadına “Onların putuna tapma, ona dönerek dua edip namaz kılma.” diyerek, İslam'ı tebliğ etmiştir. Kadının “Böyle yaparsam beni öldürmelerinden korkuyorum.” demesi üzerine “Sana bunu söylerlerse, ‘Rabbime ve bu putun Rabbine’ de; dua ettiğinde de sırtını ona dönerek dua et.” buyurarak, müşrik kavmi içinde imanını nasıl koruyacağını öğretmiştir. Taifliler, Müslüman olduktan sonra Rukayka'nın çocukları Allah Resûlü'nün huzuruna gelmişler; Resûl-i Ekrem Efendimiz Taif hicretinin meyvelerinden birisi olan Rukayka'nın durumunu çocuklarına sormuş; onlar “Senin bıraktığın hâl üzere öldü.” deyince, Peygamber Efendimiz (s.a.s.): “O hâlde anneniz Müslümandır.”⁹⁹ buyurarak, farklı din mensupları arasında imanı muhafazanın ne kadar önemli olduğuna işaret etmiştir.

İnanmış insanlar, hicret ile kendi inanç ve değerlerini başka beldelere taşımışlar; muhtaç olanlara ulaştırmışlardır. İlk Müslümanlar önce Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Habeşistan, inançlarındaki yakınlık ve adaletli bir hükümdarın olması sebebiyle özellikle tercih edilmişti. Mekkelilerin şikâyeti üzerine Habeşistan Kralı Necâşî, Müslümanları huzuruna çağırarak, yanına giren Müslümanlar, alışlagelenin hilâfına Necâşî'ye secde etmemişlerdi. Bunun sebebi sorulunca Müslümanlar adına konuşan Cafer b. Ebî Tâlib, “Allah bize bir Peygamber gönderdi. O, bize Allah'tan başka hiç kimseye secde etmemeyi, namaz kılmayı ve zekât vermeyi emretti.” diye cevap vermiştir. Görüldüğü gibi ilk muhacirler hem kendi değerlerini korumuşlar hem de farklılıklarını, inançlarını başkalarına anlatabilmek için bir vesile bilmişlerdir. Necâşî, onlara Hz. İsa (a.s.) ve Hz. Meryem hakkındaki düşüncelerini sorunca Meryem suresinin baş

kısından okuyarak cevap vermişlerdir. Bunun üzerine Necâşî, “*Ben O’nun Allah’ın Resûlü ve İsa’nın müjdelediği peygamber olduğuna şehadet ederim.*”¹⁰⁰ diyerek, Peygamber Efendimiz’e iman etmiştir. Müslümanlar kısa bir zaman diliminde hem Peygamberlerini tanıtmışlar hem O’nun davetinin esaslarını bildirmişler hem de kutsal kitaplarından bir bölüm okuyarak mesajlarını en kısa yoldan muhataplarına ulaştırmışlardır.

Mekke’den Yesrib’e ilk hicret eden muhacirler, beraberlerinde Medine’ye inanç, bilgi ve kültürlerini de taşımışlardır. Hz. Mus’ab b. Umeyr, Medine’ye ilk hicret eden sahabilerdendir. Medine’ye gelince İslam’ı tebliğ etmiş ve Müslümanlara Kur’an öğretmiştir. Birçok sahabe onun vesilesiyle İslam’la tanışmış ve bazı sureleri ezberleyip öğrenmiştir. Mekkeli Müslümanların Medine’ye gelip yerleşmeleri ile birlikte ensar, onlardan ticareti öğrenmiştir. Zaman zaman Mekkeliler ile Medineliler arasında örf ve âdet farklılıkları yaşanmışsa da güzel alışkanlıklar karşılıklı öğrenilmiş ve benimsenmiştir. Ticaret erbabı olan Mekkeliler ile ziraatçı olan Medinelilerin kaynaşmasından ilk İslam toplumu meydana gelmiştir.

Ashab-ı kiram, Efendimiz’in irtihalinden sonra muhacir olarak farklı beldelere gidip yerleşmiş; talebelerine Kur’an ve sünneti öğreterek İslam’ın o bölgelere yerleşmesine vesile olmuştur. Kuzey Afrika’dan Orta Asya’ya kadar birçok beldede sahabe kabirlerinin mevcudiyeti, hatta bu kabirlerin bulundukları bölgelerdeki insanların zihinlerinde dinî açıdan taşıdığı önem, onların kabirleri ile bile hâlen çağrılarını ve hizmetlerini sürdürdüklerini göstermektedir. Mesela İstanbul’da Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri’nin (v. 49/669) ve Semerkant’ta Şah-ı Zinde lakabıyla anılan Kusem b. Abbas’ın (v. 57/677) kabirlerinin, bulundukları toplumun hayatında önemli bir yeri vardır. Kusem b. Abbas, Hz. Ali Efendimiz’in şehit edilmesinden sonra Semarkant’a gitmiş ve uzun süre o bölgede kalarak Allah Resûlü’nün (s.a.s.) feyiz ve bereketini o coğrafyaya taşımıştır.¹⁰¹

Fetihler ve diplomatik münasebetler hicret için bir vesile bilinmiştir. Hicret düşüncesi Müslümanları sürekli yeni imkânlar aramaya ve farklı milletlerin arasına girmenin yollarını araştırmaya sevk etmiştir. Mukaddes göçler, her zaman evrensel medeniyet havuzlarının ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. MS. 756 yılında Abbasi Halifesi Ebû Cafer el-Mansûr’un askerleri, bir ayaklanmada Çinlilere yardım etmişler, buna karşılık Çinliler dört bin kadar Müslüman askerin Çin’e yerleşmesine izin vermişlerdir.

Çin'e yerleşip, yerli halkla evlenen Müslümanlar, zamanla çoğalmışlar; kıtlık zamanlarında Çinlilerin yetim kızlarını alıp büyütmüşler ve evlendirmişlerdir. Böylece Çin'de İslam, hicret ile yayılmıştır. Keza Yuan hanedanı döneminde Çin'e büyük bir Müslüman göçü olmuş; âlimler, sanatkârlar ve tacirler gelip Çin'e yerleşmişlerdir. Bu ilk Müslüman muhacirlerin astronomi ve takvim konusundaki bilgileri ve zanaatlarındaki başarıları, onların Çinlilerce saygı ifade eden "Hui-hui" şeklinde anılmalarına sebep olmuştur. Bu hanedan döneminde önemli devlet görevlerinin birçoğunda Müslümanların bulunduğu kaydedilmektedir.¹⁰² Çin'e yerleşen Müslümanlar İslami kimliklerini kaybetmemişler; ama Çinlilerin dil ve kültürlerini benimsemişlerdir. Camilerinde, giyim ve kuşamlarında Çin mimarisinin tesirini görmek mümkünse de dinlerini muhafaza etmeleri onlara yeni bir terkip imkânı sunmuştur. En eski Müslüman cemaatlerinden birisi olan Çin Müslümanları, varlıklarını ve medeniyetlerini bugün hâlâ devam ettirmektedirler.

Hicret düşüncesi, hem kalblerin ve beldelerin fetih duygusunu coşturmuş hem de ilimlerin fethinin kapılarını aralamıştır. İlim yolunda yapılan göçler ve yolculukların İslam dünyasının uzak diyarları arasında kültürel birliğin sağlanmasına önemli katkıları olmuştur. Ayrıca bu yolculuklar ve göçlerle, farklı beldelerdeki ilmî birikimin derlenmesi mümkün olmuştur. İlim tahsili maksadıyla ashab-ı kiram döneminden itibaren uzun yolculuklar yapılmıştır. Hatta birçok âlim tek bir hadisi öğrenmek için uzun yolculuklara çıkmışlardır. Hayatı boyunca birçok beldeye yolculuk yapmış tâbiîn âlimlerinden Şa'bî (v. 103/721) "Bir kimse, hikmetli bir tek söz için Şam'ın bir ucundan Yemen'in öbür ucuna kadar gitse bile bu yolculuğu boşuna yaptığını düşünmem."¹⁰³ demiştir.

Hicretin boyutlarından birisi de ticaret maksadıyla yapılan seyahatlerdir. Nitekim Allah Resûlü Efendimiz: "*Ümmetimin seyahati cihaddır.*"¹⁰⁴ buyurmuştur. Müslümanlar ticaretteki dürüstlükleri ile Endonezya'ya, Malay Adalarına ve Güney Çin Denizi'ne ulaşmışlar, gittikleri beldelerde dürüstlükleri ve bilgileriyle yerli halkların Müslüman olmasına vesile olmuşlardır. Her gittikleri yerde okullar açmışlar; bu okullarda yalnızca belirli bir grubu değil bütün çocukları okutmuşlardır. Meselâ Habeşistan'daki durumu anlatan Batılı bir yazar, Hristiyanların yalnızca papaz olacak çocuklarını okuttuklarını Müslümanların ise bütün çocukları

okuttuklarını nakletmektedir.¹⁰⁵ Nerede bir Müslüman topluluk varsa orada muhakkak bir okulun olduğu görülmektedir. Hatta Müslümanlar azınlıkta oldukları bölgelerde bile daha ilk yüzyıllardan itibaren eğitime önem vermişlerdir. Emevi Halifesi Ömer b. Abdülaziz, fethedilen Kuzey Afrika'ya İsmail b. Abdullah'ı vali olarak atamış, yanında da on seçkin âlimi eğitim için görevlendirmiştir. Afrika'da İslam'ın yayılmasında göçler ve eğitimin önemli bir yeri vardır. Müslümanların gittikleri yerlerde yaptıkları ilk iş, çocuklar ve yerli halk için okullar kurmak olmuştur.¹⁰⁶ Böylece her gittikleri yere inanç ve kültürlerini taşımışlar; eğitim, öğretim ve kültürel faaliyetlerle medeniyetlerini tesis etmişlerdir.

Hâsılı, insanlık tarihindeki önemli safhaların birçoğunun arkasında inanç, duygu ve düşünce ile beslenerek gerçekleştirilen mukaddes göçler vardır. Bilgi, inanç, sanat ve ahlâkî değerlerin farklı iklimlere taşınıp evrensel değerler hâline gelmesinde hicretin önemli bir yeri vardır. Bugünü değil yarını düşünenler, hicretle kanatlanmış; içteki duygu ve düşüncelerini hicretle aksiyona dönüştürmüştür. Hicret düşüncesi ile dünyanın dört bir yanına gidip yerleşen muhacirler, tarihte olduğu gibi günümüz dünyasında da yeni bir medeniyetin doğuşuna vesile olacaklardır.

Hicrete derinlik ve manevi boyut kazandıran niyetteki samimiyettir. Her göç hicret değildir. Nefsiyle yaptığı mücahedeyi tamamlamış insanların göçleri, gerçek ruh hicretleridir. İnançlarını yaşayan, davasının mümessili olan şahsiyetler, gittikleri beldeleri âdetâ kendi ruhlarıyla aşılamışlardır. Onların açtığı yollar yüzyıllar geçse de aşınmamış, açtıkları kapılar kapanmamıştır.

Toplumlar, hicret ile kendi fikir ve düşüncelerini başkalarına aktarma imkânı bulmuşlardır. Medeniyetlerini başka beldelere hicret ile taşımış, hicret ile diğer toplulukları kendi medeniyet havzalarında eritmişlerdir. Hatta yıkılmış bazı medeniyetler, kimi zaman hicret ile farklı bir beldeye yeniden dirilmişler kimi zaman da yeni bir medeniyet filizi vermişlerdir.

Göçebeler ile yerleşik hayattakiler arasındaki münasebette etkileyen ve büyük medeniyet dönüşümlerini gerçekleştirenler hep göçebe kavimler olmuşlardır. Bu göçebe kavimler, hedefsiz ve belli bir mefkûreden mahrum olduklarında fethettikleri toplumlar tarafından eritilmiş ve tüketilmişlerdir. Öte yandan bir dava ve mefkûreye bağlı olarak gerçekleştirilen göçler, büyük medeniyetlerin tesisine vesile olmuştur. Bu sebeple “Öteden beri

tarihte devir açıp-devir kapayanlar ve büyük bir ölçüde tarihin akışını değiştirenler hep muhacir kavimler olmuştur.” denilmiştir.

⁹¹ Prof. Dr Ayhan Tekineş hocamızın bu makalesi Yeni Ümit dergisinden alınmıştır.

⁹² Nahl suresi, 16/41-42

⁹³ Hac suresi, 22/58

⁹⁴ Tevbe suresi, 9/20

⁹⁵ İbn Hibbân, 7/178

⁹⁶ Buhârî, *İman* 4

⁹⁷ Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, 1/192

⁹⁸ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 6/35

⁹⁹ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 6/35

¹⁰⁰ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 6/30-31

¹⁰¹ İbnu'l-Esîr, 4/392

¹⁰² Ebulfazl, *İslam'ın Yayılış Tarihine Giriş*, (Cev. Cahit Koytak), s. 312-313

¹⁰³ İbn Abdilberr, *Câmiu beyeni'l-İlm ve fadlihi*, 1/94,95

¹⁰⁴ Ebû Dâvud, *Cihâd* 6

¹⁰⁵ Ebulfazl İzzeti, *İslam'ın Yayılış Tarihine Giriş*, (Cev. Cahit Koytak), s. 321

¹⁰⁶ Ebulfazl, a.g.e, s. 322, 323

HİCRET, KIYAMETE KADAR DEVAM EDECEK MİDİR?

Hicretle ilgili en çok sorulan sorulardan bir tanesi de “Günümüzde hicret söz konusu mudur? Hicret, Mekke’nin fethiyle son bulduysa bugün yapılan iradi ya da cebrî göçleri hicret kategorisinde değerlendirmek doğru olur mu?” sorusudur. Bu soru yurt dışına çalışmak ya da ilim tahsili için giden kimselerin yanında dünden bugüne cebren çıkmak zorunda kalan herkesin merak ettiği bir konudur.

“Fetihten Sonra Hicret Yoktur!” Hadisi

Hicretin sekizinci yılı Ramazan ayında Mekke fethedilip bütün halk da Müslüman olunca oradan Medine’ye göç etmenin sebebi de ortadan kalkmıştı. Artık İslam’ın hâkimiyetine ve idaresine geçen bir şehirden hicret etmenin bir manası yoktu. Aksi taktirde bu Allah’a en sevimli beldenin bütünüyle boşaltılması yani şehrin tamamen terk edilmesi ve bir nevi cezalandırılması anlamına gelirdi ki Allah Resûlü’nün hedefi bu değildi. Hedef Beytullah’ın putlardan temizlenmesi, tevhidin merkezi Mekke’nin tevhitle buluşturulması ve İslam’ın nuruyla yeniden aydınlatılmasıydı. Gaye de gerçekleşmişti. Şimdi vakit, şehirden hicret değil tevhide teslim olan halk ve şehri maddi-manevi imara başlama vaktiydi.

Ancak yeni Müslüman olan bazı kimseler de Medine’ye hicret edip “muhacirlik” sevabını almak istiyorlardı. Bu durumdan haberdar edilen Efendimiz *“Fetihten sonra artık Mekke’den Medine’ye hicret yoktur. Ancak bundan sonra cihat ve niyet vardır. Sizler Allah yolunda sefere/hizmete davet edildiğinizde hemen katılın.”*¹⁰⁷ buyurur. Böylece Mekke’nin bir İslam diyarı olduğunu ve Medine’ye hicretin farziyetinin kaldırıldığını; artık Medine’ye taşınmanın isabetli olmayacağını net olarak ifade eder. Bunun yanında hem onlara hem de kıyamete kadar gelecek bütün müminlere düşen vazifenin, Allah yolunda maddi-manevi imkânlarla ve halis bir niyetle hizmet etmek olduğunu belirtir. Bu hususta muvaffak olan kimselerin de ilk muhacirlerin hicretle kazandığı fazilet ve dereceleri kazanabileceğine işaret eder. İbn Hacer’in de dediği gibi, “Artık Medine’ye hicret manasında vatandan ayrılmak kalkmıştır ama cihad/hizmet maksadıyla yurdundan

ayrılmak bakidir. Zalimin tasallutundan kaçmak, ilim talebi için memleketini terk etmek, fitne ve fesadın hâkim olduğu bir ülkeden dinî/ahlaki hayatını korumak gibi maksatlarla hicret etmek kıyamete kadar geçerlidir.” Sözüün özü bu nurlu beyan, Mekke’nin fethinden sonra artık hicrete hiç ihtiyaç duyulmayacağını değil, bilakis cihad/hizmet endeksli göç ve faaliyetlerin samimi niyetle kıyamete kadar devam edeceğini ifade eder. Kaldı ki göç hedef değil, hedef İslam’ı daha hür bir ortamda yaşamak ve yaşatmaktır. Onun için burada vurgu hicrete değil halis bir niyetle hizmet etmeye yapılmış, bununla muhacirlerin hicretine terettüp eden sorumluluklarını aksatmamaları gerektiği dile getirilmiştir. İşte bu vazifelerin şuurunda ve onları yerine getirme gayretinde olan bir kimse değerlerinin bütün insanlığa ulaştırılması noktasında her zaman hazır hâlde olacak; böyle bir göreve davet edildiğinde de asla geri kalmayacaktır.

Hicret Sona Erer mi?

Hicretin sona erip-ermeyeceğini ashab-ı kiram da merak eder ve bunu aralarında konuşurlar. Allah Resûlü’ne gelen heyetlerin arasında yer alan Abdullah ibn Vâkıd es-Sa’dî merak edilen bu konuyu Efendimize sorar: “Ya Resûlallah! Ben hicretin artık bittiğini söyleyen bir topluluğun yanından geliyorum. Hicret ne zaman sona erer?” Allah Resûlü kendisine *“Hicret, hak ve batıl mücadelesi devam ettiği sürece sona ermez!”*¹⁰⁸ buyurur ve kıyamete kadar gelecek bütün müminleri İslam’a hizmet etmekten geri kalmamaya teşvik eder. Buna göre müminler iman, ibadet ve aksiyonlarından dolayı baskıya maruz kaldığı sürece hizmete bağlı hicret de alternatifsiz bir çözüm olarak daima gündeme gelecektir.

Allah Resûlü, hicretin kıyamet kopacağı ana kadar devam edeceğini ifade ettiği başka bir hadislerinde de meseleyi tövbe ile irtibatlı ele alır ve şöyle buyurur: *“Tövbe etme zamanı sona ermeden hicret etmek de sona ermez. Tövbe ise güneş, battığı yerden doğuncaya kadar devam eder.”*¹⁰⁹, *“Güneş batıdan doğduğunda ise her kalp bulunduğu hâl üzere mühürlenir ve insanlar o ana kadar ki amelleri ile değerlendirilir.”*¹¹⁰

Allah Resûlü’nün bu beyanlarından da anlaşıldığı üzere dünyada hayat devam ettiği müddetçe ihlas ve samimiyetle, kullarını âlemlerin Rabbi Allah’a yönlendirme ve O’nunla buluşturma gayreti de devam edecek; bunun için yurtlar terk edilecek ve yeni beldelere gidilip oralarda İslam’ı

tebliğ ve temsil vazifesi hakkıyla eda edilmeye çalışılacaktır. Dolayısıyla hususi manasıyla yani Mekke'den Medine'ye hicret sona ermiş olsa bile umumi manasıyla hicret kıyamete kadar sürecektir. Zira hicret olmadan İslam'ı bütün insanlığa doğru bir şekilde ulaştırabilmek mümkün değildir.

Nitekim Hz. Âişe validemize bu soru sorulduğunda verdiği cevap da konuya ışık tutar mahiyettedir: Atâ ibn Ebî Rebâh der ki: Ubeyd ibn Umeyr ile birlikte Hz. Âişe'yi ziyaret ettik. O kendisine hicretten sorunca şöyle dedi: *“Bugün bizim için hicret yoktur. Çünkü kişi o gün fitneye düşmemek, dinini korumak ve yaşamak için zalimlerden kaçıyor ve Allah ve Resûlü'ne sığınıyordu. Bugün ise Allah dinini galip kıldı. Müminler Rab'lerine dilediği gibi ibadet edebiliyor. Ancak bundan sonra her amel için samimi niyet ve cihad/hizmet vardır.”*^{III}

Hz. Âişe validemizin bu tespiti o gün için hicretin farziyetinin kaldırıldığını açıkça ifade eder. Fakat bunu gerekçelendirirken öne sürdüğü illetler-sebepler, bir toplumda yeniden oluşursa oradan hicret etmek gerektiğini de ifade eder. Zira mümin, her an fitneye düşürülmekten korktuğu bir ortamda, canından, malından, iman ve dinî/ahlaki hayatından emin olamaz. Bu durumda da öyle bir mekândan hicret etmesi o kimseye vacip olur.

-
- ¹⁰⁷ Buharî, *Cihad* 1 (2783); *Cihad* 27 (2825); *Cihad* 194 (3077); Müslim, *Hac* 82/445 (1353); *İmâret* 20/85 (1353); Nesâî, *Bey'at* 15 (4169)
- ¹⁰⁸ Nesâî, *Bey'at* 15 (4172, 4173); Ahmet ibn Hanbel, *Müsned*, I/192
- ¹⁰⁹ Ebû Dâvud, *Cihad* 2 (2479); Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, IV/99 (16906)
- ¹¹⁰ Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, I/192 (1671); Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V/253; el-Beğâvî, *Şerhu's-Sünne*, X/372
- ¹¹¹ Buharî, (3900); Müslim, (1864)

HİZMET NİYETİYLE HİCRET EDENLERİN ÜSTÜNLÜĞÜ

Kur'an, İslam'ı yaşayıp yaşatmaya çalışan, bu konuda maddi-manevi fedakârlık yapan müminlerle bu hususta hiçbir gayreti olmayan kimseleri karşılaştırır ve böylece hizmet/cihat edenlerin üstünlüğünü özellikle nazara verir: *“Özür sahibi olmaksızın cihattan geri kalan müminlerle, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat eden müminler elbette bir olmaz. Allah, malları ve canları ile mücadele edenleri, derece bakımından cihat etmeyenlerden daha üstün kılmıştır. Gerçi Allah hepsine de en güzel yurt olan cenneti vadetmiştir, ama aktif mücadele edenleri, cihada katılmayanlardan çok daha büyük mükâfatlarla tarafından derece derece rütbeler; hususi bir mağfiret ve rahmetle mümtaz kılmıştır. Değil mi ki Allah gafûrdur, rahimdir, affı, merhamet ve ihsanı boldur.”*¹¹²

Öte yandan, Medine'ye hicret etmeleri gerektiği hâlde çeşitli sebeplerden dolayı bekleyenler bir an önce muhacirlerin saflarına katılmaları için şiddetli bir şekilde uyarılır: *“Melekler, Allah yolunda cihadı/hizmeti ve hicreti terk ederek kendilerine zulmeden kimselerin canlarını alırken, onlara ‘Dünyada ne hâldeydiniz?’ Yani ‘Zulüm ve haksızlıklara karşı mücadeleye katılmama konusunda mazeretiniz neydi?’ diye soracaklar. Onlar, ‘Biz bulunduğumuz ülkede baskı altında tutulan zayıf kimselerdik, bu yüzden hicret ve hizmet edemedik aktif mücadeleye katılamadık.’ diyecekler. Bunun üzerine melekler ‘Peki Allah’ın dünyası geniş değil miydi? Siz de hicret etseydiniz ya?’ diye karşılık verecekler. İşte onların varacağı yer cehennemdir. Ne korkunç bir dönüş yeridir orası!”*¹¹³

Bu ayet-i kerime indirildiği ortamda müminlerin Mekke'den Medine'ye hicret etmeleri farzdı. Zira müşrikler arasında her an her türlü kötülükle karşılaşabilir, yapılan işkence ve zulümler sonucunda maddi-manevi hayatlarını koruyamazlardı. Üstelik müşrikler arasında İslam'ı, emir ve nehiyleriyle tam olarak yaşayamaz, evlatlarını da İslami terbiye ile yetiştiremezlerdi. Ancak meseleye tefsir usulündeki “Sebebin hususiliği hükmün umumiliğine mâni değildir.” prensibiyle yaklaşılmalıdır. Buna göre gerek inancını yaşamak ve korumak gerek nesillerini daha sağlıklı bir

ortamda yetiştirmek ve gerekse sahip olduğu insani, ahlaki ve dinî değerleri insanlığa ulaştırmak için hicret edilmesi gerektiği bir dönemde kendisine ihtiyaç duyulan kimseler Allah için g etmeye hazır olmalı ve gönülden Allah’a ve Resûlü’ne hicret etmelidir. Aksi taktirde farklı mazeretler üretip dünya hayatını, İşlam’ı yaşama ve yaşatma misyonuna tercih eden kimseler bu ayetin muhatabı hâline gelmekten ekinmelidirler. Bunun içindir ki Kur’an’da müminler hizmette/cihatta geri kalmama adına özellikle uyarılırlar.

Hizmete ağrıldığınızda Yerinize akılıp Kalmayın!

Hicret hadisinde yine hicrete bağlı üzerinde durulan bir husus da “*Her zaman sefere hazır bulunun ve sefere ağrıldığınızda hemen seferber olun; asla geri kalmayın!*” emridir. Mümin, İşlam’a hizmet adına her zaman hicrete, hizmete zor ya da kolay demeden hazırlıklı olan kimsedir. Bu yönüyle o, daima hazır kıta askeri gibidir. Aksi takdirde kendisine ihtiyaç olduğunda yere/yuvaya/vatana çakılıp kalmak Kur’an’ın haber verdiği gibi manen tehlikeli bir durumdur: “*Ey iman edenler! Size ne oldu ki ‘Allah yolunda seferber olunuz!’ emri verilince bulunduğunuz yere yığılıp kaldınız? Yoksa ahiretten vazgeçip dünya hayatına mı razı oldunuz? Ama iyi bilin ki dünya hayatının zevki, ahiretin yanında pek az bir şeydir.*”¹¹⁴ Bu ikazın hemen arkasından seferden/cihattan geri kalan toplulukların dünyevi ve uhrevi azaba dar olacakları ifade edilerek böyle bir yanlışa karşı müminler uyarılır: “*Eğer topyekn seferber olmazsanız, Allah sizi acı bir azaba uğratar ve sizin yerinize başka bir topluluk getirir de siz buna engel olamazsınız. Çünkü Allah her şeye kdirdir.*”¹¹⁵

Bunun yanında müminlere, sağlıklı ya da hasta, zengin ya da fakir, genç ya da ihtiyar, yaya ya da binitli ne durumda olurlarsa olsunlar, Allah yolunda seferden geri kalmamaları için şu genel talimat verilir: “*şartlar kolay da olsa zor da olsa, gerek hafif gerek ağırlıklı olarak mutlaka seferber olunuz ve Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla yürekte cihat/hizmet ediniz. Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır.*”¹¹⁶

Kur’an bu hususta yaptığı ikazları devam ettirir ve sefere çıkmamak için mazeret üretmenin münafıkların işi/sıfatı olduğunu da belirterek bahane kapılarını tamamen kapatır: “*Eğer davet olundukları seferde peşin bir ganimet bulunsa ve orta yollu bir mesafe olsaydı, mutlaka senin peşinden*

*gelirlerdi; fakat meşakkatli yol onlara pek uzak geldi. Bununla beraber 'Eğer gücümüz yetseydi muhakkak sizinle birlikte sefere çıkardık!' diye yemin edeceklerdir. Onlar bu yalanlarıyla kendilerini helak ediyorlar. Allah onların yalancı olduklarını kesin olarak bilmektedir."*¹¹⁷

Allah Resûlü de ihtiyaç duyulduğunda kurulu düzenine rağmen mazeret üretmeyip hizmet düşüncesiyle hicret eden ve büyük fedakârlıklar gösteren kimselerin faziletine özellikle dikkat çeker: "... *Hicret, yerleşik hayata sahip şehirlinin ve kırsalda göçebe hayat süren kimsenin hicreti olmak üzere iki çeşittir. Badiyede, çölde oturana gelince o sefere/hicrete çağrıldığında rahat gider; kendisine emredileni kolay yerine getirir. Yerleşik hayatı olana gelince onun imtihanı daha ağırdır. Mükâfatı da ona göre daha büyüktür.*"¹¹⁸

Dolayısıyla kurulu düzeni olan kimselerin hizmet endeksli hicretleriyle, henüz yerleşik bir hayata geçmemiş olan kimselerin göçleri eşit değildir. Zira ailevi, iktisadi ve sosyal yerleşik düzeni bulunan kimse hicret ettiğinde yaşayacağı maddi-manevi kayıp daha büyük ve yaşayacağı imtihan da daha ağır olacaktır. Çektiği acılar ve karşılaştığı sıkıntılar karşısında gösterdiği sabır içinde şükür ölçüsünde de tabiatıyla sevabı daha büyük olacaktır. Fakat henüz evlenmemiş, çocuk sahibi olmamış, işini kurmamış ve sadece kendi hayatının sorumluluğunu taşıyan bir kimsenin hicreti tabiatıyla daha kolaydır. Tabii ki onun hicretinin mükâfatı da yaptığı maddi-manevi fedakârlıkları ve göğüslediği zorluklar ölçüsünde verilecektir.

Yakınlık Bağları, Hicret ve Hizmete Engel Olmamalıdır!

Allah yolunda hizmete, hicrete ya da seferber olmaya bazen yer, yurt vatan sevgisi mâni olabilir. Bazen de müminin önüne sevdiği yakınları ve dünyalıklar çıkabilir. Mümini hak yolda hizmet ve hicretten alıkoyacak en zor engellerden birisi de "mal ve yakınlık sevgisi"dir. Nitekim Kur'an bunların büyük bir çoğunluğunu bir arada sayarak müminleri bu konuda dikkate davet eder: "*De ki ey Resûlüm! 'Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım ve akrabanız, ter dökerek kazandığınız mallarınız, kesâda uğramasından endişe ettiğiniz ticaretiniz, hoşunuza giden konaklarınız, size Allah'tan ve Resûlü'nden ve O'nun yolunda hizmet etmekten daha sevimli ve önemli ise o hâlde Allah emrini gönderinceye kadar bekleyin!'* Allah öyle fâsıklar güruhunu hidayet etmez, umduklarına

eriştirmez.”¹¹⁹

Evet bir müminin gönlünde ve hayatında Allah ve Resûlü, her şeyin önünde ve üstünde olmalıdır. Allah Resûlü bu hususu ifade ederken *“Sizden birinize Ben, annesinden, babasından, çocuklarından ve bütün insanlardan daha sevimli olmadığım müddetçe tam iman etmiş olamaz.”¹²⁰* buyurur ve bu konuda kesin ölüyü verir. Nitekim ashab-ı kiram bu ölüye göre hareket etmiş ve O’nun sevgisini her şeyin üstünde tutmuşlardı. Hatta Allah Resûlü onlara imanın tadını tattıran üç temel esastan birisinin “Allah ve Resûlü’n her şeyden daha çok sevmek olduğunu”¹²¹ ders vermiş onlar da bunu çok iyi idrak etmişlerdi. Bir gün Hz. Ömer kendisine “Ey Allah’ın Resûlü! Sen, bana nefsim hariç her şeyden ve herkesten daha sevimlisin!” demişti. Peygamber Efendimiz ise ona “Hayır ey mer! Nefsim kudretinde olan Allah’a yemin olsun ki sen Beni nefsimden de daha fazla sevmedikçe hakkıyla iman etmiş olamazsın.”¹²² buyurmuştu.

Allah ve Resûlü bu emir ve yönlendirmeleriyle müminlere yakınlarını sevmemelerini değil, bilakis sevgi ve tercih sıralaması yaparken “Allah yolunda hizmet düşüncesini” her zaman ne almaları gerektiği dersini verir. Yakınlarına karşı tabiatlarında var olan sevginin, onları daima hak yolda olmaktan alıkoymaması gerektiği ikazını yaparak bu konuda dikkatli olmaya ve hassasiyet göstermeye sevk eder. Böylece sevgi sıralamasında onlara kazandırdığı istikamet ve denge ile hem dünya hem de ahirette kazanmalarına rehberlik yapar.

Sonuç

İslam’da hicret, mücerret bir g hareketi değil, tebliğ ve temsille i içe salih bir ameldir. Bu anlamda zahiren bir beldeden başka bir ülkeye g etmekten ibaret olan hicret, samimi niyet ve hizmetle buluşunca daha da değerli hâle gelir ve mümini Allah katında en üst mertebelere taşır. Ancak bir şey ne kadar değerliyse ona ulaşmak da o kadar çetindir. Zira Hakk’a giden yol üzerinde engeller ve engebeler o kadar çoktur ki insanın bunları açması bir ömür mücadelede gerektirir. Bu mücadelede bazen müminin sevdiği ve bağlandığı birçok kimse ve pek çok şey önüne aşılmaz bir engel olarak çıkabilir ve onu yarı yolda bırakabilir. Bunun içindir ki Kur’an ve sünnet, mümini nefis ve dnyevilikle mücadelesinde yalnız bırakmaz; verdiği ller ve bilgilerle yolunu aydınlatır, iradesini güçlendirir ve onu

destekler. Vahyin bu beyanlarına göre hareket edenler takılıp yollarda kalmayacağı gibi bu çizgide istikamet üzere ilerleyenler de hem dünya hem de ahirette en üst seviyeye yüceltilirler.

-
- ¹¹² Nisa suresi, 4/95, 96
- ¹¹³ Nisa suresi, 4/97
- ¹¹⁴ Tevbe suresi, 9/38
- ¹¹⁵ Tevbe suresi, 9/39
- ¹¹⁶ Tevbe suresi, 9/41
- ¹¹⁷ Tevbe suresi, 9/40
- ¹¹⁸ Nesaî, *Bey'at* 12 (4165); Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, II/159 (6487, 6813)
- ¹¹⁹ Tevbe suresi, 9/25
- ¹²⁰ Buharî, *İman* 8 (14); Müslim, *İman* 69, 70
- ¹²¹ Buharî, *İman* 9 (16), *İman* 14 (21); Müslim, *İman* 67 (43)
- ¹²² Buharî, *Eymân ve'n-Nuzûr* 3 (6632)

HİCRET YURDUNA ENTEGRASYON ADINA RESÛLULLAHIN İLK TAVSİYELERİ

Göçlerden sonra ortaya çıkan önemli problemlerden birisi de entegrasyondur. Zira dilleri, dinleri, ahlaki ve sosyo-kültürel yapıları farklı toplumların bir arada uyum içerisinde yaşaması kolay değildir. Çok kültürlü bir ortamda değerlerini koruma ve devam ettirme yanında, göç edilen yerin insanlarıyla birlikte yaşama ve sosyo-kültürel yapısıyla uyum sağlama ciddi emek, zaman ve strateji gerektiren bir husustur.

Hicret yurdunda bu problemin çözümü adına ortaya konulacak esasları ve örnekleri, Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicretten sonra yaptığı/başlattığı ilk icraatlarında bulmak mümkündür. Böylece tarihî devridaimler içerisinde devam edecek olan göçlerde müminlere nebevi yol gösterilmiş olacak; inananların hicret diyarında yaşayacakları bazı imtihanları kolaylıkla aşabilmeleri sağlanacaktır. Diğer taraftan muhacirlere daha isabetli rehberlik yapılarak kısa zamanda yaşadıkları ülkeye uyum sağlamaları ve katkıda bulunmaları temin edilecektir.

İşte biz bu başlık altında hicretin beraberinde getirdiği problemlerin zaman içinde çözümü adına Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) daha ilk günden tavsiye ettiği dört hususu ele alıp inceleyeceğiz.

İlk Gün Yapılan Sohbet

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret ettiğinde hemen şehrin merkezine girmedi. Beş kilometrelik bir mesafede bulunan Kuba'da on dört gün ikamet etti. Bu süre zarfında beş vakit namazlarını yeni inşa ettiği Kuba Mescidi'nde kıldırıyor, sohbetlerini ise (Beytu'l-uzzab) yani "bekârlar evi" olarak bilinen Sa'd ibn Hayseme'nin evinde yapıyordu.

Peygamber Efendimiz'in burada yaptığı ilk sohbetler, hicretten sonra içinde yaşanılacak toplumla kaynaşma ve kendi dinî/ahlaki değerlerine bağlı kalarak bütünleşme adına önemli bir yol haritası ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Efendimiz'in Medine'ye teşrif ettiğinde beyan buyurduğu şu ilk söz çok önemli ve manidardır: "Ey insanlar! Selamı aranızda

yaygınlaştırınız. Sofranız herkese açık olsun, çokça ikram ediniz. Sıla-ı rahimde de kusur etmeyiniz. Bir de insanlar uykuda iken gecelerin karanlığını namazla aydınlatınız. Böylece selametle cennete giriniz.”¹²³

Burada Allah Resûlü sözlerine başlarken herkesi içine alacak evrensel bir hitap kullanıyor: “Ey insanlar!” Bu hitap tarzıyla sadece müminlere değil inanmayan ya da farklı din mensuplarına da sesleniyor. Zira entegrasyon tek taraflı değildir. Muhacirlerin ve ev sahibi toplumun birbirleriyle etkileşimlerinin sonucunda zaman içinde gerçekleşecek çift yönlü bir süreçtir. Dolayısıyla Peygamber Efendimiz bu içtimai hakikati nazara alarak toplumun tüm kesimlerinin dikkatini yapacağı tavsiyelere çekmek istemiştir.

1. Tavsiye: “Selamı yaygınlaştırınız!”

İnsan kelimesi, kök manası itibarıyla ünsiyet etmek yani dostluk ve arkadaşlık kurmak anlamlarına gelir. Kaldı ki insan, yaratılışı itibarıyla da hemcinslerine ülfet edebilen, onlarla dostluk kurabilen ve buna ihtiyaç duyan bir varlıktır. Bunu başardığı ölçüde de uyum sürecini hızlandıracak ve içinde yaşadığı toplumun bir parçası hâline gelecektir. Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem) beyan buyurduğu şu hakikat de insanın bu tabiatına işaret etmektedir: *“Mümin başkalarıyla ülfet kurabilen ve kendisiyle rahat ülfet kurulabilen kimsedir. Başkalarıyla rahat ülfet kuramayan ve kendisiyle de kolay ünsiyet peyda edilemeyen kimsede hayır yoktur!”*

İşte selam, çevremizdekilerle ülfet ve ünsiyet kurabilmenin, insanlarla kaynaşabilmenin ilk ve en önemli vesilelerindendir. Bu yönüyle başkalarıyla bir arada yaşamamanın ilk adımı selamlaşmadır denebilir. Zira insan tanıdığı veya tanımadığı bir kimseye selam vermekle, onunla iletişim kurma, tanışma ve kaynaşma isteğini ortaya koyar. “Benden sana zarar gelmez. Kendini emniyet ve güvende hissedebilirsin.” mesajının yanında dostluk, sevgi ve saygı mesajı da verir bu. Dolayısıyla yaşadığımız/yaşayacağımız toplumla entegre olunacak, kaynaşılacak, sevgi ve saygı çizgisinde bir diyalog kurulacaksa bunun yolu selamla başlar, tanışmayla devam eder. Bu maksatla Abdullah ibn Ömer’in, hiç işi olmadığı hâlde sırf insanlara selam verip tanışmak için çarşıya çıktığı belirtilir.¹²⁴

İşte Peygamber Efendimiz bu hususiyetlerinden dolayı ilk tahşidatını,

selama ve selamlaşmaya yapmıştır. Hatta tanıdık-tanımadık karşılaşılan herkese selam verilmesini talep ederek muhacir ve ensarın kaynaşmasını, ensarın kendi aralarındaki kan davalarından kaynaklanan düşmanlıkların erimesini hedeflemiştir. “Bundan sonra ne olacak?” endişesi taşıyan müşriklere ve ehl-i kitaba ise emniyet ve güven duygusu vermiştir.

Böylece muhacirlerin Medine toplumu için herhangi bir tehdit ve tehlike oluşturmayacağını ortaya koymuş, artık Medine’nin herkes için bir selam yurdu hâline gelmesine katkıda bulunacağını bu şiarla ilan etmiştir. Kavgayı ve şiddeti değil, silm ve sulhu bayraklaştıracağını kavli ve fiilî olarak bu uygulamayla göstermiştir. Selamı, insanların kalblerindeki kin ve nefreti eritecek, aradaki soğuklukları giderecek ve gönüllerde bir sıcaklık hasıl edecek en önemli unsurlardan biri olarak incelemiştir.

2. Tavsiye: “Sofranız herkese açık olsun!”

Allah Resûlü’nün insanlara selam verip onlarla tanışıp kaynaşmanın yanında dile getirdiği ikinci husus, yemek ikramıdır. Metinde geçen “Yemek yediriniz!” ifadesini özellikle böyle tercüme etmeyi tercih ettik. Zira burada kastedilen, ihtiyaç sahibi yoksul ve fakirleri yedirme meselesi değil sofralarımızı herkese açık hâle getirmedir. Zira fakirleri ve muhtaçları doyurma mevzusu, ayet ve hadislerde zekât, sadaka, kefarete ve fidiye gibi emir ve tavsiyelerle belirtilmiş ve sınırları çizilmiştir. Peygamber Efendimiz Kuba’da yaptığı bu tavsiyede ise zengin-fakir, mümin-müşrik ayırmamış; yemek yedirmeyi mutlak zikretmiştir. Bu açıdan öncelikle Müslümanlar olmak üzere, Hristiyan, Yahudi, Budist ya da kim olursa olsun gayrimüslime ikramda bulunmak da bu ifadenin muhtevasına dâhildir.

Bu açıdan meseleyi ele alıp değerlendirdiğimizde hicret edilen diyarların vatanlaşması; muhacirlerin hem emniyete kavuşması hem de yeni yurtlarında emniyet ve güvenin bir temsilcisi hâline gelmesi, selamla tanışılıp kaynaşılan insanlarla aynı sofraları paylaşmaya bağlıdır. İnsani değerlerin neşvesinin hâkim olduğu, bağrında farklı renkleri ve güzellikleri barından bu sofralar, “Farklılıklarımız zenginliğimizdir!” mülâhazasıyla herkesin kendini ifade etme imkânı bulduğu, her düşünceye değer verilen, herkese saygı duyulan, sadece midelerin değil kalb ve beyinlerin de doyduğu bereketli sofralardır. Bu sofraların başında yapılan müzakereler ve karşılıklı fikir alışverişleri, aradaki mesafeleri kaldıracak, muhacirlerin

içinde yaşadıkları toplum tarafından tabii bir seyirle kucaklanmasını sağlayacaktır.

Elhasıl, sofralar bizi birbirimize yakınlaştırır, kaynaştırır ve birleştirir. Sofralarımızı açamadığımız insanlara gönlümüzü de açamayız. Dolayısıyla bu hususta muvaffak olunmadan insana ulaşabilme ve toplumla bütünleşebilme de tam anlamıyla mümkün olmayacaktır. Zira insan, verdiği bir ziyafette sadece çeşit çeşit yiyecekleri değil, aslında muhabbetini, saygısını, dostluğunu, iç huzurunu her şeyden önce insanlığını takdim eder. Böylece o, kalp ve vicdanlara da hitap eder; misafirlerinin sadece midelerini değil ruh ve duygularını da doyurur. Dolayısıyla iletişimin en verimli ve en etkili hâllerinden biri ikramda bulunmaktır. Bundan dolayıdır ki Allah Resûlü, yine başka bir nurlu beyanlarında, selamın yanında “insanlara ikramda bulunmayı” en hayırlı iki amelden birisi olarak saymıştır.¹²⁵

3. Tavsiye: “Sıla-ı rahimde de kusur etmeyiniz!”

Peygamber Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) evleviyetle üzerinde durduğu üçüncü husus ise sıla-ı rahimdir. Genel olarak sıla-ı Rahim, en yakın daireden başlayarak en uzağa kadar akraba ve dostları ziyaret etme, her zaman irtibat hâlinde olup onlar hakkında hayırhâh olma, hep onların hayır ve iyiliği için koşturmaktır. Özellikle hicretle ortaya çıkan maddi-manevi mağduriyetlerin giderilmesi; muhacirlerin moral ve motivasyonlarının desteklenmesi mevzubahis olduğundan bunun önemi bir kat daha artacaktır.

Sıla-ı rahimin diğer bir tarafı da hicret edip içinde yaşamaya başladığımız yeni ortamdaki yakın-uzak komşularımızı, ziyaret ederek tanışıp kaynaşmak ve iyi komşuluk ilişkileri geliştirip sağlam dostluklar kurmaktır. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), komşularla ilişki kurmanın ve bunu geliştirmenin ne kadar önemli ve hikmetli olduğunu şöyle bildirmektedir: “Cebrail aleyhisselam, bana komşuya iyilik etmeyi tavsiye edip durdu. Bu sıkı tavsiyeden neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacağımı zannettim.”¹²⁶

Bundan dolayı hicret sonrası ashab-ı kiram, Medine’de bu meseleye büyük bir hassasiyetle yaklaşmış ve sıla-ı rahimin en güzel örneklerini ortaya koymuşlardır. Mesela Hazreti Abdullah ibn Amr’ın şu hassasiyeti, hicret yurdunda komşuluk anlayışımıza ışık tutacak çarpıcı bir örnektir.

Ailesi için kestirdiği bir kurban eve getirildiğinde o, daha ete dokunmadan kurban etinden Yahudi komşusuna ikram edilip edilmediğini ısrarla sormuş ve yukarıdaki hadisi okumuştur.¹²⁷

Netice itibarıyla Allah, insanları en yakınlarına (anne, baba, amca, dayı, teyze, hala vs.) sonra yakın komşularına o da yoksa veya sahip çıkamıyor ya da çıkmıyorsa uzak komşularına emanet etmiştir. Bir yönüyle insan, içinde yaşadığı topluma emanettir. Bu emanet edişin, zimmetin adı sıla-ı rahimdir. Meseleye bu zaviyeden baktığımızda böyle bir uygulamanın entegrasyonun temel dinamiklerinden olduğunu pekâlâ söyleyebiliriz. Zira bu yönüyle sıla-ı rahim, vahdeti yani âdeta bir vücudun azaları hâline gelmiş bir toplumu hedeflemektedir.

4. Tavsiye: “Gecelerin karanlığını namazla aydınlatın!”

Peygamber Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) burada yaptığı son tavsiyesi dışa değil içe yöneliktir: “Bir de insanlar uykuda iken siz kalkın ve gecelerin karanlığını namazla aydınlatın. Böylece selametle cennete girin.” Zira geniş dairede yukarıda belirtilen emirler yerine getirilse bile kalp ve ruh dairesi ihmal edildiği sürece tam muvaffakiyet elde edilemeyecektir. Bundan dolayıdır ki Allah Resûlü başlangıçta meseleyi sebepler planında ele alırken son şıkta mevzuyu gece ibadetine getirerek Rab’le irtibata bağlamıştır. Bunun için de en isabetli zaman diliminin gece vakitleri olduğunu belirtmiştir.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hicret diyarında kendi değerlerimizi muhafaza etme, daima canlı kalma konularında karşılaşacağımız zorluklar karşısında gecenin koylarında namazla Allah’a yönelmeyi tavsiye etmiştir. Her şeylerini arkada bırakarak hicret etmiş; açlık, yokluk, barınma, hastalık vs. birçok ağır imtihana tâbi tutulan muhacirlere ve onlara sahip çıkan ensara, gece Rab’le buluşmayı özellikle işaret etmiştir. Böylece ancak gecelerde Rableriyle başbaşa kalıp dolanların, gündüz karşılaşacakları zorluklara takılmadan ayakta kalabileceklerini, gecelerin feyiz dolu ikliminden sağlam ve düzenli beslenenlerin, içinde bulundukları imtihan sürecinden kazanarak çıkabileceklerini haber vermiştir.

Elhasıl, kalpler Rahman’ın elleri arasındadır. O, dilediğinin kalbini dilediğine açar; dilediğini dilediğine sevdirebilir. Dolayısıyla sebepler planında

her şey yapılsa bile hakikatte kalpleri birbirine sevdirecek ve yakınlaştıracak olan Allah'tır. Yine kulların bu istikamette yaptıkları fiilî dualara netice bahşedecek olan da Allah'tır. Öyleyse onunla irtibatın sağlam olması bu hususta inayetinın elde edilmesi adına en güçlü dilekçedir.

Gece ibadeti vesilesiyle Allah ile kurulan irtibatın beraberinde getirdiği diğer bir kazanım da şudur: Allah'la irtibatı güçlü olanın, O'nun kullarıyla da irtibatında problemi olmaz. Rabbini sevmiş ve kendisini O'na sevdirebilmiş bir muhabbet erinin, yaşama değil yaşatma idealiyle hareket eden adanmış bir ruhun, içinde yaşadığı toplumla bir uyum problemi kalmayacaktır. Zira sahip olduğu iman ve irfanla meselelere bakan bir mümin, bu manada karşısına çıkacak problemleri herhangi bir sofrada başında silm, muhabbet, hak ve adalet çerçevesinde ele alacak ve diyalog ile çözecektir. Bu konuda gecelerini kavli dualara ayıracak, gündüzlerini ise fiilî dualarla değerlendirecektir.

Neticede kendi iç âleminde huzuru yakalamış muhacirler, içinde yaşadıkları toplumun sahip olduğu değerlerle çatışmadan bir emniyet ve güven insanı olarak bulundukları yerin barış ve huzur ülkesi olmasına katkıda bulunacaklardır. Diğer taraftan kendi değerlerini de güven içinde yaşayarak solmadan ve yol yorgunluğu yaşamadan istikamet üzere yürüyecek, selam ile cennete gireceklerdir.

¹²³ Tirmizi, *Kıyame* 42; İbn Mace, *Et'ime* 1

¹²⁴ Bkz. Malik, Muvatta' *Selam* 6; Buhari, *Edebu'l-Mufred*, 1006

¹²⁵ Bkz. Buharî, *İman* 20 (28); Müslim, *İman* 63 (39)

¹²⁶ Buharî, *Edeb* 28 (6014); Müslim, *Birr* 140 (2625)

¹²⁷ Ebû Davud, *Edeb* 132 (5152); Tirmizi, *Birr* 28 (1943)

HİCRETTE VATAN HASRETİ VE ALLAH RESÛLÜNÜN UYGULAMALARI

Her insan ailesini, doğduğu, büyüdüğü ve yetiştiği toprakları, vatanını sever. Bu sevgi insanın fitratına konulmuştur. Bu yönüyle o, imana da komşudur. Nitekim vatan sevgisi imandan sayılmıştır.¹²⁸ Bu sevdadır ki ayrılıklarda yakar, kavurur insanın içini. Bundan dolayıdır ki “dâussıla”, pek çok şairin şiirlerinin ortak teması olmuştur. Binaenaleyh hicret gibi mukaddes bir yolculuk da olsa, vatan sevgisine bağlı hasret, tabî ve fitridir, insanın bunu içinden söküp atması mümkün değildir. Söküp atması gerekmez de aslında. Önemli olan hasreti hayra kanalize etmektir. Gurbeti hicrete, hasreti ise gayrete ve hizmete dönüştürebilmektir. Allah Resûlü’nün izinden yürüyerek hicretini sürdüren mümin de bu potansiyel güce sahiptir.

Peygamberimiz’de vatan hasreti!

Peygamber Efendimiz doğup büyüdüğü ve elli üç yıl yaşadığı Mekke’den çıkmak zorunda kalınca gözyaşlarıyla şöyle veda ediyordu: “Ey Mekke! Vallahi sen ne hoş beldesin. Seni ne kadar seviyorum! Eğer kavmim beni çıkmaya mecbur etmeseydi, senden ayrılmaz başka bir yerde ikamet etmezdim.”¹²⁹

Aslında ayrılığın derin hüznünü de taşıyan hasret dolu bu ifadeler, O’nun Mekke’ye vefasıdır. Vefa insanı ancak bu kadar vedalaşabilmiştir. Kaldı ki geride bıraktığı sadece vatan da değildi, bir de ikizi Kâbe vardı. Ondan cüda düşmesinin kalbinde ve duygularında açtığı yarayı sarabilecek başka bir alternatif de yoktu. Diğer taraftan hicret ederken Hatice’sinin kendisine emanetleri bütün kızları da geride kalmıştı. Nikâhları semalar ötesinde kıyılan göklerin gelini Hz. Âişe de sıra hasreti yaşayacaktı. Sadece O değil, yol arkadaşı olarak kendisine takdir buyurulan Hz. Ebû Bekir’in durumu da farklı değildi. O da hicret ederken bütün aile fertlerini geride bırakmıştı. Sıra hasretinin yanında yakınlarına zarar gelme endişesi, onlar için daha ağır bir imtihan olacaktı. Ancak nasılsa müşrikler bu hususta asil/ilkeli davranmış kadın ve çocuklara dokunmamışlardı.

Mekke ile vedalaşırken Hüzün Peygamberi’nin (sallallahu aleyhi ve

sellem) içine çöken bu hasreti dindirecek ve O'nun gönlüne su serpecek şu ayet-i kerime nazil olmuştu: “Kur'an'ı Sana indirip onu okumanı, tebliğ etmeni ve muhtevasına göre hareket etmeni Sana farz kılan Allah, elbette Seni Mekke'ye döndürecektir.”¹³⁰ Ayet bir taraftan Peygamberimiz'i teselli ederken öbür taraftan Mekke'nin fethini de müjdeliyordu. Zaman meçhuldü ama mustu kesindi. Zira vadeden Allah'tı. Mahzun Nebi, Mekke'ye veda ederken o nasıl bir teveccühtü ki ardından fethin müjdesi sükün edip gelmişti. Bu vefa dolu vedanın ardından inen ayet gönlüne inşirah salmıştı.

Demek ki O'nun hicreti, sade bir gidiş değil, fethin başlangıcıydı; mağlubiyet hiç değil, galibiyete atılan ilk adımdı. O, bunu biliyor ve buna inanıyordu. Fakat bu bilginin Allah tarafından da teyit edilmesi, itmi'nanını katlamış, iç dünyasında sekineye dönüşmüştü. Artık ayrılık ateşinin yerini fetih heyecanı almıştı. Zira vakit, zafere giden yolun taşlarını döşeme vaktiydi. Hasrete ayıracak zaman yoktu. Artık Mahzun Nebi, sıla hasretini “Hazvere'de” bırakıp hicret yolculuğuna çıkmıştı. Her zaman arkasında saf tutan ashabı ise O'nu adım adım takip ediyor, O'ndan ruh ve şuur alıyorlardı.

Sahabilerde sıla hasreti

Hakikat böyle olsa da insan zayıf bir varlıktı. Yaşadığı imtihan ve duyguları, onu zayıf olduğu damarından yakalayabilirdi. Sağlık problemleri, çekilen yokluklar, hicret diyarına alışamama, yalnızlık ve bunlardan kaynaklanan vatan hasreti vs. alıp sürükleyebilirdi insanı. Nitekim muhacirler her türlü fedakârlığı yaparak Allah ve Resûlü'nün davası için Medine'ye gelmişlerdi. Ancak vatan hasreti zaman zaman ağır basabilir, insanı söylättirebilirdi. Nitekim bunun örneklerini de muhacirlerin hayatında görmekteyiz.

Hicretten sonra Medine'nin havası ve suyu bazı muhacirlerin sağlığını bozmuştu. Hz. Ebû Bekir ile Hz. Bilal-i Habeşî de bunlar arasındaydı. Sıtmaya yakalanmışlardı. Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) hastalık esnasında “Yesrib diyarında herkes ailesi içinde mutlu sabahlamışken, ölüm insana ayakkabısının bağından daha yakındır.” diye şiirin diliyle yalnızlığını, garipliğini seslendiriyordu. Hz. Bilâl de onun yanı başında hastalığın verdiği ıstırapla Mekke özlemini şöyle dile getiriyordu:

“Şunu bilmek isterim ki izhir otları, sümbüller çevremi kuşatırken,

Ah! Yine o vadiide bir gece uyuyabilecek miyim?

Gün gelip Mecenne suyundan içerken,

Yine Şâme ve Tafil'i seyredebilecek miyim?"¹³¹

Ona göre bu hastalığın tetiklediği vatan hasretinin verdiği acıyı, ancak Mekke'nin izhir otlarının mis kokuları ve Mecenne suyunun serinliği giderebilirdi. Gönüllere ancak "Şâme" ve "Tafil" tepelerinden seyredecek Mekke manzaraları şifa olabilirdi. Hâlbuki onlar, o mübarek topraklara, sahip oldukları her şeyi arkada bırakarak Allah için veda etmişlerdi. Hicretin geriye dönüşü olmayan bir yolculuk olduğunu da iyi biliyorlardı. Hicret başlı başına bir gaye değildi ama davanın cihan çapında tebliğ ve temsili adına başka bir yol da yoktu. Dolayısıyla dava büyüktü. Ancak mefkûrenin büyüklüğü kadar yaşanan hasretin acısı da büyüktü. Bu hasretin verdiği ızdırap, pehlivan sineleri bile inletmeye yeterdi. Hz. Bilal bir yandan hastalığın verdiği ağrılarla Mekke'yi sayıklarken, diğer taraftan da hasretini bir nebze olsa dindirecek bu şiirle yetinmiyor; müşriklere duyduğu gayzla şöyle beddua ediyordu:

"Allahım, bizi yurdumuzdan çıkarıp bu vebalı diyara süren Şeybe ibn Rebî'a, Utbe ibn Rebî'a ve Ümeyye ibn Halef'e lanet et!"

Hz. Âişe validemiz hasret dolu bu içli yakarışları duymuş ve Peygamber Efendimiz'e haber vermişti. Aşhabının bu muzdarip hâline muttali olan Efendimiz çok üzölmüşü. Hem onların bu zorlu günleri atlatmasına hem sılanın yakıcı hasretinin biraz olsun dinmesine hem de hastalıklarına deva olması adına câmi bir dua ile Rabbi'ne şöyle teveccüh buyurmuştu:

"Allah'ım! Mekke'yi sevdiğimiz gibi Medine'yi de bize sevdire. Hatta Medine'yi daha fazlasıyla sevdire! Allah'ım! Onun havasını sıhhatli kıl. Onun müddünü, sâ'ını hakkımızda mübarek eyle. Onun hummasını al, Cuhfe'ye koy!"¹³²

Resûlullah'ın bu duası kabul edilmiş ve kısa zaman içerisinde veba hastalığı Medine'den uzaklaşmıştı. Onlar da bu duanın Medine'ye getirdiği yeni iklimi hissetmiş ve günden güne yeni vatanlarını daha da sevmeye başlamışlardı. Ancak Peygamberimiz bu dua ile de yetinmemiş, hazineleri sonsuz Rabbinden daha fazlasını istemişti:

"Allah'ım! Mekke'ye verdiğin bereketi iki katıyla Medine'ye de ver."¹³³

Efendimiz, Medine'nin çok hızlı bir şekilde vatan hâline gelmesi için

kavlî dualarla yetinmeyecek ve üst üste adımlar atacaktı.

Hasretin kardeşlikte eritilmesi

Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'nin yurt olarak benimsenmesi adına ilk hamlesi kardeşlik projesidir. O'nun tesis ettiği bu kardeşlik sayesinde muhacirler kısa zamanda hayata tutunmaya başlamışlardı. Kendilerine sadece evlerini, iş yerlerini, bağ ve bahçelerini değil, aslında gönüllerini açan ensar topluluğu sayesinde bir nebze de olsa gurbet ve hasretten kurtulmuşlardı. Onlar bu kardeşlik uygulaması sayesinde, Mekke'de kendilerine işkence edip hayat hakkı bile vermeyen öz kardeş, anne-baba ve akrabalarından öte daha yakın dostlar bulmuşlardı.

Bu uygulama sadece sözde ve sözlü bir uygulama değildi. Hem maddi hem de manevi yardımlaşma ve dayanışma esasına dayanıyordu. Üstelik kardeşler birbirlerine vâris de olabiliyordu. Neseb kardeşliğini fersah fersah geride bırakan bu uygulamayla hem ev hem iş hem de yeni kardeş ve akraba sahibi olmuşlardı. Artık yalnız, kimsesiz ve işsiz değillerdi ki gurbet ve hasrete esir düşsünler! Artık gurbet ve hasret duygularının yerini sevgi, kardeşlik ve dayanışma almıştı. Öyle kaynaşmış bütünleşmişlerdi ki bu örnek kardeşlikleri Kur'an'da ayetle takdir edilip ebedileştirilmişti: *“Daha önce Medine'yi yurt edinmiş ve imanı kalblerinde yerleştirmiş olanlara gelince onlar, kendi yurtlarına hicret eden din kardeşlerini severler. Onlara verilen şeyden dolayı gönüllerinde bir kıskançlık duymazlar ve kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendi nefislerine tercih ederler. Kim nefsinin ihtiraslarından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendisidir.”*¹³⁴ Kardeşlikte huzuru ve kurtuluşu bulmuş, gurbetten ve hasretten kaynaklanan yaralarını nispeten tedavi etmişlerdi.

Hasretin yerine ilim aşkı

Peygamber Efendimizin, Medine'nin ikinci bir yurt hâline gelmesi ve yerleşme istikametinde yaptığı önemli icraatlardan birisi de mescidini inşa etmesidir. O burayı, insanların günde beş defa ibadet vesilesiyle buluşup kaynaşması; karşılıklı iman, ilim, şuur, ahlâk ve kültür alışverişi için bir buluşma merkezi olarak düşünmüştür. Bunun için Mescid-i Nebvî'nin “Suffe” olarak isimlendirilen bir köşesinde hemen ilmî faaliyetler başlatmıştır. Çok kısa zamanda düzenli bir eğitim yuvası hâline getirilen bu

yerde, yatılı ve gündüzlü olarak eğitim yapılmaya başlanmıştı. Aralarında Ebû Said el-Hudrî, Ebû Zer el-Gıfarî, Abdullah ibn Ömer, Abdullah ibn Mes'ud gibi tanınmış birçok sahabinin de yer aldığı bu bereketli mektebin talebelerinin sayısı, yatılı ve gündüzlü olarak bazen dört yüz kişiyi geçiyordu. O günkü Mescid-i Nebevî'nin yaklaşık 1000 metre kare olduğunu düşünürsek, gündüz vakti mescidin tamamının derslane olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Bizatihi Peygamberimiz'in rehberliğinde tedrisata devam edilen bu ortamda zamanla binlerce talebe yetişmişti.

Burada yetişen sahabe-i kiramın büyük bir kısmı daha sonra dünyanın dört bir yanına dağılmış, İslam'ı tebliğ ve temsilin yanında her biri bir muallim olmuştu. Onlar daha işin başında, iman ettikleri dini öğrenmenin, onu yaşama ve yaşatma adına şart olduğunun farkına varmışlardı. İlimsiz olmayacağının idrakine ermişlerdi. Medine'ye hicretle bu ortamı bulunca hemen ilimle meşgul olmaya başlamışlardı. Vatan hasretinin yerini öğrenme merakı ve ilim aşkı almıştı. Artık onlar vatandan gelecek ve bir nebze de olsa sıla hasretlerini yatıştıracak haberleri değil, inecek yeni vahyi bekliyorlardı. Aynı zamanda yeni öğrendiklerini kardeşleriyle de paylaşmanın heyecanını taşıyorlardı

Hasretten ticari gayrete

Medine'nin vatana, hasretin hizmete dönüşebilmesi adına Allah Resûlü (aleyhissalatü vesselam) adım adım ilerliyordu. Medine'nin kalıcı ve güçlü bir yurt hâline gelmesi için muhacirlerin ticari hayatta yer alması en az ilmî ve sosyal faaliyetler kadar önemliydi. Yardımlaşma ve destekle bir yere kadar gidilebilirdi. Fakat mağduriyetler kalıcı bir çözüme kavuşturulmazsa hasretin önü alınamaz ve hicret yurdu vatanlaştırılmazdı. İlk olarak muhacirleri, emekleri karşılığında ensarın bağ ve bahçelerinden çıkacak ürüne ortak yapan Allah Resûlü, ikinci bir hamle olarak Medine piyasasını daha yakından tanımak için pazar araştırması yaptırdı. Ticareti iyi bilen ashabının üretimin yanında pazarda da yer almasını istiyordu.

Çok kısa zamanda bu yöndeki incelemelerini tamamlayan Resûlullah Efendimiz, mevcut çarşılarla girmenin ve barınmanın zor olacağını görmüş ve ashabıyla da bu durumun istişaresini yapmıştı. Sonunda kendi çarşılarını kurmaları gerektiği kanaatine varmış ve Mescid-i Nebevî'ye yakın bir yerde arsa satın aldırıp çarşığı kurdurmuştu. Burada ticaret yapacak kimselerden

kira ve vergi alınmayacağı kararı verilmiş, ticarete atılmak isteyenler de teşvik edilmişti. Çok geçmeden güvenilir ve rağbet edilen bir çarşı hâline gelen Medine'nin bu yeni pazarı, diğer çarşılarla birlikte şehrin ekonomik hayatına yeni bir canlılık getirmişti.

Hicretin ilk yılında başlatılan bu iktisadi ve ticari hamleler meyvesini vermişti. Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve Hz. Abdurrahman ibn Avf gibi birçok muhacir de işini kurmuş, kendi el emeğiyle geçinmeye ve Allah yolunda infak etmeye başlamışlardı. Artık vatan, doğdukları yer değil, dinlerini özgürce yaşadıkları ve doydukları yerd.

Evet, hasretin yüzünü hizmete dönüştürebilmenin önemli bir vesilesi de muhacirlerin ticari hayatta yerini almasıdır. Vatan hasretiyle beklemek değil, ticari hayata atılarak hicretle ortaya çıkan mağduriyetlerin giderilmesinde aktif rol almak ve davayı omuzlamaktır. Zaten muhacirin Allah için çıktığı yolda hasrete ayıracağı vakti de yoktur, enerjisi de. Bu anlamda onun için yakalanması gereken ufuk, hicretin yurdunda sadece tüketen değil üreten olmak, alan el değil, veren el olmayı başarmaktır. Hasreti ticarete ve infaka dönüştürebilmektir.

Ve aktif sabır...

İşte bu iman, dua, ümit, azim ve gayretlerle her geçen gün bereketlenen Medine artık onlar için öz vatandı. Mekke hasreti yerine, Medine'nin sevgisini koymaları gerektiğini öğrenmiş ve bunu fiili olarak başarmışlardı. Allah Resûlü'nün ifadesiyle Medine artık "İmanın ve hicretin yurduydı..." Ancak bütün çabalara rağmen yine de bazı sıkıntılar yaşanabilirdi. Bunun da aktif sabırla aşılması gerekiyordu. Bunun için sebepler planında yapabilecekleri her şeyi yapacak sonra da Hakk'ın takdirine razı olacaklardı. Böyle bir sabrın karşılığı da zorluğu nispetinde büyüktü. Efendiler Efendisi bu konuda onlara yeni bir müjde vermişti: "Ümmetimden Medine'nin sıkıntı ve meşakkatlerine sabır gösteren herkese, kıyamet günü şefaatçi ve (hayır ameline) şahit olacağım."¹³⁵

Dolayısıyla hicret edilen mekânı vatan tutup orayla bütünleşmek, Peygamberimiz'in şahitliğine ve şefaatine giden kapıları açıyordu. Böyle bir mükâfatı elde etmek için ise her türlü zorluğa katlanmaya değerdi.

Sonuç

Belirtilen bu hakikatlerin idrakinde olan bütün muhacirler, gönüllerindeki vatan sevgisinin derinliğine ve sıla hasretinin yakıcılığına rağmen bu kudsi davanın neferi olmaktan vazgeçmemişlerdi. Bilakis Allah’a tam bir iman ve teslimiyet içinde ve son nefeslerine kadar Resûlullah’a ve davasına sahip çıkma ahd u peymanlarına sadık kalmışlardı. Sıla duygusunu, Allah yolunda hizmete ve bu uğurda aktif sabra dönüştürmüş, sabır içinde şükre durmuşlardı. Artık duyguları sılada değil rızadaydı. Rızasını elde etmek için iç yangınları yaşıyorlardı. İnandıkları ve yaşadıkları değerleri, bu hakiketlere muhtaç ve hasret gönüllere ulaştırmak için ıstırap çekiyor ve çevreye seferler düzenliyorlardı. Artık onlar için hayat, İslam’ı insanlığa ulaştırmak için hicret ve hizmetten ibaretti. Gurbeti unutmuş kurbet arayışına girmişlerdi. Hasretleri ise bütün insanlığın evrensel değerlerle buluşması adına önlerindeki engellerin kaldırılma cehd ve gayreti idi. Yeryüzüne Hz. Muhammedü’l-Emin ile gelen rahmetin, emniyet ve güvenin âlemi kucaklamasıydı. Bunun için ashab-ı kiramın büyük bir çoğunluğu, insaniyetin ve İslamiyet’in elçileri ve Hakkın şahitleri olarak cihanın dört bir yanına dağılmışlardı.

¹²⁸ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafa*, s., 346-347. İmam Sehâvî, “Bu rivayete vâkîf olamadım ama mana itibarıyla doğrudur.” değerlendirmesini yapmaktadır.

¹²⁹ Tirmizî, *Menâkıb* 127 (3925)

¹³⁰ Kasas suresi, 85

¹³¹ İbn Kesîr, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/220

¹³² Buhari, *Fezâilu'l-Medine* 11, *Menâkıbu'l-Ensar* 46; Müslim, *Hacc* 480

¹³³ Buhari, *Kefaret* 5; Müslim, *Hacc* 465

¹³⁴ Enfâl suresi, 8/72

¹³⁵ Müslim, *Hacc* 484

HİCRET DİYARINI SAHİPLENME VE YURT EDİNME

Muhacirlerin ulaşmaları gereken en önemli hedeflerden birisi de hicret diyarını sahiplenme ve yurt bellemedir. Aksi takdirde hicret ve hizmet devam ettirilemez. Gözler daima dönüş yolunda olursa müminler, hicretle elde edecekleri maddi ve manevi güzellikleri kazanamazlar. “Bülbülü altın kafese koymuşlar, ah vatanım demiş!” benzeri atasözleriyle ya da gurbet türküleriyle muhacir olmak ve bu hususi paye ile ötelere göç etmek mümkün değildir.

“Ben sizdenim, siz de bendensiniz.”

Hicret ibadet ve aksiyonu, sahiplenme duygusu üzerine inşa edilmiştir. Allah Resûlü’ne ve ashabına Mekkeliler hayat hakkı vermeyince onlar dinlerini yaşayabilecekleri bir yurt arayışına girdiler. İkinci Akabe biatında 75 kişilik Medineli bir grubun, Efendimiz’e (aleyhissalatü vesselam) ve Müslümanlara “sahip çıkma” sözü vermesiyle Yesrib, kapılarını muhacirlere açtı. Tabii bu sıradan bir sahiplenme değildi. Bunu ifade sadedinde Hz. Abbas, “Sizden başka herkes Muhammed’e ve Müslümanlara karşı çıktı, siz ise sahip çıktınız. Fakat böyle bir şeye, bütün Arapların düşmanlığını kesin olarak göğüsleyebilecek bir güç ve kuvvete malik iseniz kalkışın. Aksi hâlde durumu hemen aranızda görüşün ve buradan ayrılmadan da nihai kararınızı verin. Şunu da bilin ki sözlerin en güzeli, doğru olanıdır.”¹³⁶

Hz. Abbas’ın bu uyarısı üzerine topluluk adına Bera ibn Ma’rur söz alarak şunları söyledi: “Ey Abbas! Biz senin dediklerini dinledik ve anladık. Vallahi, bizim içimizde seslendirmedığımız başka bir niyetimiz olsaydı şimdi onu da söylerdik. Lakin biz verdiğimiz sözlere sadık kalacak ve Allah Resûlü’ne karşı vefalı davranacağız. O’na sahip çıkıp koruma adına gerekirse canlarımızı ortaya koyacağız.”¹³⁷ Ardından Peygamberimize dönen Hz. Bera (radıyallahu anh), “Buyur ya Resûlallah! Hem kendin hem de Rabbin için bizden isteyeceğin her şeyi iste ve al.” dedi.¹³⁸

İslam’ın geleceği adına bu, yeni bir açılım fırsatıydı. Zira Allah Resûlü ilk

defa kendisine ve inananlara sahip çıkacak yürekli bir grupla karşılaşıyordu. Bunun üzerine Efendimiz, onlara “İyi ve kötü günlerinizde de dinleyip itaat edeceğinize, bollukta da darlıkta da infakta bulunacağınıza, her zaman iyiliği emredip kötülüğü nehyedeceğinize, Allah hakkında doğruyu dile getirme hususunda kınayanın kınamasına aldırış etmeyeceğinize, Yesrib’e size geldiğimde, canınızı, kadınlarınızı ve evlatlarınızı koruduğunuz gibi beni de koruyacağınız hususunda sizden biat taleb ediyorum.”¹³⁹ buyurdu.

Bu cevap üzerine Bera ibn Ma’rur’la II. Akabe biati başlamıştı ki Ebu’l-Heysen çok can alıcı bir soruyla araya girdi: “Ya Resûlallah! Bizimle Yahudiler arasında bir anlaşma var. Biz, Seninle anlaşma yaparsak ister istemez onu bitireceğiz. Dolayısıyla biz Sana sahip çıkıp desteklersek ve Allah da seni galip kılarsa bizi bırakıp kavmine/memleketine dönecek misin?”

Soru tam yerinde ve zamanında sorulmuş isabetli bir soruydu. Şimdi herkes Allah Resûlü’ne dönmüş ve ondan gelecek cevaba kilitlenmişti. Tebessüm eden Efendimiz, onun şahsında kıyamete kadar gelecek bütün muhacirler için tarihe şu notu düşti: *“Hayır! Kanım, kanınızlardır! Zimmetim, zimmetinizledir! Ben sizdenim, siz de bendensiniz. Savaşıklarınızla savaşır, barışıklarınızla da barışıırım.”*¹⁴⁰

Sahip çıkanlar öyle sahiplenilmişti ki daha ötesi yoktu. Öyle ki uyum, kaynaşma ve bir vücudun azaları gibi tek vücut olma süreci daha şimdiden başlamıştı.

Sahiplenmenin Zirvesi: Kardeşlik

Allah Resûlü, Akabe’de ensardan söz aldıktan sonra mukaddes göçü başlatmıştı. Tam iki ay sonra kendisi de Hz. Ebû Bekir ile birlikte yola çıkmış ve sekiz günlük bir yolculuktan sonra Kuba’ya varmışlardı. On dört günlük Kuba misafirliğinden sonra kalıcı yurt Medine’ye gelmişti. Önceden gelen muhacirler, ensardan tanıdıklarının yanlarına inmiş ve onlara misafir olmuştu. Ensar, sözlerine sadık kalmış ve onları en güzel şekilde ağırlamıştı. Bu sahiplenme güzeldi fakat yeterli değildi. Muhacirlerin problemini bütünüyle çözmiyordu. Allah Resûlü ise hem problemi kalıcı olarak çözmek hem de muhacirle ensar arasında daha sağlam bağlar kurmak istiyordu. Muhacirlerin iş, aş ve barınma problemlerinin yanında ensarla tam kaynaşmalarını istiyordu. Geldikleri bu yeni şehir ve toplumun içinde

kendilerini misafir, garip, kimsesiz ve yabancı hissetmelerini arzu etmiyordu. Zira böyle bir yalnızlık probleminin oluşması, muhacirlerin Medine’yi vatan bellemelerini engeller ve Mekke’ye geri dönüşlere sebebiyet verebilirdi.

Allah Resûlü vakit kaybetmeden ilk planda 45 aileyi Enes ibn Malik’in evinde topladı¹⁴¹ ve onlara, *“Allah için ikişer ikişer kardeş olunuz!”* buyurdu ve her muhacir aileyi, bir Medineli aileyle kardeş ilan etti. İnsanlık tarihinde emsali görülmemiş bu kardeşlik Kur’an’da “gerçek dostluk” olarak şöyle nazara verilir: *“İman edip hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla hizmet edenlerle bunlara sahip çıkıp, barındırıp, yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin gerçek dostlarıdır.”*¹⁴²

Hatta ensar, muhacirleri memnun etmek, hicret yurdunu onlara sevdirmek, yaşadıkları maddi manevi sıkıntıları hafifletmek ve onları gurbet atmosferinden çıkartmak için evlerini, bağ bahçelerini ikiye bölüp yarısını onlara tahsis etmişti. Bunu yaparken de Allah’ın rızasından başka bir şey hedeflemiyor, gönüllerinden seve seve veriyorlardı. Öyle gönülden veriyorlardı ki Kur’an onların bu infaklarını ve îsâr hasletlerini kıyamete kadar özel bir örnek olarak gösteriyordu: *“Daha önce Medine’yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri zaruret içinde dahi olsa onları öz canlarına tercih ederler.”*¹⁴³

Allah Resûlü geliştirdiği bu “kardeş aile projesi”yle hem muhacir-ensar kaynaşmasını temin etmiş hem de muhacirlerin Medine’ye entegrasyonunu kolaylaştırmış ve hızlandırmıştı. Ensar verdikleri sahip çıkma sözünün arkasında dururken muhacirler de yaşadıkları yeni şehir ve toplumun bir parçası olarak beklemeyi değil, bir an önce üretime katkıda bulunmayı vazife bilmiş ve hemen işe koyulmuşlardı. Mekke’de kendi yakınlarından bile bulamadıkları bu kabul ve destek, onlara büyük bir güven ve huzur vermiş, kendilerini âdeta öz yurtlarında hissetmeye başlamışlardı.

Allah Resûlü, Medine’ye getirdiği bu kardeşlik anlayışı ve uygulamasıyla 120 yıldır birbirleriyle savaşıyor ve kan davası güden Evs ve Hazrec kabilelerini de uzlaştırmış ve kaynaştırmıştı. Aslında altı bin mensubu bulunan bu iki kabileden Müslüman olanların sayısı bu kardeşlik tesis edildiğinde iki yüz civarındaydı. Ama muhacirlere sahip çıkma anlayışı

öyle bir atmosfer oluşturmıştı ki Allah'ın inayetiyle bu hâl, iki kardeş kabilenin de kalplerini telif etmişti. Kur'an bu ilahi inayeti şöyle ifade eder: *"Eğer birtakım hilelerle seni aldatmak isterlerse, hiç endişe etme. Allah Sana yeter. O'dur ki Seni, yardımıyla ve bir de müminlerle destekledi. Müminlerin kalplerini birbirine ısındırıp bir araya getirdi. Şayet Sen, dünyada bulunan her şeyi sarf etseydin bile yine de onların kalplerini birleştiremezdin. Fakat Allah onları birleştirdi. Çünkü O, azizdir, hakîmdir."*¹⁴⁴

Artık Medine, kinin, nefretin, düşmanlığın ve savaşın yurdu değil büyük bir dönüşüm yaşayarak sulhun ve kardeşliğin yurdu hâline gelmişti.

Fitneye Mahal Vermemenin Yolu

Medine göç almaya devam ediyordu. Tabiatıyla bu hareketlilik, başta iskân ve iâşe olmak üzere birçok problemi beraberinde getiriyordu. Yeni muhacirlerin sıkıntılarının ilk planda acil daha sonra ise kalıcı bir şekilde çözülmesi gerekiyordu. Allah Resûlü bu sıkıntılarla bizzat ilgileniyor ve Kur'an çözüm olarak "muaveneti" adres gösteriyordu: *"İman edip hicret eden ve mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda hizmet edenler ve onları barındıranlar, onlara yardım edenler var ya! İşte bunlar birbirlerinin hem dostları hem de velileri (yani malda da birbirlerinin vârisleridir) ..."*¹⁴⁵

Bir de bu yardımlaşma zamanında yapılmalıydı. Zira her iş mevsiminde değerliydi. Bu, yeni gelen muhacirlerin hem toplumla kaynaşması hem de hayata tutunması için hayati bir meseleydi. Şayet sağlam dostluklar kurulmaz ve entegrasyon hızlandırılmazsa meydan, fitne ve fitnecilere kalırdı. Böylesi bir durum oluşmaması adına Kur'an şu ikazda bulunuyordu: *"İslam'ı inkâr edenler de birbirlerine sahip çıkarlar. Onlar da birbirlerinin dostlarıdır. Eğer siz -böyle bir dönemde- birbirinize yardımcı olmazsanız, dünyada fitne kopar, müthiş bir bozukluk ve fesad çıkar."*¹⁴⁶

İntibak ve Entegrasyon Eğitimle Mümkündür: Suffe

Hicret devam ediyordu. Muhacirlerin bir kısmı barınacak yer bulsa da diğer bir kısmı bulamıyordu. Zira ensarın evleri dolmuş yeni gelenler için yer kalmamıştı. Bu problemi gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), inşa edilmekte olan Mescid-i Nebvî'nin arka tarafında imkânı ve

kimsesi olmayan muhacirler için bir mekân düşündü. Bu vasıftaki kimselerin geceli-gündüzlü kalabilecekleri, üstü kapalı, üç tarafı açık bir yer yaptırdı. Mescit tamamlanıp açılınca da dışarıdan gelen fakir ve bekâr sahabileri buraya yerleştirdi ve onları “Ashab-ı Suffe” diye isimlendirdi.¹⁴⁷

Bu yönüyle Suffe, muhacirlere sahip çıkmak için kurulan ilk sosyal güvenlik müessesesi ve göçmen kampı olmuştu. Burada kalan muhacirler, bir nebze de olsa yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılıyor ve en yakın komşuları Allah Resûlü tarafından görülüp gözetiliyorlardı. Hiçbir şeyleri yoktu ama idealleri ve Efendimiz’in varlığı onlara yetiyordu. Zaman içerisinde bu mekân Efendimiz tarafından bir eğitim müessesine dönüştürüldü ve burada yüzlerce sahabe yetiştirildi. Kurra diye isimlendirilen bu muhacirler, zamanla irşad, tebliğ, eğitim ve öğretim görevlerinde vazife alarak hem topluma hem de hizmet ve iş hayatına hızlıca entegre oldular.

¹³⁶ İbn Sa'd, *Tabakât* 1/161

¹³⁷ İbn Sa'd, *Tabakât* 1/161

¹³⁸ İbn Hişam, *Sîre* 2/67

¹³⁹ Beyhakî, *Delâil* 2/443

¹⁴⁰ İbn Hişam, *Sîre* 2/67

¹⁴¹ İbn Hişam, *Sîre* 2/116

¹⁴² Enfâl suresi, 8/72

¹⁴³ Haşr suresi, 59/9

¹⁴⁴ Enfâl suresi, 8/62, 63

¹⁴⁵ Enfâl suresi, 8/72

¹⁴⁶ Enfâl suresi, 8/73

¹⁴⁷ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, 2/445 (525). Bunların haricinde kalacakları yerleri olduğu hâlde bazen onlara özenip orada kalan ensar ve muhacirler de vardı. Mesela Abdullah ibn Ömer bunlardan bir tanesiydi. (Bkz. Buhârî, *Salât* 58; Nesaî, *Mesâcid* 29)

HİCRET DİYARINI YURT EDİNME SÜRECİNDE MUHACİRE DÜŞENLER

Medine'ye hicret buyurduğunda Allah Resûlü'nün yaptığı ilk işlerden biri, orayı yurt bellemesi, benimsemesi ve "harem/güvenli bölge" ilan etmesi olmuştur. O, bu uygulamasıyla şehre ve burada yaşayan farklı topluluklara sahip çıkacağı mesajını vermiş ve güven telkin etmişti. Hatta bunu Medine Anayasası olarak kabul edilen sözleşme metnine, *"Medine, anlaşma tarafları için harem kılınmıştır."*¹⁴⁸ diye bir madde olarak da kaydettirmişti. Efendimiz bir taraftan bu adımı atarken diğer taraftan bunun için *"Ey Allah'ım! Hz. İbrahim Mekke'yi harem kıldığı gibi ben de Medine'yi şu iki dağı arasıyla harem kılıyorum..."*¹⁴⁹ diyerek dua etmiş, dedesi İbrahim'in (aleyhisselam) isteğinin kabul gördüğü gibi kendi duasının da kabulünü talep etmişti. Bu talebi Cenab-ı Hakk tarafından kabul edilmiş ve Medine, Müslümanlar için bir emniyet yurdu olmuştur.

Hicret Diyarı İçin Dua Edilmeli

Hicret diyarına sahip çıkılmasına işaret eden bir husus da Allah Resûlü'nün Medine için yaptığı dualardır. O, kendisine kucak açan bu şehir ve halkına daima sahip çıkarak hep vefalı davranmıştır. Bir taraftan fiilî dualarıyla Medine'nin barış, huzur, kardeşlik, bolluk, emniyet ve güven yurdu hâline gelmesi için gayret ederken öte yandan bunu kavli dualarıyla da desteklemiştir. Medine için yaptığı dualarda beş ayrı husus göze çarpmaktadır:

1. Hicret Diyarının Sevilmesi:

"Allah'ım! Bizlere -asıl vatanımız- Mekke'yi sevdirdiğin gibi hatta ondan daha fazla Medine'yi sevdirdi..." Efendimiz, bu duasıyla muhacirin, Allah için hicret ettiği beldeyi ve toplumu sevmese orada kalamayacağına, entegre olmak istese de olamayacağına ve yarınlar adına hayırlı hizmetler ortaya koyamayacağına dikkat çekmiştir. Dolayısıyla hicret kadar önemli olan bir şey varsa, o da gidilen yerleri ve oraların halkını sevmek; bunun için gayret göstermek ve dua etmektir. Hatta bu sevginin, müminin asıl vatanından daha fazlası olması istenmelidir. Aksi takdirde bir iman ve

heyecanla başlayan hicretler, sevgisizlik sonucunda kendisinden beklenen neticeleri vermeyecektir. Bunun içindir ki Efendimiz (aleyhissalatü vesselam) her vesileyle hicret yurdu olan Medine’ye sevgisini izhar etmiş ve bu konuda muhacirlere örnek olmuştur. Bu sevgisinin bir yansıması olarak seferden dönerken, Medine’ye yaklaştıkça kervanı daha da hızlandırır, bineğinin üzerinde ise bir an önce kavuşmak için onu gayrete getirirdi.¹⁵⁰

2. Yerel Halk Tarafından Sevilme

“Allahım! Bizi buranın halkına ve bu bölgenin salih insanlarına sevdire.” Efendimiz, bu duasıyla hicret diyarını sevmenin yanında yerel halk tarafından da sevilmenin hicretin kalıcı olması ve meyve vermesi adına önemine işaret etmektedir. Duasında “salih insanları” ayrıca zikretmesi, toplumun ileri gelenleri tarafından sevilme ve kabul görmenin de çok ehemmiyetli olduğuna vurgu yapmaktadır. Zira kamuoyunu belirleyen ve yönlendiren kanaat önderlerinin eylem ve söylemleri, muhacirlerin işlerini ve yerel halkla ilişkisini kolaylaştıracaktır.

3. Hicret Yurdunun Bereket Bulması

“Allahım! Bu beldeyi bizim için mübarek kıl.” Efendimiz, üç kere tekrar ettiği bu duasıyla Medine’nin, bütün insanlık için maddi-manevi bereketli bir belde kılınmasını talep etmiştir. Ardından da *“Allah’ım! Buranın yeşillikleri ve meyveleriyle bizi rızıklandır.”*¹⁵¹ diyerek yukarıdaki bereket talebini daha da açmış ve halkın temel geçim kaynaklarının bollaşmasını istemiştir. Sadece bunlarla yetinmemiş ve daha da açık olarak Medine’nin ticaret ve ziraatının bereketlenmesi için *“Ya Rabbi! Sa’ ve müdd ile ölçülen rızıklarımızda bizim için bereket ihsan eyle.”*¹⁵² diye niyazda bulunmuştur. Hatta Medine’ye yaptığı bu bereket duasının Mekke’ye verilenin iki katı olmasını da ayrıca talep etmiştir.¹⁵³

Aslında bunlar hem bir dua hem de Medine’nin bölgenin ticari ve zirai bir merkezi hâline gelmesi için ensar ve muhacirin önlerine konulmuş bir hedefti. Zira onların, çiftçi ve tüccar olarak iktisadi hayatta yer almaları hem şehir ekonomisinin gelişmesi hem de muhacirlerin topluma katkıda bulunarak entegre olması adına önemliydi. Bunun için Allah Resûlü’nden böyle bir bereket duası duymaları onları daha da motive etmiş ve tereddüt yaşamadan pazarın ve tarlanın yolunu tutmuşlardı. Zaten Kur’an da

muhaçire, “*Kim Allah yolunda hicret ederse dünyada gidecek çok yer, genişlik ve bolluk bulur...*”¹⁵⁴ buyurarak başlı başına hicretin, mümine bereket kapılarını açabileceğini vadediyordu. Sadece bu vaadin gerçekleşmesi için işe nereden başlayacaklarını bilmeleri ve fiilî duaya teşebbüs etmeleri gerekiyordu. Onu da öğrenmiş ve yapmışlardı. Nitekim sönük bir pazar olan Medine çarşısı, ticaret erbabı olan muhaçirlerin girmesi, tecrübe ve birikimlerini ortaya koymasıyla kısa zamanda bölgenin en canlı pazarlarından biri hâline gelmişti.

4. Hicret Yurduunun İklim Şartlarının İyileşmesi

“*Ey Rabbim! Medine’nin havasını bizim için tashih edip hastalıklardan salim kıl.*” Muhaçirler, Mekke’de alışık oldukları iklim ve hava şartlarından çok farklı bir ortama geldikleri için zorlanıyorlardı. Nitekim Hz. Ebû Bekir ve Hz. Bilal ağır bir hastalığa yakalanmışlar, Mekke’nin havasını sayıklamaya başlamışlardı. Efendimiz, muhaçirlerin Medine’ye uyum sağlamaları için ellerini açmış ve hava şartlarının daha mutedil bir hâl alması için yukarıdaki duasını yapmıştı. Günümüzde de muhaçirler, göç ettikleri diyarlarda ülkelerinde alışageldikleri iklim şartlarından farklı bir ortamla karşılaşabilirler. Bundan dolayı ortama uyum sağlamada zorlanabilir hatta değişik hastalıklara maruz kalabilirler. Dolayısıyla göç edilen yerlerin iklim ve havasından şikâyet etme yerine ortamı daha yaşanabilir bir yer hâline getirme adına kavli ve fiilî dua edilmesi gerektiği bu hadisten açıkça anlaşılmaktadır. Efendimiz’in Medine’nin tabii dokusunun korunması ve zenginleştirilmesi adına verdiği talimatlar da bu çerçevede değerlendirilebilir.

5. Hicret Yurduundaki Salgın Hastalıkların Giderilmesi

“*Rabbim! Medine’de yaygın olan humma ve sıtma hastalığını Cuhfe’ye naklet!*”¹⁵⁵

Mekkeli Müslümanların, Medine’de karşılaştıkları ve oraya uyum sağlamalarını zorlaştıran bir problem de şehirde sık sık kendisini gösteren humma ve sıtma hastalığıydı. Allah Resûlü, bir taraftan hijyen adına kirli su kanallarını ve kuyularını kullanmamayı, ağız açık kalmış kaplardaki sulardan istifade etmemeyi, el, ağız ve vücut temizliğine dikkat etmeyi hatırlatırken, diğer taraftan bu hastalıkların hava şartlarından dolayı yaşayamayacağı bir yer olan Cuhfe bölgesine intikal ettirilmesini

Rabbinden istemişti. Dolayısıyla hicret edilen yerlerde bazı hastalık ve olumsuzluklar bulunabilir. Bu durumda yapılması gereken orayı kınama değil, olumsuzlukların giderilmesi, hastalıkların tedavisi ve ortamın daha da iyileştirilmesi adına kavli-fiilî dualarda bulunmak ve bu istikamette projeler geliştirmektir. Böylece zamanla müspet sonuçlar alınır ve insan, emek verdiği coğrafyaya kendini ait hisseder.

Mesela Hz. Osman önce Efendimiz'in de yönlendirmesiyle suyu temiz ve bol bir kuyuya ortak olmuş sonra da kuyuyu tamamen satın alıp halkın kullanımına sunmuştur. Hâlbuki o güne kadar yerel halktan imkânı olanlar içme suyunu parayla satın almakta, imkânı olmayanlar da kirli suları içmekte, hasta olmakta ve bu hastalıklar toplum içinde yayılmaktaydı. Bir muhacir olarak Hz. Osman, kendisine ve diğer muhacirlere sahip çıkan ensarın neredeyse bir asırlık su problemini kısa sürede çözmüş ve bununla da muhacirlerin yerel halk tarafından benimsenmesine katkıda bulunmuştur.

Hicret Yurdunun Sıkıntılarına Katlanma

Bütün bunların yanında muhacirler gittikleri yerlerde daha farklı sıkıntılarla da karşılaşabilirler. Dünya hayatı, nimetleri ve yokluklarıyla her yönüyle bir imtihandır. Allah Resûlü ve muhacir ashabı da ciddi zorluklarla ve imtihanlarla karşılaşmış; maddi-manevi birçok yokluk çekmişlerdi. Fakat bu sıkıntıları, sabır içinde şükürle karşılayarak hicretlerini kalıcı kılmayı başarmış ve her yönüyle kazanmışlardı. Zira Allah Resûlü onlara şu müjdeyi vermişti: *“Medine'nin sıkıntılarına ve zorluklarına sabreden ümmetime, kıyamet gününde şefaatçi ve -salih amellerinin- şahidi olacağım.”*¹⁵⁶

Dolayısıyla hicret edilen beldelerdeki olumsuzluklar karşısında şikâyet değil, onlarla mücadele etmek gerekir. Hicret ibadetini, yaşanan sıkıntılar ya da olumsuzluklar bozmamalıdır. Hicret ülkesini evrensel insani değer ve güzelliklerin bahçesi hâline getirme gayretinde olunmalıdır. Bu anlamda Allah Resûlü, *“Evimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir.”*¹⁵⁷ buyurarak inananlara hanelerinden başlayarak yaşadıkları mekânları cennetlere çevirme hedefini vermiştir. Asıl vazife budur yoksa bol bol şikâyet eden muhacirlerin, hicret yurduna katacakları güzellikleri, orayı yurt bellemelerini sağlayacak hizmetleri ve onları kucaklayan topluma kazandıracakları değerleri olmayacaktır. Kısaca özetlersek:

- Öncelikle bilinmelidir ki Allah Resûlü bu hamleleri yaparken Medine'nin toplam nüfusu 10.000 bindi. Bunların 4.000'i ehl-i kitap, kalanı ise müşrik Araplardı. Müslümanların sayısı ise yaklaşık 400 kişiydi.

- Kendisini bir topluma/bir yere ait olarak hissetmeyen kimse içinde “değersizlik” duygusu geliştirir ve buna bağlı olarak “dışlanmışlık” hissine kapılır. İşte Allah Resûlü, daha işin başında muhacirlerin bu tür duygulara kapılıp psiko-sosyal sıkıntılar yaşamamaları adına “muahât” yani kardeşlik projesi ortaya koymuş, meseleyi çok kolay ve pratik bir şekilde çözerken içtimaî bir ruh oluşturmuş, bununla entegrasyonu da hızlandırmıştır.

- Hiçbir Peygamber hicret ettiği belde ve topluma yük olmamış, bilakis büyük bir mesuliyet şuuruyla omuzlarına yük almış ve vazifelendirildikleri topluma sevgiyle katılmışlardır. Allah Resûlü daha Medine'ye hicret etmeden önce ensarın, “Başarılı olursan, bizi bırakıp Mekke'ye geri dönecek misin?” sorusuna *“Hayır! Artık Ben sizdenim siz de bendensiniz. Kanım kanınızlardır!”* buyurarak, aidiyetini en üst perdeden seslendirmiştir.

- Allah Resûlü, hicret yurdunu sahiplenme ve oraya verdiği değerle, muhacirlerde bu şehre ve topluma aidiyet duygularını da geliştirmiş bununla uyumun yolunu açmış ve onları çok hızlı bir şekilde yerelleştirmiştir.

- Bu duygu onlarda hızlı bir şekilde geliştirilemeseydi, muhacirler kalıcı olmayı düşünmeyecek ve kendilerini güvende hissetmeyeceklerdi. Dolayısıyla hicret de sürdürülemez ve netice veremeyecekti. Zira insan, kendisini emniyette bulmadığı ve gelecek görmediği bir yerde yatırıma girmez.

- Yabancı bir diyara hicret edenleri bekleyen önemli bir problem de yalnızlık sorunudur. Bu duygunun panzehiri ise Allah ile irtibatın yanında içinde yaşanan topluma aidiyet hissi, komşuluk, dostluk, arkadaşlık ve kardeşlik bağları gibi sosyal ilişkiler ağıdır. Bu sayede muhacir, her türlü endişeden sıyrılacak ve hicret yurdunu bir güven beldesi olarak benimseyecektir.

- Muhacirler, sahip oldukları donanımı ve tecrübeyi, hicret ettikleri yerlerdeki mevcut problemlerin çözümünde kullanırlarsa yerel halk tarafından daha fazla sevilir ve kabul görürler. Bu da muhacirlere, hedef ve hayallerini gerçekleştirme noktasında onların da desteğini alma ve hatta bazı projelerde birlikte hareket etme fırsatını sunar. Böylece toplumla daha

kolay ve daha hızlı kaynaşma imkânları elde edilir.

- Bulunduğu ülkeye aidiyet ve vefa duyguları gelişmeyen bir kimse toplumdan kopuk yaşayacak ve çöle düşen bir damla gibi buharlaşıp gidecektir. Toplumla bütünleşince manen daha da zenginleşecek ve kendisine gelen güvenle fert olmaktan çıkacak, tek başına âdeta bir topluma dönüşecektir. Bu hususta Kur'an, *"Gerçekten İbrahim hak dine yönelen, Allah'a itaat üzere bulunan tek başına bir ümmet/bir toplum idi."*¹⁵⁸ buyurarak iç içe birçok hicret yaşayan Hz. İbrahim'i (aleyhisselam) önümüze örnek olarak koymaktadır.

- Muhacir çocuk ve gençler, yetişkinleri seyredecek ve onlarda gördükleri aidiyet, sadakat, gayret ve vefa duyguları üzerinden kendi şahsiyetlerini geliştireceklerdir. Anne ve babasının hicret yurdunu benimsediğini gören bir genç, kendisini daha huzurlu ve rahat hissedecek; mücadele azmi bilenecek ve yeni yurdunda daha güzel bir gelecek kurabileceğine inanacaktır.

- Medine'de ilk eğitim müessesesi olarak bilinen "Suffe" aslında imkânı olmayan muhacirlerin misafir edildiği bir mekândı. Zaman içerisinde Efendimiz burayı bir eğitim-öğretim kurumuna dönüştürdü. Dolayısıyla hicrette ve kamplarda zor şartlar altında olunsa da geçirilen zaman eğitim-öğretim adına rantabl değerlendirilmeli, ilmin/bilimin değişik sahalarında yer edinip toplumda üreten ve düşünen insanlar olarak kabul görmeye gayret edilmelidir.

- Muhacir, hicret diyarındaki olumsuzlukları gündeme getirerek tenkitle işe başlamamalı, hareketini var olan güzelliklerin üzerine bina etmeli; enerjisini sahip olduğu değer ve güzellikleri topluma kazandırma adına kullanılmalıdır. Mümine "benlik" ya da "kendini temize çıkarmak" yakışmaz. O, hicret ülkesine karşı geliştirdiği aidiyet duygusuyla, ben merkezci bir anlayıştan çıkmalı ve o toplumla "Biz" olmalıdır. Bu bakış ve duyuş onda, içtimai şuuru geliştirir ve kendini o topluma karşı münekkid değil mesuliyet sahibi yapar. Artık o, içinde yaşadığı toplumun bir parçası olarak hem alıcı hem de vericidir. Vazifesi ise şikâyet değil, içinde yaşadığı coğrafyanın maddi-manevi imarı; onu her yönüyle cennet köşelerine çevirme gayretidir.

¹⁴⁸ İbn Hişam, *Sîre* 2/114

¹⁴⁹ Buhârî, *Fedâilu'l-Medine* 6; Müslim, *Hac* 462 (1365)

¹⁵⁰ Buhârî, *Umre* 17; Tirmizî, *Daavât* 44

¹⁵¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XI/294

¹⁵² Müdd, bir ölçü birimidir. 1 müdd, 832 gramdır. Sa' ise dört Müdde denktir. Yani 1 sa', 3.328 gramdır.

¹⁵³ Bkz. Buhârî, *Buyu'* 53; *İ'tisam* 16; Müslim, *Hac* 465 (1368); Tirmizî, *Daavât* 55 (3454)

¹⁵⁴ Nisa suresi, 4/100

¹⁵⁵ Buhârî, *Fedâilu'l-Medine* 11; *Menâkıbu'l-Ensar* 46; Müslim, *Hac* 480. Hz. Âişe validemiz, Peygamberimizin bu duasının zaman içinde kabul olduğunu, Medine'nin havasının güzelleştiğini, sularının tatlılaştığını ve hastalıkların da azaldığını belirtmektedir.

¹⁵⁶ Müslim, *Hac* 484; Tirmizî, *Menâkıb* 126

¹⁵⁷ Buhârî, *Fadlu's-Salât* 5; Müslim, *Hac* 502 (1392); Tirmizî, *Menâkıb* 126

¹⁵⁸ Nahl suresi, 16/120

HİCRET YURDUNDA TİCARET VE EFENDİMİZ (S.A.S.)

Hicret, gönüllerin fethine giden yolda cebr-i lütfi bir adımdı. Bu uzun yolda daha aşılabacak çok engeller vardı. Yesrib’e varmaktan öncelikli gaye kendi değerlerini yaşayabilmek ve sahip olunan güzellikleri yeni kardeş ve komşularıyla paylaşmaktı. Tabiatıyla bu yüce gayenin gerçekleşmesi için muhacirlerin ekonomik durumunun bir an önce düzeltilmesi gerekiyordu. Bu iş, hicretin devam ve temadisi adına da olmazsa olmaz bir zaruretti.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir plan, proje ve aksiyon insanıydı. O, asla rastgele hareket etmiyor; atacağı adımları önceden iyice planlıyordu. Sebepler dünyasında isabetli yürümek ve sonunda istenilen hedefe ulaşmak için planlama şarttı. İnsan, elinde böyle bir plan ve pusula yoksa muvaffak olamaz. Dolayısıyla hicreti planladığı gibi arızasız bir şekilde gerçekleştiren Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hicretten sonrasını da adım adım düşünmüştü.

Çok yönlü bir çözüm: Kardeşlik

O, hicretten sonra her bir muhaciri, ensar-ı kiramdan bir Müslümanla kardeş ilan etti. “Muâhât” adı verilen bu düzenlemeyle;

1. Muhacirlerle Medine sakinlerinin kaynaşması temin edilecek,
2. Bütün mal varlıklarını Mekke’de bırakan muhacirlerin bir iş tutup veya ticari hayata atılıp kendi ayakları üzerinde duracakları ana kadar temel ihtiyaçları karşılanmış olacak,
3. Muhacirlerin Medine’de ticaret, tarım ve hayvancılık adına ne yapabileceklerini araştırma imkân ve zamanı elde edilecekti.

Bu kardeşlik ve muavenet projesiyle ensar, Akabe’de Efendimiz’e (aleyhissalâtu vesselam) verdikleri söze sadık kalmış ve muhacirlere öz kardeşleri gibi kucaklarını açmış, bağışlarına basmışlardı. Evlerini ikiye bölmüş onları misafir etmek için hazırlamışlardı. Bununla yetinmemiş hurma bahçelerini ve diğer mal varlıklarını bölüşmek istemişlerse de muhacirler, buna karşı istigña göstermiş kabul etmemişlerdi. Bu fazilet yarışının ortasını bulan Peygamber Efendimiz, mülkiyeti ensarda kalmak

üzere muhacirlerin iş güçleri karşılığında, çıkan ürüne ortak olabileceklerini belirtmişti.

Aynı zamanda Efendimiz bu uygulamayla, ensara ve muhacirlere ebedi hayatlarını kurtarma ve kazanma adına o güne kadar örneği olmayan ve kıyamete kadar devam edecek yeni bir sevap kapısı açmıştı. Ortaya öyle bir muavenet ve dayanışma örneği konulmuştu ki bu duruş, Allah tarafından takdir edilmişti.¹⁵⁹

Ticari açılım

Kısa vadede yardımlaşma ve dayanışmayla yürümek mümkün olsa bile bu, uzun soluklu bir çözüm değildi. İçtimai hamlenin yanında iktisadi faaliyet de önemliydi. Bunun için Müslümanlar ticari hayata atılmalı ve mutlaka pazarda yerlerini almalıydı. Bazıları bağ bahçede çalışıp üretime katkıda bulunurken, bir kısmı da çarşıda bulunmalıydı. Zira Mescid-i Nebevî'nin inşasıyla ibadet hayatlarını düzenledikleri gibi, eğitim, kültür ve ticari hayatta da mesafe alıp kalkınmadan yarınları yürüyemezlerdi. Dolayısıyla Mescid-i Nebevî'nin inşası kadar önemli bir husus vardı ki o da Müslümanların iktisadi hayatta aktif olabileceği projeler üretip geliştirmektir. Zaten muhacirlerde, ortaya konan teklifleri realize edebilecek tecrübe ve donanım da vardı. Çünkü onlar, o gün için dinî bir merkez olduğu kadar ticari bir merkez de olan Mekke'den gelmişlerdi. Bu tecrübelerini ensarın üretim imkânlarıyla birleştirdiklerinde ortaya yeni imkânlar çıkabilirdi.

Bütün bunların yanında Medine'de ticari faaliyet için uygun bir zemin de vardı. Medine, Şam'a kadar uzanan Baharat yolunun üzerinde önemli bir duraktı. Yemen'in San'a şehrinden başlayıp kuzeye doğru yol alarak Taif'e ve Mekke'ye gelen ticaret kervanları, buradaki alışverişlerini bitirdikten sonra Yesrib'e de uğruyordu. Dolayısıyla Yesrib, muhacirler için avantajlı bir şehirdi. Nitekim Hz. Abdurrahman ibn Avf gibi ticareti bilen muhacirler çoktan çarşıların yolunu tutmuştu. Hatta Hz. Abdurrahman, bir hafta içinde evlenecek kadar para kazanmış ve düğün yapmıştı. Kendisi sıfır sermayeyle başladığı ticari hayatında kısa zamanda geldiği seviyeyi şöyle ifade etmekteydi: “O noktaya ulaşmıştım ki yerden bir taş kaldırırsam, altında mutlaka altın ve gümüş bulacağımı ümit ederdim.”

Yapılması gerekli olan bu birikim ve teşebbüs ruhunun koordine

edilmesi idi. Bu başarılabilirse hem mağduriyetler en aza indirilir hem de kısa zamanda veren el olma konumuna kavuşurlardı. Böylece muhacirlere kucak açan Yesrib'in ekonomisine yeni bir canlılık da kazandırılabilirdi. Üstelik ticari hayata getirilen ahlaki ilkeler sayesinde İslam'ın güzelliklerini temsil imkânına da kavuşmuş olacaktı.

Bunun için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) vakit kaybetmeden Medine'de hem ticari hayatın nabzını kontrol hem de pazarın durumunu teşhis ve tespit adına araştırma yapmaya başladı. Zira bir topluma itikadi, içtimai, iktisadi ve ahlaki alanda katkıda bulunabilmek için ilk önce toplumu her yönüyle tanımak, mevcut şartları nazar-ı itibara almak gerekirdi. Rehber-i Ekmel (aleyhissalâtu vesselâm), bu çalışmaları yapabilecek yeterli tecrübeye de sahipti. Çünkü O, hem siyasi hem de ticari açıdan daha kompleks bir yapıya sahip Mekke'de neşet etmişti. Yılların getirdiği tecrübenin yanında vahiyle de müeyyeddi. Gençliğinde amcasıyla beraber ticaret kervanlarına katılmış, Hz. Hatice validemizle evlendikten sonra da uzun yıllar onun ticari faaliyetlerini üstlenmişti. Dolayısıyla ticaret ve pazar faaliyetlerine ait önemli bir birikimi vardı.

İlk piyasa araştırması

Peygamber Efendimiz, yaptığı araştırma ve inceleme sonucunda şöyle bir tabloyla karşılaşmıştı. On bin nüfuslu Medine'de ekonomi ve piyasa, üç kabilenin elindeydi. Bunlardan Benû Kaynuka, kuyumculuk işleriyle uğraşıyordu. Altın ticaretinin yanında tefecilik de yapıyorlardı. Kurdukları faiz düzeniyle gelirlerini daha da artırıyor ve servetlerini katlıyorlardı. Yüksek faiz oranlarıyla borç para vererek ihtiyaç sahiplerini sömürmeye devam ediyorlardı. Bir yönüyle altın sektörüyle beraber para borsası da onların ellerindeydi.

İkinci büyük kabile olan Nadiroğulları ise ziraatçılıkla meşgul oluyordu. Bunlar, Medine'nin en önemli geçim kaynağı olan hurma üreticiliği yapıyordu. Sahip oldukları büyük hurma bahçeleriyle ihracat yapabilecek seviyede üretime ulaşmışlardı. Bunun yanında şarap üretim tesisleri kurmuş, hurma ve arpadan alkollü içkiler de imal edip satıyorlardı.

Kurayzaoğullarına gelince onlar da hayvancılık ve dericilik sektörüne hâkim idiler. Deri işletmeciliğini geliştirmiş başta ayakkabı ve çizme olmak üzere, çadır bezi ve su kapları dâhil geniş bir ürün portföyü oluşturmuşlardı.

Bu mamuller Medine arşılarının yanında diğ r evre pazarlarda da m   teri bulabiliyordu.

Bu     abile, üretim yanında piyasaya ve arşıların yönetimine de hâkimdi.  r n alım-satım fiyatlarını onlar belirliyor, arşıların işletme, devir, kira, vergi vs. kurallarını da onlar koyuyorlardı. Diğ r bir ifadeyle Medine’de piyasa belli ellerde tekelle mi  durumdaydı.

arşı incelemeleri ve karar

Allah Resûlü, piyasa araştırması yaparken tek tek bütün arşıları dolaşarak incelemelerde bulunmuştu. O gün Medine’de bulunan dört ana arşıyı gezmi  ve tahmin ettiğ  gibi bir tabloyla kar ıla mı tı. Pazarlarda yalan/aldatma vs. olduğ  gibi ölçü ve tartıya da dikkat edilmiyordu. Bunun yanında stok yapıyor ve fahi  fiyatlar üzerinden mal satılıyordu. Üreticiyi pazara yakla tırmadan yolda karşılayarak aldıkları ürünleri, istedikleri gibi fiyatlandırarak haksız kazanç sağlıyor, tüketiciyi mağdur ediyorlardı. Kaldı ki bu çarşılarda yönetim oturmuş, herkes kendi yerini almış, i  yapabilecek k    dükkânlar ve yerler tutulmuştu. Pazara yeni girmek isteyenlere ise kıyıda k   de kalmış yerleri yüksek ücretle kiraya veriyorlardı. Hiç kimsede helal/haram veya haklı/haksız kazanç düşüncesi de yoktu.

Ara tırmalarını tamamlayan Allah Resûlü, tüccar sahabileri toplayarak bu konuyu onlarla i ti are etti. Bu arşılarla girmek ve tutunmak kolay değildi. “Burada ticaret yapılamaz.” deyip için içinden de sıyrılamazlardı. Bu  artlar altında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) nihai kanaatini şöyle açıkladı: “Bu mekânlar asla sizin pazarınız olamaz.” Bir ticaret erbabı olarak onların da kanaatleri aynıydı. Nihayet  z m olarak Peygamber Efendimiz yeni bir arşı kurulmasını teklif etti. Aslında herkesin kanaati buydu. O, heyetin genel düşüncelerine tercüman olmuştu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) vakit kaybetmeden hemen kalktı. Ashabı da onunla beraber kalkmı tı. Mescid-i Nebevi’den yüz elli metre kadar uzakla mı lardı. Burada bir anda duran Peygamber Efendimiz, geldikleri arsanın etrafında dolaşmaya ba ladı. Burası diğ r çarşılarla da yakın bir mekândı. Arsanın çevresinde biraz dola tıktan sonra: “ imdilik pazar yeriniz burasıdır. Bu pazar yeri daraltılmayacak ve buradan vergi de alınmayacaktır.” buyurdu.

Başlangıç itibarıyla bu uygulama önemliydi. Zira kazanç vergisinin

alınmaması, ister istemez çarşıya duyulacak rağbeti artıracaktı. Verginin alınmaması pazar maliyetlerini düşüreceğinden, bu durum parekende satış fiyatlarına da olumlu yansıyacaktı.

Belirlenen pazar yeri kısa zamanda düzenlendi. Arsanın üzerine büyük bir çadır kuruldu. Açılışı bizzat Peygamber Efendimiz yaptı. Elinde az-çok sermayesi olan muhacir veya ensardan bazı tüccarlar sıfır maliyetle pazarda yer sahibi olmuş ve tezgâhlarını kurmuşlardı. Artık çoğunlukla ticaretlerini burada yapıyor, alışveriş ihtiyaçlarını buradan karşılıyorlardı. Bulamadıkları ürünleri satın almak için ise diğer pazarlara uğruyorlardı. Çarşı her geçen gün canlanıyordu. Çok kısa zamanda hem ürün kalitesi hem fiyatlarının uygunluğu hem de esnafın verdiği güvenle adından söz ettirmeye başlamıştı.

Ve çarşı yakılıyor...

Medine’de ekonomiyi elinde tutan kabileler, beklemedikleri bu açılım karşısında doğal olarak hoşnut olmamışlardı. Şehre yeni gelmiş, henüz çevreyi bile daha tam tanıyamamış kimselerin sahip olduğu bu girişimci ruh karşısında, şaşkınlık yaşamaya başlamışlardı. Bir müddet bu teşebbüsü, onların iş bilmeyiş ve heyecanlarına vermiş olsalar da çarşının kısa zamanda bir merkez hâline gelmesi onları tedirgin etmişti. Piyasada kendilerine ciddi rakip olabilecek bir pazar oluşmuştu.

Bu korkular ve menfi rekabet anlayışı kısa zamanda düşmanlığa dönüşmüştü. Pazarı ortadan kaldıracaklardı. Ka’b ibn Eşref yanına aldığı birkaç kişiyle geceleyin pazar yerine gelmiş, çadırı yıkmış ve çarşayı ateşe vermişti. Bu radikal ve fanatik kimseler, böylece aslında Müslümanlara bu şehirde hayat hakkı vermeyecekleri mesajını da iletmiş oluyorlardı.

Pes etmek yok...

Sabahleyin pazar yerlerinin kundaklandığını gören ashab-ı kiram, büyük bir üzüntü ve öfke içinde olayı Efendimiz’e haber vermişti. Ortam gerilmiş sahabe yumruklarını sıkıyordu. Allah Resûlü ise hadiseyi büyük bir sükûnetle karşılamış ve tebessüm etmişti. Muhacir ve ensar, merakla Allah Resûlü’nün ağzından dökülecek cümlelere odaklanmıştı: “Anlaşılan yaptığınız bu iş bazılarını kızdırdı. Biz doğru yoldayız. Kavga isteyenlerle çatışmaya vaktimiz yok, çarşımızı daha güzel ve korunaklı bir yere

kuralım.”

Ashabının bozulan morallerini toparlayan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sanki hazırlıklı gibiydi. En ufak bir telaşa kapılmamış ve “Acaba ne yapabiliriz?” gibi bir tereddüt de yaşamamıştı. Zaman kaybetmeden kararını vermiş ve Benî Sâide gölgeliğinin yanı başında bir yere gelmişti. Burası, Mescid-i Nebevî’ye 500 metre mesafede boş bir araziydi. Hemen pazarlığı yapılarak satın alınan bu alanı Allah Resûlü, kıyamete kadar pazar yeri olarak vakfetti. Ardından buraya daha büyük bir çadır kurularak, kalıcı pazar hızlıca inşa edildi.

Çarşının inşası tamamlanınca, Allah Resûlü açılışı yapmış ve şöyle buyurmuştu: “İşte bundan böyle sizin pazar yeriniz burasıdır. Burada sabit dükkânlar yapılmayacak, mülkiyete geçmeyecek ve gelir vergisi de alınmayacaktır.” Peygamberimiz bu uygulamayla kimseye sabit yer vermemiş, kimseden kira da talep etmemişti. Sabah erken gelen kimse istediği mekânda tezgâhını kurup ürününü pazarlayabilecekti. Bu uygulama, çarşıya hem tatlı bir rekabet getirecek hem de insanları daha da gayretli olmaya sevk edecekti.

Efendimiz çarşayı kurmakla kalmamış aynı zamanda ashabını “Rızkın onda dokuzu ticarettedir!”¹⁶⁰ buyurarak ticari hayata teşvik etmişti. Bunun yanında hem yeni kurduğu çarşıya rağbeti artırmak hem de ticareti düzenlemek için bazı hukuki ve ahlaki ilkeler de koymuştu. Çarşıda karaborsacılık yapılmayacak, pazara gelmek isteyen üreticinin malı yolda ucuza alınıp pahalıya satılamayacaktı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hak kavramının ayaklar altında olduğu bir piyasada üretici ve tüketici haklarını koruma adına da kararlı adımlar atıyordu. Bu çerçevede müşteriyi aldatmak, onun ticari bilgisizliğini istismar etmek de yasaklanmıştı. Yasaklananlar arasında yalan yere yemin ederek malına revaç kazandırmak da vardı. Ölçü ve tartıya da dikkat edilmesi gerektiğinin üzerinde özellikle durmuş ve bu konuda ashabını uyarmıştı.

Çarşı denetimleri

Bu ilkeler Müslümanların ticari hayatta tutunup başarılı olmaları adına çok önemliydi. Bundan dolayı Kâinatın Efendisi söz konusu kuralları koymakla yetinmemiş, bunların uygulanıp uygulanmadığının da takibini ve kontrollerini bizatihi kendisi üstlenmişti. Bu manada ilk muhtesipliği

(zabıtalığı) bizzat kendisi yapmıştı, diyebiliriz. Çarşı denetimlerinin birisinde, buğday satan bir tüccarın yanına uğramıştı. Elini, satılan buğdayın dibine kadar daldırmış ve bir avuç buğday çıkarmıştı. Alttan çıkardığı buğday ıslak, satılan buğdayın üstü ise kuruydu. Peygamberimiz bunun sebebini sorunca satıcı olayı şöyle anlatmıştı: “Ya Resûlallah! Buğday, geçen gün yağan yağmurda biraz ıslanmıştı. Henüz daha tam kurumadı.” Peygamberimiz bu mazeret üzerine, “Peki ıslak olan kısmı niçin üste çıkararak satış yapıyorsun?” buyurmuş, sonra da şu tarihi ikazını yapmıştı: “Aldatan, bizden değildir.”

Rahmet Peygamberi sadece kazancı hedeflemiyor, doğruluk, adalet ve hakkaniyetin hâkim olduğu bir çarşının oluşması için de mücadele ediyordu. Zira O, her alanda hak ve adaleti ikame için gönderilmişti. Doğruluğun da ticari hayatta yaşatılabileceğini ve dürüstlikle de kâr elde edilebileceğini göstermek istiyordu. Bir başka ifadeyle kazanmak için yalan söylemek ve aldatmak gerekmiyordu. Herkesin hak ve hukukunun gözetildiği, kimsenin haksızlığa uğratılmadığı örnek bir ticari hayatı oluşturmayı hedefliyordu. Buna teşvik adına “Doğru, sözüne ve işine güvenilen tüccar, nebîler, siddîklar ve şehitlerle beraberdir.”¹⁶¹ buyurmuştu. Öbür taraftan bu ilkeyi koruma adına, çarşayı kontrol için muhtesipler de atamıştı. Bu denetçiler çarşayı geziyor, ölçü ve tartıya riayet edilip edilmediğini teftiş ediyordu. Aynı zamanda müşterilerin fahiş fiyatlarla aldatılıp aldatılmadığını da kontrol ediyorlardı.

Dört yıllık emeğin sonuçları

Allah Resûlü’nün iktisadi hayatta muhacirler ve ensarın kalkınması adına verdiği bu mücadele zaman içinde önemli bir seviyeye ulaşmıştı. Tarım ve hayvancılık konusunda tecrübesi olan ensar ile ticareti bilen muhacirlerin dayanışması, Peygamberimizin rehberliğinde güçlü bir ticari yapının oluşmasını sağlamıştı. Öyle ki maddi-manevi verilen bu emekler sonucunda, dört yıl gibi kısa bir zaman diliminde, Müslümanlar da ticari hayatta söz sahibi olmaya başlamışlardı. Medine ekonomisine çok şey kazandırmanın yanında kendileri de artık kimseye muhtaç olmayacak hatta başkalarına destek olabilecek konuma gelmişlerdi.

Sonuç olarak hicret edilen beldelerde ticari hayatta yer alınması, sünnetin bize gösterdiği bir yoldur. Bu yönüyle tarihin hangi döneminde olursa olsun

hicretin tam hizmete dönüşebilmesi adına muhacirlerin dayanışma içinde pazardaki yerlerini almaları şarttır. Bu gayretle onlar bir taraftan zenginleşirken diğer taraftan kendilerine kucak açan ülkelerin de zenginleşmesine katkıda bulunacaklardır. Alan el olmaktan veren el olma konumuna yükselecek ve gittikleri yeni coğrafyalarda örnek olarak gösterileceklerdir.

¹⁵⁹ Bkz. Enfâl suresi, 8/72

¹⁶⁰ Münâvî, *Feyzü 'l-kadir*, 3/220

¹⁶¹ Tirmizî, *Büyû* ' 4 (1209)

ENTEGRASYON SÜRECİNDE KOMŞULUK

Hicret, göç edenle, göç edilen yerin sakinleri arasında ister-istemez bir etkileşimi beraberinde getirir. İctimai değişim ve gelişimin tohumları da bu etkileşim sayesinde atılır. Ancak etkileşimin olumsuz olduğu toplumlarda ayrışma, asimilasyon, ırkçılık ve etnisizme (ethnicism) dayalı yabancı düşmanlığı gibi çeşitli problemler de gelişebilir. Bu durum da muhacire karşı önyargıların oluşmasını, haklarında çeşitli endişelerin doğmasını ve bunlara bağlı olarak menfi tutumların gelişmesini tetikleyebilir.

İletişimin sağlıklı kurulabildiği ortamlarda ise kültürel zenginleşme ve zaman içinde gerçekleşecek olan entegrasyona bağlı sosyal gelişme yaşanır. Bu yönüyle göçler, yaşandıkları coğrafyalarda kısa ve uzun vadede önemli gelişme ve değişimlere sebep olurlar.¹⁶² Dolayısıyla hicret edilen diyarlarda, hem göçün beraberinde getireceği bu tür problemleri aşmak hem de yeni hicret yurdunda toplumla entegre olabilmek ve daha hızlı kaynaşmak adına sağlıklı komşuluk ilişkileri en önemli dinamiklerden birisidir.

Bu istikamette Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicretten sonra komşuluk ilişkileri üzerinde özellikle durmuş, Medine sakinlerini, komşuluk ilişkileri üzerinden kaynaştırmaya çalışmış ve komşulukla alakalı beyanlarında evrensel bir dil kullanmıştır. Böylece her zaman göçle ortaya çıkabilecek problemlerin önüne geçmeye veya yaşanan problemleri, komşuluk ilişkileri üzerinden çözmeye çalışmıştır.

Cebrail'in (aleyhisselam) Komşuluk Konusundaki Tahşidatı

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir gün Mescid-i Nebevî'nin bahçesinde birisiyle ayaküstü uzun uzadıya sohbet etmeye başlar. Onları uzaktan görüp de yanlarına yaklaşmak isteyen Câbir ibn Abdullah ise son anda, “Belki de özel bir mesele görüşüyorlardır.” diye yanlarına yaklaşımdan çekinir ve uzakta beklemeye koyulur. Fakat ayak üstü yapılan bu sohbet çok uzar.

Bu sefer Peygamberimizi uzun süre ayakta tutan bu şahsa karşı, Hz. Câbir'in canı sıkılır. “Efendimiz'i bu kadar ayakta tutması ve yorması doğru değil.” diye düşünür. Derken o şahıs da biraz sonra ayrılır. Bunun üzerine Hz. Câbir Peygamberimizin yanına gelir. Selam verdikten sonra

içinden geçirdiklerini ister istemez Efendimiz’e açar ve: “Ya Resûlallah! Sizi o kadar ayakta tutan kimdi?” diye sorar.

Bunun üzerine Peygamberimiz kendisine: “Sen onu gördün mü!” diye buyurur. O da “Evet, gördüm ya Resûlallah! Fakat özel görüştüğünüzü düşündüğüm için yanınıza gelmedim. Kimdi acaba o?” der. Peygamberimiz şöyle cevap verir: “O gördüğün Cebrail (aleyhisselam) idi. Gelip selam verseydin o da sana selam verirdi. Cebrail (aleyhisselam) bana komşu hakkında öylesine ısrarlı tavsiyelerde bulundu ki neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak zannettim.”¹⁶³

Hadis-i şerifte geçen, “Neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak sandım.” ifadesi, “Cibrîl’in (aleyhisselam) bu konuda bir vahiy getireceğini ve miras taksiminde komşuya da hak tanınacağını zannettim.” anlamına gelir. Dolayısıyla komşuluk ilişkilerine bu kadar önem verilmesinde, fiziki yakınlığın ötesinde bir mana olması gerekir. Zira bir insanın mirasçısı, annesi, babası, çocukları, eşi gibi yakınları olduğuna göre Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) bu sözünden, komşu hakkının ne denli önemli olduğu açıkça anlaşılır.

Esasında biz, komşuluk hukukuyla ilgili Cebrail’in (aleyhisselâm) Efendimiz’e ne tür tavsiyelerde bulunduğunu tamamıyla bilemiyoruz. Çünkü Allah Resûlü (aleyhissalâtü vesselâm) burada yaptığı uzun görüşmenin detaylarını bize bildirmemiştir. Fakat Efendimiz (aleyhi ekmelü’t-tehâyâ) “Neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak zannettim.” diyerek meselenin Allah katındaki kadrine ve ona verilmesi gerekli değere dikkat çekmiştir.

Komşulara İhsanın Emredilişi

Bu dönemde, Kur’an-ı Kerim’de anne babaya iyi davranma, akrabalara karşı sıla-ı rahimde bulunma, yetimlere ve yoksullara sahip çıkma gibi mevzuların yanı başında üzerinde durulan diğer bir mesele de komşuluk ilişkilerinde ihsanı gözetme olmuştur. İnsanın sorumluluğunun sadece anne-babaya, akrabaya ya da yetim ve yoksula karşı olmadığı; komşularına karşı da sorumluluk taşıdığı ve bunu ancak ihsanla muamele ederse yerine getirebileceği beyan edilmiştir:

“Allah’a kulluk edin, O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabalara, yetimlere, düşkünlere, yakın ve uzak komşuya, yanınızdaki

arkadaşa, yolcuya ve elinizin altında bulunup size hizmet eden kimselere ihsanla muamele edin. Allah, kendini beğenip övünenleri elbette sevmez.”¹⁶⁴

Ayet-i kerîmede geçen (جار) kelimesi, dilimizdeki komşu kelimesinin karşılığıdır. Komşu, din, dil, mezhep, ırk, cinsiyet ve soy ayırımı yapmaksızın yerleşim alanlarında birbirine yakın evlerde oturan, yüz yüze ilişkileri olan ve birbirini az-çok koruyup gözetten insanlara verilen isimdir. Bu yönüyle komşuluk her şeyden önce insanlar arasındaki yakınlığı, yardımlaşmayı, sıcak ve samimi ilişkileri zihinde çağrıştıran bir olgudur.¹⁶⁵

Bundan dolayı komşulukla dostluk, komşulukla dayanışma arasında sıkı bir bağ vardır. Belki çoğumuzun çok da önemsemediği bu bağ, sıradan bir bağ değildir. Zira bu ilişki insanı, insanlara bağlayan ve içinde insanlığın geleceğini taşıyan bir ilişkidir. Bunun içindir ki Kur'an, komşuluk bağı üzerinde durmuş ve bunun ihsanla korunması ve canlı tutulmasını istemiştir.

Bir de bu ayet-i kerîmede komşu, tek değil iki kategoride ele alınmıştır. Bunlardan biri yakın komşu (وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى) diğeri de (وَالْجَارِ الْجُنْبِ) uzak komşudur. “Yakın komşu” tabiri ile evleri en yakın bulunan komşular, “uzak komşu” ile de nispeten daha uzakta oturan kimseler kastedilmiştir. İlkiyle akrabalık bağı bulunan, ikincisiyle ise akraba olmayan komşular veya ilkiyle Müslüman, ikincisiyle gayrimüslim komşuların kastedildiği de belirtilmiştir.¹⁶⁶ Ancak bugün bir köy hâline gelen dünyada uzak komşu tabirinin, İslam'ın evrenselliğine uygun düşünüldüğünde bütün insanlığı içine aldığı da söylenebilir.

Kur'an, Komşulukta İrk ve Din Farkı Gözetmez

Yakın ve uzak komşulara dikkat edilmesini belirten ilgili ayette lafız mutlak olarak zikredilmiştir. Bu mutlak zikir, inançlı-inançsız, hür-köle, dindar-fasık, dost-düşman, yerli-yabancı, iyi-kötü, ev itibarıyla yakın-uzak herkese şamil olup bütün komşulara iyilik yapmayı ve ihsanda bulunmayı emreder.

Taberî'nin yaklaşımıyla “...Yakın komşulara, uzak komşulara ihsanla muamele ediniz.” ayeti ister mümin ister ateist ister Yahudi ister Hıristiyan ya da başka bir dine mensup olsun, bütün komşuları içine alacak şekilde ihsanı/iyiliği emreder.¹⁶⁷

Bu ayette, komşularla ilişkinin “ihsan” temeline oturtulması, komşuluk ilişkilerinin geniş bir perspektiften ele alınmasına imkân tanımıştır. Nitekim

ayet-i kerîmeyi bu şekilde yorumlayan Kurtubî, doğru olan görüşün, “komşulukta Müslüman ve kâfir ayırımına gitmeksizin, yakın-uzak bütün komşulara ait hakları gözetmek” olduğunu belirtmiştir. Yine ona göre Kur’an’ın komşuya karşı ihsanı/iyiliği emretmesi sadece “onun hakkını gözetmek ve hakkını yerine getirmekle” sınırlı değildir. Bununla birlikte “yerine göre komşuyla birlikte dostça yaşamak, onun mutluluğunu ve üzüntüsünü paylaşmak, ona eziyet ve sıkıntı vermekten uzak durmak ve gerektiğinde onu korumak da” ihsan kapsamına dâhildir.¹⁶⁸

Zira ihsan kavramı, çok geniş bir yelpazede farklı iyilik türlerini içine alacak zengin bir anlama sahiptir. Dolayısıyla komşunun gayrimüslim olması, bir Müslümana, ona karşı komşuluk hakkını gözetip-gözetmeme tercihini bırakmaz.

Komşuluğun Sınırları: Kırk Kapı Meselesi

Kur’an’da “yakın ve uzak komşu” ifadeleriyle belirlenen komşuluğun sınırlarını, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) daha da netleştirmiştir: “Bir gün mescitte iken kendisine bir adam gelmiş ve ‘Ya Resûlallah! Yeni bir mahalleye taşındım fakat en yakın komşum bana eziyet veriyor.’ demişti. Bunun üzerine Efendimiz (aleyhissalatü vesselam), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali’yi görevlendirerek, herkese ulaşabilecek şekilde şöyle ilan ettirmişti: “Dikkat ediniz! Kırk ev komşudur. Bir de kötülüğünden komşusunun emin olmadığı kimse cennete giremez.”¹⁶⁹

Bu hadis-i şerife dayanarak komşuluğun sınırları üzerinde duran İslam âlimleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Başta Hz. Âişe olmak üzere bazı kimseler, oturulan evin sağ-sol, ön ve arkasından olmak üzere her yönden kırk evin komşuluğa dâhil olduğunu ifade etmiştir. Onlar, hadiste geçen kırk ev ifadesini dört yöne kırkar ev şeklinde anlamıştır.¹⁷⁰

Hz. Ali’ye nispet edilen bir görüşe göre ise “Kişinin seslendiğinde sesini duyurduğu herkes komşusudur.”¹⁷¹ Bazıları ise “Aynı mahallede ya da aynı şehirde oturanların hepsi birbirinin komşusudur.”¹⁷² demiştir. Sonuç itibarıyla aslında bu görüşlerin hepsi birbirine yakındır. Kur’an’ın yakın ve uzak komşu ifadeleri hakkında net bir kanaat de vermektedir.

Haklarına Göre Komşuluk Dereceleri

Ayet-i kerimede iki kategoride ele alınan komşuluğu, hakları açısından

Peygamber Efendimiz (aleyhissalatü vesselam) üç çeşit olarak belirlemiştir:

1. Bir hakkı olan komşular: Bunlar, inanmayan kimseler ya da farklı dinlerin müntesipleridir ki onların sadece komşuluk hakları vardır. Ashab-ı kiram, Kur'an ve Allah Resûlü'nün komşuluk üzerindeki emir ve tavsiyelerine riayet ederek bunu hassasiyetle yerine getirmeye çalışmışlardır. Mücahid'in anlattığı şu hadise bunun en belirgin örneklerinden bir tanesidir: "Bir gün Abdullah ibn Amr'ın yanında idim. Kölesi bir koyun kesmiş derisini yüzüyordu. Hz. Abdullah, ona: 'Ey Ğulam! Bitirdiğin zaman dağıtmaya ilk önce Yahudi komşumuzdan başla.' diye özellikle tembihledi. Bunun üzerine yanında bulunan bazı kimseler kendisine: 'Ey Abdullah! Yahudiye de mi et vereceksin? Allah seni ıslah etsin!' diye tenkit etmişlerdi. Bunun üzerine Abdullah ibn Amr onlara: 'Ben Peygamber Efendimiz'in komşuya iyilikte bulunmayı tavsiye ettiğini işittim. Hatta O'nun, Cebrail'in komşulukla ilgili tahşidatı karşısında komşuyu komşuya mirascı kılacağını zannettim' dediğini belirtmiştir." ¹⁷³

2. İki hakkı olan komşular: Müslüman bir kimsenin kendisi gibi Müslüman olan kimselere komşuluğu ki bunların hem komşuluk hem de din kardeşliği hakkı vardır. Asr-ı saadette îsâr ruhuyla farklı bir derinlik kazandırılan komşuluk ilişkilerinde çok çarpıcı örnekler yaşanmıştır. Hz. Ömer'in (radiyallahu anh) anlattığı şu hadise eşine az rastlanacak bir olaydır: "Bir gün Peygamber Efendimiz'in (aleyhissalatü vesselam) huzurunda oturuyorduk. O esnada bir kişi elinde bir koyun kellesiyle geldi ve onu Peygamberimize takdim etti. Efendimiz de onu alıp, orada bulunan ihtiyaç sahibi bir sahabiye verdi. O şahıs da kelleyi alıp evine doğru giderken en yakın komşusunun daha fazla ihtiyaç sahibi olduğunu düşünerek ona ikram etti. Aynı koyun kellesi o gün mahallede yedi ev el değiştirerek ilk ikram eden aileye geri dönmüştü."

3. Üç hakkı olan komşular: Bunlar akrabalık bağı olan Müslüman komşulardır ki bunların hem komşuluk hem din kardeşliği hem de akrabalık hakkı vardır. ¹⁷⁴ Bu da Allah Resûlü'nün ifadesiyle ülkeleri imar etmenin ve ömrü bereketlendirmenin önemli vesilelerinden birisidir: "Kime yumuşak huyluluktan bir nasip verilmişse dünya ve ahiret iyiliğinden de payı verilmiş demektir. Akrabalık bağlarını korumak/gözetmek, güzel ahlak ve iyi komşuluk ilişkileri ülkeyi imar eder ve ömrü artırır, bereketlendirir." ¹⁷⁵

Bazı Komşuluk Hakları

Allah Resûlü, komşuluk üzerinde durunca sahabe-i kiram, karşılıklı sorumluluklarını yerine getirebilmek için O'na: “Ey Allah'ın Resûlü! Komşunun, komşu üzerindeki hakkı nedir?” diye sormuştu. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

“Senden borç isterse ona borç verirsin. Senden yardım isterse ona yardımda bulunursun. Muhtaç duruma düşerse ona verirsin. Hastalanırsa onu ziyaret edersin. Ölürse cenazesini uğurlarsın. Ona bir hayır isabet ederse buna sevinir ve onu tebrik edersin. Eğer bir musibet isabet ederse buna üzülür ve taziyede bulunursun. Tencerede pişen yemeğin kokusuyla onu rahatsız etmezsin. Komşunun evini gözetlemek ve ona gelecek rüzgârı kapatmak maksadıyla ondan izin almaksızın binanı ondan daha yükseğe yapmazsın. Yine bir meyve satın alırsan ona hediye gönderirsin. Eğer bunu yapamazsan onu komşuna göstermeden evine götürürsün. Çocuklarına satın aldığın şeylerden bir parçayla dışarı çıkarak komşunun çocuklarını kışkandırmazsın. Siz komşu hakkının ne olduğunu biliyor musunuz? Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki Allah'ın rahmeti ile esirgediği az kimseler hariç komşunun hakkı ödenemez.”¹⁷⁶

Komşular Arasında Öncelik

Allah Resûlü komşu ve hakları üzerinde tahşidat yapınca hediyeleşme üzerinde de durmuştu. Kadınlara sohbet ettiği bir gündü. Onlara: “Ey Müslüman kadınlar! Komşu hanımlar birbiriyle hediyeleşmeyi küçümsemesin! Alıp verdikleri şey bir koyun paçası bile olsa!..”¹⁷⁷ buyurdu. Zira hediyeleşme, komşulukta karşılıklı sevgiyi artıracak ve “gönüllerdeki kırgınlığı, dargınlığı izale ederek”¹⁷⁸ insanları birbirine yaklaştıracak önemli bir vesileydi. Özellikle kadınlara, komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesinde hayati rol düşüyordu. Bunun üzerine Hz. Âişe validemiz: “Yâ Resûlallah! İki komşum var. Hangisine önce hediye vereyim?” diye sordu. Efendimiz ise: “*Kapısı sana daha yakın olana ver!*”¹⁷⁹ buyurdu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), insani ilişkileri daima yakından uzağa doğru tanzim etmiştir. Bu sebeple buradaki öncelik yakınlığın hakkıdır. Zira kapısı birbirine yakın komşular daha fazla içli dışlı olur, birbirlerine daha sık gider gelirler. Bunlar birbiriyle akrabadan daha yakın bir diyalog içinde bulunurlar. Herkesten önce birbirlerinin keder ve

sevinçlerini öğrenir ve paylaşırlar. Acil bir durum karşısında uzakta oturan akraba ve komşulara nazaran kapı komşuları, daha hızlı bir şekilde birbirlerinin yardımına koşarlar. Bu yüzden en yakının hakkı, diğerlerine göre daha üstte/üstün tutulmuş, ona öncelik tanınmıştır. Zaten insanın bütün komşularına hediye verme imkânı bulması da mümkün değildir. Fakat hediye vermek istiyorsa kimliğine bakmaksızın en yakınındakini gözeterek başlamalıdır. Yine maddi sıkıntı çeken komşuları arasında da bu prensibe bağlı kalmalıdır.

Komşuluk, imanın kemaliyle yakından irtibatlıdır

Efendimiz (aleyhissalatü vesselam) sosyal hayatta komşuluk ilişkilerinin tam yerleşmesi ve toplum fertlerinin istenilen ölçüde birbirine kaynaşabilmeleri için meseleyi doğrudan doğruya imanla irtibatlı ele alır. O, bu hususu seslendirdiği nurlu beyanlarından birinde: “...Komşuna ihsanda bulun ki kâmil bir mümin olasın...”¹⁸⁰ buyurur ve güzel komşuluk ilişkilerinin, imanın bir şubesi olduğunu nazara verir.

Allah Resûlü yine bir konuşmasında bu hakikati dile getirirken, yemin ederek sözlerine şöyle başlar: “Vallahi iman etmiş olmaz. Vallahi iman etmiş olmaz.” Bu yeminli başlangıç ashabın çok dikkatini çeker. Bunun üzerine hazır bulunanlar: “Kim iman etmiş olmaz, ya Resûlallah!” diye sordular. Akabinde O şöyle buyurmuştu: “Her türlü beklenmedik zulüm, haksızlık ve kötülüklerinden komşusu güven içinde olmayan kimse!”¹⁸¹

Efendimiz başka bir hadis-i şerifte ise komşuluk ilişkilerinde ihsanın önemini yine imanla irtibatlandırarak şöyle nazara verir: “Her kim Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsa komşusuna ihsanda bulunsun...”¹⁸² Bu dünyada yapılacak iyiliklerin karşılığı ahirette görülecektir. Dolayısıyla komşuluk, ahiret hayatı adına da büyük bir sevap kaynağı ve sermaye olarak değerlendirilmesi gerekli önemli bir vesiledir.

Allah Resûlü başka bir hadislerinde yine imanla irtibatlandığı komşuluk ilişkilerinde önemli bir ölçü koyar: “Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah’a yemin ederim ki bir kul kendisi için istediğini komşusu yahut kardeşi için de istemedikçe hakkıyla iman etmiş olamaz.”¹⁸³ Bununla O, komşuluk ilişkilerini ya da ikili ilişkileri bu seviyede yürütmenin hakiki imanı elde etmenin önemli vesilelerinden birisi olduğunu da belirtir.

Demek ki İslam’a ait bir güzelliği yaşama ve yaşatma onu temsil eden

kimsenin iç dünyasında imana ve hayatında kemale dönüşen bir sonuçtur. Ayrıca hadiste verilen bu prensip inanan-inanmayan bütün insanları içine alan evrensel bir ölçüdür. Efendimiz bu konuyu detaylandığı başka bir nurlu beyanında: “Kendin için sevdiğini/istediğini insanlar için de iste ki hakiki Müslüman olasın.”¹⁸⁴ buyurur.

Komşusu Açken Tok Yatmak!

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), komşularımız ve arkadaşlarımızla kuracağımız münasebetlerimizde şu ikazı da yapmaktadır: “Komşusu aç olduğu hâlde tok olarak geceleyen kimse bizden değildir.”¹⁸⁵ Aslında bu uyarı, komşunun hâliyle ve derdiyle dertlenmenin hangi ölçüde olması gerektiğini ortaya koymada temel bir kriterdir. Bu itibarla bir Müslüman, uzak yakın bütün komşularının durumundan az-çok haberdar olmalı, onları yalnızlığa terk etmemeli ve herkesi civanmertlikle kucaklamalıdır.

Komşulukla ilgili bu prensip, imkânı olan her insana ilave bir sorumluluk daha yüklemektedir. Maddi imkânı yerinde olan bir aile, en yakın dairedeki komşudan başlayarak diğer fakir komşularına da sahip çıkmalıdır. Zira komşusuna karşı bu vazifesini yapmayan bir Müslüman, İslami dairenin dışında tutulmuştur. Bu çok ağır bir ikazdır.

Komşuluk ilişkileri hakkındaki nebevî beyanlar psikososyal açıdan incelendiğinde görülmektedir ki İslam dini; bencil, egoist, menfaatçi ve çıkarıcı bir tutum içerisinde olunmasını istemez. Zira ben duygusunun hâkim olduğu bir ortamda paylaşma ve dayanışma duyguları oldukça zayıftır. Bilakis İslam, en yakın çevreden başlayarak uzak halkadaki diğer insanlara kadar hayatı paylaşmayı, onlarla yakından irtibatlı olmayı, kaynaşma ve yardımlaşmayı kısaca çok yönlü ve fonskiyonel bir “biz” duygusuna sahip olmayı hedefler.¹⁸⁶ Bu çerçevede Efendimiz (aleyhissalatü vesselam) herkesin tatbik edebileceği şu misali verir: “Evinde çorba pişirdiğin zaman suyunu çok koy. Sonra da komşularını gözden geçir ve gerekli gördüklerine en güzel şekilde takdim et.”¹⁸⁷

Bu hadis-i şerifte, yemeklerin en basiti ve sadesi üzerinden zor durumda olan kimselerin bile komşularını düşünme sorumluluğu vurgulanmıştır. Bu hakikati tamamlayan başka bir hadislerinde ise Allah Resûlü, iyiliği ve ihsanı daha geniş perspektifte ele almış ve hiçbir iyiliğin küçümsenmemesi

gerektiği prensibini koymuştur: “Kardeşini güler yüzle karşılamak bile olsa hiçbir iyiliği küçük görme!”¹⁸⁸

Nerede Hayrı Tavsiye Eden Komşular!

Komşuluk hakları arasında düşünülmesi gerekli olan sadece maddi ihtiyaçlar değildir. Zira insanın maddi ihtiyaçlarının yanında en önemli ihtiyaçlarından birisi de ahlak ve maneviyattır. Bu anlamda da komşular üzerine karşılıklı hak ve mesuliyetler düşmektedir. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konunun asla ihmale ğramaması için bir gün Mescid-i Nebevî’de şu tembihatı yapmıştı:

“Bazı kimselere ne oluyor ki komşularına hak ve hakikati anlatmıyor, bilmediklerini öğretmiyor ve onların daha anlayışlı hâle gelmelerine çalışmıyorlar? Onlara hakkı ve iyiliği tavsiye etmiyor ve kötülüklerden sakındırmaya gayret etmiyorlar? Yine bazılarına ne oluyor ki bilmediklerini komşularından sorup öğrenmiyor, daha anlayışlı daha basiretli hâle gelmeye çaba göstermiyorlar? Nefsimi kudret elinde tutan Allah’a yemin ederim ki ilim sahibi olanlar ya komşularına öğretir ve onları da anlayışlı hâle getirir, iyiliği tavsiye eder kötülüklerden sakındırır ya da bilmeyenler komşularından sorup öğrenir ve hakikatleri idrak etmeye çalışırlar. Aksi taktirde dünya hayatında bu sorumluluklarını terk eden her iki grubu da mutlaka ve acilen cezalandırırım.”¹⁸⁹

Peygamber Efendimiz bu hitabıyla, sosyal hayatın huzur ve emniyet içerisinde sürdürülmesi, aksaklıkların ve ihtiyaçların zamanında giderilmesi ve insanların bilmedikleri hususlarda bilinçlenmesi adına ensarı muhacire, muhaciri ensara, Medine’nin diğer sakinlerini de onlara zimmetlemişti. Böylece herkes bildiğini yaşamak ve yaşatmakla sorumlu tutulmuştu. Allah Resûlü, sadece bu nasihatleriyle yetinmemiş insanların birbirinden iman, irfan, fikir, ahlak ve kültür adına tam istifade edebilmesi için muhacirlerin iskanını da bizatihi planlamıştır. Muhacirleri, ensarla kardeş yapıp yerleştirmesinin ardından daha sonra gelen kimselerin bir kısmını Mescid-i Nebevî’nin etrafına bir kısmını da Medine’nin farklı mahallerine dağıtmıştı. Herkesin mescidin etrafında oturmasını istemiyordu. Bu uygulama ile O, Müslümanların her mahallede bulunmasını ve güzel komşuluklar sayesinde Medine’nin her bölgesinde İşlam’a ait güzelliklerin temsilini arzu ediyordu. Bunun için Hz. Ebû Bekir, Efendimiz’in vefatına kadar Sunh’da oturmuştu.

Hiz. Mâriye validemiz de Mescid-i Nebevi'den uzakta “Avâli” denilen mahallede yaşıyordu. Bir seferinde Allah Resûlü, burada bulunan bir Mecusî komşusunun yemek davetine, Hiz. Âişe ile birlikte icabet etmişti. Yine mescidin çevresine yerleşip zamanla maddi imkânı iyileşenler, farklı mahallelere taşınıyor ve oralarda yeni komşular edinmeye çalışıyorlardı. Utbe ibn Ğazvân ve Hiz. Ali'nin evleri Baki' mevkiindeydi. Hatta Hiz. Fatıma, bu mahallede geçimini, bir Yahudi komşusuna yün eğirerek sağlıyordu. Hiz. Ömer'in evi ise Hazrec'in kollarından Ümeyyeoğulları mahallesindeydi.

Bu çerçevede Medine'ye hicret edip gelen kabilelere, kabile esasına göre mahalleler tahsis ediliyordu. Yeni gelen muhacirlerin bazıları Evs ve Hazrec kabilelerine ait boş arazilere iskân edilirken bazıları da farklı inaçnlara mensup kabilelerin yaşadığı mahallelere yerleştiriliyordu. Mesela Müzeyneoğulları mensupları Züreykoğulları mahallesine, Temim'den Eslemoğulları ve kolları pazarın kuzeyine, Kudâa'nın Cüheyne ve Belî boyları As'as tepesinin sağındaki araziye, Ğıfâroğulları ise pazar yerinin batısından Musalla mescidinin kuzeyine kadar uzanan bölgeye yerleştirilmişti. Mustalıkoğulları hicret edip geldiğinde ise onlar da Harretu'l-Vebere denilen mevki ve çevresinde iskan edilmişti.¹⁹⁰

Böylelikle Allah Resûlü, Müslümanların bir yere kümelenmelerinin önüne geçmiş; kendi aralarında toplumdan kopuk ve kapılı bir hâlde yaşamalarını engellemiştir. Bu vesileyle onları Medine sakinleriyle buluşturmuş, kaynaştırmış ve bir güven topluma inşa etmişti.

Hülasa hicretten sonra ortaya çıkan entegrasyon problemlerine çözümde komşuluk dinamiği, alternatifı olmayan bir çözümdür. Bu diamik, içinde yaşanan toplumun fertleriyle tanışma ve kendini tanııtma adına önemli bir fırsat sunduğu kadar muhacir hakkında duyulacak endişe ve düşmanlıkların giderilmesi için de büyük bir imkândır. Dolayısıyla komşuluk ilişkileri muhacirin gönlünde imana, sevgiye ve dostluğa dönüştüğü ölçüde meyvesini de vermeye başlayacaktır. Çeşit çeşit iyilikler, ikramlar ve ziyaretlerle kurulacak diyaloglar sayesinde muhacir tanınacak ve böylece yeni komşuları tarafından sevmeye ve kabul görmeye başlayacaktır. Bu yönüyle komşuluk ilişkileri hicret yurdunda öncelikli bir vazife olarak ele alınmalı ve planlanmalıdır. Bu vesileyle her muhacirin yeni vatanında kendini “yabancı”, çevresindekileri ise “öteki” olarak görmekten kurtulup

herkesi, yakın ve uzak komşuları olarak kucaklayabilmesi temin edilmelidir. Aksi takdirde yıllar geçse bile muhacire kapılarını açıp ensar olan toplumla dayanışma ve kaynaşma gerçekleşemeyecektir.

Hicret yurdunda sevgiyi ve saygıyı büyütmenin yolu komşularımızla tanışmaktan ve komşuluğa terettüp eden hakları yerine getirmekten geçer. İyilikte yardımlaşmanın ve insanlığı tehdit eden kötülöklere karşı birlikte mücadele edip hayrı çoğaltmanın, kötölükleri azaltabilmenin yolu yine hayırlı komşu olabilmektedir. Bunun için bazen bir selam ve tebessümle, bazen ihtiyacı olana bir yardımla, bir hasta ziyaretiyle, bazen bir taziye bazen bir ikramla vs. komşuluk bağları mutlaka korunmalı, güçlendirilmeli ve geliştirilmelidir. Bu mevzuda vesileler aranmalı, özel ve milli günler, bayramlar vs. değerlendirilmeli ve iyilikte/ihsanda yarışılmalıdır. Zira Allah Resûlü'nün ifadesiyle en faydalı insan olmanın bir yolu da komşuluktur: “Allah katında komşuların en hayırlısı, komşularına en çok iyilik edendir.”¹⁹¹ Dolayısıyla dünyada iyiliklerin neşv u nema bulmasını isteyenler, komşularıyla iyi bir diyalog süreci başlatmalı ve yaşatmalıdırlar. Zira komşuluk, her insanın omzunda, içinde insanlığın istikbalini taşıyan büyük bir sorumluluktur.

-
- ¹⁶² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz., Tümtaş, Mim Sertaç; Ergun Cem, “Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri” Süleyman Demirel Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Dergisi, c., 21, No:4, s., 1347-1359, 2016 Isparta
- ¹⁶³ Buhârî, *Edeb* 28 (6014); Müslim, *Birr* 140-141 (2624) Ayrıca bk. Tirmizî, *Birr* 28 (1942); İbn Mâce, *Edeb* 4 (3673)
- ¹⁶⁴ Nisâ suresi, 4/36
- ¹⁶⁵ Komşu ve komşulukla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Ali Can, *Kur'an ve Sünnet Işığında Komşuluğun Yeri*, (KSÜ İlahiyat Fak. Derg. Sayı, 21, 2013), s. 208-240
- ¹⁶⁶ Bz., Âlûsî, *Tefsîru Âlûsî*, V/29; Zemahşerî, I/267-268; Şevkânî, I/521
- ¹⁶⁷ Bkz. Taberî, *Tefsîr* V/80
- ¹⁶⁸ Kurtubî, *Tefsîr* V/184
- ¹⁶⁹ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII/169; Buhârî, *Edebu'l-Müfred*, s. 53; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X/447; Gazzâlî, *İhyau Ulûmi'd-Dîn*, II/213
- ¹⁷⁰ Bkz. Kurtubî, *Tefsîru Kurtûbî*, V/158; Gazzâlî, *İhyau Ulûmi'd-Dîn*, II/213
- ¹⁷¹ Abdurrezzak, *el-Musannef*, Hadis no: 1915; Kurtûbî, V/158
- ¹⁷² Kurtubî, V/158 Zemahşerî, *Keşşâf*, I/541
- ¹⁷³ Buhârî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 32 (Had. No, 105), s. 38 (Had. No, 128)
- ¹⁷⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X/456
- ¹⁷⁵ Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, V/291; VI/159
- ¹⁷⁶ Beyhâkî, *Şuabu'l-İman*, VII/83; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X/446
- ¹⁷⁷ Buhârî, *Hibe* 1, Edeb 30; Müslim, *Zekât* 90
- ¹⁷⁸ Tirmizî, *Velâ* 6
- ¹⁷⁹ Buhârî, *Şuf'a* 3; *Hibe* 16; *Edeb* 32
- ¹⁸⁰ İbn Mâce, *Zühhd* 24; *Müsned*, II/310
- ¹⁸¹ Buhârî, *Edeb* 29; Müslim, *İman* 73
- ¹⁸² Buhârî, *Edeb* 31; Müslim, *İmân* 74
- ¹⁸³ Müslim, *İman* 45
- ¹⁸⁴ İbn Mâce, *Zühhd* 24; *Müsned*, II/310
- ¹⁸⁵ Hâkim, *el-Müstedrek*, II/15; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII/167
- ¹⁸⁶ Ali Can, *a.g.e*, s. 219
- ¹⁸⁷ Müslim, *Birr* 143
- ¹⁸⁸ Müslim, *Birr* 144
- ¹⁸⁹ İbnu'l-Esîr, *Üsdu'l-Ğâbe*, s.14 (Abdurrahman ibn Ebzâ'nın hayatında)
- ¹⁹⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Abdullah, Abdulaziz ibn İdris, *Muctemeu'l-Medine fi Ahdi'r-Resûl*, Câmiatu Melik Suûd yay., Riyad 1979, s. 169-177
- ¹⁹¹ Tirmizî, *Birr* 28

HİCRET, ENTEGRASYON VE ASİMİLASYON

Hicret yurduna uyum sağlamaya çalışırken muhacirleri bekleyen sorunlardan birisi de karşılaştıkları farklı kimlik, kültür ve inançlar karşısında zamanla özünden uzaklaşma ve kendi değerlerine yabancılaşma problemidir. Özellikle Batı dünyası gibi maddi refahın üst seviyede seyrettiği, eğlence anlayışının sınır tanımadığı ve ahlaki değer yargılarının çok farklı olduğu bölgelerde muhacirlerin, inanç, ibadet, ahlak ve aile hayatlarını istikamet üzere sürdürmeleri ve korumaları kolay olmayacaktır. Zira zulmün, ayrımcılığın, fakirliğin ve geri kalmışlığın hâkim olduğu coğrafyalardan kalkıp gelen kimselerde oluşabilecek hayranlık duygusu ve değişik kompleksler beraberinde taklidi de getirebilir.

Nitekim İbn Haldun bu örneklerden hareketle şu sosyolojik tespiti yapar: “Mağlup, galibin şiarını, kıyafetini, mesleğini, diğer hâllerini ve âdetlerini taklit etmeye düşkünlük gösterir. Zira nefis, her zaman galip tarafta güç, kuvvet, büyüklük ve mükemmellik bulunduğuna inanır ve onun hizmetine girer. Bunu ya ona duyduğu hayranlık karşısında içinde oluşan saygı duygusundan ya da onu her şeyiyle tam ve mükemmel olarak gördüğü için yapar. Kendisindeki bu kayıtsız şartsız teslimiyet hâlinin, ‘karşı tarafın üstünlüğünden değil ondaki mükemmellikten ileri geldiği’ kanaatini geliştirir, hataya sürüklenir ve körü körüne taklide mahkûm olur. Böyle bir yanlışlığa düşülmesi, taklit ve özentinin artık hayat olarak benimsenmesi, yeni bir itikat ortaya çıkarır. Sonunda mağlup, galibin bütün yol ve yöntemlerini benimser, her hususta onun yolunu tutar ve her meselede ona benzemeye çalışır.”¹⁹²

Bu tespite binaen muhacirlerin, hicret diyarlarında karşılaştıkları maddi refah ve daha rahat bir hayat anlayışı karşısında kendilerini ve ailelerini korumaları, “başkalaşmadan” uyum sağlamaları, yıkıcı bir değişim ve dönüşüme maruz kalmamaları adına dikkatli olmaları gerekir. Bu konuda da asr-ı saadette yaşanan hicret tecrübelerinden alınabilecek birçok ders vardır.

Yaşanan Dini Hayattan Olumsuz Etkilenmeme

Göç edilen beldelerde farklı din, inanç ve kültürlerle karşılaşılması tabii ve kaçınılmazdır. Bu ülkelerde geçerli dinî hayat ya da farklı ahlaki ve

kültürel ortam, muhacirleri kendi değerlerine daha da bağlanma ve kendilerini koruma adına müspet etkileyebileceği gibi menfi de etkileyebilir. Bunun acı örneklerinden biri Habeşistan hicretinde yaşanmıştır:

Habeşistan’a hicret eden ikinci kafilde arasında, Peygamber Efendimiz’in hem hala oğlu hem de Hz. Zeyneb validemizin kardeşi olması hasebiyle kayınbiraderi olan Ubeydullah ibn Cahş da vardı. Ubeydullah, Ebû Süfyan’ın kızı Ümmü Habibe ile evliydi. Onlar da Mekkeli müşriklerin işkence ve baskıları sonucunda hicret etmeye karar vermiş ve gitmişlerdi. Geldikleri yeni hicret diyarında Habeş kralı Eshame bütün muhacirleri bağrına basmış, onlara ülkesinde güvenlik ve esenlik içinde istedikleri gibi dinlerini yaşayabileceklerini taahhüt etmişti. Fakat burada kendilerini bekleyen yeni imtihanlar vardı.

Ülke, Hristiyanlık din ve kültürünün hâkim olduğu bir yerdi. Burada ticarete atılan ve bu yüzden muhacir arkadaşlarından uzaklaşan Ubeydullah, zamanla bu hâkim kültürden etkilenmiş ve yeniden Hristiyanlığa dönmeye karar vermişti. Zira daha yeni inmeye başlayan ve sadece birkaç esası insanlara bildirilen İslam dinine nazaran Hristiyanlık, devletin resmi dini olarak mabed ve eğitim müesseseleriyle canlı bir şekilde yaşanıyordu. Hanımına, “Önceleri din konusunu uzun uzadıya düşünmüş ve Hristiyanlıktan daha hayırlı bir din görmeyip onu seçmiştim. Sonra Hz. Muhammed’in dinine girip Müslüman oldum. Fakat şimdi buradaki müşahedelerimde Hristiyanlığın daha hak bir din olduğu kanaatine vardım.” diyerek, İslam’dan çıktığını söylemişti.

Hanımı Ümmü Habibe, kendisine, “Vallahi! Bu senin için hayırlı değildir. Seni,zaten rüyamda çok kötü durumda görmüştüm. Gel, irtidat etmekten vazgeç!” dediyse de sözünü dinletememişti. Bilakis o, hanımına baskı yaparak kendisini Hristiyanlığa girmeye zorlamış fakat Hz. Ümmü Habibe hem eşinin bu durumuna hem de yaptığı baskılara büyük bir direnç ve sabır göstererek İslam’da sebat etmişti. İnandığı değerler adına her şeyini Mekke’de bırakarak hicret etmesine rağmen zaafılarına kapılarak İslami çizgiden uzaklaşan Ubeydullah, daha sonra kendini tamamen içkiye vermiş ve derken bu hâl üzere ölüp gitmişti.¹⁹³

İman, ibadet, infak, hicret ve salih amelin binbir çeşidiyle yaşanmış bir hayat, ancak bu istikamet son nefese kadar devam ettirilebilmesiyle Allah

katında bir değer ifade eder. Zira insanın Rabbine karşı dinî sorumlulukları ve imtihanı son nefese kadardır: “*Sana ölüm gelip çatıncaya kadar Rabbine ibadete devam et!*”¹⁹⁴ Aksi taktirde o güne kadar yapılan bütün iyilikler, güzellikler ve onlara terettüp eden mükâfatlar kaybedilebilir. Dolayısıyla insan, kendi beslenme kaynaklarıyla ve kendi değerleriyle bağını sıkı tutmazsa zaman içerisinde fark etmeden özünden uzaklaştığını anlayamaz. Zira bu değişim, çok sinsi ve yavaş yavaş seyrettiğinden çoğu zaman hissedilmez. Kişi dün yanlış kabul ettiği şeyleri, bugün doğru kabul etmeye hatta onları işlemeye de başlayabilir. Bunun için konumu ve makamı ne olursa olsun inanan her insan, İslam’ın temel esaslarını iyi öğrenmeli, yaşamalı ve kiminle oturup kalktığına dikkat etmelidir: “*Ey iman edenler! Allah’ın emirlerine karşı gelmekten sakının ve doğru, dürüst, özü sözü bir sadık kimselerle birlikte olun.*”¹⁹⁵

Problemlili Kaynaklardan Beslenmeme

Allah Resûlü İslam’ın ilk dönemlerinde vahiy ile kendi sözlerinin karıştırılmaması için hadislerinin yazılmasına müsaade etmediği gibi, Müslüman toplumun inşası aşamasında Kur’an ve sünnetin haricinde başka dinî kaynaklardan ya da şahıslardan istifade edilmesini de yasaklamıştı. Zira bu tür farklı okumalar, henüz İslam’ın kemale erdirilip dinin tamamlanmadığı bir zaman diliminde ashabın zihinlerini bulandırabilir, içlerine çeşitli şüpheler atabilir ve onları farklı arayışlara sevk edebilirdi. Bunun en belirgin örneklerinden birisi Hz. Ömer’in başından geçen şu hadisedir:

Medine’ye yeni hicret edilmişti. On bin nüfuslu şehrin çoğunluğu ehl-i kitap ve putperest, sadece 300’e yakını Müslümandı. Bir gün Hz. Ömer, ehl-i kitap bir arkadaşından aldığı eserle Peygamber Efendimiz’e gelmiş ve ondan bir miktar da kendisine okumuştı. Allah Resûlü ise bu durumdan hoşnut olmamış ve şöyle buyurmuştu: “Ey Ömer! İslam yolunda ilerlerken bocalıyor, yolunuzu mu kaybediyorsunuz? Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah’a yemin olsun ki Ben, size, gecesi bile gündüz kadar aydınlık dupduru bir dinle geldim. Ehl-kitaba bir şey sormayın; yoksa size bir doğruyu haber verirler de onu yalanlarsınız, bir yanlış haber verirler de onu doğrularsınız...”¹⁹⁶

Bu açıklama, Hz. Ömer’e yetmişti. Zaten çevresindeki sahabilerden

Abdullah ibn Zeyd de Allah Resûlü'nün yüz hatlarının değiştiğini belirterek kendisini uyarmıştı. Bunun üzerine Hz. Ömer, “Biz Rab olarak Allah’tan, din olarak İslam’dan, Peygamber olarak da Muhammed’den razıyız!” diyerek Efendimiz’i sevindirmişti. Buna cevaben de Allah Resûlü yukarıdaki beyanlarını teyit edecek şekilde şöyle buyurdu: “Nefsimi kudret elinde tutan Allah’a yemin olsun ki Musa aranızda olsaydı ve siz, Beni terk edip ona uysaydınız dalalete düşerdiniz. Şunu iyi biliniz ki sizler, ümmetler arasında benim payıma düşersiniz. Ben de sizin payınıza düşenim.”¹⁹⁷

Allah Resûlü'nün bu beyanlarından sonra inen ayet de aynı istikamette tahşidatta bulunuyordu: “*Kendilerine okunan bu kitabı indirmemiz onlara kâfi gelmiyor mu? Elbette bunda iman edecek kimseler için rahmet ve yeterli bir ders vardır.*”¹⁹⁸ Dolayısıyla Efendimiz’in bu beyanları, saf Kur’an kültürüyle yetiştirmek istediği ashabını korumaya alma yönünde önemli bir uyarıydı. Zira Medineli Yahudiler boş durmuyor; bir şekilde arkadaşlık kurdukları müminlere, İbranice Tevrat okuyup Arapça tefsir yapıyor ve onları etkilemeye, dinlerinden döndürmeye çalışıyorlardı.¹⁹⁹

Bu tür maksatlı faaliyetler henüz yeni Müslüman olmuş kimseler üzerinde etkili olabilir ve bunlara sessiz kalmak da beraberinde bir çok riski getirebilirdi. Bundan dolayı problemleri kaynaklardan bilgi almak, maksadı ilim ve hikmet değil de İslam toplumu içinde fitne ve fesat çıkarmak olan kimselerle oturup kalkmak ve onları dinlemek de yasaklanmıştı.

Kutsala Saygı Hissi Kaybedilmemeli

Muhacirler, bulundukları coğrafyalarda “kutsala saygı duymayan, dinî kaynaklara dil uzatan ve manevi değerleri hafife alıp alay eden” kimselerle karşılaşabilirler. Bunlarla oturup kalkmak, toplantılarına iştirak etmek zamanla muhacirde de kendi kutsalına saygı düşüncesini aşındırabilir. Bundan dolayı Kur’an: “*Allah size kitapta şunu da bildirmiştir: Allah’ın ayetlerinin inkâr ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, bunu yapanlar başka bir konuya geçmedikçe onların yanında oturmayın. Zira böyle yaparsanız siz de onlar gibi olursunuz. Şüphe yok ki Allah münafıkları da kâfirleri de cehennemde bir araya getirecektir.*”²⁰⁰ buyurur. Böylece hem bu konuda asimile olma tehlikesine dikkat çeker hem de nasıl hareket etmeleri gerektiği noktasında Müslümanlara yol gösterir.

Hâkim Kültürden Olumsuz Etkilenmeme

Hicret edilen diyarlarda örf, âdet, gelenek ve teamüllerden kaynaklanan ve İslam'ın ruhuyla bağdaşmayan çeşitli uygulamalar olabilir. Bu uygulamaların Kur'an ve sünnetin temel esaslarına test ettirilmeden alınması, zaman içerisinde insanların önce duyarsızlaşmasına ardından da asimile olmasına sebebiyet verebilir. Nitekim Hz. Muaz ibn Cebel (radiyallahu anh), Şam'dan döndükten sonra Allah Resûlü'nün huzuruna girer ve secdeye kapanır. Bunun üzerine Peygamberimiz, "Bu nedir ya Muaz?" diye sorunca: "Ya Resûlallah! Şam'a gittiğimde onların patriklerine ve papazlarına secde ettiklerini gördüm ve ben de size karşı saygımı böyle ifade etmek istedim." der. Bu cevap üzerine Allah Resûlü, "Böyle yapmayın..."²⁰¹ buyurur ve İslam'ın, Allah'tan başkasına secdeyi yasakladığını haber verir.

Dolayısıyla muhacirlerin yapmaları gereken bir iş de hicret ettikleri toplumu, örf ve âdetleri, din ve ahlaki inançlarıyla tanımak ve onlardan alabilecekleri güzellikleri almak, kendi inanç ve ahlaki değerleriyle örtüşmeyenlere karşı da mesafeli durmak olmalıdır. Diğer taraftan hicret yurdunda bu bilgi ve hassasiyetin oluşturulması adına da ilim meclisleri oluşturulmalıdır.

İlim ve Kültür Merkezleri

Hicret yurdu Medine, Mekke'den farklı olarak birçok inancı ve kültürü içinde barındırıyordu. Yüzlerce yıldır burada yaşayan Yahudi kabileleri kendilerine ait bir kültür, mahalle hayatı ve zengin bir dünya inşa etmişlerdi. Bu baskın kültür ve güçlü iktisadi ortamdan etkilen Arap kabileleri çocuklarını, okuma yazma, dil, sanat ve zanaat öğrenmeleri için küçük yaşta Yahudi ailelerin yanına veriyorlardı. Hatta çocuğu vefat eden kadınlar, peşinden gelen çocukları yaşarsa onu Yahudi olarak yetiştirmeyi adıyordu. Bu yuvalarda yetişen çocuklar, büyük çoğunluğu itibarıyla Arap kültüründen uzaklaşıyor ve her yönüyle onlara tâbi oluyorlardı. Mesela Nadiroğulları, ihanet ve isyanlarından dolayı Medine'den uzaklaştırılırken çocukları onların yanında bulunan aileler, Efendimiz'e gelmiş, "Biz çocuklarımızı bırakmayız! Ya Resûlallah! Onların arasında bulunan oğullarımız ve kardeşlerimiz ne olacak?" diye sormuşlardı. Bunun üzerine *"Dinde zorlama yoktur. Doğru yol, sapıklıktan, hak batıldan ayrılıp belli olmuştur. Artık kim tağutu reddedip Allah'a iman ederse, işte o, kopması*

mümkün olmayan en sağlam tutamağa yapışmıştır. Allah her şeyi işitir, bilir.” ayeti nazil olmuş ve Efendimiz de “Onları, iki taraftan birisini tercihte serbest bırakın! Eğer sizi tercih ederlerse onlar sizdendir. Eğer Yahudileri tercih ederlerse onları, onlarla birlikte gönderin!” buyurmuştu.²⁰² Yine Hazrec’in başındaki Sa’d ibn Ubade ve Evs’in başındaki Sa’d ibn Muaz da hem İbranice hem de Arapça okuyup yazmayı küçük yaşta Yahudilerden öğrenmişlerdi

Allah Resûlü, Medine’ye geldiğinde mescidini bir eğitim yuvası, ilim ve kültür merkezi olarak da düşünmüş; ilk planda muhacirlerin barınma ve eğitim ihtiyacını gidermişti. Üstelik burada sadece teorik bir eğitim verilmiyor; talebeler, kapısı bu mektebe açılan odada kalan Allah Resûlü’nün şahsi, ailevi, sosyal ve idari faaliyetlerine şahit oluyor hem dinleyerek hem de görerek yetişiyorlardı. Böylece bütün vakitlerini ibadet, eğitim ve öğretimle değerlendirme imkânına kavuşan çocuklar ve gençler hem başkalaşmaktan hem de şehre hâkim olan kültürün tesirinden korunuyorlardı. Kur’an okuyor, ezberliyor ve kendi aralarında inen ayetleri müzakere ediyorlardı. Onların maddi manevi her türlü ihtiyacını karşılayan Efendimiz, eğitim ve öğretimleriyle de yakından ilgileniyor; bizatihi kendisi de Suffe’de dersler veriyordu. Mescid-i Nebevî’de yaşanan her olaya ve nazil olan vahye şahit olan bu ilim talebeleri, Peygamberimiz’e sorular sorarak birçok İslami meselenin aydınlanmasına da vesile oluyordu.²⁰³

Bu eğitim merkezinde, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisi dışında da hocalar görevlendirmişti. Ubâde ibn Sâmit, Ubey ibn Ka’b, Abdullah ibn Mes’ud, Muaz ibn Cebel ve Ebu’d-Derdâ gibi sahabiler, bu bereketli ilim yuvasının hocalarındandı. Suffe’de belli bir müfredata bağlı olarak düzenli bir eğitim yapılıyor, Kur’an ve tefsiri, yazı, hadis ve fıkıh ilimleri öğretiliyordu. Zamanla burası öyle bir cazibe merkezi hâline gelmişti ki başlarda evlerinden mescide gelip giden ensarın kendisi ve çocukları da ashab-ı Suffe ile birlikte kalmayı tercih etmeye başlamışlardı.

Peygamber Efendimiz insanları günde beş vakit Mescid-i Nebevî’ye cemaatle namazı edaya davet ettiği gibi ilim öğrenmek ve öğretmek için de gelmeye teşvik ediyordu. Suffe’nin en meşhur talebelerinden Ebû Hureyre (radiyallahu anh), O’nun bu teşvikini bize şöyle nakleder: “Hayırlı bir şeyi öğrenmek veya öğretmekten başka hiçbir maksadı olmayarak benim mescidime gelen kimse, Allah yolunda hizmet eden mücahidin

mertebesindedir...”²⁰⁴

Allah Resûlü, bir gün odasından çıkmış ve mescide girmişti. İçerde iki ayrı grup gördü. Bir grup insan namaz kılıyor ve dua ediyordu. Diğer grup ise başlarındaki hocalarıyla birlikte ilimle meşgul oluyordu. Efendimiz onları görünce: ”Bunların hepsi hayır üzerinedir. Bunlar Kur’an okuyor, namaz kılıyor ve dua ediyorlar. Allah dilerse onlara verir, dilerse vermez. Şunlar ise ilim müzakeresinde bulunuyor, öğreniyor ve öğretiyorlar. Ben muallim olarak gönderildim.” buyurmuş, ilimle meşgul olanların yanına yaklaşmış²⁰⁵ ve ne yaptıklarını sormuştu. Onlar da “Ya Resûlallah! Kurra bize Kur’an talim ediyor böylece biz de Allah’ın ayetlerini dinleyip öğreniyoruz.” demişlerdi. Bunun üzerine Allah Resûlü Allah’a hamdederek onları takdir etmiş ve büyük bir tevazuyla aralarına oturmuştu. Ardından da eliyle işaret edip “Şöyle halka olun.” buyurmuştu. Cemaat hemen etrafında halka olup yüzlerini O’na doğru çevirince Resûlullah onlara şu müjdeyi verdi: ”Ey yoksul muhacirler! Müjdeler olsun! Sizlere kıyamet gününde tam bir nur müjdeliyorum. Sizler cennete zenginlerden yarım gün önce gireceksiniz. Bu yarım gün dünya günleriyle beş yüz sene eder.”²⁰⁶

Hicret yurdunda muhacirin iş ve ev meşguliyetlerinin yanında asla aksatmaması gereken bir vazifesi de ilim halkalarıdır. Zira Allah Resûlü’nün ilim meclisleri adına yaptığı tavsiye ve tahşidatlarına baktığımızda O’nun ilmi, cennete giden bir yol olarak ümmetine tavsif ettiğini görmekteyiz: ”Kim bir ilim öğreneceği yola girerse Allah da ona cennete gideceği yolu kolaylaştırmış olur. Her kim soy ve sopunun şerefine aldanarak hayır ameller işlemeye geride kalırsa nesebi, onu, salih amel işleyenler seviyesine çıkaramaz.”²⁰⁷

Bunun için Hz. Ömer gibi bazı sahabiler, Mescid-i Nebvî’de Allah Resûlü’nün yaptığı ders ve sohbetleri kaçırmama adına ensardan kardeşleriyle aralarında anlaşmış ve nöbetleşe dersleri ve sohbetleri düzenli olarak takip etmişlerdi. Zira ilim ve sohbetlerden mahrumiyet maneviyatlarının zayıflamasına sebebiyet verebilir bu da zaman içerisinde onlarda farklı kaymalara dönüşebirdi. Sahabe, nefis ve şeytana karşı Allah Resûlü’nün etrafında halka olarak tedbirlerini almışlardı.

Sohbet Halkaları

Ashab-ı kiram Medine’de yaşadıkları maddi manevi zorluklara rağmen

moral ve motivasyonlarını koruma, İslami heyecanlarını canlı tutma ve imanda derinleşip Allah ile irtibatlarını sağlamlaştırma adına kendi aralarında da sık sık bir araya geliyor ve sohbet meclisleri oluşturmuyorlardı. Birbirlerini davet ederken de “Gelin biraz imanlaşalım!” diyorlardı. Zira din nasihatti.²⁰⁸ Nasihat de her konumdaki insanın her an muhtaç olduğu bir ihtiyaçtı. Bundan dolayıdır ki Kur’an, *“Onlara öğüt ver, sürekli hatırlatmaya ve nasihate devam et; çünkü zikir ve hatırlatma müminler için mutlaka faydalıdır.”*²⁰⁹ buyuruyor ve bu önemli hususa dikkat çekiyordu. Aksi taktirde nefis ve şeytanın hileleri ve dünyanın cezbedici güzellikleri, bakışları bulandırabilir ve ayakları kaydırabilirdi.

Bu ihtiyacı hakkıyla idrak etmiş ashab-ı kiramın sohbet hassasiyetini Hz. Ebu’d-Derda şöyle anlatır: “Abdullah ibn Revaha’yı görmeyeceğim ve onunla beraber oturup sohbet etmeyeceğim günden Allah’a sığınırım. Bunun içindir ki o, karşıdan geliyorsa hemen göğsüme, arkadan geliyorsa omzuma dokunur ve elimden tutarak bana: ‘Haydi kardeşim! Gel seninle biraz imanlaşalım. Zira kalb, bir kazanın kaynamasından daha hızlı değişir.’ derdi. Ardından da oturur Allah’ı anardık. Bir defasında yine beni davet etti. Bir miktar zikir ve sohbetten sonra bana, ‘İşte bu meclisimiz, iman meclisidir. Dikkat et! İmanın misali senin giydiğin şu gömleğe benzer. Onu giymen çıkarman kadar, çıkarman da giymen kadar kolay ve hızlıdır!’ dedi.”²¹⁰

Onlar, bu şuur ve hassasiyeti Allah Resûlü’nün sohbet halkalarında kazanmışlardı. Hakkını verdiklerinden dolayıdır ki Rahmet Peygamberi’nin sohbetiyle şereflenmiş bu bahtiyarlara, hakkın en birinci talipleri, Hak yolunun en müştak yolcuları, Allah rızasının en kusursuz müritleri oldukları hâlde, bu hususlardan herhangi biriyle değil de sohbet payesiyle öne çıkarılarak “musahabe kahramanları” manasına sahabi denilmişti.²¹¹

Peygamber yolunda yaşamanın ve bir yönüyle sahabileşmenin yolu sohbet-i canan meclislerinden geçer. Ki Allah Resûlü, “Bir grup, Kur’an’ı okuyup ondan ders almak için Allah’ın evlerinden birinde toplanacak olsalar, mutlaka onların üzerine sekine, (vakar, itminan huzur) iner ve onları Allah’ın rahmeti bürür. Melekler de kanatlarıyla onları sararlar. Allah, onları katında bulunan yüce cemaate de anar.”²¹² buyurur ve bu meclislerin Hak katındaki değerine dikkat çeker.

Burada “Allah’ın evi” tabiri sadece mescitleri değil, ilim, fikir ve zikir

faaliyetinin yapılacağı bütün mektep, medrese, ev, dükkân vs. ortamları içine alır. Zira asıl olan mekân değil, sohbettir. Kur'an, sünnet ve sahabe hayatlarından beslenmedir. Bunun için günümüzün muhacir ve ensarı, müsait olan mekânları sohbet meclislerine açarak nurlandırabilir ve böylece yaşadıkları şehirleri, huzur ve bereketin kaynağına dönüştürebilirler. Aksi takdirde sohbet meclislerinin yerini başka mekânların, sohbetin yerini başka meşgalelerin alması ve bunun sonucunda farklı kaymaların yaşanması kaçınılmazdır.

Gençlere ve Çocuklara Özel İlgi

Muhacir ve ensarıyla ashab-ı kiram, evlatlarını da yakın takibe alıyor ve onları Efendimiz'in huzuruna yönlendiriyorlardı. Resûlullah'ın sohbetinden ayrı düşen ve O'nu ziyarette gevşeklik gösteren çocukları ve gençleri ikaz edip uyarıyorlardı. Mesela Hz. Huzeyfe, farklı meşguliyetlerinden dolayı birkaç gün Mescid-i Nebevî'ye gidememiş dolayısıyla Efendimiz'i de görememişti. Durumu fark eden annesi ona, "Allah Resûlü ile en son ne zaman görüştün?" diye sormuş; o, "Birkaç günden beri görüşemedim!" deyince annesi hemen ikaz etmişti. Bunun üzerine hatasını anlayan Hz. Huzeyfe, "Tamam anne, dur kızma! Söz, hemen Resûlullah'ın yanına gidiyorum. O'nunla hem akşam namazını kılarım hem bana hem de sana dua ve istiğfarda bulunmasını talep ederim." demiş ve mescidin yolunu tutmuştu.²¹³

Allah Resûlü de "Kişi arkadaşının dini üzeredir. Öyleyse her biriniz bu hususta dikkat etsin ve kiminle dostluk kuracağını iyice araştırsın."²¹⁴ buyuruyor; özellikle yetişme çağındaki çocukların ve gençlerin arkadaş çevresine dikkat edilmesi gerektiği dersini veriyordu. Daha önce de belirtildiği gibi Medine çok kimlikli bir yerdi. Bütün bu kimlikler, gizli açık İslam'ın nurunu söndürmeye çalışıyorlardı. Arkadaşlık ve dostluk sıradan bir olay değildi. Zira arkadaşlar birbirine itikadi, amelî ve ahlaki konularda çok ciddi tesir edebilir ve çeşitli kalbi, hissi ve zihni kaymalara sebebiyet verebilirler. Bu gerçeği ifade sadedinde Allah Resûlü, şöyle buyurmuştu: "İyi arkadaşla kötü arkadaşın misali, misk taşıyanla körük çeken insanlar gibidir. Misk sahibi sana ya kokusundan takdim eder ya da sen ondan satın alırsın. Körük çekene gelince ya bedenini, elbiseni yakar ya da kerih kokulu dumanı üzerine siner."²¹⁵ Binaenaleyh hicret yurdunda arkadaşlıklara,

kurulan dostluklara ve dinlenmek, eğlenmek vb. maksatlar için gidilen mekânlara azami dikkat edilmesi gerekir.

Muahatla, muhacir ve ensar sadece birbirine kardeş yapılmamış aynı zamanda arkadaş da kılınmıştı. Beyler beylerin, hanımlar hanımların, çocuklar da birbirlerinin dostu olmuştu. Zaten sahabeyi zirveye çıkartan da en zirve insanla, Allah Resûlü ile arkadaş olmaları ve her mesele de O'nun tesirine girmeleri değil miydi? Ayrıca Efendimiz, çocukları ve gençleri, güreş, ağırlık kaldırma, yüzücülük, binicilik (at ve deve yarışları), atıcılık (okçuluk ve mızrakçılık) ve koşu gibi değişik sportif faaliyetlere yönlendirerek hem onların zihnen ve bedenlen gelişmelerini temin etmiş hem de bu etkinliklerle onları toplumdaki zararlı duygu, düşünce ve alışkanlıklardan korumuştur.

Hicret Şuuru Oluşturulması ve Miras Bırakılması

Muhacirleri, hicret yurdunda asimile olmaktan koruyacak önemli bir vesile de hicret ibadetinin mahiyetini, kıymetini ve şerefini idrak etmektir. Böylece muhacirler onu korumak için özel gayret sarf edeceklerdir. Zira onun değerini bilmeyenler, sadece şikâyet edecek, yaşadıklarına kahredecek ve kazanacağı bir kulvarda kaybedecektir. Bu manada Kur'an, hicreti ve hizmeti, imanla birlikte ele alır: *“İman edip hicret edenler ve mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad edenler var ya işte onlar, Allah indinde en yüksek derecelere sahiptirler. İşte kurtuluşa erenler de bunlardır. Onların Rabbi kendilerinin, katından bir rahmete, bir rıdvana ve içinde daimi nimetler bulunan cennetlere gireceklerini müjdeler. Onlar o cennetlerde ebediyyen kalacaklardır. Muhakkak ki en büyük mükâfat Allah'ın yanındadır.”*²¹⁶

Bir başka ayet-i kerimede ise muhacirlerin ve ensarın gerçek müminler olduğu, mağfireti ve mükâfatı hak ettikleri şöyle anlatılır: *“İman edip hicret edenler, Allah yolunda cihad edenlerle onlara kucak açıp yardım eden ensar var ya, işte gerçek müminler bunlardır. Bunlara bir mağfiret, pek değerli bir rızık (nasip) vardır.”*²¹⁷

Hicret sadece bir göç değil, müminlere Allah'ın rızasını kazandıran, merhamet ve mağfiretine mazhar kılan salih bir ameldir. Onları gerçek müminler ufkuna yükselten başlı başına bir ibadet ve aksiyondur. Bundan dolayıdır ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine, “Ya

Resûlallah! Bana öyle bir şey tavsiye et ki onunla amel edip istikamet üzerine yürüyeyim.” diyen sahabiye, “O zaman senin hicret etmen gerekir. Zira hicrete denk bir ibadet yoktur.”²¹⁸ buyurmuştu. Başka bir zaman muhacir olmanın değerini ifade ederken, “Muhacir olmasaydım, ensar olurum. Ensar şayet bir vadiye girecek olsa Ben de onlarla birlikte o vadiye girerdim.”²¹⁹ buyurarak hicretin, salih ameller arasındaki farklılığını vurgulamıştır. Kur’an da inananlar arasında muhacirlerin ve ensarın, birinci dereceyi kazanarak rıza ufkuna erdiğini şöyle müjdeler: *“İslam’da birinci dereceyi kazanan muhacirler ve ensar ile onlara güzelce tâbi olanlar yok mu? Allah onlardan razı, onlar da Allah’tan razı oldular.”*²²⁰

Bu ve benzeri ayet ve hadislerle Allah ve Resûlü, hicretin beraberinde getirdiği sıkıntıları dillendirip gençleri bu ibadet ve aksiyondan soğutma değil de hicretin Hak katındaki yerini ve değerini anlatıp bir “muhacirlik şuuru” oluşturmayı hedeflemiştir. Ayrıca Efendimiz, “...Hicret edin ki evlatlarınıza, izzet/şeref/itibar miras bırakasınız.”²²¹ buyurarak muhacirliğin, büyük bir şeref olduğunun nesillere anlatılması ve bunun nesilden nesile de miras bırakılması gerektiğini özellikle vurgulamıştır.

Hülasa hicretin başlı başına mümine kazandırdığı değer ve mükâfatların şuurunda olan bir kimse, her adımını bu şuurla atacak ve son nefese kadar hicretini Allah’ın inayetiyle kendi kalarak korumaya çalışacak, “Hicret, kendisinden önceki bütün günahları siler!”²²² müjdesine mazhar olmak için de ciddi bir gayret sarf edecektir.

-
- ¹⁹² İbn Haldun, *Mukaddime* 137
- ¹⁹³ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât* 10/77
- ¹⁹⁴ Hicr suresi, 15/99
- ¹⁹⁵ Tevbe suresi, 9/119
- ¹⁹⁶ İbn Ebi Şeybe, *Musannef* V/312; *Müsned*, II/805 (14736); İbn Ebi Şeybe bu rivayeti, "Ehl-i kitaba ait kitapların okunmasını isabetli bulmayan kimse" adlı babta zikretmektedir. Bezzar'ın rivayetine göre Hz. Ömer'in getirip okuduğu kitap Tevrat'ın Arapça bir nüshasıdır. Heysemî, *Mecmau 'z-Zevâid*, I/173, VIII/262; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIII/473 (7363)
- ¹⁹⁷ Heysemî, *Mecmau 'z-Zevâid*, (Taberânî'nin, *Mu'cemu'l-Kebîr'inden*), I/173, VIII/262
- ¹⁹⁸ Ankebut suresi, 29/51
- ¹⁹⁹ Buharî, *İ'tisâm* 25
- ²⁰⁰ Nisa suresi, 4/140. Ayrıca bkz. En'am suresi, 6/68
- ²⁰¹ İbn Mâce, *Nikah* 4 (1853); Ahmed ibn Hanbel, *Müsned* IV/381
- ²⁰² Taberî, *Tefsîr*, 3/15, Beyhakî, *Sünen*, 9/186, Hâzin, 1/185-186, Suyutî, *Dürrü'l-mensûr*, 1/329.
- ²⁰³ Bkz. Buharî, *Salât* 84
- ²⁰⁴ İbn Mâce, *Ebvabu's-Sünnet* 17 (227); Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, II/418
- ²⁰⁵ İbn Mâce, *Ebvabu's-Sünnet* 17 (229)
- ²⁰⁶ Ebû Dâvud, *İlim* 13 (3666)
- ²⁰⁷ Ebû Dâvud, *İlim* 19 (3643)
- ²⁰⁸ Bkz. Müslim, *İman* 95
- ²⁰⁹ Zariyât suresi, 51/55
- ²¹⁰ İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, XVI/172; Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, II/117 (Âl-i İmran suresi sekizinci ayetin tefsirinde) Aynı şekilde Hilal el-Muharibî de Hz. Muaz ibn Cebel'in kendisini "Haydi gel! Bir saat imanlaşalım." diye çağırdığını belirtir. İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, (30363); Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, I/222
- ²¹¹ Fethullah Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, II/244
- ²¹² Ebû Dâvud, *Salât* 349 (1455); Müslim, *Zikir* 38 (2699); Tirmizî, *Kıraa't* 3 (2946)
- ²¹³ Tirmizî, *Menâkıb* 90 (3781)
- ²¹⁴ Ebû Dâvud, *Edeb* 19 (4833); Tirmizî, *Zühd* 45 (2378)
- ²¹⁵ Buharî, *Büyu'* 38 (2101); Müslim, *Birr* 45 (2628); Ebû Davud, *Edeb* 19 (3829)
- ²¹⁶ Tevbe suresi, 9/20-22
- ²¹⁷ Enfâl suresi, 8/74
- ²¹⁸ Nesaî, *Bey'at* 14 (4167)
- ²¹⁹ Buharî, *Menâkıbu'l-Ensar* 2 (3779)
- ²²⁰ Tevbe suresi, 9/100
- ²²¹ Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummal*, I/114 (1010); Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III/330 (3375)
- ²²² Müslim, *İman* 54 (121)

HİCRET, DİYALOG VE ASİMİLASYON

Farklı İnançlardan Korkmamalı!

Bugün, dünyanın değişik yerlerine hicret edenler, tabiatıyla farklı dinlere ve ideolojilere mensup kimselerle çeşitli münasebetler içinde olacak; arkadaşlık, dostluk, komşuluk, ticarî ortaklık ve belki evliliklerle akrabalık ilişkileri de kuracaktır. Bunlar, artık o ülkede yaşamının beraberinde getirdiği kaçınılmaz, sosyal bir sonuçtur. Üstelik bu durum sadece bugüne has da değildir. Allah Resûlü, Medine'ye hicret ettiğinde Müslümanlar orada azınlıktı. Nüfusun büyük bir çoğunluğu Yahudi ve putperestti. Efendimiz ve ashabı onlarla insani münasebetler kuruyor; konuşuyor, görüşüyor, alışveriş yapıyor, komşuluk ilişkileri geliştiriyor, yeri geldiğinde borç bile alıyor ve bunda bir mahzur da görmüyordu. Onların farklı inanç ve yaşantılarından korkmuyor bilakis birlikte yaşayabilecekleri mesajını veriyor hatta bunu “Medine Vesikası” ile hukuki bir metne bile dönüştürüyordu.

Hicret yurdunda problem, farklı inanç ve kültürler değildir. Esas mesele Müslümanların milli ve manevi değerlerini, dinlerini bilmemeleri, öğrenmemeleri ya da bildiklerini yaşamamalarıdır. Müminler, Medine'ye hicret ettiklerinde sadece yaşadıkları mekân değişmişti. Daha hür ve özgür bir ortama kavuşmuşlardı. İnanç ve hayatlarında, duygu ve düşüncelerinde, hak ve adalet anlayışlarında bir değişiklik olmamıştı. Zaman içinde inen ibadet, ahlak ve muamelata dair ahkâmı da öğreniyor, büyük bir heyecanla yaşıyor ve çevreleriyle de paylaşıyorlardı. Azınlık olma psikolojisine kapılıp kendi inançlarını açıkça yaşamaktan çekinmedikleri gibi başkalarının farklı inanç ve değerlerine karşı da bir rahatsızlık duymamış, bilakis onları kendi konumlarında kabul ederek ilişkilerini sürdürmüşlerdi.

Bu çerçevede Allah Resûlü, Medine'ye hicret ettikten sonra Yahudilerle görüştüğünde onlara, kendilerine gönderilen Peygamberlere ve indirilen kitaplara iman ettiğini özellikle belirtti. Zira Kur'an'ın bu konudaki beyanları açıktı: *“Sana indirilene ve Senden önce indirilene iman ederler ve ahirete de kesin olarak inanırlar.”*²²³

Hatta getirdiği dinin bidat bir din olmadığını, kendisinden önce gönderilen

kitapları tasdik edici ve koruyucu olarak geldiğini ve bunun için bütün peygamberlerle aynı çizgide vazifelendirildiğini belirterek onları destek olmaya çağırırdı.²²⁴ Yine namazlarında onların da kıblesi olan Mescid-i Aksa'ya doğru yöneldi ve kible birlikteliği üzerinden de İslam'ın getirdiği değerleri ruhlarına duyurmaya çalıştı.

Allah Resûlü'nün hicretin daha ilk gününde Kuba'da görüştüğü isimlerin başında, Yahudilerin büyük ve saygın âlimi Abdullah ibn Selâm da vardı. Bu bilgin zat, Efendimiz'i bir miktar dinlemiş ve "Vallahi bu yüzde yalan olamaz!" diyerek Müslüman olmuştu. Onun İslam'a girmesiyle birlikte yanında bulunan Sa'lebe ibn Sa'ye, Esed/Üseyd ibn Sa'ye ve Esed ibn Ubeyd ve bazı Yahudiler de Müslüman olmuşlardı. Bazıları da "O'na bizim şerhlerimiz iman etti. Zira onlar hayırlı olsalardı atalarının dinini bırakmazlardı." diyerek onların bu tercihlerini kınadı. Bunun üzerine kıyamete kadar Müslümanlara, ehl-i kitaba bakışta temel bir kriter veren şu ayet nazil oldu: *"Onların (Ehl-i kitabın) hepsi bir değildir. İçlerinde bir topluluk vardır ki onlar gece vakitlerinde secdeye kapanarak Allah'ın ayetlerini okurlar."*²²⁵ Hatta Abdullah ibn Selâm Müslüman olduktan sonra kendisini seven ve sayan bütün Yahudileri toplamış ve onları da Efendimiz ile buluşturmuştu. Fakat onlar iman etmeye yanaşmamışlardı.

Bunun yanında Efendimiz, çeşitli vesilelerle, Yahudilerin eğitim ve öğretim müesseseleri olan Beytu'l-Midras adlı merkezlerine gider, âlimleriyle beraber oturur, İslam'ı anlatır, sorularına cevap verir, istediklerinde müşküllerini de çözerdi.²²⁶ Hatta Hz. Ebû Bekir de zaman zaman buraya uğrar ve Yahudi âlimleriyle belli meseleleri güzel bir üslupla tartışırdı. Bir defasında tatsız bir olay yaşanmış ve durum Efendimiz'e haber verilince şu ayet nazil olmuştu: *"..Şüphesiz sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan sizi inciten birçok söz işiteceksiniz. Ama sabreder ve sakınırsanız bilin ki bu, size yakışan en değerli, en isabetli davranışlardanır."*²²⁷ Bu ayetle Allah müminlere Ehl-i kitaptan gelecek sözlü saldırılara, tahriklere, suçlamalara ve aleyhte yaptıkları propagandalara kapılıp asla şiddete başvurmamalarını, bilakis sabırlı olmalarını, ne olursa olsun üsluplarını bozmamalarını, İslam'a zarar verebilecek söz, fiil ve davranışlardan da özellikle sakınmaları gerektiğini ders vermiştir.

Bu ziyaretler tek taraflı da değildi. Bazen Yahudiler de Efendimiz'i ziyaret

eder kendisine sorular sorarlardı. Hatta bazen Yahudi kadınlar da Efendimiz'in evine gelir hanımlarını ziyaret ederlerdi. Mesela bir gün Yahudi bir kadın gelmiş ve Hz. Âişe validemizi ziyaret etmişti. Tam o sırada Allah Resûlü de eve gelmişti. Derken Yahudi kadın Hz. Âişe'ye, "Sizler, kabirde fitneye maruz kalacak mısınız?" diye sormuş, Hz. Âişe soruyu Efendimiz'e iletince ürperen Efendimiz, "Şüphesiz onlar fitneye maruz kalacak." buyurmuştu. Aradan birkaç gün geçince Hz. Âişe'ye konuyu tekrar açmış ve "Biliyor musun? Bana 'Kabirlerde azaba duçar olacaksınız!' diye vahyolundu." demiş ve o günden sonra dualarında artık kabir azabından da Allah'a sığınmaya başlamıştı.²²⁸

Allah Resûlü sadece Yahudilerle değil, Hristiyanlar ve putperestlerle de görüşüyor ve gelen heyetleri özellikle Mescid-i Nebvî'de ağırlıyordu. Mesela Hristiyan Necran heyeti ve putperest Tâif heyeti gibi. İslam adına bir meseleyi izah etmekten çekinmediği gibi onların sorularından da çekinmiyor hatta kendi aralarındaki sorunlara da çözüm buluyordu.

Hülasa muhacirler, en dar daireden en geniş daireye kadar hak ve hakikati, insani ve İslami değerleri yaşamaktan ve anlatmaktan çekinmemeli, geliştirecekleri ferdî, ailevi ve içtimai projelerle, topluma katkı sunarak açılmaya çalışmalıdırlar. Aksi takdirde farklı sebeplerden ötürü kendi değerlerini yaşamaktan, seslendirmekten ve bu konularda diyaloga ve müzakereye girmekten kaçınanlar zamanla asimile olur; kimliklerini ve kültürlerini kaybederler.

Açılım, Helal-Haram Dairesi Korunarak Yapılmalı

Hicretin ilk yıllarında Medine, nüfus ve nüfuz olarak Yahudi ve putperestlerin hâkim olduğu bir şehirdi. Müslümanlar, daha önce müşrik bir toplumla iç içe yaşamışlardı, fakat şimdi yeni yurtlarında farklı bir dinî grupla karşılaşmışlardı. Birlikte yaşadıkları bu şehirde bilhassa yeme ve içme gibi meselelerde helal-haram sınırlarını koruyup gözetmek kolay değildi. Mesela ehl-i kitap bir aileye misafir olduklarında ya da çeşitli vesilelerle onlarla aynı sofra paylaşıldığında ne yapacaklardı? *"Bugün size bütün temiz nimetler helal kılındı. Ehl-i kitabın kestikleri ve diğer yiyecekleri size helaldir. Sizin yiyecekleriniz de onlara helaldir..."*²²⁹ ayetiyle bu konu, hükme ve çözüme bağlanmıştı. Dolayısıyla ehl-i kitabın hazırladığı ve İslam'ın da haram kılmadığı yiyecek ve içeceklerden istifade

etmelerinde bir mahzur bulunmuyordu. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) zaman zaman komşuları tarafından yemeğe davet ediliyordu. O da bu davetleri, tebliğ ve temsiline bir vesile olarak değerlendiriyordu. Mesela Efendimiz'in Fârisî bir komşusu vardı. Çok lezzetli et çorbası yapardı. Bir gün yine çorba pişirmiş ve O'nu da davet etmişti. Peygamberimiz, yanında bulunan Hz. Âişe validemizi de göstererek "O da gelirse olur." buyurmuştu. Farisî, "Hayır!" deyince Efendimiz, "O gelmezse ben de gelmem." karşılığını vermişti. Fakat Fârisî, yemeğin azlığından olsa gerek onun da gelmesine "Evet!" dememişti. Ancak üçüncü teklifinde Hz. Âişe'yi de yanına almasını kabul etmişti. Bunun üzerine Efendimiz, eşiyle birlikte Fârisî komşularının yemek davetine icabet etmişti.²³⁰

Ashab-ı kiram, sadece yiyecek değil kullanacakları kapları bile Allah Resûlü'ne sormuşlardı. Ebû Sa'lebe, Efendimiz'e gelmiş ve "Ya Resûlallah! Biz ehl-i kitap olan bir kavmin yurdundayız ve onların yemek kaplarından yiyoruz... Bu konuda bize helal olan şeyleri bildirir misin?" diye sormuştu. Bunun üzerine Allah Resûlü, "Eğer onların kaplarından başka bir kap bulabiliyorsanız, o kaplardan yiyin. Fakat başka kap bulamıyorsanız onların kaplarını yıkayarak kullanabilirsiniz."²³¹ buyurdu.

Diğer taraftan müminler, ehl-i kitaptan bir kimseyle evlenip yuva kurulabilecekler miydi? Cenab-ı Hak bu konuda: "...*Namuslu, zinaya girmemiş ve gizli dostlar edinmemiş insanlar hâlinde yaşamanız şartıyla, müminlerden ve ehl-i kitaptan hür ve iffetli kadınlarla, mehirlerini verip nikâhlanmanız size helaldir...*"²³² buyurarak ehl-i kitapla akrabalık bağları da kurabileceklerini bildirmişti.²³³

Hicret yurdunda kendini koruma maksadına matuf bile olsa, hicret edilen toplumdan bütün bütün ayrılıp/sıyrılıp "gettolar" hâlinde yaşamak hicretin hedefleriyle bağdaşmaz. Böyle bir uygulama o toplum içinde hayatı zorlaştıracak gibi hicreti de çekilmez hâle getirebilir. Kaldı ki bu şekilde kendi içine kapanma, o toplumu da muhacirler hakkında endişe ve korkulara sevk eder. Zaten böyle bir davranış da Kur'an'ın bildirdiği, "*Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyıp kaynaşmanız, birbirinize sahip çıkmanız için de milletlere, sülâlere ayırdık...*"²³⁴ ilkesiyle bağdaşmaz. Onun için Allah Resûlü bir taraftan ahabını ilmen, ahlâken ve manen beslerken öbür taraftan geliştirdiği sosyal

projelerle topluma açılmanın adımlarını da kendinden emin bir şekilde atıyordu. O'nun bu kararlı adımlarını ve gayretlerini gören muhacir ve ensar da Allah ve Resûlü'ne şevkle destek oluyorlardı.

Hasılı, helal ve haram ölçülerine riayet ederek topluma katkı sunmaya çalışanlar asimile olmaz, bilakis onlar toplumun bir zenginliği olarak görülür ve kabul edilirler. Kendi içine kapanan muhacirler ise kapalı toplumlar hâlinde yeni nesillerini muhafaza edemez ve onlara geleceğe ait bir misyon da yükleyemez. Böylece zaman içerisinde içinde yaşadığı modern topluma benzeme modasına kapılarak asimile olmaya mahkûm olurlar.

Sonuç

– Muhacirler, dinlerini öğrenmek, öğretmek ve yaşamaktan çekinmemeli, inançlarından dolayı mahcubiyet duymamalıdır. Bu hususta Hz. Ömer'in “İnandığınız gibi yaşamazsanız, yaşadığınız gibi inanmaya başlarsınız.” sözü önemli bir ikazdır.

– Ashab-ı kiram, Yahudileri çok iyi tanıyorlardı. Zira daha Mekke'de inen surelerde onların inançları, tarihi, kültürü ve karakterleri hakkında Müslümanlara geniş malumat verilmişti. Hicretten sonra onlarla diyalog kurarken sadece o gün karşılaştıkları topluma bakmıyor ve onları bir bütün olarak tanıyorlardı. Binaenaleyh hicretten sonra muhatap toplumlar iyice tanınmadan onlarla isabetli ve verimli bir diyalog kurmak mümkün olmayacaktır.

– Allah Resûlü, hicret yurdunda korkmadan, çekinmeden, izzetini tevazuuyla dengeleyerek İslam'ı yaşamış ve çevresine de tebliğ etmiştir. O'nun inancındaki ve yaşayışındaki samimiyet, istikamet ve şeffafiyet, beraberinde O'na karşı güven ve itimadı da getirmiştir. Onun sade, doğru, ihlaslı ve herkese açık yaşantısı hakkaniyetine de parlak bir ayna olmuştur.

– Muhacirlerin inançlarını yaşaması değil, bilakis yaşamamaları, içinde bulundukları toplumun fertlerini tedirgin eder. Haklarında, “Hem şöyle şöyle inandığını söylüyor hem de öyle davranmıyor, yaşamıyorlar.” denilmesine sebebiyet vererek, insanları korku ve tereddüde sevk ederler. İnançlarıyla tutarlı davranışlar sergilemeyen topluluklara daima şüpheyile bakılacağı unutulmamalıdır.

– İnançları ve değerleri, üzerlerinde iğreti ve emanet bir elbise gibi duran

kimselerin, içinde yaşadıkları kültürden etkilenip değişip başkalaşmamaları düşünülemez.

– İslam tarihi boyunca muhacirlerin hicret yurdunda dinî, ahlaki ve kültürel kimliklerini koruyabilmeleri, büyük ölçüde helal ve haram hassasiyetlerini korumalarıyla mümkün olmuştur. Yeme-içme, giyim-kuşam, hukuk-ticaret, nikâh-aile gibi her alanı kapsayan helal ve haram anlayışı, aynı zamanda muhacirlerin her sahada topluma katacakları birçok değer de sahibi olduklarının bir delilidir.

– Helal-haram hassasiyetiyle inanç, amel ve İslami hayat noktasında asimile olmaktan korunan muhacirler, aynı zamanda İslam'ı hakkıyla temsil ettiklerinden, beraber yaşadıkları topluma insani değerlerin yaşatılmasında güzel örnek de olurlar.

– Allah Resûlü'nün: "...Allah'ın emir ve nehiyelerine uy ki O da seni korusun..."²³⁵ nurlu beyanında ifade buyurduğu gibi, helal ve haram sınırlarını koruyup gözetenleri Allah da asimile olup yabancılaştırmaktan koruyacaktır.

– Efendimiz'in risaletin ilk günlerinde Müslüman olan Hz. Ebû Zerr el-Gıfârî'yi hem Mekke'deki ağır şartlardan kurtarmak hem de irşad ve tebliğde bulunması için memleketine gönderirken verdiği "Her nerede olursan ol Allah'tan kork!" ölçüsü, günümüz muhacirlerinin de hayat felsefesi olmalıdır.

-
- ²²³ Bakara suresi, 2/4
- ²²⁴ Şûra suresi, 42/13. Bu konudaki bazı ayetler için bkz. Ahkaf suresi, 46/9; Ahzab suresi, 33/7; Maide suresi, 5/48
- ²²⁵ Âl-i İmrân suresi, 3/113. Bkz. İbn Hacer, *İsâbe* 46 (164)
- ²²⁶ Buharî, *Cizye* 6 (3167); Ebu Davud, *Hudûd* 26 (4446-4449); M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I/187
- ²²⁷ Âl-i İmrân suresi, 3/186. Daha detaylı bilgi için bkz. Kurtûbî, *el-Câmi' li-ehkami'l-Kur'an*, III/1545-1546
- ²²⁸ Müslim, *el-Mesâcid ve Mevadu's-Salât* 24 (584); Buharî, *Cenâiz* 86 (1372). Müslim'in yine bu konudaki bir rivayetinde, gelenlerin iki kişi olduğu da belirtilmektedir. Bkz. Müslim, *el-Mesâcid ve Mevadu's-Salât* 24 (586)
- ²²⁹ Maide suresi, 5/5
- ²³⁰ Müslim, *Eşribe* 19 (2037)
- ²³¹ Buharî, *Zebâih ve's-Sayd* 4, 10, 14; Müslim, *Sayd* 8-12
- ²³² Maide suresi, 5/5
- ²³³ Ehl-i kitaptan kimselerle evlilik meselesi hakkında daha geniş bilgi için bkz. "Ehl-i Kitap Kadınlarla Evlilik" hikmet.net
- ²³⁴ Hucurât suresi, 49/13
- ²³⁵ Tirmizî, *Kıyamet* 59 (2516)

HİCRET, BAŞKALARINA BENZEME VE ASİMİLASYON

Hicretten sonra entegrasyon sürecinde muhacirleri bekleyen tehlikelerden birisi de hâkim kültürün tesirinde kalarak zamanla her hususta onlara benzemedir. Zira aynı ortamda yaşayan, aynı eğitim müesseselerinde eğitim gören ve sosyal aktivite mekânlarını kullanan... farklı inanca sahip kimlikler, zamanla birbirinin örf, âdet, dinî ve kültürel hayatından etkilenererek birbirine benzemeye başlayabilirler. Bu durum, İslami açıdan belli alanlarda bir sınıra kadar kabul edilebilse de bir safhadan sonra kendi değerlerinden kopuşu beraberinde getireceği için kabullenilemez. Kabul edilebilir benzemeler, ilim ve teknolojinin kullanımı, yeme, içme ve seyahat vasıtaları gibi hayatın devamında lazım olan araç ve gereçlerde vs. olabilir. Genel olarak bunlar, hayatı kolaylaştırmalarının yanında kendilerine dinî, itikadî, amelî ve ahlaki bir hüküm de terettüp etmeyen dünyevi bazı meseleler ve toplumun genelinin kullandığı temel ihtiyaç kategorisinde şeylerdir.

Bir Kavme Benzeyen Onlardandır!

İslam'da itikadî, amelî ve ahlaki hususlarda Müslüman olmayan toplumlara benzemek yasaklanmıştır. Allah Resûlü, “Kim bir kavme benzemeye çalışırsa, o onlardandır.”²³⁶ buyurarak bu konuda müminleri özellikle uyarmıştır. Zira fikrî, imani ve ahlaki çözümlenin, yozlaşmanın temel sebeplerinden birisi de bu sahalardaki özentî ve taklitlerdir. Üstad Bediüzzaman da “Dinî, ahlaki meselelerde müsamaha ve teşebbühle medenilere yanaşmaya kalkışmayın! Çünkü aramızdaki dere pek derindir; doldurup hatt-ı muvasalayı temin edemezsiniz. Ya siz onlara iltihak edersiniz veya dalaletе düşüp boğulursunuz!”²³⁷ diyerek başkalarına benzemenin beraberinde getireceği tehlikeye işaret etmiştir.

Efendimiz “Bizden başkalarına benzeyen, bizden değildir...” buyurarak günümüz nesilleri tarafından çok da önemsenmeyen “başkalarına benzeme” meselesine hasseten dikkat çekmiştir. Hadiste geçen “başkaları”ndan maksat, İslam’ın haricindeki dinlere ve din görünümlü yapılara mensup kimselerdir. Nitekim hadisin devamında örnek sadedinde şunlar

zikredilmiştir: “Yahudilere ve Hristiyanlara benzemeyiniz. Mesela Yahudilerin selamlaşmaları parmak işaretiyle, Hristiyanların selamı ise el ileler.”²³⁸

İslam’da selam, dinî bir uygulama olarak kabul edildiği ve detayları Allah ve Resûlü tarafından belirlendiği için bu konuda tarz olarak başkalarına benzemek amelî bir sapmadır. Hadis âlimlerinden Münâvî hadisteki “teşebbüh” ifadesini, yalnızca zahiri benzemeler olarak anlamamak gerektiğini; batınî yani zihinsel-duygusal benzemelerin de hadisin muhtevasına dâhil olduğunu söylemiştir. Hatta ona göre hadiste “duygu, düşünce ve inancın desteklediği benzeme” vurgusu daha öndedir. Bu açıdan o, teşebbühü/başkalarına benzemeyi, “Gayrimüslimler gibi helal ve haram ölçülerine riayet etmeden süslenmek, onlar gibi davranmak, onların ahlakıyla ahlaklanmak, onlar gibi yaşamak, giyim-kuşamda onları takip ve taklit etmek yani zahir ve batının uyum içinde olduğu tam bir benzeme”²³⁹ şeklinde anlamamız gerektiğini belirtir.

Efendimiz’in Bazı Uygulama Örnekleri

Efendimiz hem iç hem de dış yönüyle putperestlere ve ehl-i kitaptan olan kimselere benzememeye özellikle dikkat etmiş ve ümmetine de sözlü ve uygulamalı bir şekilde bu hassasiyeti ders vermiştir. Bu çerçevede Allah Resûlü, müşriklere benzememek için İslam’ın ruhuna zıt düşen örf ve âdetler üzerinde bazı değişiklikler yapmıştır. Mesela Cahiliye döneminde bir kimsenin çocuğu doğduğunda, ailesi onun için kurban keser ve hayvanın kanından bebeğin başına sürerdi. Efendimiz, kurban kesme âdetini devam ettirmiş ancak başa kan sürme geleneğini kaldırmıştır. Onun yerine saçlarını tıraş etme ve ağırlığınca altın sadaka verme ve bir de başına za’feran (güzel koku) sürme sünnetini getirmiştir.²⁴⁰

Başka bir örnek de inananları namaza davet için yöntem arayışlarında yaşanmıştır. Allah Resûlü, namaza çağrı için nasıl bir yol takip edilmesinin daha uygun olacağını ashabıyla istişare etmişti. Birisi, “Sancak dikelim. Namaz vaktinde dikilen bu sancağı gören herkes cemaatle namaza gelsin!” demişti. Efendimiz bu teklifi beğenmemişti. Zira bu yöntem, Mecusîlere aitti. Bir başkası, “Ya Resûlallah! Boru çalınsın. Sesi duyan kimseler namaza gelsin.” teklifini sunmuştu. Efendimiz, “Bu Yahudilerin uygulamasıdır.” buyurarak bu görüşü de kabul etmemişti. Bazıları ise “Çan

çalalım!” teklifinde bulunmuş, Efendimiz “Bu da Hristiyanların işidir.” buyurmuştu. Bu toplantıda ortak bir karara varamayan istişare heyeti, bir müddet sonra da dağılmıştı. Fakat o gün toplantıda bulunanlardan Hz. Abdullah ibn Zeyd Efendimiz’in bu arayışıyla çok dertlenmişti. O gece rüyasında, kendisine ezan talim edilmiş; sabahleyin gelip rüyasında gördüğü ezanı Efendimiz’e okumuştı. Bunun üzerine “Bu haktır!” buyuran Efendimiz, Hz. Bilal’den kalkıp ezan okumasını istemişti.²⁴¹

Dolayısıyla Allah Resûlü, namaza davette yöntem olarak ehl-i kitap ya da mecusîlere benzemeyi hoş karşılamamış İslam’a has bir yol arayışına girmiştir. Zira her taklit, aslını hatırlatmakla kalmaz o asla ait bütün ritüel ve manaları da akla hayale getirir.

Kılık-Kıyafette Benzeme Meselesi

Allah Resûlü Yemen, Habeşistan, Mısır, İran ve Bizans coğrafyasında üretilen ve kendisine hediye edilen elbiseleri kabul edip kullanıyordu. Fakat o toplumlar için milli, dinî ve külterel anlamda özel bir mana ifade eden ve onların şiarı hâline gelmiş elbiseleri onlara benzememe adına kullanmıyor, Müslümanların da kullanmamasını emir ve tavsiye ediyordu.²⁴² “Rahiplerin elbiselerini giymekten sakının! Kim onların şekillerine bürünür ve onlara benzemek isterse benim çizgim üzere değildir!”²⁴³ Zira bu tür kılık-kıyafetler sadece bir örtü değildir. “İnsanın mevkiini, cinsiyetini, kabilesini, bölgesini, milletini, medeniyetini, inançlarını ve hatta duygularını ortaya koyabilen en müessir vasıtalardan biridir. Âdeta ferdin taşıdığı bir bayraktır... Bu yönüyle elbise bir işarettir ve karşımızdakine hangi gruba ait olduğumuzun mesajını verir.”²⁴⁴

Allah Resûlü, farklı din ya da putperest toplumlara benzememe ve onlar arasında asimile olmama konusunda duyarlı hareket etmişti. İslam’ı yaşayacak ve cihan çapında temsil edecek yeni bir toplum inşa edilirken onun diğer din ve sapkın kültürlerin küçük-büyük etkilerinden de muhafaza edilmesi gerekiyordu. Bunun için kılık-kıyafetleri de dâhil, başkalarına benzememeleri, onları anımsatmamaları önemliydi. Zira şeklen benzemeler, bir süre sonra kimlik problemlerine kadar gidebilir, Müslüman ferdin, kendi din, ahlak ve medeniyetinden uzaklaşmasına sebebiyet verebilirdi.

Bu arada yerel ve farklı kıyafet kullanımlarının âdeta ortadan kalkarak bütün toplumların birbirinin kopyası hâline geldiği global dünyamızda,

kostüm benzerliklerinin önüne geçmek mümkün değildir. Buna farklı inanç ve kültürlerle sahip toplumlarla birlikte yaşamının getirdiği zorunlulukları da dâhil edersek “teşebbüh”ten kaçınmanın zorluğu anlaşılabacaktır. Dolayısıyla günümüzde giyim-kuşamla ilgili benzemedeki ölçüyü, “helal sınırlarını aşıp harama girmeme” şeklinde anlamak daha doğru olacaktır. Zira İslam’da asıl olan başkalarından mutlaka farklı olmak değil, helal dairesinde kalıp harama girmemektir. Mesela Müslüman bir erkeğin giydiği bir giysi, girişte de ifade edildiği üzere başkalarının dinî ritüellerinden kaynaklanan özel bir kostüm değil, haram kılınan bir üründen üretilmemişse ve İslam’ın örtünmesini emrettiği yerleri de örtüyorsa o giysiyi kullanmakta bir mahzur yoktur. Yine Müslüman bir kadının giydiği elbise, İslam’ın kadınlar için vazettiği tesettür emrinin -bütün vücudu örtmesi, vücut hatlarını belli edecek şekilde dar, vücudu gösterecek kadar ince ve şeffaf olmaması gibi- asgari şartlarına uyuyorsa bunda da bir mahzur düşünülemez. Yoksa problem elbisenin kendisi değildir. “Marka ve moda bağımlılığı” ise israf çerçevesinde ayrıca ele alınmalıdır.

Kur’an ve sünnetin “Müslüman erkek ya da kadınların kılık-kıyafeti sadece budur!” diye sabit bir kostüm dayatmaması da buna işaret etmektedir. Çünkü giyim-kuşamın dinin emir ve nehiyleriyle ilgisi olduğu kadar içinde yaşanan coğrafya, toplum ve kültür ile de yakın ilişkisi vardır. Dolayısıyla “Bir kavme benzeyen onlardandır!” hadisine dayanarak, örfe, geleneklere ve hâkim kültüre göre şekillenen ve toplumdan topluma zaman içerisinde değışikliler de gösteren kostüm anlayışını, tek tip bir kıyafete indirgeyip, “İşte İslam’ın emrettiği kıyafet budur.” demek ve onun dışındaki giyim-kuşamları reddetmek İslam’ın ruhu ve evrenselliğiyle de bağdaşmaz.

Teşebbüh, Asimilasyonun Başlangıcıdır!

Bu konulardaki sakındırmanın bir temel hikmeti de önce özentî ve hayranlıkla başlayan benzemenin, zaman içerisinde kendi değerlerini küçümsemeye, kayıtsız şartsız başkalarına tâbi olmaya ve tam bir teslimiyete dönüşme tehlikesidir. Bu tehlikeye dikkat çekmek için Efendimiz (aleyhissalatü vesselam): “Sizden öncekilerin yollarını karış karış, arşın arşın izleyeceksiniz. Hatta onlar, bir kertenkele deliğine girecek dahi olsalar arkalarından gideceksiniz.” buyurmuştur. Bunun üzerine ashab-ı kiram, “Ey Allah’ın Resûlü! Onlar, Yahudiler ve Hristiyanlar mıdır?” diye

sormuş, Efendimiz’de, “Başka kim olabilir ki?”²⁴⁵ cevabını vermişti. Böylece Allah Resûlü, bütün Müslümanları yaşadıkları çağda peşine takıp sürükleyecek hâkim dinler, felsefî akımlar, ideolojiler ve din görünümlü hareketler karşısında uyarmış, daima uyanık olmalarını, Kur’an ve Sünnet çizgisinde kalarak asimilasyona karşı kendilerini korumaya almaları gerektiği mesajını vermişti.

Allah Resûlü sadece dinî ve ahlaki konularda değil, İslam’ın emirlerine ters düşen dünyevi meselelerde de başkalarına benzememe adına tavsiyede bulunmuştur. Mesela çevre temizliği bunlardan birisidir. O gün Medine’de yaşayan Yahudiler çevrelerini temiz tutmuyor, çöplerini avluya atıyorlardı. Bu uygulama karşısında Efendimiz ashabına: “Şüphesiz Allah güzeldir, güzel olanı sever. Temizdir, temizliği sever. Kerim’dir, keremi sever. Cömerttir, cömertliği sever. Avlularınızı temizleyin ve temiz tutun ve bu konuda Yahudilere benzemeyin.”²⁴⁶ buyurmuştu.

Muhacirler, hicret yurdunda dinî, itikadî, amelî ve ahlaki meselelerde başkalarına özenmemeye ve benzememeye dikkat etmelidir. Aksi takdirde başkalarını taklit etmede ve onlara tâbi olarak yaşamakta mahzur görmeyen ve bundan dolayı zamanla bütünüyle yabancılaşan nesiller, artık İslam’dan uzaklaştıklarının da farkına varmayacak hatta bunu önemsemeyeceklerdir bile. Nitekim bu durum aynı din mensuplarının arasında tefrikaya da sebebiyet verecektir. Sonunda taklit ve benzemeye İslami kimliğinden uzaklaşan Müslüman topluluklar, fikir ayrılıkları içerisinde bocalayacak, ciddi zaman, imkân ve kuvvet kaybı da yaşayacaklardır.

Teşebbühün Çaresi: Allah Resûlü’nü ve Ashabı Örnek Alma

Hicret diyarında, baskın kültürün ve modern hayatın menfî tesirlerinden korunmak ve asimilasyona uğramadan entegre olma adına, muhacirlerin, İslam’ı iyice öğrenmesi ve eşsiz bir örnek olarak Allah Resûlü’nü ve ashabını iyi tanıması şarttır. Zira Müslümanın, içi ve dışıyla kendisine benzemeye çalışacağı tek örnek şahsiyet Efendimiz’dir: “Hakikaten, Resûlullah’ta sizler için Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı bekleyenler ve Allah’ı çok zikredenler için en mükemmel örnekler vardır.”²⁴⁷

Örnek toplum ise Efendimiz’in: “Benim ashabım gökteki yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız hidayete erersiniz.” buyurarak arkadan gelen müminlere adres gösterdiği sahabedir. Bu çerçevede O’nu ve ashabını

yakından tanıyıp örnek alanlar, nereye giderlerse gitsinler ve nerede yaşarlarsa yaşasınlar asla savrulma yaşamayacaklardır.

Sonuç

- Entegrasyon, bütünüyle karşıdakine benzeyerek, “o olmak” demek değildir. Kendi öz değerlerini kaybetmeden ve karşısındakileri ötekileştirmeden onlarla birlikte barış ve huzur içinde yaşamaktır.

- Kuru bir özentiyile başkalarına benzemeye çalışanlar, zamanla öz benliklerini kaybeder ve bir ömür boyu arayış içerisinde bocalar, bir adım yol alamazlar. Zira özentiyile, öz bulunamaz, öze varılamaz.

- Hicret yurdu, adalet ve özgürlükler diyarıdır. Muhacirin, hürriyete kavuştuktan sonra taklit ve teşebbühle tekrar köleleşmeye soyunması, davası uğruna kandan-irinden deryalar geçtikten gölde boğulması demektir ki bu, ne iman hakikatiyle ne de hicret anlayışıyla bağdaşır.

- Muhacirler, var olan enerji ve imkânlarını başkalarına benzemek için değil, inançlarını sürdürmek, yaşamak, nesillerine aktarmak ve başkalarına anlatmak için kullanılmalıdır. Zira ancak yaşanan inançlar, gelecek nesiller tarafından tevarüs edilir.

- Muhacirler, başkalarına benzeyip sahip olduğu güzellikleri kaybetmek yerine bilakis farklılıklarını ve değerlerini içinde yaşadığı topluma kazandırıp onlara zenginlik ve renk katmalıdır.

- İnançlarını yaşayarak kendi kişiliğini inşa edememiş olanlar başkalarına özenir ve taklitle onlar gibi olmaya çalışırlar. İslam’ı öğrenen ve şuurluca yaşamaya çalışan kimselerde ise bu tür şahsiyet bunalımları olmaz. Onun için körü körüne taklit, imanın bir şubesi değil, olsa olsa dalaletin bir koludur.

- Fert ve toplum olarak hakiki izzet ve şerefe başkalarına benzemekle değil, ancak Allah ve Resûlü’ne itaat etmek ve tâbi olmakla ulaşabiliriz. Kur’an’ın beyanıyla “...*Hakiki izzet, şeref ve itibar Allah’a, Resûlüne ve müminlere aittir...*”²⁴⁸

-
- ²³⁶ Ebû Dâvud, *Libas* 4 (4031); *Müsned*, II/50 (5114)
- ²³⁷ Said Nursî, *Mesnevi*, s. 167
- ²³⁸ Tirmizî, *İsti'zân* 7 (2695)
- ²³⁹ Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI/104
- ²⁴⁰ Ebû Dâvud, *Dahâyâ* 21 (2843)
- ²⁴¹ Ebû Dâvud, *Salât* 27 (498)
- ²⁴² Bkz. Müslim, *Libâs* 4 (2077)
- ²⁴³ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 5/131
- ²⁴⁴ Daha geniş bilgi için bkz. İslam'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme, Prof. Dr. Ümit Meriç'in "Sosyolojik Açıdan Kılık-Kıyafet ve İslam'da Örtünme" adlı tebliğinden, s., 34, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yay. İstanbul 1987
- ²⁴⁵ Buharî, *Enbiya* 50 (3456); *İ'tisâm* 14 (7320); Müslim, *İlim* 6 (2669)
- ²⁴⁶ Tirmizî, *Edeb* 41 (2799)
- ²⁴⁷ Ahzab, 33/21
- ²⁴⁸ Münâfikûn suresi, 63/8

İMAN ESASLARINDA DERİNLEŞME VE İTİKATTA ASİMİLASYON

Müslümanlar, iman esaslarını ve onların özelliklerini iyi bilirlerse hicret ettikleri coğrafyalarda asimile olmadan yaşamayı başarır ve çevrelerine de daha faydalı fertler olurlar. Aksi takdirde akli, mantıki ve ilmî delillere dayalı olmayan iman, şüphe rüzgârları ve dalalet fırtınaları karşısında varlığını devam ettiremez. Daha çok çevreden görülerek öğrenilen ya da anne-babadan miras olarak alınan taklidî imanla, fırtınalı vadilerde Müslümanca yaşamak ve Müslüman olarak ötelere intikal etmek zordur. Âlimlerimizin çoğunluğuna göre böyle bir iman geçerli olsa da kişi, imanını daha da güçlendirme imkânlarına sahipken bunu yapmadığı takdirde sorumlu sayılır. İşte bu çerçevede her mümin, İslam inanç esaslarını ve onun niteliklerini derinlemesine öğrenmekle mükelleftir.

İman Esasları Sabittir, Değişmez

İslam'ın temel inanç esasları, "Cibrîl hadisi" olarak da bilinen meşhur hadiste Allah Resûlü tarafından şöyle özetlenir: "İman, Allah'a, meleklerle, ilahî kitaplara, peygamberlere, ahirete ve kadere iman etmendir."²⁴⁹ Bu esaslar ilk peygamber Hz. Adem'den (aleyhisselam) son peygamber Hz. Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) kadar bu şekilde gelmiş ve kıyamete kadar da değişmeyecektir. Nitekim Kur'an'da bu hakikat ifade edilirken: "*O, Nuh'a buyurdıklarını, Sana vahyettiklerimizi İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya buyurdıklarımızı size din kıldı ki o dini doğru anlayın ve ayrılığa düşmeyin.*"²⁵⁰ buyurulur.

Cenab-ı Hak, "*...Bundan önce de bu Kur'an'da da size Müslüman adını veren O'dur...*"²⁵¹ buyurarak daha önceden gelen peygamberleri ve onlara inananları Müslüman olarak isimlendirdiğini ifade eder. Yine Hz. İbrahim'e hitap edilirken "*Rabbi o'na, 'Kendini can u gönülden Hakka teslim et! (İslam ol!)*' deyince O derhal, '*Alemlerin Rabbine teslim oldum*' demişti. Bu dini, İbrahim de oğullarına vasiyet ettiği gibi Yakup da öyle yaptı ve: *Evlatlarım! dedi, Allah sizin için bu dini seçti. Sakın Müslümanlıktan başka bir din üzerine ölmeyin.*"²⁵²

Bütün bunlar ve buraya almadığımız emsali ayetler, farklı devirlerde ve farklı coğrafyalarda gönderilen peygamberlerin Müslüman ve onların tebliğ ettikleri dinin de “İslam” olduğunu açıkça göstermektedir. İslam, son din olarak seçilmesinin yanında kendisinden önce gönderilen bütün dinlerin de ana esaslarını ihtiva eder. Bunun içindir ki Kur’an, bütün Müslümanlardan, Peygamberimizden önce gönderilen peygamberlere ve onlara indirilenlere de iman etmesini ister: *“Deyiniz ki: Biz Allah’a, bize indirilen Kur’an’a, keza İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakub’a ve onun torunlarına indirilene ve yine Musa’ya, İsa’ya, hülasa bütün peygamberlere Rab’leri tarafından verilen kitaplara iman ettik. Onlar arasında asla bir ayırım yapmayız. Biz yalnız O’na teslim olan Müslümanlarız.”*²⁵³

İslam’da iman esasları sabittir, çağlara ya da coğrafyalara göre asla değişmez ve değişikliğe de uğratılamaz. Bu manada tevhid ve iman esasları adına Allah Resûlü, hicretten önce ne dediyse Medine’de de kendisine yöneltilen sorular karşısında aynı şeyleri söylemiştir. Mesela Mekke’de müşrikler kendisine gelip “Bize Rabbinin nesebinden bahset!” demişlerdi. Onların bu talebi üzerine İhlas suresi nazil olmuş, Peygamberimiz de kendilerine bu sureyi okumuştı: *“De ki: O, Allah’tır, gerçek ilahtır ve birdir. Allah, Samed’dir. Ne doğurdu ne de doğuruldu. Ne de herhangi bir şey O’na denk oldu.”*²⁵⁴ Medine’ye hicretten sonra Yahudi ve Hristiyanlar da gelip aynı soruyu sorduklarında Peygamberimiz onlara yine bu sureyi okuyarak cevap vermişti.²⁵⁵

İman Esasları, Kesinlik İfade Eder

İslam’da iman esasları katiyet ve yakîn yani kesin bilgi ifade ederler. Zira bu temel esaslar Kur’an’a ve mütevatir hadislere dayanır. Kur’an, *“İşte o Kitap! Şüphe yoktur onda.”*²⁵⁶ ayetiyle sabittir ki verdiği haberler ve bilgilerle bütünüyle hak olan bir Kitap’tır. Bundan dolayı müminler, Kur’an ile sabit olan iman esaslarında hiçbir şüphe duymazlar. İman, en küçük bir şüpheyi kabul etmez. Zira şüphe imandan daha ziyade inkâra yakındır. Kur’an ve mütevatir sünnetle belirlenen esasları inkâr edenler kesinlikle dalaletle düşerler: *“Kim Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, resûllerini ve ahiret gününü inkâr ederse hakikatten iyice uzaklaşmış, sapıklığın en koyusuna dalmış olur.”*²⁵⁷

Müslüman, aksine ihtimal vermeyecek şekilde imanı kesin olan kimsedir.

Böyle bir imana “yakîn” de denmektedir.²⁵⁸ Her mümin, imanının bu niteliğine dikkat etmelidir. İslam âlimleri genel olarak her ne kadar “Taklidî iman makbuldür.”²⁵⁹ dese de imani meselelerde taklitle yetinmeyi doğru bulmamış hatta bununla yetinenlerin günahkâr olacağını belirtmişlerdir.²⁶⁰ Bediuzzaman, imanın yalnız icmâlî bir tasdikten ibaret olmadığını belirterek bununla yetinmenin tehlikesine şöyle dikkat çeker: “Taklidî bir iman, hususan bu zamandaki dalalet, sapkınlık fırtınaları karşısında çabuk söner. Tahkiki iman ise sarsılmaz, sönmez bir kuvvettir. Bu seviyede bir imanı elde eden bir kimsenin iman ve İslamiyeti, dehşetli dinsizlik kasırgalarına da maruz kalsa, o kasırgalar bu iman kuvveti karşısında tesirsiz kalmaya mahkumdur. Böyle bir imanı kazanan kimseyi, en büyük filozoflar bile herhangi bir vesvese ya da şüpheyi düşüremez. Taklidî imana sahip olan kimse ise çabuk şüphelere mağlup olur. Ondan çok kuvvetli ve çok geniş olan iman-ı tahkikî de pek çok mertebeler var. O mertebelerden ilmelyakîn mertebesi, çok burhanların kuvvetleriyle binler şüphelere karşı dayanır. Hâlbuki taklidî iman, bir şüpheyi karşı bile bazen mağlup olur.”²⁶¹

Yine Peygamber Efendimiz: “Şehadet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur ve Ben O’nun resûlüyüm. Bu iki hususta şüpheyi düşmeden Allah’a kavuşan kimse cennete gidecektir.”²⁶² buyurarak, yakîn içinde Rabbine ulaşmayı cennete girmenin bir vesilesi saymıştır. Zira bu iki esasa hakiki iman, diğer bütün iman ve İslam esaslarını da içine alır.

Dolayısıyla çocukluk devresinde kendilerine öğretilen dinî inançları, büyük ölçüde kabul eden fertler, büyüdükçe bunları kaynaklarından tekrar derinlikli okumalı, üzerine düşünmeli, akıl, mantık ve ilmî bilgilerden istifade ederek hür iradeleriyle imanlarını tazelemelidirler. Kur’an da: *“Ey iman edenler! Allah’a, Resûlüne gerek Peygamberine gerekse daha önce indirdiği kitaplara iman edin.”*²⁶³ ayetiyle, inananları imanda sebatın yanında böyle bir derinlik arayışına davet etmektedir. Aksi takdirde imani meselelerde ve inançlarında kendilerini yeterli görüp tahkik ve derinleşme arayışına girmeyenler, içinde yaşadıkları hâkim kültürden daha çok etkilenecek, zihnen ve fikren kaosa sürüklenerek itikadi ve ahlaki açıdan asimile olma sürecine gireceklerdir.

İmanda tahkiki elde edenler ise Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi sabit-kadem olacak dünyevi hiçbir şeye imanını değiştirmeyecektir. Kendisini himaye eden amcası Ebû Talib, müşriklerin baskısı ile O’na,

imanından vazgeçmesini ve iman davasına hizmetten biraz geri durmasını teklif edince şu tarihi duruşu sergilemişti: “Ey Amca! Allah’a yemin ederim ki güneşi sağ elime, ayı da sol elime verseler, ben iman davasından asla vazgeçmem! Ya Allah bu dini hâkim kılar ya da ben bu yolda ölürüm!”²⁶⁴

İman Esasları Bölünme Kabul Etmez

İman esasları bölünme, parçalanma kabul etmeyen bir bütündür. Bediuzzaman’ın ifadesiyle, “İman, altı rükünden çıkan öyle vahdanî bir hakikattir ki tefrik kabul etmez. Öyle bir küllîdir ki bölünme (tecezzi) kaldırmaz. Çünkü imanın her bir rüknü, kendini ispat eden delilleriyle diğer iman esaslarını da ispat eder. Her biri diğerine gayet kuvvetli bir hüccet olur.”²⁶⁵

Bu çerçevede iman esaslarından birine inanılmadığı takdirde İslam dininden çıkılmış olur. Kur’an’ın bu konudaki hükmü açıktır: *“Yoksa siz kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden öyle davrananların cezası dünya hayatında rezil ve rüsvaylık, kıyamet gününde ise en şiddetli ateşe atılmaktır.”*²⁶⁶

Dolayısıyla her mümin, Kur’an ve Allah Resûlü’nün bildirdiği şekliyle iman esaslarına bir bütün olarak inanmalıdır. Bu esasların bölünmezliği şuuru kalp ve kafasında inşa edememiş kimseler, içinde yaşadıkları farklı toplum ve kültürlerin çeşitli felsefî inanç ve yorumları karşısında sarsılacaktır. Ve zamanla yaşayacakları gel-gitler hiç beklenmedik bir zamanda şüpheye ve vesveseye yenik düşmelerine ve bu da İslam’dan kopmalarına sebep olacaktır. Zira bunun sonucunda imanla küfrü tek kalpte bulundurma gibi bir dalalete sürükleneceklerdir. Allah Resûlü, “İman ile küfür, aynı anda bir kimsenin kalbinde bir araya gelmez.”²⁶⁷ buyurarak bu büyük tehlikeye karşı dikkat çekmiştir. Kur’an da *“İman edip, imanlarına zulüm bulaştırmayanlar var ya, işte korkudan emin olma onların hakkıdır ve hidayete erenler de onlardır.”*²⁶⁸ buyurarak bu tehlikeye dikkat çeker. Zira ayetteki “zulüm” kavramının “şirk” olduğunu açıklayan Allah Resûlü, Müslümanlara imanlarını gizli-açık her türlü şirkten korumaları gerektiği dersini vermiştir. Efendimiz’in getirdiklerinin bir kısmına iman edip bir kısmına inanmamak da en büyük zulümlerden birisidir.

İman hususunda hiçbir parçalanmayı, bölünmeyi kabul etmeyen Cenab-ı Hak, aynı zamanda müminleri şöyle de ikaz etmektedir: *“Ey iman edenler!”*

Allah’a, Resûlü’ne gerek Resûlü’ne indirdiği gerek daha önce indirdiği kitaplara imanınızda sebat edin. Kim Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, resûllerini ve ahiret gününü inkâr ederse hakikatten iyice uzaklaşmış, sapkınlığın en koyusuna dalmış olur.”²⁶⁹

Bu ayetten de anlaşılıyor ki iman edilecek hususlardan birisini bile kabul etmemek, bütün Kur’an’ı inkâr gibidir. Hz. Ali’nin ve Abdullah ibn Mes’ud’un ifadesiyle: “Kim Kur’an’ın bir harfini inkâr edecek olsa bütün Kur’an’ı inkâr etmiş gibi olur. Çünkü Kur’an, Allah’ın kelimidir ve O’ndan bir şeyi reddeden Allah’ın emir ve yasaklarının hepsini reddetmiş olur.”²⁷⁰

Aynı şekilde kitaplara iman hakikatinde de Kur’an’ı kendi içinde parçalamaya kalkmadan bir bütün olarak iman edilmelidir. Bu hususta Cenab-ı Hak, işlerine gelmeyen hükümlere uymamak ve onları yürürlükten kaldırmak için kitaplarını tahrif eden geçmiş ümmetleri nazara vererek müminleri şöyle ikaz eder: “*Onlar ki şimdi de Kur’an’ı -bir kısmını kabul, bir kısmını redderek- bölük bölük, paramparça ediyorlar. O Kur’an’ı işlerine geldiği gibi parçalara ayıranlar yok mu; Rabbine ant olsun ki yaptıklarından dolayı onların hepsini sorguya çekeceğiz.*”²⁷¹

Dolayısıyla Kur’an bir bütündür ve hepsi Allah katındandır. Onun hiçbir ayeti gereksiz, manasız ve değersiz görülemeyeceği gibi hiçbir hükmü de değiştirilemez ve kaldırılamaz. Müminler, âlimlerinin rehberliğinde içinde yaşadıkları çağın ihtiyaç ve şartlarına göre ondan istifade etmeye çalışırlar. Aksi takdirde, “Şurası aklıma yatıyor, şurası yatmıyor, ya da şu hükmü kabul ediyorum fakat şu hükmü kabul edemiyorum ya da şu asırda bu da olur mu?” vs. yaklaşımlar, ancak heva ve heveslerine göre yeni bir din ve kitap icat etmek isteyenlerin söz ve icraatı olabilir. Bundan dolayıdır ki Allah (celle celaluhu), “*Onların çoğu şirk koştan Allah’a iman etmezler.*”²⁷² buyurarak, müminleri bu ve emsali dalaletlere düşmekten şiddetli ve çok veciz bir şekilde uyarmaktadır.

Aynı sebepten ötürü Hz. Ebû Bekir, Allah Resûlü döneminde zekât verdikleri hâlde daha sonra “Allah’ın emirlerinin hepsini yerine getiririz fakat zekât vermeyiz.” diyerek İslam’ın bütünlüğünü bozmaya kalkışanların karşısında durmuş ve onlara şu tarihi ikazı yapmıştır: “Allah’a yemin ederim ki namazla zekâtın arasını ayıranlarla mutlaka mücadele edeceğim. Çünkü zekât, malın üzerinde fakirlerin, miskinlerin... hakkıdır. Allah’a yemin olsun ki Resûlullah’a verdikleri bir deve yularını bile bana

vermekten kaçınırlarsa sırf bu sebepten dolayı onlarla savaşıyorum.”²⁷³

Dolayısıyla böyle bir yaklaşım ve uygulama nerede, ne zaman ve İslam’ın hangi emir ve nehiyleriyle ilgili olursa olsun hüküm değişmeyecektir. Zira iman ve İslam esaslarının bütünlüğünü bozmak, hangi gerekçeye dayandırılıyor olursa olsun dinin tahrifidir.

Kur’an, İslam’ın kendi içinde bir bütün olduğunun üzerinde ısrarla dururken diğer taraftan iman esaslarının arasında ayırımı da reddettiğini peygamberler üzerinden şöyle örneklendirir: “...*O kimseler ki Allah’ı tanıdığını iddia ettiği hâlde peygamberlerini tanımayarak, Allah ile elçilerini birbirinden ayırmak isterler. Ve o onlar ki ‘Biz, resûllerin bazısına iman eder, bazısını reddederiz.’ derler ve bununla iman ile küfür arasında bir yol tutmak isterler. İşte onlar kâfirlerin ta kendileridir...*”²⁷⁴

Zira böyle parçacı bir yaklaşım İslam dininin, sübutu ve delaleti kesin olan hükümlerinden birisini yok etmek demektir ki bu da ona yeni bir şekil vermek ve tahrif etmektir. Bu açıdan ayetten anlaşılan, Allah Resûlü’ne bütün getirdikleriyle iman etmek imanın rükünlerindendir. Cenab-ı Hakkın gönderdiği peygamberler arasında ayırım yapan inkâra girer: “...*Biz peygamberler arasında ayırım yapmayız.*”²⁷⁵ ayetinin hükmünce mesele zaten hükme bağlanmıştır.

İman Esasları, Akla ve Fıtrata Uygundur!

İman esasları, akıl ve fıtrata en uygun muhtevaya sahiptir. Allah’ın dini, insan aklına ve fıtratına ters düşen, akıl ve mantığın temel ilkeleriyle çelişen prensipler içermez. Getirdiği esaslar, ortalama insan aklının kavrayabileceği, makuliyetini anlayabileceği ilkelerdir. Bundan dolayıdır ki Kur’an, “*Şüphesiz Allah katında (hak) din İslam’dır.*”²⁷⁶ buyurmuş, “...*Kim İslam’dan başka bir din ararsa bu kendisinden kabul edilmeyecektir...*”²⁷⁷ hükmünü vererek İslam’ın, insanlar için en makbul ve makul din olduğunu ilan etmiştir.

Dünden bugüne İslam’ın getirdiği iman esaslarını, ibadetleri ve ahlaki kriterleri, tenkit etmeye yeltenenler olduysa da başarılı olamamışlardır. Çünkü onun getirdiği esaslar arasında ilme zıt bir esas, emir ya da nehiy yoktur. Kur’an’ın beyanıyla o, fıtrata uygun, dosdoğru dindir: “*O hâlde Sen hanif olarak bütün varlığınla, batıl dinlerden uzaklaşarak yüzünü ve özünü hak din olan İslam’a yönelt. Allah’ın insanları yaratmasında esas kıldığı o*

fitrata uygun hareket et. Allah'ın bu hilkatini kimse değiştiremez. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler."²⁷⁸ Allah Resûlü de "Her doğan İslam fitratı üzere doğar!" buyurur ve aynı hakikati dile getirir. Yani İslam, insan tabiatına yerleştirilen "inanç DNA'sının" ete kemiğe bürünmüş hâlidir.

Yine Allah Resûlü, "Allah, kullarımın hepsini hanif olarak yarattım, buyurdu."²⁷⁹ diyerek hem insanların hem de gönderilen son dinin, birbirine muvafık ve mutabık olduğunu belirtmiş, insanla İslam arasındaki uyuma dikkat çekmiştir. Nitekim İslam'a, "Hanif" isminin, verilmesinin temel sebeplerinden birisi de insanın yaratılıştan ve doğuştan kendisine verilen mizaç ve tabiata uygunluğunu ifade içindir.²⁸⁰ Zaten o, akla, mantığa ve insan fitratına en uygun ilkelere sahip olmasıyla, "أَلَدِين الْقِيم" yani "Hak din" ya da "Dosdoğru, makul ve gerçek din"²⁸¹ olma vasfıyla anılmıştır.²⁸²

İslam, bir beşer tarafından kendi zamanı dikkate alınarak inşa edilmediği ve sonradan tahrif edilerek kendi içinde çelişkili bir hâle getirilmediği için ilk günkü saflık ve duruluğunu, akıl ve mantığa uygunluğunu bugün de korumaktadır. O'nun emir ve nehiyleri için muhataplarında akıl şartını araması, takatinin fevkinde mükellefiyetlerle onları sorumlu tutmaması ve sürekli insanları, varlık ve yaratılış üzerinde araştırmaya ve düşünmeye davet ve teşvik etmesi de bunun apaçık göstergelerinden biridir.

Kur'an insanlardan, dogmatik bir şekilde değil akla, ilme ve kati delile dayalı olarak iman etmelerini ister. Bunun için inanılması gerekli olan konular açıklanırken çoğu zaman aklî ve mantıkî deliller serdedilir. Mesela Allah'ın varlığı ve birliği meselesi ifade edilirken herkesin anlayabileceği bir şekilde, *"Gökte ve yerde, Allah'tan başka tanrılar olsaydı oraların nizamı bozulurdu. Demek ki o yüce Arş ve hükümrânlığın sahibi Allah, onların zanlarından, onların Allah'a reva gördükleri vasıflardan münezzehtir."*²⁸³ buyurulur.

Mesela öldükten sonra insanlar tekrar dirilip ebedi bir hayata mazhar olmalıdır ki onlara verilen ebed hissi abes olmasın. Allah abesten (boş iş) münezzeh olduğuna göre insanlara böyle ebedi bir hayat bahşedecektir. Yeniden diriltmeye gelince, *"...Çürümüş kemikleri kim diriltecek?"* diye soranlara, *"De ki: 'Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek.' Hem O, yaratmanın her türlüünü bilendir."*²⁸⁴ buyurarak, herkesin çok rahatlıkla anlayacağı bir basitlikte en zor bir hakikati akıllara yaklaştırmıştır. Bundan

dolayıdır ki İslam'ın iman, amel ve ahlaki esasları, birbiriyle tam bir uyum içerisinde ve her insanın gönül huzuruyla kabul edip kolaylıkla uygulayabileceği, fıtratıyla çelişmeyen esaslardır.

Bu hakikatin birçok örneğini Allah Resûlü'nün hayatında göstermek de mümkündür. Mesela Necran Hristiyanlarını temsilen bir grup Medine'ye Efendimiz'i ziyarete gelmişti. Peygamberimiz kendilerini bizatihi Mescid-i Nebevî'de misafir etmiş, on beş gün kadar onlarla ilgilenmişti. Onlar görüşmelerinde Hz. İsa'nın, (hâşâ) "Allah'ın oğlu" olduğunu söylüyor ve Efendimiz'den de bu sözü onaylamasını istiyorlardı. Her defasında onları sükûnetle dinleyen Efendimiz, bir defasında onların akıl, mantık ve sağduyularına şöyle hitap etmişti:

– Allah'ın ölmeyeceğini ve İsa'nın (aleyhisselam) ise ölmeye mahkûm olduğunu bilmiyor musunuz?

– Evet, biliyoruz.

– Rabbimizin her şeyin koruyucusu olduğunu bilmiyor musunuz?

– Evet, biliyoruz.

– Peki! İsa (aleyhisselam), bunlardan herhangi birisini yapabilir mi?

– Hayır, yapamaz.

– Peki! Ne yerde ne de gökte hiçbir şeyin Allah'a gizli kalmadığını bilmiyor musunuz?

– Evet, biliyoruz.

– Peki! İsa (aleyhisselam), bu gizli şeylerden hiçbir şeyi kendiliğinden bilebilir mi?

– Hayır, bilemez.

– Rabbimizin dilediği şekilde İsa'yı ana rahminde suretlendirdiğini, ne yemek yediğini ne su içtiğini ve ne de abdest bozduğunu bilmiyor musunuz?

– Evet, biliyoruz.

– Peki, o zaman! Her anne gibi İsa'nın annesinin de ona hamile kaldığını, sonra her annenin çocuğu gibi onu doğurduğunu, sonra her çocuk gibi emzirdiğini, yemek yiyip su içtiğini ve abdest bozduğunu bilmiyor musunuz?

– Evet, biliyoruz.

– Öyleyse İsa (aleyhisselam), iddia ettiğiniz gibi ilah olabilir mi?

– Evet, olamaz! deme cesaretini sergileyemeyen ve Efendimiz’in yaklaşımları karşısında şaşırıp kalan heyet, teslim olmuş ancak Müslüman olamamıştı. Bir türlü eski inançlarından vazgeçemeyen ekip, diyecek bir şey bulamamış ve kendi aralarında anlaşarak Peygamberimiz’e,

– Bizi sen yönetir misin? diye teklifte bulunmuşlardı.²⁸⁵

İman Esasları, İfrat ve Tefritten Uzaktır

Üzerinde durulması gerekli bir konu da İslam, iman ve ibadet esaslarının, her türlü ifrat ve tefritten, aşırılıklardan uzak olmasıdır. Dinde zorluk yoktur. İtidal, orta yol ve denge vardır. Allah Resûlü’nün beyanıyla “İşlerin en hayırlısı vasat olanıdır.”²⁸⁶ Bunun içindir ki Cenab-ı Hak, İslam toplumunu “ümmet-i vasat” olarak nitelendirmiştir.²⁸⁷

Ümmet-i vasat, “her türlü ifrat ve tefritlerden uzak, inancıyla, ahlakıyla ve adalet anlayışıyla dengeli, sağduyulu, insafli ve başkalarıyla uyumlu geçinen toplum” demektir. Ayette geçen “vasat” kelimesi, aynı zamanda “hem maddi ve bedenî tutkulara kapılıp zevk ve eğlence peşinde sürüklenmeyen hem de dünyevi ihtiyaçları büsbütün reddedip bir tür ruhbanlık hayatına kendilerini kaptırmayan toplum” olarak da yorumlanmıştır.²⁸⁸

Müslüman, “Her hak sahibine hakkını veren.” kimsedir. Bedenin hakkını bedene, ruhun hakkını ruha, kulların hakkını kullara ve Allah haklarını da Allah’a ibadetle yerine getiren istikamet ve denge insanıdır. İslam, getirdiği iman, ibadet ve ahlak esaslarıyla her çeşit aşırılıkları reddederek dengeli bir din ve dünya görüşü ortaya koymuş ve herkesle uzlaşıp ünsiyet peyda edebilecek örnek bir toplum inşa etmeyi hedeflemiştir.

Müslümanların, her türlü aşırılıktan ya da tefritten uzak durmak için Allah Resûlü’nün kendilerine emanet ettiği iki kaynağı iyi bilmeleri ve onlara sarılmaları şarttır: ”Size iki şey bırakıyorum. Bunlara sıkıca sarılırsanız dalalete düşmezsiniz. Allah’ın kitabı Kur’an ve sünnetim...”²⁸⁹ Aksi takdirde Kur’an ve sünnetin olmadığı yerde müminler, zamanla hidayetden uzaklaşacak ya ifrata sapacak ya da tefrite düşecektir. Sünnet üzere yol aldıklarında ise manen güçlenecek, istikamet üzere yaşayacaklardır. Bunun sonucunda dünyadaki farklı zihnî, fikrî çalkantılara kapılmayacak, kalb ve duyguları İslam üzere sabit-kadem kalacaktır.

Hz. Abdullah ibn Abbas anlatıyor: “Veda haccında, Mina’da şeytan

taşlanacağı sabah Resûlullah ile beraberdim. Bana ‘Taş toplayıver.’ demişti. Ben de şehadet parmaklarıyla atılabilecek büyüklükte irili ufaklı taşlardan topladım ve getirip avucuna koydum. Bu esnada bana: ‘İşte bunlar gibi’ dedi ve şöyle buyurdu: Dinde aşırılıktan sakının! Çünkü sizden önceki ümmetleri dinde aşırılıkları helak etmiştir.”²⁹⁰

Bu konuda dengeyi yitirmiş ya da yitirmekle karşı karşıya bulunan ehl-i kitaba da Kur’an aynı uyarıda bulunmaktadır: “...*Ey ehl-i kitap! Dininize ait konularda haksız yere haddi aşmayın. Daha önce gelip geçenlerden hem kendisi sapmış hem de birçok insanları saptırmış olan atalarınızın ve şimdiki durumda da doğru yoldan sapan birtakım kimselerin heva ve hevesine de uymayın.*”²⁹¹

Abdullah ibn Mes’ud da aşırılığa karşı ilmi adres göstererek şöyle demiştir: “Dürülüp ortadan kaldırılmadan önce ilmi öğreniniz. Onun dürülüp kaldırılması, ilim sahiplerinin ölüp gitmesidir. Dikkat edin! Aşırılığa kaçmaktan, didik didik etmekten, bidatlardan sakının! Kitabullah’a yapışın.”²⁹²

Sonuç

Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere İslam’ın iman esasları, ilk insandan Allah Resûlü’ne ondan da kıyamete kadar zamana ve mekâna göre değişmeyen sabit ve evrensel hakikatlerdir. Bunlar insaflı her akıl sahibinin anlayıp kabul edeceği, akıl, mantık ve muhakemeye uygun, ilmî malumatlarla çelişmeyen, bilakis ilimde derinleştikçe hakkaniyeti daha da belirginleşen ilkelerdir. Bölünme kabul etmeyen, her türlü ifrat ve tefritten uzak, insan fitratıyla çelişmeyen düsturlar mecmuasıdır.

Bugün dünyanın dört bir tarafına dağılan ve çok farklı fasit akım ve ideolojilerle muhatap olan Müslümanların hem kendilerini hem de gelecek nesilleri korumak için yapması gereken şey; ilim, araştırma ve ibadet ile imanda derinleşmektir. Bunun için de İslam’ın temel kaynaklarını (Kur’an’ı, Allah Resûlü’nü ve ahabın hayat felsefesini) çok iyi bilmek; bu kaynakları, insanlığın geldiği noktayı da dikkate alarak şerh eden eserlerimizle sürekli irtibat hâlinde olmak ve müzakere etmek; iman esaslarıyla ilmî hakikatleri birlikte ele alan yazılı ya da görsel çalışmaları takip etmek faydalı olacaktır.

-
- ²⁴⁹ Buhârî, *İman* 37; Müslim, *İman* 1-5; Ebû Dâvud, *Sünnet* 16; Tirmizî, *İman* 4
- ²⁵⁰ Şûra suresi, 42/13
- ²⁵¹ Hac suresi, 22/78
- ²⁵² Bakara suresi, 2/131,132
- ²⁵³ Bakara suresi, 2/136
- ²⁵⁴ İhlas suresi, 112/1-4
- ²⁵⁵ Tirmizî, *Tefsîr* 92; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* 13/505
- ²⁵⁶ Bakara suresi, 2/2
- ²⁵⁷ Nisa suresi, 4/136
- ²⁵⁸ Geniş bilgi için bkz. Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*
- ²⁵⁹ Taftazânî, *Şerhu'l-Makasîd* 2/264
- ²⁶⁰ Aliyyü'l-Kârî, *Fıkhi Ekber Şerhi* 383; Sâbûnî, *El-Bidaye fî Usuli'd-Dîn* 89
- ²⁶¹ Bkz. Sözler, s. 749; Emirdağ Lahikası 63. Mektup
- ²⁶² Müslim, *İman* 44
- ²⁶³ Nisa suresi, 4/136
- ²⁶⁴ İbn Hişam, *Sîre* 1/170
- ²⁶⁵ Bkz. *Âsay-ı Musa*, s. 59, 60
- ²⁶⁶ Bakara suresi, 2/85
- ²⁶⁷ Ahmed ibn Hanbel, *Müsned* (8593)
- ²⁶⁸ En'am suresi, 6/82
- ²⁶⁹ Nisa suresi, 4/136
- ²⁷⁰ İbn Ebû Şeyde, *Musannef* 10/513; Suyûtî, *Câmiu'l-Kebîr* 15/236
- ²⁷¹ Hicr suresi, 15/91-93
- ²⁷² Yusuf suresi, 12/106
- ²⁷³ Buhârî, *İ'tisam* 2; *Zekât* 1, 40; Müslim, *İman* 32
- ²⁷⁴ Nisa suresi, 4/150
- ²⁷⁵ Bakara suresi, 2/285
- ²⁷⁶ Âl-i İmrân suresi, 3/19
- ²⁷⁷ Âl-i İmrân suresi, 3/85
- ²⁷⁸ Rûm suresi, 30/30; Ayette geçen “فطر” fiili Allah'a nispet edildiğinde “varlığı yaratmak, ortaya çıkarmak” anlamına gelir. Fıtrat ise “İlk baştan yaratmak, yapmak; hilkat, temiz tabiat; çocuğa anne karnında Allah'ın verdiği ilk yapı; insanın özündeki Rabbini tanıma yeteneği” gibi manalara gelmektedir. (Bkz. İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, F-t-r mad.)
- ²⁷⁹ Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, IV/162
- ²⁸⁰ Hanîfî Özcan, *Maturîdî'de Dinî Çoğulculuk*, M. Ün. İ.F.V. Yay., s. 51, İstanbul 1999
- ²⁸¹ Tevbe suresi, 9/36; Yusuf suresi, 12/40; En'am suresi, 6/161; Beyyine suresi, 98/5
- ²⁸² Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, II/572
- ²⁸³ Enbiya suresi, 22/21
- ²⁸⁴ Yâsîn suresi, 36/78-79
- ²⁸⁵ Vâhidî, *Esbabu'n-Nüzûl*, s. 61-62
- ²⁸⁶ Irâkî, *Tahrîcu'l-İhya*, III/209
- ²⁸⁷ Bakara suresi, 2/143
- ²⁸⁸ Bkz. Reşit Rıza, *Tefsiru'l-Menâr*, Bakara suresi 143. ayetin tefsirinde.
- ²⁸⁹ Hâkim, *Müstedrek*, I/93 (319); İmam Malik, Muvatta, *Kader* 3

²⁹⁰ Nesâî, *Hac* 217 (3057)

²⁹¹ Maide suresi, 5/77

²⁹² Dârimî, *Mukaddime* 19; Beyhakî, *Sünenu 'l-Kübra*, II/27

ALLAH RESÛLÜ’NÜN EVRENSEL AHLAKI, ENTEGRASYON VE ASİMİLASYON

Kuralları ve değer yargılarıyla toplumdan topluma değişkenlik gösterse de ahlak, evrensel bir kavramdır. Bu durum tıpkı hukukun evrenselliğine rağmen kanunların, ülkelere ve sistemlere göre değişkenlik arz etmesine benzetilebilir. Bu farklılığın temelinde ise inançlar, kültür, örf, âdet ve gelenekler vardır. Buna bağlı olarak bugün hicret edilen coğrafyalarda yeni kültür ve inançların yanında farklı ahlak anlayışlarıyla da karşılaşılması tabiidir. Burada takip edilecek yol, farklılıklara karşı belirlenecek tavır ve davranışlar çok önemlidir. Zira bu hususta isabetli bir yol haritası belirlenmeden sağlıklı entegrasyon gerçekleşemeyeceği gibi asimilasyonun önü de alınamaz ve farkına varılmadan hicret diyarı, nesillerin sessizce kaybolduğu/kaybedildiği bir girdaba dönüşebilir.

İşte böyle bir yol ayırımında Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem) örnekliliği/rehberliği çok önemlidir. Çünkü O’nun tanınması/tanıtilmesi ve hayatının her alanda model alınması, Müslümanlara hem İslam ahlakının yaşanması/yaşatılması hem de İslam dininin özüne uygun hayata taşınması hususunda tam bir rehberlik imkânı sunacak ve onları ahlak dışı davranışlardan ve zararlı alışkanlıklardan koruyacaktır.

Allah Resûlü’nün ve Ashabının Örnekliliği

Efendimiz’in yaşadığı hayat, her insanın kendisine esas alıp yaşayabileceği örnek bir hayattır. Kur’an, daha nübüvvetin ilk günlerinde inen Kalem suresinde O’nun yüce ahlakını takdir ederek²⁹³, O’nu bütün insanlığa “en güzel örnek” olarak takdim buyurur: *“Hakikaten, Resûlullah’ta sizler için, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı bekleyenler ve Allah’ı çokça zikredenler için en mükemmel bir numune vardır.”*²⁹⁴ O, itikat ve ibadet konularında olduğu gibi ahlaki meselelerde de tam bir Rehber-i Ekmel’dir. Cenab-ı Hak O’nu, razı olduğu dini ve ahlakı, bildirme ve yaşama/yaşatma adına her zaman ve zeminde güzel örnekliliğe muhtaç insanoğluna bir lütuf olarak göndermiştir.²⁹⁵ Kendisi bu misyonunu ifade ederken: “Şüphesiz ki ben, ahlâkî güzellikleri tamamlamak üzere

gönderildim.”²⁹⁶ buyurmuş ve hayat boyu ümmetine ve bütün insanlığa bir lütuf olarak yaşamıştır. O, bu sözüyle ahlaki görevini hakkıyla eda ettiğini belirtirken aynı zamanda ümmetinin omuzlarına İslam ahlakının bütün güzelliklerini yaşama ve cihan çapında temsil etme sorumluluğunu da yüklemiştir.

O’nu kendilerine muallim ve rehber edinen ashabı da çok kısa zamanda “örnek bir nesil” konumuna yükselmiştir. Kur’an, onların ihraz ettiği bu üstün konumu ifade ederken, onların “en hayırlı ümmet” olduğunu,²⁹⁷ iman, amel ve ahlaklarıyla “gerçek müminler seviyesine ulaştıklarını”²⁹⁸ ve “Allah’ın kendilerinden razı olduğunu”²⁹⁹ açıkça beyan buyurmuştur. Allah Resûlü de onları, sahip oldukları iman, ahlak ve faziletleriyle “*insanlar arasında en hayırlı nesil*”³⁰⁰ olarak tavsif etmiş ve örnek bir toplum olarak nazara vermiştir.

Allah Resûlü’nün Örnekliliği Evrenseldir!

Kur’an’ın, “*Ey Resûlüm! Biz Seni bütün insanlar için sırf bir rahmet vesilesi olman için gönderdik.*”³⁰¹ beyanıyla, Efendimiz (aleyhissalatü vesselam) bütün insanlık için peygamber olarak görevlendirilmiştir. O, kendisinden önce gönderilen peygamberler gibi sadece bir topluma değil bütün insanlığa hitap etmiştir.³⁰² Bu açıdan O’nun örnekliliği sadece belli bir zamanı ve mekânı içine alan sınırlı bir örneklik değil, kıyamete kadar gelecek bütün insanlığı kuşatan, kucaklayan cihanşümül bir rehberliktir. İnsani ve ahlaki değerler alanında getirdikleri, adalet ve hukuk alanında ortaya koyduğu ilkeler ve yaptıkları, ticaret ve insani ilişkiler sahasında vazettikleri, beşer arasında yerleştirdiği hak anlayışı, sevgi, saygı, vefa ve şefkat düsturları, farklı kimlikler arasında ortaya koyduğu hoşgörü ve müsamaha ölçüleri, kadın ve çocuk haklarıyla ilgili belirlediği prensipleri vs. bugün hangi dine ve kültüre mensup olursa olsun, doğruluğu ve isabetliliği herkes tarafından tasdik edilecek ve rahatlıkla yaşanabilecek hususlardır. Dolayısıyla hicret sonrasında içinde yaşanan toplum hangi inanç ve dine mensup olursa olsun, Kur’an ve sünnet orada yaşanabilir/yaşatılabilir bir özelliğe sahiptir. Bu açıdan Peygamber Efendimiz’in, inanan-inanmayan bütün insanlar için örneklik taşıdığı düşüncesi, peygamberlik inancımızın önemli bir esasıdır. Bugün Müslümanlara düşen görev, başta Allah Resûlü olmak üzere bütün

Peygamberlerin hayatını incelemek ve yaşadıkları her olay, söz ve davranışlarından gerekli dersleri çıkarıp evrensel ilkeleri yakalamak ve hayata taşımak olmalıdır.

Sünneti Üzere Yaşamak

Allah Resûlü'nün sünnetine tâbi olma ve o çizgide bir hayat yaşama düşüncesi ve azmi müminleri itikadi, amelî ve ahlaki her türlü asimilasyondan koruyacaktır.³⁰³ Nitekim bu istikamette Kur'an'ın özellikle üzerinde durduğu konulardan birisi de Allah'a ve Resûlü'ne itaattir.³⁰⁴ Aslında itaat, örnekliği de beraberinde getiren bir kavramdır. Zira itaat etmeden O'nu örnek alamayız. Allah ve Resûlü'ne itaat etmeyip emirlerinden yüz çeviren kimseler, zamanla nefislerini ilahlaştırmaya başlarlar ki *“Ey nebim ve hak elçilerim! Kendi istek ve tutkularını ilah edineni gördün mü?..”*³⁰⁵ ayeti, bu hususu çok çarpıcı bir şekilde ifade etmektedir. Bu kimseler zamanla içinde yaşadıkları toplumların inanç ve kültürel tesirleri altına girerek her şeyleriyle onlara benzemek de isterler. Artık örnekleri Allah Resûlü değil, kalabalıklar olur. Bir de bu durumu entegrasyon sürecinin tabii bir yansıması olarak görme yanılgısına kapılırlar ki o zaman asimilasyonun kahredici pençelerinden kurtulmak hiç mümkün olmaz. Buna karşı yapılması gerekli olan şey ise topluma değil, Allah'a ve Resûlü'ne itaatle Efendimiz'i örnek almak ve bu sayede ilahi ahlakla ahlaklanmaktır.

Takvada O'na Benzemeli

Hicret yurdunda asimilasyona karşı örnek alınması gerekli başka bir husus da Allah Resûlü'nün takvasıdır. Takva, Allah'ın emirlerine riayet edip yasaklarından kaçınmak suretiyle O'nun azabından korunma gayretidir. Takva, Efendimiz'in hayatı boyunca takip ettiği yolun adıdır. O, ashabına *“Sizin, Allah'tan en çok korkmanız ve emirleri karşısında en saygılı olmanız benim.”*³⁰⁶ buyurarak muttakilerin rehberi ve öncüsü olduğunu ifade etmiş ve onları da bu istikamette yönlendirmiştir. Bir ömür Kur'an'ın: *“Gücünüz yettiğince Allah'a karşı gelmekten, haramlara girmekten sakının ve kendi iyiliğinize olarak hayır yolunda mal harcayın.”*³⁰⁷ emrine imtisal etmiş ve bu çizgiden her ne pahasına olursa olsun asla ayrılmamıştır. O, bu fiilî gayretlerinin yanında kavli dualarını da ihmal etmemiş ve Rabbine

daima şöyle yalvarmıştır: *“Allah’ım! Senden hidayet, takva ve gönül zenginliği isterim.”*³⁰⁸ Bu hassasiyetinden dolayıdır ki O, genellikle şu duayı yapmadan bir meclisten kalkmazdı: *“Allah’ım! Bize, günahla aramıza girip ona düşmemize mâni olacak kadar korkundan hisse ver...”*³⁰⁹ Bir gün uykusuz olduğu hâlde bir türlü uyuyamayan Allah Resûlü’ne eşi sıkıntısının sebebini sormuştu. O da, *“Evde bir hurma buldum ve onu yedim. Yalnız biz de sadaka hurmaları da saklıydı. Benim yediğim hurmanın sadaka hurmalarından olmasından endişe ettim ve korktum.”*³¹⁰ diye cevap vermişti. O, bu hususta sadece kendini değil yakınlarını da korumaya almıştı. Bir gün huzuruna sadaka olarak getirilen hurma yığınlarının birinin başında torunları Hz. Hasan ve Hüseyin oynuyorlardı. İçlerinden biri eline aldığı hurmayı ağzına götürünce Allah Resûlü hemen yanına koşmuş ve ağzındaki hurmayı çıkarmış ve kendisine, *“Bilmiyor musun? Muhammed’in ehl-i beyti sadaka yemezler.”*³¹¹ buyurmuştu. Bu konuda ashabına da hassasiyet tavsiye eden Allah Resûlü, takvayla ilgili onlara şu ölçüyü vermişti: *“Bir kul, günaha girerim korkusuyla, yapılması mahzurlu olmayan bazı şeylerden bile kaçınmadıkça muttakiler derecesine çıkamaz.”*³¹²

Kur’an’ın ifadesiyle takva, insan için büyük bir şeref ve değer vesilesidir: *“Sizin, Allah katında en asil ve şerefli/değerli olanınız, takvada en derin olanınızdır.”*³¹³ Takva, insanı bütün kötülüklerden koruyan ve uzaklaştıran Allah’ın emir ve yasaklarına dikkat etme şuur ve hassasiyetidir. Nitekim Allah Resûlü, bütün ömrünü bu dikkat ve hassasiyet içinde yaşamış ve ümmetine bu konuda da tam bir rehber olmuştur.

Önce Habeşistan’a sonra Medine’ye ve daha sonra bütün bir cihana açılmada ashab-ı kiramı gittikleri beldelerde hâkim kültürlerin tesirinde kalarak asimile olmaya karşı koruyan en önemli kalkanlardan birisi de bu takva düşüncesi olmuştur.

O, Doğrulukta ve Dürüstlükte Örnektir.

Doğruluk ve dürüstlük, her toplumda ahlaki erdemlerin temeli olarak kabul edilir. Bundan dolayıdır ki peygamberlerin temel vasıflarından birisi sıdk yani doğruluktur. Onlar, ilâhî vahiy ve hükümleri insanlara tebliğde ve bildirdikleri her haberde doğru sözlüdürler. Allah’a karşı yalan söylemedikleri gibi insanlara karşı da yalan söylemekten uzaktırlar. Söz ve

davranışlarıyla özlari birdir. Söyledikleriyle yaptıkları arasında bir tenakuz yoktur. Yalan söylemeleri ve ikili davranmaları muhaldir. Kur'an, Efendimiz'in şahsında bütün peygamberlerin de bir an olsun doğruluktan ayrılamayacaklarını şöyle ifade eder: *"Eğer o Resûl, bizim adımıza birtakım sözler uydursaydı, onu elimizle yakalar sonra da onun şah damarını keserdik."*³¹⁴ Yine Efendimiz'in *"Hud suresi beni ihtiyarlattı!"* derken kastettiği ayet olan, *"Öyleyse ey Resûlüm! Sen ve beraberin de olup tövbe edenlerle birlikte, sana nasıl emredilmişse öyle dosdoğru ol, dosdoğru hareket et."*³¹⁵ emri, doğruluğun vazgeçilmez ilk kural olduğunu açıkça göstermektedir. Ayetin devamında ise *"Hak ve adalet ölçülerini de aşmayın. Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görür."* buyrularak hak ve adalet ölçülerine riayet etmenin doğruluğun önemli bir boyutu olduğuna özellikle dikkat çekilir. Dolayısıyla hayatlarını doğruluk ve adalet ilkeleri üzerine şekillendirmeyenler yalanda ve zulümde asimile olurlar.

Kur'an, müminlere doğruluğu emrederken ancak bu sayede hayatın/işlerin düzelip yoluna gireceğini hatta işledikleri günahlar varsa bu vesileyle bağışlanabileceklerini de haber verir: *"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve hep doğru söz söyleyin ki Allah da işlerinizi ve hâllerinizi düzeltsin, günahlarınızı affetsin..."*³¹⁶ "Doğrulukla kurtuldum!" diyen Hz. Ka'b ibn Mâlik, bu hakikati çok veciz bir şekilde ifade eder. Üstad Bediuzzaman da doğruluğun/adaletin hayatın üssü'l-esası olduğunu şöyle seslendirir: "İslamiyet'in esası doğruluk olduğu gibi, imanın da en belirgin tezahürü doğruluktur. Yine ahlak-ı âliyenin hayatı sıdk yani doğruluk/dürüstlüktür. Maddi-manevi terakkinin mihveri sıdktır. Âlem-i İslam'ın nizamı sıdktır. İnsanoğlunu her türlü kemâlâta ulaştıracak olan da sıdktır. Ashab-ı kiramı bütün insanlara üstün kılan sıdktır. Muhammed-i Hâşimî'yi (aleyhissalatü vesselam) beşerî mertebelerin en üstüne yücelten yine sıdktır."³¹⁷

El-hasıl, hicret edilen diyarlarda Rabbimizin emrettiği doğruluk ve adalet yaşanmadan ve yaşatılmadan İslam ahlakı korunamaz ve dejenerasyon kaçınılmaz olur. Zira "Güzel huy ve davranışları, hakikate yapıştıran ve ahlakı daima yaşattıran, ciddiyet ile doğruluktur. Eğer sıdk kalkıp araya yalan girerse, rüzgârlara oyuncak olan yapraklar gibi o insan da başkalarına oyuncak olur, gider."³¹⁸ Hakk'a doğru seyahatte sağlam seyredebilmenin yolu doğruluktur. Allah Resûlü'nün nurlu beyanlarıyla: *"Size doğruluk*

yaraşır. Zira doğruluk, insanı iyiliğe, o da cennete götürür. İnsan kendini bir kere doğruluğa verip, o yola yöneldi mi hep doğru söyler, doğruyu araştırır. Böylece o insan Allah katında ‘sıddık’ olarak yazılır...” Böylece söz ve davranışlarında doğruluğu tabiatının bir parçası hâline getirip, insanlarla olan muamelelerinde hep dürüst davranan sadık kimseler, yaşadıkları toplumlar tarafından asimile edilmek değil, örnek alınacak kimseler konumuna yükseleceklerdir.

Allah Resûlü, Yalandan ve Yalancıdan da Fersah Fersah Uzaktı

Dinin de ahlakın da en temel ilkesi doğruluk ve dürüstlüktür. Doğruluk olmazsa din ve ahlak olmaz, faziletli davranışlar da hayata mal edilemez. Kur’an doğruluğun zıddı olan yalanı, âdeta putlara tapmakla eş değer tutarak her ikisinden de müminleri şiddetle sakındırmıştır: *“Allah’ın yasakladığı her şeyden, özellikle pis putlardan ve yalan sözden kaçının.”*³¹⁹ Yine Allah, has kullarının vasıflarını sayarken onların yalancı şahitlik yapmayacaklarını ve yalan söze kulak vermeyeceklerini de belirtir.³²⁰ Zira böyle bir davranış imanı da tehlikeye atan bir husustur. Allah Resûlü’nün beyanıyla: *“Kul, yalan söylemeye ve yalan söyleme niyetini taşımaya devam ettikçe bir an gelir ki kalbinde önce siyah bir nokta belirir. Sonra bu nokta büyür ve gittikçe kalbin tamamını kaplar. Sonunda o kimse Allah nezdinde ‘yalancılar’ arasına kaydedilir.”*³²¹

Allah Resûlü, büyük günahları haber verdiği bir hadislerinde üç kere üst üste, *“Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?”* buyurarak inananları şöyle uyarmıştı: *“Allah’a şirk koşturmak ve anne-babaya saygısızlık/kötülük/zulüm yapmaktır.”* buyurdu. O esnada arkasına yaslanmış şekilde duran Allah Resûlü bir miktar doğruldu ve: *“Dikkat edin! Bir de yalan söylemek ve yalancı şahitlik yapmaktır. Dikkat edin! Bir de yalan söylemek ve yalancı şahitlik yapmaktır.”* Bu olayı anlatan sahabi hadisi naklettikten sonra diyor ki *“Allah Resûlü bu ikazı o kadar çok tekrarladı ki hiç susmayacak zannettim.”*³²²

Allah Resûlü’nün yalana karşı bunca tahşidatı, yalanın doğuracağı sonuçlara bakıldığında daha iyi anlaşılacaktır. Yine Efendimiz’in beyanıyla, *“...Yalan, kişiyi haddini aşmaya götürür. Haddi aşmak da cehenneme götürür. Kişi yalan söyler ve yeni yalanlar araştırır durur da sonunda Allah*

katında yalancılar arasına kaydedilir.”³²³ Hak katında yalancılar listesine kaydedilen bir kimsenin ise toplum tarafından sevilmesi ve benimsenmesi mümkün değildir.

Dolayısıyla hicret yurdunda, yalan ve yalancılar tarafından, ruhun teslim alınmaması adına doğruluk önemli bir dinamiktir. Bunun içindir ki Allah Resûlü, tehlikelerle dolu Mekke’den hicret yolculuğuna doğru çıkarken ve hicretin yurdu Medine’ye girerken her halükârda ve nerede olursa olsun doğruluktan ayrılmamak için dua etmekle emrolunmuştur: *“De ki Rabbim! Gireceğim yere doğrulukla girmeye, çıkacağım yerden de doğrulukla çıkmaya beni muvaffak eyle!”³²⁴* Allah Resûlü’nün örneklediği dürüstlüğü yaşamayan kimseler sonunda yalana teslim olur yalan girdabında asimile olup giderler. Dolayısıyla dinî, ahlaki ve sosyal birçok tehlikeyle muhat hicret diyarlarında, Allah Resûlü, kavli ve fiili doğruluk sünnetiyle örnek alınmazsa iman da ahlak da varlığını uzun süre devam ettiremez.

Elhasıl Allah Resûlü’nün nurlu beyanıyla: *“Din samimiyettir.”³²⁵* Müslüman hem Allah’a ve Resûlü’ne hem de içinde yaşadığı toplumun fertlerine karşı samimi ve açık yüreklidir. O, “zü’l-vecheyn” yani iki yüzlü değildir, olamaz da. Zira *“İnsanların en şerlisi iki yüzlü olanlardır!”³²⁶* Hadisi mana-yı muhalifiyle düşündüğümüzde ise “İnsanların en hayırlıları onlara karşı en açık yürekli olanlarıdır.” diyebiliriz. Binaenaleyh içinde yaşadığı topluma karşı doğru, dürüst ve samimi olanlar mutlaka samimiyetle karşılanacaktır. Samimiyet ekenler karşılığında samimiyet, insanlardan uzak yaşayarak haklarında şüphe ve korku ekenler de onu bulacaklardır. Bugün insanlığın en çok tiksindiği şeylerden birisi yalan, ahlak güzelliği adına insanlarda aradığı faziletlerden birisi de bir yudum samimiyet değil midir?

Allah Resûlü, Emniyet ve Güvende Örnektir

Doğruluğun hayata en bariz yansımalarından birisi de emniyet ve güvendir. Bu yönüyle bir manada doğruluk/dürüstlük, emin ve güvenilir olmak demektir. Zira yalancının dilinden ve elinden emin olunamaz, yalancıya asla güvenilemez. Yalanın, insanda yıktığı ilk şey güven duygusu, toplumda yerle bir ettiği şey ise emniyet, asayiş, itimat ve güvendir. Dolayısıyla Müslümanlar içinde yaşadıkları toplumda doğruluğu-dürüstlüğü hakkıyla temsil ederek emniyet ve güvende en güzel örnekleri

sergilemelidirler ki hem kendileri gönül rahatlığı hem de toplum onlarda huzur bulsun.

Allah Resûlü emniyet ve güven insanıydı. Kendisine inanmayanlar bile O'na sonsuz bir güven duyar, değerli eşyalarını koruması için O'na rahatlıkla emanet ederlerdi. O, sahip olduğu bu güven sayesinde ki nübüvvetten önce bile Mekkeliler tarafından “Muhammedu'l-Emîn” unvanıyla çağrılıyordu. Efendimizin gençlik yıllarında tamir edilen Kâbe'nin köşesine Haceru'l-Esved taşının yerleştirilmesi esnasında kabileler arasında büyük bir anlaşmazlık çıkmıştı. Neredeyse olay büyüyecek ve çatışmaya dönüşecekti. Sonunda aralarında anlaşma yapmış ve ertesi gün Kâbe'nin önünde ilk gördükleri kişiyi hakem olarak tayin etmede uzlaşmışlardı. Ertesi gün sabahın ilk ışıklarıyla Kâbe'nin önünde gözüken Allah Resûlü'nü ise “İşte el-Emîn, geliyor. Biz O'nun vereceği hükme razıyız.”³²⁷ diyerek sevinçle karşılamışlardı.

O, bu çizgisini ömür boyu devam ettirmiş, ahlakını değiştirmemişti. Nübüvvetten sonra bu konudaki hassasiyeti daha da katlanmıştı. Herkes ve her şey, O'nun hem dili hem de elinden emindi. O, mümini tarif ederken de güvenle irtibatlı tarif ediyordu: *“Hakiki Müslüman, dilinden ve elinden herkesin ve her şeyin emniyette ve güvende olduğu kimsedir.”*³²⁸ Hayatı boyunca hiç kimseye kötü bir söz söylememiş, gönül kırmamış, eliyle de herhangi bir kimseye vurmamış, zarar vermemişti. Hz. Âişe validemiz: *“Allah Resûlü ne bir hizmetçisine ne de hanımlarından herhangi birisine asla elini kaldırmamıştır.”*³²⁹ buyurarak O'nun bu konudaki hassasiyet ve dikkatini ortaya koymuştur. O bu dikkatine rağmen ruhunun ufkuna yürüyeceği gün bütün ashabını toplatmış ve *“Ey insanlar! Sizden ayrılma vaktim oldukça yaklaşmıştır. Sizden birisine vurmuşsam, işte sırtım gelsin vursun. Birinizin malını almışsam, gelsin hakkını istesin.”*³³⁰ diyerek herkesle helalleşmek istemiştir.

Hem söz hem de davranışlarıyla emniyet ve güven insanı olduğunu ortaya koyan Allah Resûlü, yalan söyleme konusunda da o kadar hassas davranmıştır ki onun şakasına bile müsaade etmemiştir. Çocuklara karşı söylendiğinde hafife alınabilecek yalan beyanlara karşı da insanları uyarmış dikkatli olmaya davet etmişti. Kadınlardan birinin çocuğunu çağırıp, “Gel, sana bir şey vereceğim.” dediğini duymuş ve kendisine, “Ona ne vereceksin?” diye sormuştu. Kadın, “Ona kuru hurma vereceğim.” deyince,

Allah Resûlü, *“Dikkatli ol! Şayet ona bir şey vermeyecek olsaydın, bu senin için bir yalan olarak yazılırdı.”*³³¹ buyurmuştur.

Hülasa güven peygamberlerin sıfatlarından birisidir. Güvenilmeyen, özü, sözü bir ve davranışları tutarlı olmayan bir peygamber asla düşünülemez. Kur'an'da Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Lût ve Hz. Şuayb'ın (aleyhimu's-selam) kıssaları anlatılırken her birinin “kavimlerine gönderilmiş emin elçiler” olduğu üzerinde özellikle durulur.³³² Cemiyetteki huzur ve itminanın kaynağı olan güven, içinde yaşanan toplumla ve farklı kimliklerle samimi ilişkiler kurabilmenin temel şartıdır. Bunun için bugün dünyanın farklı coğrafyalarına hicret etmiş kimseler, “el-Emin” olan Peygamberlerinin, hem kendisine güven duyulan “el-Emin” hem de kendisi karşı tarafa emniyet ve güven veren anlamında “el-Mümin” elçileri olmaya çalışmaları çok önemlidir. Bu güzel gayret hem onları asimile olmaktan koruyacak hem de güven arayışı içinde olan toplumlara güzel bir örnek sunulmuş olacaktır.

Allah Resûlü bir gün oturmakta olan bir grup insanın yanında durdu ve onlara: “Sizin hanginizin hayırlı, hanginizin şerli olduğunu bildireyim mi?” Orada bulunanlar bir şey demeden sustular. Bu sorusunu üç kez tekrarlayan Efendimiz'e kimse cevap vermeyince içlerinden birisi “Evet ya Resûlallah!” dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü, *“Hayırlınız, kendisinden hayır beklenen ve kötülüğünden emin olunan kimsedir. Şerliniz ise kendisinden hayır beklenilmeyen ve kötülüğünden de emin olunmayan kimsedir.”*³³³ buyurdu.

Allah Resûlü Gibi Emanette Emin Olmak

İslam'da emanet kavramı, geniş kapsamlı bir terimdir. Kavram bu camiiyeti itibarıyla birisine emanet olarak verilen ayni ya da nakdi haklar (vedîa) yanında iman, ibadet ve ahlak gibi dinî mükellefiyetleri, beden ve ruh sağlığını, aile mahremiyetini korumayı, servet, makam ve mevki gibi idari görevleri, sözleşmeleri vs. birçok konuyu içine alır. Kur'an da emanetin gözetilmesine vurgu yaparken bu vasfa sahip olanların kurtuluşa eren gerçek müminler olduğunu nazara verir: *“Onlar, emanetlerine (memuriyet ve mesuliyetlerine) ve verdikleri sözlere riayet ederler.”*³³⁴

Allah Resûlü Rabbinden gelen vahyi emniyet içinde alıp büyük ve değerli bir emanet olarak muhafaza ediyor ve bu hususta son derece dikkatli

hareket ediyordu. Hatta inen ayetleri bellemekte acele etmesi de ³³⁵ O'nun emanete sahip çıkma hassasiyetinden kaynaklanıyordu. Derin bir şuurla kendisine emanet edilen vahyi hem ezberliyor hem yaşıyor hem de insanlığa tebliğ, ashabına da talim buyuruyordu. Bir taraftan bunları yaparken diğer taraftan, gelen: *“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilen buyrukları tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan risalet vazifesini yapmamış olursun.”*³³⁶ uyarısıyla bu konuda da büyük bir hassasiyet gösteriyor, âdeta yüreğini parçalarcasına koşuyor/koşturuyordu. Bu gayret ve hassasiyetiyle Allah tarafından *“Ey Resûlüm! Sana iman etmiyorlar diye üzüntüden neredeyse kendini helak edeceksin!”*³³⁷ diye hem tadil hem de tebtil ediliyordu.

Bu şuur ve hassasiyeti Allah Resûlü'nden ders alan ashab-ı kiram da hem emin olmada hem de emanete sahip çıkmada çok dikkatli davranmış ve kendilerini Kur'an'ı ve İslam'ı öğrenmeye, yaşamaya ve yaşatmaya adanmışlardı. Efendimize gelen vahyi, büyük bir dikkatle almış ve bellemiş, sonraki nesillere ulaştırabilmek için de çok büyük fedakârlıklar yapmışlardı. Bu samimi çabalar sayesinde İslam günümüze kadar intikal etmiş ve dünyanın dört bir yanına ulaşmıştır.

İslam'da emanete riayet etmek önemli olduğu kadar, hıyanete girmemek de önemlidir. Bu mevzuda daima ashabını ve ümmetini uyaran Allah Resûlü, “emanete ihanet etmeyi” münafığın vasıfları arasında saymıştır: *“Münafığın alameti üçtür. Konuştuğu zaman yalan söyler. Vadettiği zaman yerine getirmez. Kendisine bir şey emanet edildiğinde ihanet eder.”*³³⁸ O, bu konuda bir taraftan ümmetini sakındırırken kendisi de şu duaya devam etmiş ve tavsiye etmiştir: *“Allah'ım! Açlıktan sana sığınırım. Zira o ne kötü arkadaştır. Hıyanetten de Sana sığınırım. Zira o ne kötü sırdaştır.”*³³⁹

Emanete ihanetin bu dünyada kötü bir sırdaş olduğunu ifade eden Allah Resûlü, ötelede ise onun büyük bir pişmanlık ve mahcubiyet olacağını şöyle anlatır: *“Allah, kıyamet gününde, evvel-ahir bütün insanları bir araya topladığında her vefasız için bir sancak çekilecek ve: ‘İşte falan oğlu falanın vefasızlığı budur’ denilecektir.”*³⁴⁰

Allah Resûlü her şeyiyle güvenilir bir insandı. Hayatı boyunca hiç kimseye karşı bir ihaneti ya da vefasızlığı olmadı, olamazdı da. Kur'an'ın beyanıyla, *“Emanete hıyanet etmek, bir peygamberin yapacağı iş değildir...”*³⁴¹ O, nasıl güvenilir bir insan ise kendisi de Allah'a öyle

güveniyor ve itimat ediyordu. O'nun Allah'a itimat ve güveni de emanet sıfatının, nebiden Allah'a yükselmesi demektir. Emanet, Allah'tan nüzulü ile peygamberlerde emniyet ve itminan hâlinde ortaya çıkar.³⁴²

Peygamberimiz, etrafında oluşturduğu bu emniyet ve güven atmosferini bütün varlığı içine alacak şekilde geniş tutmuştu. O, *“Ahde hakkıyla riayet etmeyenin dini, emanet şuurunu olmayanın da kâmil manada imanı yoktur.”*³⁴³ buyurarak bu konuda müminleri özellikle uyarmıştı. Dolayısıyla dinin hayata en önemli yansımalarından biri ahitlere dikkat, ikincisi ise emanete riayettir. Allah'a ve içinde yaşadığı topluma verdiği sözleri yerine getirmeyen kimsenin dinî hayatı eksiktir.

Allah Resûlü, yanında yapılacak sözlü ya da fiili herhangi bir ihanete asla müsaade etmez hemen müdahale ederdi. Mesela Hz. Âişe validemiz bir defasında yanında Hz. Safiyye'nin boyunun kısalığını kastederek, el işaretiyle “Ya Resûlallah! Safiyye'nin boyunun kısalığı sana yeter.” demişti. Bunu duyan Allah Resûlü hemen kendisini uyarmış ve şu tarihi sözü söylemişti: *“Ya Âişe! Öyle bir söz söyledin ki denizle karıştırılsaydı, denizin suyu bulanırdı.”*³⁴⁴ O, bu duruşuyla yanında hiç kimseye hakaret edilmesini ya da gıybetinin yapılmasına müsaade etmiyor, mukaddes bir emanet olarak ashabına sahip çıkıyordu. Hatta ashabıyla ilgili kendisine herhangi bir şikâyetin getirilmesine gönlü razı olmuyor ve onlara şu ölçüyü veriyordu: *“Ashabımdan hiç kimse, bir diğeri hakkında hoşlanmayacağım bir şeyi bana ulaştırmasın. Zira ben gönül huzuru ile sizin yanınıza çıkmak istiyorum”*³⁴⁵

Onun emanete ihanet adına verdiği ölçülerden bir tanesi de güvene ihanetle ilgiliydi: *“Kardeşine bir söz söylediğinde o sana inanırken, senin ona yalan söylemiş olman ne büyük bir ihanettir.”*³⁴⁶

Hasılı, emanet anlayışının hâkim olduğu bir toplum güven toplumdur. Güven, beraberinde huzur ve itminanı getirir. Güvensizlik ise insanların birbirine şüpheyile bakmasını, birbirini ötekileştirmesini ve düşman bellemesini netice verir. Emanet anlayışı olmayan fertler, kendilerine emanet edilen değerleri yaşayıp/yaşatmayınca farkında olmadan asimile de olmaya başlarlar. Dolayısıyla emanet duygusuyla ve davranışlarıyla hem kendisini güvene alan hem de içinde yaşadığı topluma güven mesajları veren kimseler toplum tarafından daha kolay ve hızlı benimsenir. Böylece değerlerinin kadr u kıymetini bilip onlarla zenginleşenler asimile olmaz

bilakis içinde yaşadıkları topluma daha kolay ve hızlı entegre olurlar.

-
- ²⁹³ Bkz. Kalem suresi, 68/4
- ²⁹⁴ Ahzab suresi, 33/21
- ²⁹⁵ Bkz. Âl-i İmran suresi, 3/164
- ²⁹⁶ Muvatta', *Hüsni'l-Huluk* 8; Buhari, *Edebu'l-Müfred*, s. 104, (273)
- ²⁹⁷ Âl-i İmran suresi, 3/100
- ²⁹⁸ Enfâl suresi, 8/74
- ²⁹⁹ Tevbe suresi, 9/100
- ³⁰⁰ Bkz. Müslim, *Fedâil* 52 (3535); Buhârî, *Şehadât* 9 (2651, 3650, 2428, 6695)
- ³⁰¹ Enbiya suresi, 21/107; Bkz. Sebe' suresi, 34/28
- ³⁰² Bkz. Buhârî, *Teyemmüm* 1 (335); Müslim, *Mesâcid* 3 (521)
- ³⁰³ Geniş bilgi için bkz.: <https://www.peygamberyolu.com/efendimize-sas-itaatin-ilahi-gerekcileri>
- ³⁰⁴ Bkz. Haşr suresi, 7; Muhammed suresi, 33; Nisa suresi, 69; Âl-i İmran suresi, 31, 32
- ³⁰⁵ Furkan suresi, 25/43
- ³⁰⁶ Buhârî, *Nikah* 1 (5063)
- ³⁰⁷ Teğâbun suresi, 64/16
- ³⁰⁸ Müslim, *Zikir* 72 (2721); Tirmizî, *Daavât* 74 (3489)
- ³⁰⁹ Tirmizî, *Daavât* 84 (3502)
- ³¹⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V/254
- ³¹¹ Buhârî, *Zekât* 57 (1485); Müslim, *Zekât* 51 (1069)
- ³¹² Tirmizî, *Kıyamet* 19 (2451); İbn Mâce, *Zühd* 24 (4215)
- ³¹³ Hucurât suresi, 49/13
- ³¹⁴ el-Hâkka suresi, 44/46
- ³¹⁵ Hud suresi, 11/112
- ³¹⁶ Ahzab suresi, 33/70,71
- ³¹⁷ Said Nursî, *İşâratu'l-İ'câz*, s. 91
- ³¹⁸ *İşâratu'l-İ'câz*, s. 28
- ³¹⁹ Hac suresi, 22/30
- ³²⁰ Bkz. Furkan suresi, 25/72
- ³²¹ Muvatta, *Kelam* 7 (1814)
- ³²² Buhârî, *Edeb* 6
- ³²³ Buhârî, *Edeb* 69 (6904); Müslim, *Birr* 45 (2607); Ebû Dâvud, *Edeb* 87 (4989)
- ³²⁴ İsrâ suresi, 17/80
- ³²⁵ Ebû Dâvud, *Edeb* 67 (4944)
- ³²⁶ Buhârî, *Menâkıb* 1 (3494); Müslim, *Birr* 26 (2526); Ebû Dâvud, *Edeb* 39 (4872)
- ³²⁷ Bkz. Ahmet ibn Hanbel, *Müsned*, III/425; İbn Hişam, *Sîre*, I/196
- ³²⁸ Buhârî, *İman* 4; *Rikâk* 26; Müslim, *İman* 64; Nesaî, *İman* 8 (4995)
- ³²⁹ Müslim, (2328); Ebû Dâvud, *Edeb* 5 (4786)
- ³³⁰ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, II/255
- ³³¹ Ebû Dâvud *Edeb* 87 (4991)
- ³³² Bkz. Şuara, 26/107, 125, 143, 162, 178
- ³³³ Tirmizî, *Fiten* 76 (2263)
- ³³⁴ Müminûn suresi, 23/28; Meâ'ric suresi, 70/32
- ³³⁵ Bkz. Kıyamet suresi, 75/16
- ³³⁶ Mâide suresi, 5/67

³³⁷ Şua'ra suresi, 26/3; Kehf suresi, 18/6

³³⁸ Buharî, *Edeb* 69

³³⁹ Ebû Dâvud, *Salât* 368 (1547); Nesâî, *İstiâze* 20 (5469); İbn Mâce, *Et'ime* 53 (3354)

³⁴⁰ Buharî, *Cizye* 22 (3186-3188); Müslim, *Cihad* 4 (1735-1738)

³⁴¹ Âl-i İmran suresi, 3/161

³⁴² Fethullah Gülen, Sonsuz Nur, I/7/128

³⁴³ Müsned, (12567); Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, I/101, 177

³⁴⁴ Ebû Davud, *Edeb* 40 (4875)

³⁴⁵ Ebû Dâvud, *Edeb* 33 (4860)

³⁴⁶ Ebû Dâvud, *Edeb* 79 (4971)

HİCRET YURDUNDA DOSTLUĞUN DEĞERİ

Hicret yurdunda asimilasyona karşı önemli bir tedbir de salih/iyi insanlardan arkadaş ve dostlar edinmektir. Allah Resûlü (aleyhissalâtu vesselâm) genel bir prensip olarak *“Kişi arkadaşının dini/hayat anlayışı üzeredir. Öyleyse her biriniz kiminle dostluk kuracağına dikkat etsin!”*³⁴⁷ buyurur ve arkadaşlığın/dostluğun şahsiyetin oluşumu ve karakter gelişimi üzerindeki etkisine dikkat çeker. Bu nurlu beyandan esinlenerek *“Bana arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim.”* denilmiştir. Zira arkadaşların birbirleri üzerinde müspet/menfi, ciddi ve kalıcı tesirleri olur. Birbirlerinin iyi ya da kötü alışkanlıklar edinmesine, hidayete ermesine ya da itikadi, ahlaki ve amelî sapmalar yaşamasına sebep olabilirler. Bunun için Allah Resûlü, arkadaşlık ve daha ileri seviyede dostluk kurulacak kimselerin seçilmesi ve bu seçim yapılırken dikkatli davranılması gerektiği üzerinde özellikle durur:

*“İyi arkadaşla kötü arkadaşın misali, misk taşıyanla körük çeken insanlar gibidir. Misk sahibi ya sana kokusundan verir veya sen ondan satın alırsın. Körük çekene gelince ya elbiseni yakar yahut da onun pis kokusu üzerine siner ve onu almış olursun.”*³⁴⁸

Bilhassa inanç ve kültür farklılıklarının bulunduğu hicret diyarlarında bu konu üzerinde hassasiyetle durmak gerekir. Çocukları ve gençleri daha neyin doğru, neyin yanlış olduğunu tam olarak bilemedikleri bir dönemde tamamen kendi tercihleriyle baş başa bırakmak hatalıdır. Doğru olan, sosyal çevrelerini gözetlemek, arkadaşlarıyla tanışmak ve dost seçiminde onlarla da istişare ederek birlikte karar vermektir. Böylece bu süreçte kendilerine rehberlik yapmaya çalışırken onları da çözümün bir parçası hâline getirmiş oluruz. Baskı, fırçalama, arkadaşlarını aşağılama vs. çözüm getirmeyeceği gibi özgürlük düşüncesiyle onları bütünüyle serbest bırakmak da doğru değildir; bu, rehberliğe en muhtaç oldukları bir dönemde onları terk etmek demektir.

Kur'an, *“Yazıklar olsun bana! Keşke falanı dost edinmeseydim! Vallahi bana gelen öğütten beni o uzaklaştırdı!”* buyurur ve yanlış kimseleri arkadaş edinenlerin ahirette yaşayacağı pişmanlık üzerinde durarak müminleri uyarır. Ayet fezlekesinde de bu son yakınmanın hiçbir faydasının

olmayacağını, burada can-ciğer olan bazı dostların ötelerde birbirlerini kendi yapıp-ettikleriyle yapayalnız bırakacağını ifade eder: *“Zaten insî-cinnî şeytan, insanı böyle yüzüstü, yalnız bırakır.”*³⁴⁹ Hatta dünyada birbirlerini iyiye/hayra/güzele yönlendirmeyen dostların ahirette birbirine düşman kesileceğini haber verir: *“O gün kendilerini günahlardan/kötülüklerden koruyanlardan başka bütün dostlar birbirine düşmandır.”*³⁵⁰

Yetişkinler de Salih Dostlara Muhtaçtır

Samimi ve iyi dost sadece çocuklar ve gençler için değil, yetişkinler için de bir ihtiyaçtır. Muhacir yeni vatanında edineceği sağlam dostlar sayesinde hem kendine güzel hayırhahlar bulacak hem de yalnızlıktan kurtulacaktır. Maddi-manevi dayanışma içinde bulunduğu bu “dostluk halesinde” hem huzur ve güvene kavuşacak hem de o topluma güven verecektir. Hicret yurdunu muhacire, muhacirleri de o topluma sevdirecek önemli bir vesile kurulan bu yeni ve içten dostluklardır. Bunun içindir ki Kur’an ve sünnet, hicret yurdunda özellikle asimilasyona ve düşmanlıklara karşı muhacirler ile ensara, aralarında sağlam dostluklar kurmalarını ve birbirlerinin “velisi/dostu” olmalarını özellikle emreder.

İnancı uğrunda hicret eden ve yeni vatanında ona sahip çıkan ensar, Allah için kurdukları bu birlikteliği ve Rab’lerinin takdir ettiği güzel ilişkiyi bir ömür boyu sürdürebilmeleri için bunu sağlam temellere oturtmaları gerekir. Yoksa gerek muhacirliğin beraberinde getirdiği sıkıntılar gerekse ensar olmanın getirdiği maddi-manevi yükler, toplumsal birlikteliğe zarar verebilir. Onun için Kur’an onlara sıradan değil, çok ileri seviyede hatta birbirlerine mirasçı olabilecek şekilde bir dostluğu/kardeşliği ders verir: *“İman edip Allah yolunda hicret edenler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda hizmet edenlerle onları barındıran ve onlara yardım eden ensar var ya, işte bunlar birbirlerinin velileri/dostları/yardımcıları/koruyucuları ve tabii müttetikleridirler...”*

Muhacir ve ensarı birbirine bağlayan bir kan bağı olmadığı gibi aralarında akrabalık ilişkisi de yoktu. Fakat inançlarını hakkıyla yaşama ve yaşatabilme adına kaynaşmaları, yeni bir toplum oluşturmaları gerekiyordu. İşte onları kaynaştıracak en güçlü bağ, iman bağıydı. “İman kardeşliği” ekseninde buluşmalı ve birbirlerinin dostu/müttetiki olmalıydılar. Bunu tam

olarak gerçekleştirebilmeleri için de bir arada olmaları şarttı. Bazılarının Mekke’de, bazılarının Taif’te, bazılarının farklı kabilelerin içinde dağınık bir şekilde bulunmaları hem barınmaları hem de yeni bir toplum kurabilmeleri açısından isabetli değildi. Nitekim bu ayetin devamında bütün inananların birbirlerine tam destek olabilmeleri için bir araya gelmeleri ve kâmil bir dayanışma sergilemeleri emrediliyordu. Aksi takdirde tam bir velayet gerçekleşmediği için muhacir ve ensarın sorumlu olmayacağı belirtilir: *“Fakat iman ettiği hâlde hicret etmemiş kimselerin, göç edeceği ana kadar korunup gözetilmeleri hususunda size hiçbir sorumluluk düşmez. Bununla birlikte eğer dinî bir baskıya maruz kalır ve sizden yardım isterlerse, bu durumda size düşen yardım etmektir; yeter ki bu kendileriyle aranızda anlaşma bulunan bir topluluğa karşı olmasın. Allah yaptıklarınızın hepsini görmektedir.”*³⁵¹ Kaldı ki söz konusu kişiler, yaşamaya devam ettikleri putperest ortamda zamanla değişime uğrayıp asimile de olabiliyorlardı. Çocukları ve gençleri yalnız başlarına öyle bir muhitte İslami bir terbiye içerisinde yetiştirmeleri de çok zordu. Dolayısıyla müminlerin bir arada ve birbirlerinin dostu olarak yaşamaları ve maddi-manevi dayanışma içerisinde bulunmaları gerekiyordu.

Bu velayetin tam oluşması için Allah Resûlü, Medine’ye hicretinin hemen akabinde, muhacirlerle ensar arasında kardeşleştirme (muâhât) yapmıştı. Onlar bu dostlukta öyle bir seviye yakalamışlardı ki *“... Allah’ın hükmüne göre akrabalık yönünden yakınlıkları olanlar, birbirlerine vâris olmaya daha layıktırlar. Muhakkak ki Allah her şeyi hakkıyla bilir.”*³⁵² ayeti nazil oluncaya kadar birbirlerine öz kardeş gibi mirasçı da olmuşlardı. İşte zirvede yaşanan bu dostluk ve kardeşliktir ki fitne ve fesatçıların tuzaklarını boşa çıkarmış ve sağlam bir toplum inşa etme imkânını onlara sunmuştu.

İnanmayanlar da Birbirinin Dostudur

Kur’an’ın, müminler arasında kurulmasını emrettiği velayet/dostluk/ittifak ilişkisi aslında münkirler arasında da söz konusudur. Bir sonraki ayette özellikle hatırlatılan bu hususla, müminler de şayet onlar kadar dost/müttefik olamazlarsa yeryüzünü ve sosyal hayatı fitne ve fesadın kasıp kavuracağı uyarısı yapılır: *“Dini inkâr edenler de birbirlerinin velileridir. Eğer siz bunu yapmazsanız/birbirinize yardımcı olmazsanız, dünyada bir fitne kopar, müthiş bir bozukluk, bir fesat ortaya çıkar.”*³⁵³

Medine'nin içtimai yapısında velayet ilişkileri inanç üzerine kuruluydu. Müslüman olmayan topluluklar da kendi dinlerine mensup olan kimselere her zaman öncelik verir, onlara destek olurlardı. Birbirlerini maddi-manevi korur ve yardımlaşırlardı. Aslında bu hem insan tabiatına hem de sosyal realitelere uygun bir yaklaşımdı. Ayet-i kerime bu gerçekliğe göre hareket edilmediği taktirde bunun ferdî ve içtimai sonuçlarına da dikkat çeker:

1- İnanmayanlar kadar yardımlaşma/dayanışma ve dostluk ilişkileri kuramazsanız yeryüzünde büyük bir fitne ve fesat çıkar. O zaman siz de o büyük fitne ve fesat dalgaları içinde isterseniz de kendinizi ve neslinizi koruyamaz; fert ve toplum olarak ayakta duramaz, dinî ve ahlaki hayatınız itibarıyla dejenere olur ve değişime uğrarsınız.

2- Şayet bu ölçüye uymaz ve size düşmanlık besleyen ya da aktif düşmanlık yapan kimseleri dost/müttefik edinirseniz yine aynı menfi sonuçlarla karşılaşrsınız; fitne ve fesat sizi her tarafınızdan kuşatır, sosyal ve kültürel hayatınız altüst olur, emniyet ve asayişiniz bozulur, iç karışıklıklarından kurtulamazsınız. Dolayısıyla tarihin her döneminde muhacir ve ensara düşen en önemli vazifelerden birisi de birbirinin candan dostu olabilmektir.

Bunun bir gereği de birbirleriyle bütünleşmektir. Nitekim bu hususta ciddi tahşidat yapan Allah Resûlü, inananları tek bir vücut olmaya şu teşbihle davet eder: *“İnananlar birbirlerini sevmekte, birbirlerine merhamet etmekte ve sahip çıkmakta bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman diğer organlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar.”*³⁵⁴ Başka bir beyanlarında ise bu dayanışmayı bir binanın tuğlaları benzetmesi üzerinden yapar: *“Müminin diğer inananlara karşı durumu, bir parçası diğer parçasını sımsıkı kenetleyip tutan binalar gibidir.”*³⁵⁵ Hatta Efendimiz bu dayanışmayı tam ifade etmek için iki elinin parmaklarını birbirine geçirerek kenetler.

Akrabalık İlişkinizi Yeniden Düzenleyin

Kur'an, Müslümanlar arasında dostluğu bir taraftan iman, hizmet, din kardeşliği ve velayet/dostluk üzerine kurarken diğer taraftan akrabalık/yakınlık ilişkilerinin de bu esaslar çerçevesinde yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtir: *“Ey iman edenler! Eğer kâfirliği imandan üstün görüp inkârı tercih ediyor ve İslam'a karşı aktif bir mücadelenin*

*içinde yer alıyorsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi bile dost edinmeyin; onları hakkınızda karar verme yetkisine sahip yönetici/koruyucu vs. seçmeyin! İçinizden her kim onları bu şekilde dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”*³⁵⁶ Zira düşmanlığa odaklanmış bu kimseler, her ne kadar yakınları da olsa hainlik yapabilir hem onlara hem de İslam toplumuna zarar verebilir ya da zarar vermek isteyenlere imkân ve zemin hazırlayabilir.

Bunun için başka bir ayette *“Allah’a ve ahiret gününe yürekten iman eden bir topluluğun, Allah’a ve Resûlü’ne düşmanlık edip başkaldıran kimseleri - bunlar kendi öz babaları, oğulları, kardeşleri ve akrabaları bile olsalar- sevip dost edindiğini göremezsin...”*³⁵⁷ buyrulur; müminlerin, açıktan düşmanlık yapan ve bunu şiddete dönüştüren kimselere karşı -ne kadar yakınları olurlarsa olsunlar- mesafe koymaları emredilir. Yukarıda verilen ayette ise düşmanlık yapanları asla dost/hami ya da yönetici edinmeme yasağı tekrar teyit edilir. Ayetin fezlekesinde *“İşte onlar zalimlerin ta kendileridir!”* buyrulur ve bunun aksine davranan kimselerin hem kendilerine hem de Müslüman topluma karşı -farkına varmadan- büyük bir suç işlemiş olacakları beyan edilir.

Bunlar ve sıla-i rahimi emreden ayetler, bütüncül bir bakış açısıyla ele alındığında onlarla her türlü ilişki ve iletişimi kesmenin kastedilmediği anlaşılır. Zira ayetler, meseleyi asıl olarak düşmanlığa bağlar. Düşmanlık yapmayan yakınlarla karşı sıla-ı rahim yine en güzel şekilde gözetilmelidir. Kaldı ki müminlerin bu hakperest, iyi ve adil davranışları/ilişkileri onlar için etkili bir tebliğ olur; varsa içlerindeki düşmanlık duyguları zamanla onları da eritir ve belki de imana çevirir.

Dostluğun Hakkını Verenleri Allah Takdir Eder

Mekkeli müminler her şeylerini, zulüm, baskı ve işkencelerin hâkim olduğu vatanlarında bırakmış ve Medine’de kendilerine sahip çıkacaklarına ve ne pahasına olursa olsun koruyacaklarına dair söz vermiş bir topluluğa göç etmişlerdi. Müşrikler ise onların hicretini de fırsat bilerek geride kalan menkul-gayrimenkul bütün mal varlıklarına el koymuşlardı. Buna rağmen muhacirler, Allah’ın lütuf ve rızasını gözetmiş ve İslam davasını desteklemeye devam etmişlerdi. Kur’an da bu muhacirleri sağlam duruşlarıyla *“... İşte onlar; imanlarında sadık ve samimi olan*

kimselerdir.”³⁵⁸ diye takdir etmiş ve sadakatte örnek göstermişti.

Diğer bir sadakat testine de muhacirleri Medine’ye davet eden Evs ve Hazrecli müminler tâbi tutulmuştu. Hicretten birkaç ay önce Akabe’de Allah Resûlü ile dostluk sözleşmesi yaparken Efendimiz onlara şunları şart koşmuştu: *“İyi ve kötü günlerinizde de dinleyip itaat edeceğinize, bollukta da darlıkta da infakta bulunacağınıza, her zaman iyiliği emredip kötülüğü nehyedeceğinize, Allah hakkında doğruyu dile getirme hususunda kınayanın kınamasına aldırış etmeyeceğinize, Yesrib’e size geldiğimde, canınızı, kadınlarınızı ve evlatlarınızı koruduğunuz gibi bizi de koruyacağınıza yönelik sizden biat talep ediyorum.”* Onlar da bütün bu istekleri kabul etmiş ve *“Evet! Seni hak ile nebi olarak gönderene yemin ederiz ki ailelerimizi koruduğumuz gibi sizi de mutlaka koruyacağız. Bizimle biatlaş!”³⁵⁹* diyerek söz vermişlerdi.

Allah Resûlü ve Mekkeli müminler, bu biat üzerine onlara itimat etmiş ve kendilerine sığınmışlardı. Şimdi sözlerinin eri olduklarını, Allah’a ve Resûlü’ne samimi inandıklarını, müminleri Allah için karşılıksız sevdiklerini ve her şeylerini onlarla paylaşmaya hazır olduklarını ispat zamanıydı. Nitekim onlar da biatte ifade ettikleri gibi muhacirleri ortada bırakmamış; Allah’ın sadık kulları ve muhacirlerin de samimi dostları olduklarını ispat etmişlerdi. Öyle ki dostluklarını taşıdıkları îsâr ufkuyla ilahî takdiri de hak etmişlerdi:

“Onlardan önce o diyarı yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan Medineli fedekâr Müslümanlara gelince; onlar, kendi ülkelerine göç eden bu muhacirleri kendi canları gibi severler ve onlara fazladan verilen ganimetlerden ötürü içlerinde en ufak bir kıskançlık/burukluk duymazlar. Hatta kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile, daha muhtaç durumda olan mümin kardeşlerini kendilerine tercih ederler...”³⁶⁰

Ensar, sözlerini yerde bırakmamış, her türlü olumsuz duygulardan sıyrılarak muhacirlere kendilerinden fazla değer vermiş ve onları kimseye muhtaç etmemişlerdi. Hırslarından korunmuş, dünya ve ukba saadetini hak etmişlerdi: *“Unutmayın! Her kim kendi heva ve hevesinin bencillik, kıskançlık, cimrilik gibi ihtiraslarından korunursa, işte dünyada ve ahirette kurtuluşa erecek olanlar onlardır.”³⁶¹*

Sonuç

Asr-1 saadette zirvede yaşanmış ve hakkıyla temsil edilmiş, Allah tarafından da methedilen samimi ve örnek dostluklar yaşandığı ve yaşatıldığı sürece hicret, meyvesini her coğrafyada verecektir. Aksi takdirde davanın muhacir ve ensarları kendi aralarında kâmil manada kaynaşmaz, dost olmaz ve birbirlerinin velisi konumunu devam ettiremezlerse kendileri/nesilleri kaybedeceği gibi hicret yurduna da maddi-manevi katkıda bulunamayacaklardır. Kur'an'ın sadık/iyi insanlarla “sağlam dostluklar kurma ve dayanışma” emrine imtisal eden kimseler hem hicret yurdunun, hicran yurduna dönüşmemesi için kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmış hem de bu dayanışma sayesinde yeni vatanlarını maddi-manevi daha da güzelleştirme imkânına kavuşmuş olacaklardır.

-
- ³⁴⁷ Ebû Dâvud, *Edeb* 19; Tirmizî, *Zühhd* 45
- ³⁴⁸ Buharî, *Büyu'* 38; *Zebâih* 31; Müslim, *Birr* 146 (2628)
- ³⁴⁹ Furkân suresi, 25/29
- ³⁵⁰ Zuhruf suresi, 43/67
- ³⁵¹ Enfâl suresi, 8/ 72
- ³⁵² Enfâl suresi, 8/75
- ³⁵³ Enfâl suresi, 8/ 73
- ³⁵⁴ Buharî, *Edeb* 27; Müslim, *Birr* 66
- ³⁵⁵ Buharî, *Salât* 88; *Mezâlim* 5; Müslim, *Birr* 65
- ³⁵⁶ Tevbe suresi, 9/23
- ³⁵⁷ Mücadile suresi, 58/22
- ³⁵⁸ Haşr suresi, 59/8
- ³⁵⁹ Bkz. Beyhaki, *Delâil*, II/443; İbn Hişam, *Sîre*, II/67, 68
- ³⁶⁰ Haşr suresi, 59/9
- ³⁶¹ Haşr suresi, 59/9

HİCRET YURDUNU BARIŞIN KUBBESİ YAPMA

Hicretten sonra muhacirlere düşen önemli vazifelerden birisi de kendilerine sahip çıkan toplum ve devletle birlikte ortaklaşa projeler geliştirmek, böylece hicret diyarının maddi gelişmesine katkıda bulunmanın yanında manevi imarına/kalkınmasına da yardımcı olmaktır. Allah Resûlü, muhacir ve ensara bu hedefi gösterirken Medine-i Münevvere'yi nazara verir ve şöyle buyurur: *“Medine, İslam'ın/sulhun kubbesi, imanın/güvenin vatanı ve hicretin yurdu. Bir de helal-haram, hak ve adalet anlayışının tam olarak gözetildiği yerdir.”*³⁶² Allah Resûlü bu hadiste hicret yurdunun dört ana özelliğine dikkat çekerken aynı zamanda muhacirlerin/müminlerin omuzlarına dört sorumluluk da yükler:

Hicret Yurdunu Barışın Gök Kubbesi Yapma

İnançlarını, ahlaki ve insani değerlerini yaşama ve yaşatma adına dünyanın farklı coğrafyalarına göç eden muhacirlerin bir misyonu da yaşadığı ülke ve şehirlerin barışına katkıda bulunmaktır. Allah Resûlü hadisin başlangıcında *“Medine, İslam'ın kubbesidir!”* derken ıstılahî anlamıyla İslam dinini kastettiği kadar, kelimenin literal manası olan sulh ve barışı da kasteder. Dolayısıyla bu ifade her iki anlamı da içine alacak şekilde anlaşılmalı ve öyle tercüme edilmelidir.

Sözlükte İslam, “sulh ve selâmet maksadıyla boyun eğmek, tâbi ve teslim olmak, kurtuluşa ermek, barış yapmak, barış ortamına girmek” gibi manalara gelen “silm” kökünden türetilmiş bir kelimedir. Kelimenin örfte kazandığı anlam ise “doğruya ve hakka uyma” anlamıdır ki hadisin tam olarak anlaşılması ve yaşanması için bunun da göz ardı edilmemesi gerekir. Buna göre muhacir hicret yurdunun, barışın, doğruluğun, hak ve adaletin merkezi hâline gelmesi için azami gayret sarf eden ve yaşadığı şehirlere/ülkelere kendisinden beklenen bu katkıları sunabilen kimsedir. Bir taraftan toplumsal barışa katkıda bulunurken diğer taraftan içtimai sulhu korumak da önemli bir sorumluluktur. Aksi taktirde insan içtimai sulha zarar verdiği ölçüde mesul olacaktır.

Bunun içindir ki Allah Resûlü hak, hukuk ve adalet tanımayıp yaşadığı şehirlerin barış ve güven ortamına zarar verenleri cehennem azabına karşı uyarır: “Benden sonra karanlık geceleri aratmayacak fitneler yaşanacak. O dönemde mümin olarak sabahlayacak -fakat yaşanacak fitneler karşısında itikat ve istikametini koruyamayıp- kâfir olarak akşama girecek.” Orada hazır bulunanlardan birisi “Ey Allah’ın Resûlü! Şayet biz o döneme ulaşırsak ne yapalım?” Bunun üzerine Efendimiz (aleyhissalatü vesselam) şöyle buyurur: “Evlerinize kapanın ve tamamen zikirle meşgul olun!” Adam tekrar, “Ya Resûlallah! Şayet evimize de girilirse ne yapalım?” “O zaman eline hâkim ol ve kimseyi öldürmeye kalkışma! Öldürülen ol ve fakat öldüren olma! Zira bir kimse ‘İslam’ın kubbesinde’ yaşadığı hâlde, kardeşlerinin kanını döker, malını gasp eder ve Rabbine isyan ederse cehennem ateşi onun için vacip olur.”³⁶³

Dolayısıyla muhacirin ilk vazifesi, yaşadığı insani, İslami ve ahlaki değerleri çevresiyle paylaşarak hicret yurdunu barışın kubbesi hâline getirme gayretidir. Şayet göç ettiği ülkede/şehirden gerçekten tam olarak bu değerler hâkim ise o zaman bu ilkelerin daha da yerleşmesine, barışın daha da kökleşmesine ve bütün insanlığı içine alacak şekilde yaygınlaştırılmasına destek olmalıdır.

Hicret Diyarını Güvenin Vatanı Hâline Getirme

Hicret yurdunda muhacirlerin bir vazifesi de bulundukları bölgelerin/şehirlerin birer emniyet ve güven yurdu hâline gelmesine katkı sunmalarıdır. Hadis-i şerifte Medine-i Münevvere’nin (دار الايمان) yani *“Allah’a ve ahirete imanın yurdu”* olarak nitelendirilmesinin hikmetlerinden birisi de -bilinen genel manasının yanında- şehrin “emniyet ve güven yurdu”, toplumun ise bir “güven toplumu” hâline gelmesidir.

Ülkeler ve şehirlere değer katan pek çok unsur vardır: Tabii güzellikler, tarih, iklim, uygarlık, kültürel faaliyetler, ekonomi, nüfus, dinî hayat vb... Ancak bütün bunların bir değer ifade edebilmesi, o şehrin sahip olduğu emniyet ve güvenle doğru orantılıdır. Bir diğer ifadeyle bütün bu saydığımız güzellik unsurları yanında bir şehirde/toplumda can ve mal güvenliği yoksa o şehir/o ülke ne kadar güzel olsa da yaşanacak bir yer/toplum değildir. Onun için şehirlerin gerçek değerini belirleyen vasıf, güvendir. Kur’an ve sünnetin ifadesiyle böyle mekânlar “harem”dir yani

saygıdeğer, güvenli kılınmış ve Allah katında da değerli mekânlardır. Bu zaviyeden Kur'an'da, Mekke'nin değerli kılınışı ve emniyet sıfatıyla birlikte kullanılarak saygı değer oluşuna özellikle dikkat çekilir: *“Görmüyorlar mı ki etraflarında bulunan insanlara saldırılırken, can güvenlikleri yokken, Biz Mekke'yi (حرما أمانة) (haremen âminen) yani dokunulmaz, saygı değer emin bir belde yaptık. Hâlâ mı batıla inanıp Allah'ın nimetlerini inkâr edecekler?”*³⁶⁴ Bu yüzdendir ki Allah, bu mekânı kendisine en sevimli belde olarak ilan etmiş³⁶⁵ ve emniyetinin ihlal edilmemesi gerektiğini özellikle talim buyurmuştur.³⁶⁶

Allah Resûlü de *“Hz. İbrahim, Mekke'yi harem kıldığı gibi ben de Medine'yi harem kıldım.”*³⁶⁷ buyurmuş ve hicret yurduna ayrı bir değer verilmesi gerektiğini ders vermiştir.

Şehirleri emin ve güvenli kılacak kimseler ise orada yaşayan fertlerdir. Nitekim hicretten önce savaş, kavga, yağma ve çeşitli hukuksuzlukların hâkim olduğu Yesrib, müminlerin oraya göç etmesiyle yeni bir şekil almış; değişmiş ve emniyet ve güvenin, hukuk ve adaletin merkezi hâline gelmiştir. Vahyin getirdiği temel prensipler sayesinde karanlıklardan aydınlığa çıkarılan toplumda fertler güven vasfıyla öne çıkarılmıştır. Bu anlamda Allah Resûlü mümini *“Mümin, insanların kendisinden emniyette ve güvende olduğu kimsedir.”*³⁶⁸ diye tarif buyurmuştur. Başka bir hadislerinde ise Müslümanı yine emniyet ve güvenle irtibatlı olarak şöyle tanımlamıştır: *“Gerçek Müslüman herkesin ve her şeyin dilinden ve elinden emniyette ve güven de olduğu kişidir.”*³⁶⁹

İman, insanların temel hak ve hürriyetlerine, mukaddes değerlerine gerek dille gerek elle zarar verilmesini yasaklar; her iki yönüyle de inanan insanı yaşadığı toplumda/çevrede emin ve güvenilir olmaya davet eder. Bu açıdan hakiki müminlerin yaşadığı coğrafyalar emniyet ve güven yurdu olduğu gibi öyle bir toplum da emin bir toplumdur. Aynı hadisin devamında Allah Resûlü'nün hakiki muhaciri *“Asıl muhacir de Allah'ın yasakladıklarını terk edendir.”* diye tarif etmesi, hicretin maddi cephesinin yanında manevi cephesinin de olduğunu gösterir. O zaman asıl mesele inancı hayata taşımak; onu emniyet ve güvene, fert ve toplum olarak Allah'ın yasakladığı her şeyden hicrete dönüştürmektir. İman ve tam bir teslimiyetle önce Allah'a hicret ederek iç dünyamızda kendimizi dönüştürdüğümüz gibi dış dünyada da içinde yaşadığımız toplum ve şehirlere emniyet ve güven

mührünü vurabilmek; şehirlerimizi ve toplumu “en güvenli şehirler” hâline getirebilmektir.

Hicret Yurdunu Hicretin Merkezine Dönüştürme

Muhacirin bir misyonu da bulunduğu mekânları, insani ve ahlaki değerlerin yaşandığı ve yaşatılmaya çalışıldığı, İslam’ın hak ve adalet anlayışının tam olarak temsil edildiği örnek ülkelere dönüştürme olmalıdır. Bu manada şehirler gerçekten istenen bir seviyede ise o zaman onun bu vasıflarının hem daha da güçlendirilmesinde hem de bu değerlerin muhtaç bölgelere taşınmasında aktif rol almalıdırlar.

Diğer taraftan muhacirler hicret diyarını kötülüklerden arındırma, iyiliklerle buluşturma; evrensel insani değerlerin çiçek açtığı faziletli şehirler hâline getirme cehd ve gayretini ihmal etmemelidirler. Zira vazifenin bir boyutu güzeli/iyiliği yaşama ve yaşatma, diğer boyutu ise kötülüklerle mücadeledir. Sonuçta böyle bir belde hem idareci hem de sakinleriyle Kur’an’ın “...*Ne hoş ne temiz bir diyar!..*”³⁷⁰ diye takdir edeceği belde-i tayyibeye dönüşür.

Allah Resûlünün Yesrib’e hicretten sonra orayı “mübarek bir belde”ye dönüştürme gayretleri müminler için örnek olmalıdır. Onun bu çabaları şehri daha yaşanılır hâle getirmekle kalmamış, başkalarının da göç edip maddi-manevi huzur içinde yaşayabilecekleri nurlu bir belde hâline gelmesini sağlamıştır. Düne kadar kavga, savaş, düşmanlıklar ve entrikalar yüzünden toplumsal huzursuzluklarla yerilen Yesrib, hicretten sonra muhacirlerin gayretleriyle “Medine-i Münevvere” ve “Taybe” adı başta olmak üzere pek çok güzel isimle de anılır olmuştur.

Yukarıda dikkat çektiğimiz hususlara binaen günümüzün muhacirleri de gittikleri ülkelere, yaşadıkları şehirlere maddi-manevi katkılar sunmak için gerekli plan ve projeler geliştirip yetkililer ve sivil toplum kuruluşlarıyla müşterek hareket etmelidirler. Bir taraftan sahip oldukları güzellik ve iyilikleri hicret toplumuyla paylaşırken, diğer taraftan onların iyi ve güzelliklerinden de istifade edip kendilerini daha da geliştirmelidirler. Ancak bu sayede her türlü iyilik ve güzelliğin yaşandığı/yaşatıldığı bir merkeze dönüşen şehir maddi-manevi cazibe merkezi olacaktır. Tabiatıyla her alanda parmakla gösterilen bir şehir, hak, hukuk ve adalet anlayışının da merkezi olacak ve bütün insanlığa örnek gösterilecektir. Allah Resûlünün

“Medine, hicretin yurdudur!” takdirinde özellikle bu mana ve hedef de nazara alınmalıdır.

Hicret Yurdunu, Hak ve Adalet Yurdu Kılma

Allah Resûlünün Medine ile ilgili hadisi-i şerifte nazara verdiği son nokta ise hak ve adalet anlayışıyla ilgilidir: *“Medine helal ve haramlara tam olarak riayet edilen bir diyardır.”* Allah Resûlü burada özellikle haram ve helal kavramlarını kullanarak hak ve adalete vurgu yapmıştır. Zira her iki kavram hem Allah haklarını hem de fert ve toplum haklarını içine alan geniş bir muhtevaya sahiptir. Dolayısıyla Efendimizin bu ifadesi bütün bir toplumu kuşatan bir manaya sahiptir. Buna göre şehirleri “belde-i tayyibe” hâline getiren ve yaşanılır kılan önemli dinamiklerden birisi oralarda helal ve harama yani hem Allah hem de insan haklarına dikkat etmek, diğer bir ifadeyle adaleti tesis etmektir.

Din, haram ve helallerden yani emir ve yasaklardan ibarettir. Ancak her iki kavramı da hak ve adalet terimlerinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Zira kulları ilgilendiren haramlar-helaller kişilerin şahsıyla ilgili olduğu kadar onların içinde yaşadıkları toplumla da alakalıdır. Bir kimsenin helal ve haramlara dikkat etmesi hem Allah’a hem kendine hem de topluma karşı sorumluluklarını tam olarak yerine getirmesi demektir. Böylece o hem kendisini hem de içinde yaşadığı toplumun bireylerini koruma altına almış olur. Aksi taktirde helal ve haramların sadece yeme-içme ve giymeyle sınırlandırıldığı bir toplumda hak ve adalet ihmale uğrayacak, fertlerin hakları zayi olacak, adaletin yerini zulüm alacaktır.

Hülasa muhacir yaşadığı yeri hak ve adaletin tam olarak yaşandığı ve yaşatıldığı bir merkeze dönüştürmeli, adalet denilince oranın akla ilk gelen yer hâline gelmesine katkıda bulunmalıdır. Bunun için onun içinde yaşadığı hicret toplumuyla birlikte hareket ederek her hak sahibinin hakkını alması ve adaletin tam olarak gerçekleşmesi adına mücadele etmesi hicretinin önemli bir meyvesidir.

Sonuç

Hicretten maksat sadece zulümden kaçmak ve inancını daha hür bir ortamda yaşamak değildir. Bu, her ne kadar mukaddes göçün bir gerekçesi olsa da mümin için asıl hedef, hicretle sahip olduğu inanç, ahlak ve insani

değerleri bütün bir insanlıkla paylaşma yollarını araştırma ve yaşadığı mekânları barışın, emniyet ve güvenin, iyilik ve güzelliklerin, huzurun hâkim olduğu bir cennet bahçesine çevirme olmalıdır.

Allah Resûlü hicret diyarı Medine'yi şirk, kavga, savaş, yalan, aldatma, kin, nefret buğz vs. her türlü kötülükten arındırmış, sevgiyi, merhameti, kardeşliği ve sulhu hâkim kılmış, yaşadığı hicret yurdunu medeniyetin bir merkezi hâline getirmiştir. O, Medine'yi harem bölge yani sevginin, merhametin ve barışın huzurun hâkim olduğu bir şehir olarak ilan etmiş ve sadece insanların değil hayvanların bile ürkütülmesini yasaklamış, çevresine ve bitki örtüsüne zarar verilmemesini istemiştir. Bu yönüyle Medine'yi canlı cansız her şeyin ve herkesin emniyette ve kendisini güvende hissettiği bir barış şehri olarak inşa etmiştir. *“Benim evimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir.”*³⁷¹ buyurmuş ve muhacirlerin omuzlarına yaşadıkları mekânları cennetlere dönüştürme vazifesi yüklemiştir. Binaenaleyh muhacirler kendi hanelerinden başlayarak bütün bir insanlığı içine alacak şekilde çevrelerini maddi-manevi “cennetleştirme” gayretinde olmalıdır. Muhacir, insanlığa karşı bu manadaki sorumluluklarını yerine getirdiği ölçüde göçü hicret, kendisi de hakiki muhacir olacaktır.

-
- ³⁶² Münâvî, *Feyzu'l-Kadir*, VI/264; Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat* (5618); Deylemî, *el-Firdevs* (6678)
- ³⁶³ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VII/306
- ³⁶⁴ Ankebût suresi, 29/67
- ³⁶⁵ Bkz. Tirmizî, *Menâkıb* 68 (3925)
- ³⁶⁶ Bkz. Hac suresi, 22/25
- ³⁶⁷ Müslim, *Hac* 454 (1360); *Hac* 475 (1374)
- ³⁶⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I/70; Ahmet ibn Hanbel, *Müsned* (12583)
- ³⁶⁹ Buhârî, *İman* 4,5; Tirmizî, *İman* 12; *Kıyamet* 52
- ³⁷⁰ Sebe suresi, 34/15
- ³⁷¹ Buhârî, *Fadlu salât fî mescid-i Mekke ve'l-Medîne* 5; Nesâî, *Mesâcid* 7 (693)

HİCRET YURDUNDAN ÖTELERE GÖÇ

Müşrikler, Mekke’de İslam’a ve müslümanlara hayat hakkı tanımayınca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hicret emri vermişti. Mevsim, hicret mevsimiydi. Bu dönemde, *“Hicrete denk bir amel yoktur.”*³⁷² buyurarak bir seferberlik başlatmıştı. Hicret faaliyetini kendisi bizatihi organize etmiş, inanan bütün ailelerin can güvenliğini temin etmişti. En sona kendisi ve ailesi, bir de O’na bu yolculukta arkadaşlık yapacak olan Hz. Ebû Bekir ve ehli kalmıştı. Allah Resûlü Rabbinden gelecek emri ve izni bekliyordu. İzinsiz hareket edemezdi. Derken beklediği izin ve kendisine hicretin emredildiği vahiy geldi. Bu ayette ona hem hicret emrediliyor hem de bu kutsal yolculuğa başlarken yapacağı dua öğretiliyordu. *“De ki: ‘Ya Rabbi! Gireceğim yere dürüst olarak girmemi, çıkacağım yerden de dürüst olarak çıkmamı nasip et. Bir de bana, Kendi katından beni destekleyecek bir delil ver.’”*³⁷³

Peygamber Efendimiz’in Mekke’den Medine’ye hicret etmesiyle birlikte, artık hicret etmek bütün müminlere farz kılınmıştı. Giden o güne kadar gitmişti ama hâlâ geride kalanlar vardı. Onlar da bu hususta ciddi ikaz ediliyordu: *“İman edip de hicret etmeyerek kendi öz nefislerine zulmeder vaziyette olanların canlarını alırken melekler; ‘Ne işte idiniz?’ diye soruyorlardı. Onlar da; ‘Biz bu ülkede, dinin emirlerini uygulayamayan, baskı altında yaşayan kimselerdik’ deyince melekler şöyle cevap veriyorlardı: ‘Peki Allah’ın arzı geniş değil miydi? Siz de orada hicret etseydiniz ya?’ İşte onların durağı cehennemdir. Ne fena dönüş yeridir orası!”*³⁷⁴ Fakat bu umumi emirden istisna tutulan aciz, zayıf ve yaşlı kimseler vardı. Onların mazereti de geçerli kabul ediliyordu: *“Ancak her türlü imkândan mahrum ve hicret için yol bulamayan erkekler, kadınlar ve çocuklar bu hükmün dışındadırlar. Bunları Allah’ın affedeceği umulur. Allah, gerçekten affedici ve bağışlayıcıdır.”*³⁷⁵ Bunlar da Velid ibn Velid, Ayyaş ibn Rebîa, Seleme ibn Hişam gibi Kur’an’ın ifadesiyle “müstaz’af” denilen zulme maruz kalmış, müşrikler tarafından tutuklanıp işkence edilen kimselerdi. Bu kimseler hicret konusunda mazur görülmüşlerdi. Zira bunlar, iman ettikleri günden itibaren zincire vurulmuş, Mekke fethedilinceye kadar da ayaklarında zincir, binbir türlü işkenceye maruz kalarak yaşamışlardı. O

zulümden kaçmak, hicret edip Allah Resûlü'ne ulaşmak için çok uğraşmış fakat bir yol bulup zalimlerden kurtulamamışlardı. Peygamber Efendimiz sabah namazlarında rükûdan kalktıktan sonra ellerini kaldırıyor, bunlara isim isim dua ediyor ve *“Allah’ım! Velid ibn Velid’e, Seleme ibn Hişam’a, Ayyaş ibn Rebîa’ya necat ver!”* deyip inliyordu.

Muhacirlere Vadedilenler

“Zaman hicret zamanıdır.” deyip yollara düşen sahabenin her biri bu büyük fedakârlıklarının karşılığını almış, her biri tahkiki imanın zirvesini yakalamışlardı: *“İman edip hicret edenler ve Allah yolunda hizmet edenler ve onlara bağışlarını açıp sahip çıkıp yardım edenler var ya! Onlar hakkıyla iman edenlerin ta kendileridir. Onlara mağfiret ve değerli rızık vardır.”*³⁷⁶ Bunun yanında muhacirler hicrette öyle bir sadakat ve samimiyet ortaya koymuşlardı ki Allah katında “sadıklar” olarak ilan edilmişlerdi: *“... Onlar Allah’ın lütfunu ve rızasını talep etmek, Allah’ın dinine ve Resûlü’ne destek olmak için yurtlarından ve mallarından edildiler. İşte onlar, sadıkların ta kendileridir.”*³⁷⁷ Bu sadakat karşısında kendilerine vadedilen mükâfat da büyüktü: *“İman edip hicret edenler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihat edenler var ya, işte onlar Allah indinde en yüksek dereceye sahiptirler. Ve onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir. Rab’leri, kendilerinin, katından bir rahmete, rızasına ve içinde daimi nimetler bulunan cennetlere gireceklerini müjdeler. Onlar ebediyen orada kalacaklardır. Muhakkak ki en büyük mükâfat Allah katındadır.”*³⁷⁸

İşte hicret, muhacirlerin her biri için âdeta miraç olmuştu, cennet ile müjdeleniyorlardı. Fani dünyayı verip ebediyeti satın almışlardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine’ye hicretten sonra tekrar Mekke’ye geri dönerek hicretlerinin yarım kalmasını ve bu kazanımlarını kaybetmelerini istemiyordu. Hem Peygamberimiz hem de onlar bu konuda hassas davranıyorlardı. Bunun için O, birtakım tedbirler almış ve tavsiyelerde bulunmuştu.

Peygamberimizin Dönmemeye Kararlılığı

Allah Resûlü (aleyhissalatü vesselam), fetihten sonra Mekke’ye dönüp yerleşebileceği hâlde öyle yapmamıştı. Hatta fetih esnasında bir ara ensar-ı kiram, Peygamber Efendimiz’in artık Mekke’de kalacağı fikrine kapılmış

ve bunu kendi aralarında seslendirmişlerdi. Bunun üzerine Peygamberimiz onları toplamış ve şöyle hitap etmişti:

- *Ey ensar topluluğu! Şöyle şöyle dediğinizi duydum, bu doğru mu?*
- *Evet ya Resûlallah. Öyle düşündük ve onu kendi aramızda konuştuk.*

Bunun üzerine Efendimiz aleyhissalatü vesselam şöyle buyurmuşlardır:

- *Hayır! Hayır! Ben, Allah'ın kulu ve Resûlü'yüm. Ben, Allah'a ve size hicret ettim. Hayatım sizinle beraber olduğu gibi ölümüm de sizinle beraber olacaktır.*

Ensar bu cevap üzerine hoşnut olmuş ve ağlamaya başlayarak Peygamberimiz'e;

- *Ya Resûlallah! Biz o sözleri Allah'a ve sana karşı çok düşkün oluşumuzdan dolayı söylemiştik, demişlerdi.”³⁷⁹*

Allah Resûlü bu veciz hitabetiyle, sebebi ne olursa olsun böyle bir söylentiye değerlendirerek ensarın kendi yanındaki konumlarını onların ruhlarına duyurmuştu. Bununla da yetinmemiş kendi hicreti üzerinden hem o günkü muhacirlere hem de kıyamete kadar Allah yolunda hicret eden bütün muhacirlere geriye dönmeme ve bu mevzuda kararlı olma dersi vermişti.

Mekke'de Üç Günden Fazla Kalma Yasağı

Resûl-i Ekrem bu fiilî örneklikle de yetinmemiş Medine'den geriye dönüşleri de yasaklamıştı. Bundan dolayı hac ve umre yapmak için Mekke'ye giden muhacirlerin, hac vazifelerini bitirdikten sonra üç günden fazla orda kalmaları haram kılınmıştı.³⁸⁰ Bu üç günlük süre de onlara ihtiyaçlarını görmeleri için verilmişti. Daha fazla kalmaları ise riskliydi. Hem “vatan” deyip yeniden alışabilir, yerleşmeyi düşünebilirlerdi hem de ecel gizliydi. Ölüm onları orada yakalayabilir ve bundan dolayı da hicrete terettüp eden mükâfatlardan mahrum kalabilirlerdi. Peygamber Efendimiz de bundan endişe ediyor ve Mekke'de bulunduğu süre içinde şöyle dua ediyordu: *“Allah'ım! Bizi bu şehirden (Mekke) çıkaracağın ana kadar ruhumuzu burada kabzetme.”³⁸¹*

Muhacirlere Duası ve Bir Hüznü

Âlemlerin Efendisi bu konuda sadece kendisi için dua etmiyor, muhacirleri de dualarının arasına alıyordu. Hicretin onuncu yılı Allah

Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hac vazifesini eda etmek için Mekke'ye gitmişti. Yüz bin kûsür sahabe de onunla beraberdi. Farz olan hac ibadetini yapıp geri döneceklerdi. Cennetle müjdelenen on sahabeden biri olan Sa'd ibn Ebi Vakkas da oradaydı. Hacca ait bütün vazifelerini tamamlamak üzere iken hastalandı. Peygamber Efendimiz'e onun hastalandığı haberi ulaşınca kendisini ziyarete geldi. Hz. Sa'd şiddetli baş ağrıları çekiyor ve bu hastalıktan kurtulamayacağını düşünüyordu. Vefanın mücessem hâli Resûlullah'ı karşısında gören Hazreti Sa'd, bu ziyaretten çok duygulanmış ve ağlamaya başlamıştı. Derken kendini toparladı ve vakit kaybetmeden söze başladı: *"...Ya Resûlallah! Bütün arkadaşlarım Medine'ye dönecek, ben ise burda ölüp geride mi kalacağım!"* Peygamberimiz, hicret ettiği yurttan öleceği endişesiyle iki büklüm bu sahabiye şu müjdeyi verdi: *"Hayır! Öyle zannettiğin gibi sen geride kalmayacaksın! Daha çok yaşayacak, derecenı artıracak ve seni yükseltecek nice salih ameller işleyeceksın! Öyle ki İslam toplumuna büyük hizmetlerin olacak, din düşmanlarının ise senden çekeceğı var!"*³⁸²

Peygamberimiz onu bir taraftan şefkat dolu bakışlarla süzerken diğer yandan da yüzünden aşağıya doğru mübarek eliyle sıvazlıyordu. Bu tablo dostun dostla halveti adına en güzel örneklerden biriydi. Hz. Sa'd bu beraberliğı daha da değerdendirme adına: *"Yâ Resûlallah!" Benim şifa bulmam için dua eder misin!"* dedi. Onun bu samimi isteğini, *"Allah'ım! Sa'd'a şifa ver! Sa'd'a şifa ver! Sa'd'a şifa ver!"* diye yerine getiren Allah Resûlü, müstecap dualarını bütün muhacirleri kucaklayacak bir taleple bitiriyordu: *"Allah'ım ashabımın hicretini devam ettir, tamamla. Onları gerisin geriye döndürme."* Ancak Allah Resûlü bu duayı bitirirken bir hüznünü de peşinden zikrediyor ve muhacirlere hicretlerini bozmama ve tamamlamaları adına önemli bir mesaj veriyordu: *"Lakin üzüldüğümüz Sa'd ibn Havledir."* Zira o da hac vazifesi için gelmiş fakat hastalanıp vefat etmişti. Peygamberimiz onun adına üzülyor ve yer yer bu hüznünü dile getiriyordu.

Gerçekten Peygamber Efendimiz'in Sa'd ibn Havle için üzülmesi ve bunu seslendirmesi çok önemli bir dersti. Zira o Mekke'ye olan özlemini gidermek veya yakın akrabalarıyla buluşup hasret gidermek için gelmemişti. Allah Resûlü'yle beraber hac yapmaya gelmişti. İnsan zaten nerede ecelinin gelip kendisini yakalayacağını önceden bilemezdi. Sa'd ibn

Havle'nin burada bir ihmali veya yanlış söz konusu değildi. Kaldı ki hacda vefat etmek de ayrı bir faziletti. Her şeye rağmen muhacirliğinden öte Sa'd ibn Havle'ye Bedir, Uhud ve hendek ashabı oluşu bile başlı başına yeterdi. Bunca salih amel ve faziletlerine rağmen Peygamberimiz'in onun Mekke'de vefat edişine ciddi üzülməsi, her ne olursa olsun hicretin muhafaza edilmesi gerektiği dersini vermekteydi.

Mekke'de Defnedilmeme Tavsiyesi

Peygamber Efendimiz, Hz. Sa'd'a sadece dua ile yetinmemiş bir de fiilî dua olarak hekim Haris ibn Kelede'nin çağrılmasını istemişti. Bu arada hekime haber verilmiş o da gelmişti. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) İbn Kelede'ye: *“Sa'd'ı hurmalarla tedavi et; vallahi ben, onun bunlarla iyileşeceğini ümit ediyorum!”* dedi ve ardından, *“Yanında acve hurmalarından var mı?”* diye sordu. *“Evet, var!”* diyen Hâris ibn Kelede, çoktan işe başlamıştı. Önce hurmaları süt ile karıştırıp pişirdi, ardından tereyağı ile karıştırıp zenginleştirdi ve sonra da Hazreti Sa'd'a içirdi.³⁸³

İşin manevi boyutundan sonra esbâba tevessül adına yapılması gerekenler de yapılmış ve ayrılık vakti gelmişti. Son olarak yapılacak önemli bir şey daha vardı ki bu, Hz. Sa'd'ın hayatı veya sağlığıyla alakalı değil, hicretinin bozulmaması endişesiyle ilgiliydi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ayrılırken ashabdan birisinin kulağına eğilmiş ve Allah'ın takdiri farklı olur da burada vefat ederse onu Mekke'de harem sınırlarının dışında bir yere defnetmelerini tavsiye etmişti.³⁸⁴

Beni Mekke'den çıkartın!

Kâinatın Efendisi'nden hicret ettiği diyara bir daha dönmeme dersini alan bütün sahabe bu hususta çok hassas davranıyordu. Fakat ölüm kendilerini Mekke'de yakalarsa hicretlerine terettüp eden sevabı kaybetmeme adına, O'nun bu tavsiyelerine de dikkat ediyorlardı.

Bu konuda bildiğimiz bir örnek de Peygamberimiz'in hanımlarından, Hz. Meymune (radiyallahu anha)'nın vefatıdır. Hz. Meymune validemiz, Mekke'de iken hastalanınca, ötelere yolculuğun yakın olduğunu hissetmiş ve hicret ettiği şehirde ölmeme hassasiyetinden dolayı yanındakilere şöyle demişti: *“Beni, harem sınırlarının dışına çıkartın. Çünkü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bana Mekke'de ölmeyeceğimi söyledi.”* Bunun

üzerine yanında hizmetini görenler tarafından Medine'ye götürölmek üzere yola çıkarıldı. Bir müddet yol almış, Mekke harem sınırını geçmiş, Serif'e kadar gelmişlerdi. Ancak validemizin durumu seyahat edemeyecek kadar ağırlaşmıştı. Bunun üzerine yol kenarındaki bir ağacın altında dinlenmek için mola vermek zorunda kalmışlardı. Tevafuk bu mekân, onun aynı zamanda Efendimiz ile evliliğe ilk adımını attığı yerdı. Çok geçmedi ve aynı ağacın altında dinlenirken ruhunun ufkuna yürüyüverdi! Böylelikle o da hicretinin bozulmaması adına Peygamberimiz'in tavsiyesine uymuş ve harem sınırlarının dışına çıkmıştı. Namazını, yeğeni Abdullah ibn Abbâs (radiyallahu anh) kıldırđı ve vefat ettiğı aynı yere emanet edildi.³⁸⁵

Abdullah ibn Ömer Örneğı

Muhacirlerin harem sınırları içine defnedilmeme hassasiyetini, sünnete tâbi olmadaki titizliğıyle tanıdığımız Abdullah ibn Ömer'in hayatında da görmekteyiz. O da hayatının son demlerinde, seksen dört yaşındaydı. Hac yapmak için Mekke'ye gitmişti. Bu arada harem sınırları içinde ve dışında döktüğü kana doymamış zalim Haccac, bu kadar yaşlı bir insandan dahi korkuyor, kendisini adım adım takip ettiriyordu. Bir taraftan onu ziyaret ediyor, hâl hatırını soruyor diğér taraftan onu nasıl öldürteceğinin planlarını yapıyordu. Nitekim tuzağını kimsenin ihtimal vermeyeceğı şekilde metaif alanında kurmuştu. Eline zehirli bir ok tutuşturduğı adamlarından birini metafa sokmuş, Abdullah ibn Ömer'i tavaf esnasında sıkıştırarak baldırından yaralatarak zehirletmiştir. Sonra da utanmadan ziyaretine giderek; "Geçmiş olsun Efendim! Böyle bir kötölüğü, sizin gibi kıymetli bir insana nasıl yaparlar? Bunu size kim yapmış olabilir, herhangi bir tahmininiz var mı? Bunu size kim yaptıysa en ağır şekilde cezasını çekecektir, efendim!" diyerek onu teselli etmeye çalışmıştı. Tabii Hz. Abdullah ibn Ömer babasının oğludur. Bu nifak karşısında sözünü esirgememiş ve zalime karşı hakkı haykırarak; "Benim başıma bütün bu işleri açan sensin. Ölürsem herkes bilsin ki katilim senden başkası değildir." demiştir.

Abdullah ibn Ömer aldığı bu yara ve zehirlenmeden dolayı günden güne kötüleşmiş, zayıf ve güçsüz düşmüştü. Kurtulamayacağını anlayınca evlatlarını çağırıp kendilerine; "İyileşemez Mekke'de ölürsem beni harem sınırlarının dışında defnedin ki hicretim yarım kalmasın" diye vasiyet

etmişti. Çok geçmeden de vefat etmişti. Ancak Haccac'ın zulmünden korkan yakınları bu vasiyeti yerine getirememiş, onu öldüğü mahallenin kabristanlığına defnetmişlerdi.³⁸⁶

Hasılı ilk dönem itibarıyla farz mesabesinde kabul edilen hicret, Mekke'den Medine'ye göç şeklinde gerçekleşmiş ve bitmişse de niyet ve Allah yolunda hizmet cihetiyle kıyamete kadar devam edecektir. Zahirde seyahat bir mekândan başka bir mekânadır, fakat hakikatte yolculuk, Allah'a ve Resûlü'nedir. Allah ve Resûlü'nün rızası için İslam'ı yaşama ve yaşatma niyetiyle yeni beldelere açılma niyet ve gayretidir. İnsanlığı, iman ve İslam'ın güzellikleriyle buluşturma cehdidir. Bu gidişin dönüşü yoktur. Dönüş sadece Allah'adır. Dolayısıyla rızası istikametinde yola çıkanlar, ilk muhacirler gibi geriye dönmeyi düşünmeyecek, bu rıza yolunda daima hep yeni ufuklar arayacak, daha da ilerilere gitmeye çalışacaklardır. Hicret bir terk ise terk-i terk düsturuyula hareket etmeli yani Allah için terk ettiği vatanını tamamen unutmali hatta unuttuğunu da unutmali ve "Bir gün vatanıma döner de orda ölür kalırım ve hicretim bozulur ya da yarım kalır." diye endişe etmelidir.

Bugün, İslam'ın evrensel mesajının ve insanlığa vadettiği hakikatlerin, dünyanın dört bir yanına ulaştırılması adına henüz hicret imkânı bulamamış kimseler ise en azından hicret niyeti taşımalıdır. "Bize de bir gün hicret nasip olur, inşaallah" diye samimi niyet taşıyan bu kimseler de yaşadıkları belde de aktif hizmet etmeli ve her an gitmeye hazır olmalıdırlar. Bu arada kendilerinden önce dünyaya açılan muhacir kardeşlerine arkadan destek olarak, onların hizmetlerine terettüp eden mükâfata da ortak olmaya çalışmalıdırlar. İşte onlar bu samimi niyet ve hizmetleriyle muhacirler arasına dâhil edilirler. Zira Allah Resûlü'nün beyanıyla, *"Gönülden şehadeti talep eden bir kimse yatağında ölse bile şehittir."*³⁸⁷ Bunun gibi yaptığı hizmetlerin yanında, gönülden hicreti de talep eden bir kimse, memleketinde ölse de inşaallah muhacirdir.

-
- ³⁷² Nesâî, *Bey'at* 14 (4167)
- ³⁷³ İsrâ suresi, 17/80
- ³⁷⁴ Nisa suresi, 4/97
- ³⁷⁵ Nisa suresi, 4/98-99
- ³⁷⁶ Enfâl suresi, 8/74-75
- ³⁷⁷ Haşr suresi, 8
- ³⁷⁸ Tevbe suresi, 9/20-22
- ³⁷⁹ Bkz. Buhârî, *Megâzî* 56 (4330-4337); Müslim, (1059-1062)
- ³⁸⁰ Bkz, Buhârî, *Fetih* 7
- ³⁸¹ Ahmet ibn Hanbel, *Müsned*, 2/25
- ³⁸² Buhari, *Fetih* 3
- ³⁸³ Daha geniş bilgi için bkz., İbn Esîr, *Üsdü'l-Gâbe* 1/634; Vâkıdî, *Megâzî* 732; İbn Sa'd, *Tabakat* 3/108
- ³⁸⁴ İbn Sa'd, *Tabakât* 3/108
- ³⁸⁵ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid* 9/249
- ³⁸⁶ ez-Zirikli, *el-A'lâm*, 3/231
- ³⁸⁷ Müslim, *İmâre* 157 (4930)

HİCRET VE NİYET

Hicret edilen yerden geriye dönme konusu Muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi'ye sorulmuş sorulardan birisidir. 16 Ocak 2011 yılında sorulan bir soruya kendisi şöyle cevap vermiştir:

Soru: Peygamber Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'de vefat eden Sa'd ibn Havle'nin durumuna üzülmesi ve اللَّهُمَّ أَفْضِلْ لِأَصْحَابِي هِجْرَتَهُمْ، وَلَا تَرْدَّهُمْ عَلَى أَعْقَابِهِمْ "Allah'ım ashabımın hicretini tamamla ve onları gerisin geriye döndürme!" (Buharî, cenâiz 35) diye dua etmesi, günümüz adanmış ruhlarına ne gibi mesajlar vermektedir?

Mutlak zikir kemaline masruf olduğu için hicret denildiğinde ilk olarak Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) ve sahabe-i kiramın Mekke'den Medine'ye hicreti anlaşılır. Efendimiz'den sonraki zamanlarda daha sıkıntılı, daha zor, daha çalımlı hicretler olmuş olabilir. Fakat bunların hiçbirisi fazilet ve kemal açısından Allah Resûlü'nün hicretine yetişemez. Bu yönüyle de ona nispeten zillî birer hicret sayılırlar. Çünkü hicretin kıymet ve değeri, hem muhacirin kamet-i kıymetiyle hem de hicret diyarında eda edilen vazifelerle doğru orantılıdır.

Bilindiği üzere asr-ı saadetteki hicret kahramanlarının başında Hazreti Muhacir-i A'zam (sallallahu aleyhi ve sellem) vardı. Onların hicretiyle birlikte Medine-i Münevvere bir medeniyet merkezi hâline gelmişti. Kısa zaman içerisinde Medine'de siyasi bir birlik oluşturmuş, sonra da kendi ölçü ve değerleri içerisinde cihanla hesaplaşmışlardı. Bu hesaplaşmayı günümüzün kaba saba, kin ve düşmanlık dolu hesaplaşmalarıyla karıştırmamak gerekir. Bilâkis bu hesaplaşma, insani disiplinlere bağlı olarak gerçekleştirilmişti. Medine-i Münevvere, dünyanın dört bir yanına yayılan İslam mesajının anilmerkez hareket noktasını teşkil etmişti. Küçük daireler hâlinde başlayan hareketlilik, zamanla dünyanın dört bir yanına dağılmıştı.

Soruda zikredilen hadise Veda Haccı esnasında gerçekleşmiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ağır bir hastalığa yakalanan Sa'd ibn Ebî Vakkas'ı ziyarete gider. Hazreti Sa'd, Mekke'de vefat edeceğini düşündüğü için üzgündür. Zira orayı Allah için terk etmiş ve Medine'ye hicret etmiştir. Bu yüzden Allah Resûlü'ne şöyle der: "(Siz Medine'ye

döneceksiniz de) ben dostlarımdan geriye mi kalacağım?” Efendimiz ise ilk olarak, Mekke’de kalsa bile salih ameller işlediği takdirde bununla derecesinin artacağını, mertebesinin yükseleceğini belirtir. Ardından da onun uzun zaman yaşayacağını ve çok yararlılıklar göstereceğini müjdeler.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) daha sonra “*Allah’ım ahabımın hicretini tamamla ve onları gerisin geriye döndürme!*” diye dua eder ve o sırada hasta olan başka bir Sa’d’ın, Sa’d ibn Havle’nin, -Cenab-ı Hakk’ın bildirmesiyle- Mekke’de öleceğini bildiği için üzüntüsünü dile getirir. Nitekim öyle de olur, Sa’d ibn Havle tekrar Medine’ye dönmeden Mekke’de vefat eder. Sa’d ibn Ebî Vakkas ise bişaret-i nebeviyede olduğu gibi bu hastalığından sonra uzun yıllar yaşar, çok önemli fetihlere vesile olur ve h. 55 yılında Medine’de vefat eder.

Sahabe-i kiram, Mekke’de ölmenin hicretlerinin tamama ermesine mâni olacağından korkmuş ve terk ettikleri yurtlarına bir daha dönmeme azmi içinde bir hayat yaşamıştır. Hatta bunun da ötesinde, pek çok sahabenin, hicret ettikleri Medine-i Münevvere’de de kalmayıp, farklı beldelere yeni hicretler gerçekleştirdiklerini biliyoruz. Bunlar ilk mukaddes hicret mahallerini, İslam’ı neşredebilme, Allah yolunda mücadele verebilme adına terk ederek başka yerlere göç etmiş ve ruhlarının ufkuna oralardan yürümüşlerdir.

Hicretin Sevabı

Yukarıdaki hadisten hareketle öncelikle şunu söyleyebiliriz: İ’lâ-i kelimetullah için nâm-ı celil-i Nebevî’nin şehbal açması için yapılan hicret çok önemlidir. Devr-i risalet penahide Müslümanlara hicret etmek farzdı. Hicret, âdeta imanın bir gereği gibi telakki ediliyordu. Daha sonraki dönemlerde hicret farz-ı ayn olmaktan çıksa da farz-ı kifâye olarak farziyetini korumuştur denebilir. Zira her zaman için dünyanın farklı coğrafyalarında din-i mübin-i İslam’ı tebliğ ve temsil etme adına en azından bir zümrenin yerini yurdunu arkada bırakarak hicret etmesi gerekebilir. Şayet bugüne kadar Müslümanlar dolu dizgin dünyanın dört bir yanına hicretler tertip edebilselerdi, nice insanın kültür dünyamızla tanışmasına vesile olurlardı.

Bu sebeple özellikle peygamber yolunun yolcuları, her zaman hicrete açık durmalıdırlar. Biz, kimse hakkında suizan edemeyiz. “Falan kişi niye hicret

etmiyor, neden durduğu yerde duruyor?” diyemeyiz, fakat Kur’an ve sünnetin konuyla ilgili yaklaşımı ortadadır.

Bize göre dünyanın her yeri tohum ekmeye müsait verimli arazi gibidir. Bu yüzden oturup kalkıp elimizdeki tohumları saçabileceğimiz müsait zeminler aramalıyız. Sürekli himmetimizi yüksek tutup, “Acaba tohum saçmadığımız bir yer kaldı mı?” düşüncesiyle oturup kalkmalıyız. Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem), “*Benim adım güneşin doğup battığı her yere ulaşacaktır.*” (Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 28/155) müjdesini gerçekleştirme adına buzullara bile tohum saçmalıyız. Oralarda insan yoksa penguenler, alabalıklar istifade eder. Attığımız tohumlar bizim dönemimizde rüşeyme dönüşmeyebilir, fidan olmayabilir, yaptıklarımızın neticesini göremeyebiliriz. Bu çok da önemli değildir. Önemli olan bizim vazifemizi yerine getirmiş olmamızdır.

Bir ayet-i kerimede şöyle buyruluyor: *إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَةَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ* “*İman edip (gerektiğinde) Allah yolunda hicret ve mücahede edenler, Allah’ın rahmetini umabilirler. Allah çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur.*” (Bakara suresi, 2/218) Burada hicret etme, Allah yolunda mücahede etmenin (insanların Allah’la aralarındaki engelleri bertaraf ederek gönüllerin Allah’la buluşmasını sağlamanın) önünde zikredilmiştir.

Dolayısıyla ister yurt içinde isterse yurt dışında bir yere yapılmış olsun, Allah yolunda gerçekleştirilen bir hicretin, Allah katında kıymeti büyüktür.

Hicret, insanı hizmet etmeye motive eder

Hicretin insan için âdeta bağlayıcı bir yönü vardır. Muhacir kendi kendine hep, “Ben buraya boşuna gelmedim. Benim bir gaye-i hayalim var. Onu gerçekleştirmek için buraya geldim.” der, yapması gerekli olan hizmetlere odaklanır. Eğer muallim olarak geldiyse, en güzel şekilde mesleğini icra etmeye çalışır. Bir iş adamı olarak geldiyse kendisinden beklenen hizmetleri deruhte eder. Kısacası hicret mülahazası onun bütün hayatını kontrol altına alır. Muhacir olarak ne yapması gerekiyorsa onu yapmaya teşvikçi olur.

Bir insanın yurdunu yuvasını, anasını babasını arkada bırakıp, daussıla duygusunu ve nostaljilerini bastırıp hicret etmesi hiç de kolay değildir. Fakat unutmamak gerekir ki nefse ağır gelen amellerin sevabı da zorluğu

nispetinde fazla olur. Kısa süreliğine turistik maksatlarla farklı beldelere seyahat etmek nefsin hoşuna gider. Fakat i'lâ-i kelimetullah düşüncesiyle bir daha dönmek üzere hicret etmek çok zordur. İnsanın, içindeki sevgiye ve bağlılıklara rağmen hissedeceği özleme takılmadan ailesini, vatanını, alıştığı mekânları terk edebilmesi büyük fedakârlık ister. İşte içinden gelmediği hâlde böyle bir fedakârlık ortaya koyabilen kimsenin uhrevi kazancı da çok farklı olacaktır.

Hicret yurdu terk edilebilir mi?

Hicrette asıl olan geri dönmeme niyetiyle yola çıkmaktır. Türkiye'deki memur anlayışıyla meseleye “doğu hizmeti” nazarıyla bakma, hicret edilen yeri “mahrumiyet bölgesi” görme, bir an önce geri dönmek için gün sayma, hicret ruhunu, manasını örseler. Sürekli vatanlarına, eski yuvalarına dönme veya daha güzel yerlere gitme hayaliyle yaşayanlar, bulundukları yerlere gerektiği şekilde adapte olamaz, vazifelerini hakkıyla yerine getiremezler. Zira bu tür duygu ve düşüncelerle hicret eden bir insan, hicret ettiği yeri sevemez, kabullenemez, dolayısıyla orada verimli de olamaz.

Ayrıca “Bir an evvel bu faslı kapasak da gitmemiz gerekli olan yere gitsek!” mülahazası taşıyanlar, niyetlerini de kirlletmiş olurlar. Bu yüzden hicret eden bir insan en başta bu tür mülahazaları zihninden söküp atmalı ve meseleyi zamana, yıllara bağlamamalıdır.

Bu böyledir fakat her zaman, içinde bulunulan şartlara ve yeni hizmet zeminlerine göre durum belirlemesi yapmak mümkündür. Gidilen yerde kalma veya başka bir yere hicret etme kararı da buna göre verilmelidir. Nitekim Medine'ye hicret eden sahabeden de ortaya çıkan ihtiyaçlara göre farklı beldelere gidenler olmuştur. Onlar daha yüksek bir gayeyi gerçekleştirmek için başka yerlere hicret etmişlerdir. Kimisi Şam'a gidip yerleşmiş, kimisi Bağdat'a kimisi de başka bir şehre. Gittikleri yerde vazifelerini ifa ettikten sonra bu sefer kalkıp başka yerlere gitmişler, yeni yeni hicretlere yelken açmışlardır.

Herhangi bir beldeye hicret edip orada belirli bir tecrübe kazanan kimsenin, bazen bu tecrübesini başka yerlere taşıması gerekebilir. Dolayısıyla muhacir, bir yandan gittiği yerde kalma niyetiyle yola çıkmalı, diğer yandan da yeni hicretlere hazır olmalıdır. Maksat rıza-i ilahi olduktan ve daha rantabl hizmet etme düşüncesiyle hareket edildikten sonra kişinin

hicret ettiği yerden başka yerlere gitmesinde bir mahzur yoktur.

Hatta birileri ona, “Sen bunca zamandır burada kaldın ve çok güzel hizmetler yaptın. Fakat ÷lkene geri dönersen orada daha büyük hizmetler yapacaksın. Orada ortaya koyacağın performansın geriye dönüşü daha büyük olacak.” diyebilir. Eğer insan, itimat ettiği kimselerle istişare yapar ve onlar da kendisini bu şekilde yönlendirirse, bununla da hicreti yarım kalmış olmaz. Allah’ın izniyle yaptığı hicretin sevabını tastamam alır. Muhtemelen Peygamber Efendimiz de Mekke’nin fethinden sonra bazı sahabileri Mekke’de bırakmıştı. Yeni Müslüman olanları sevk ve idare edecek birileri olmasaydı, orada asayiş ve nizam temin edilemezdi.

Evet, asıl mesele niyettir. Buhari’nin ilk hadis olarak Sahih’ine aldığı nebevi kelamda ifade edildiği üzere ameller niyetlere göredir. Bu sebeple, hicret ederken Allah’ı hoşnut etme niyetiyle yola çıkma, arkasından da i’lâ-i kelimetullah, mücahede ve temsille onu taçlandırma çok önemlidir. İnsan, gittiği yere orada kalma ve oranın insanlarına hizmet etme niyetiyle gitse bile, daha sonra ortaya çıkan yeni durumlara göre hareket etmesi gerekebilir. Kendisi ve hizmet arkadaşları, onun artık başka bir yerde hizmet etmesinin daha faydalı olacağını düşünebilirler. O da tıpkı sahabe efendilerimiz gibi kendisi için nerede daha güzel hizmet etme, sahip olduğu değerleri muhtaç gönüllere ulaştırma imkânı varsa oraya gider, hicretini ikiye katlar.

Evet, niyet çok önemlidir. Bazen hicret etmeden de hicret sevabı alınabilir. Mesela bir kişi, edindiği tecrübeleri ve kazandığı müktesebatı başka yerlerde değerlendirebilme adına hicret etmeyi gönülden ister. Fakat beraber çalıştığı insanlar, onun bıraktığı boşluğu dolduracak başka birisi bulunmadığını, yerinde durmasının daha zaruri olduğunu düşünür ve onu kalmaya ikna ederler. Bu durumda bu kimse inşaallah niyetinin sevabını alır. Zira ihtiyaç zuhur ettiği durumlarda hicret etmek önemli olduğu gibi, kalınması gerektiği durumlarda kalmak da önemlidir. Kişi niyetiyle hicrete açık durduğu ve onu arzuladığı sürece -Allah’ın izniyle- hicret etmiş gibi sevap kazanacaktır.

Diğer yandan, uzun süre bir yerde kalmak, insanların renk atmalarına, solmalarına ve kıvam kaybetmelerine sebep olabilir. Bulundukları yerde ifade etmeleri gerekli olan manayı artık ifade edemez hâle gelebilirler. Üstüne üstlük kıvam eksikliklerinden dolayı bir kısım problemlere de

sebebiyet verebilirler. İşte bu tür durumlarda başka bir yere gitmeleri, vatanlarına dönmeleri veya yeni yerlerde, yeni hizmet alanlarında istihdam edilmeleri daha faydalı olabilir.

Şayet bu konuda mülâhazaları dikkate alınan ve elinde imkânları bulunan biri olsaydım, insanları uzun süre bir yerde tutmazdım. Belirli bir süreden sonra herkesin yerini değiştirirdim. Bir kısım sistemler geliştirir, kriterler vaz eder ve insanların ortaya koyduğu performansı bu kriterlere göre değerlendirmeye çalışırdım. Birisinin yerinde saymaya veya renk atmaya başladığını fark ettiğim anda, onu daha faydalı olacağı başka bir işe yönlendirirdim.

Herkes için geçerli olmasa bile bir yerde uzun süre kalan çoğu insan, bir süre sonra ülfet ve ünsiyete kapılabilir. Aşk u heyecanını kaybedebilir. Dünyalık bir kısım zevklere takılabilir. Hatta paslanmaya veya kokuşmaya başlayabilir. Başkalarına bakan yönüyle de yüzü eskimiş, çevresindekilerle fazla senli benli olmuş, acemi olarak geldiği yerde bir kısım falsolar yapmış ve kredi kaybetmiş olabilir. Çevresindekilerde ona karşı bıkkınlık oluşmuş olabilir. Bu yüzden de ciddi bir aktivite ortaya koyamaz. İşte bir insanın yeniden aşk u heyecanını tazelemesi, bir yerde elde ettiği tecrübeleri başka bir yere taşıması ve aynı hataları bir daha yapmaması için yer değiştirmesi, hizmette makuliyetin bir ifadesidir.

Hiç kimse gittiği yerde kendisini sökülüp atılması mümkün olmayan yerli bir kaya gibi zannetmemelidir. Herkes bulunduğu yerde bir emanetçi gibi durmalı, yapması gereken hizmetlere odaklanmalıdır. Başka bir yerde hizmet etme imkânı doğunca da kalkıp oraya gitmeli ve hizmetlerini orada devam ettirmelidir. Bir hizmet insanı için emeklilik söz konusu olmayacağına göre o, hayatının sonuna kadar oradan oraya koşturup durmalı, edindiği tecrübelerini arkadan gelen nesillere emanet etmelidir.

Önemli olan, insanların iradelerini son sınırına kadar kullanacakları şekilde onlara imkân hazırlamaktır. Herkesin istidat ve kabiliyetlerini rantabl bir şekilde kullanabilmesini, ölesiye gayret etmesini sağlamaktır. Kokuşmaya ve renk atmaya karşı en önemli reçete budur.